

Ministerul Educației și Cercetării

Dorica Boltașu

Alina Hristea

Ioana Nanu

Alina Petri

Nicoleta Simionescu

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Trunchi comun (TC), filiera teoretică, profil real, toate specializările;
filiera tehnologică, toate profilurile, toate calificările profesionale;
filiera vocațională, profilurile artistic, militar, pedagogic, sportiv
și teologic, toate specializările – clasa a IX-a

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.

Acest manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 3224/17.02.2026 pentru modificarea și completarea Ordinului ministrului educației și cercetării nr. 6930/19.12.2025.

Numărul de telefon 119 – număr unic de telefon la nivel național pentru cazurile de abuz împotriva copiilor

Numărul de telefon 116.111 – număr de asistență pentru copii, în conformitate cu Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată, cu modificările și completările ulterioare

Ministerul Educației și Cercetării

Dorica Boltașu

Alina Hristea

Ioana Nanu

Alina Petri

Nicoleta Simionescu

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Trunchi comun (TC), filiera teoretică, profil real, toate specializările;
filiera tehnologică, toate profilurile, toate calificările profesionale;
filiera vocațională, profilurile artistic, militar, pedagogic, sportiv
și teologic, toate specializările – clasa a IX-a

Manualul școlar a fost aprobat de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul de ministru nr. _____

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de opt ani școlari, începând din anul școlar 2026-2027.

Inspectoratul Școlar _____

Colegiul/Liceul _____

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*	
				la primire	la predare
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					

* Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: *nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat*.

- Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
- Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOLTAȘU, DORICA

Limba și literatura română : trunchi comun (TC), – filiera teoretică, profil real, toate specializările, filiera tehnologică – toate profilurile, toate calificările profesionale, filiera vocațională – profilurile artistic, militar, pedagogic, sportiv și teologic, toate specializările : clasa a IX-a / Dorica Boltașu, Alina Hristea, Ioana Nanu. – București : Booklet, 2026
ISBN 978-630-347-293-5

I. Hristea, Alina
II. Nanu, Ioana

811.135.1
821.135.1.09

Redactare: Gabriela Tănăsescu, Daria Logofătu
Verificare texte: Daria Logofătu, Iulia Trăncuță
Corectură: Dorina Lipan
Copertă: Silvia Olteanu
Grafică și DTP: Radu Davidescu
Montaj video: Quartz Film Studio
Digital: MyKoolio
Imagini: Adobe Stock; Wikimedia Commons; WikiArt; Depositphotos; Daniel Mihăilescu (foto Simona Popescu, p. 13); generate cu ajutorul inteligenței artificiale (p. 19); Maxim Dumitraș – *Eternitate, Locuire* (p. 28); Violeta Mincă – *Zmeul mioritic* (p. 32);

analog – Mănăstirea Dragomirna / CC BY-SA 4.0, ștampilă – Muzeul Național Brukenthal, Sibiu / CC BY-SA 4.0, pafta – Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca / CC BY-SA 4.0, candelă – Muzeul Național de Artă al României, București / CC BY-SA 4.0 (p. 45); captură la filmul *Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanu* – 1980, regia Malvina Urșianu (p. 59); captură la filmul *Mihai Viteazul* – 1971, regia Sergiu Nicolaescu (p. 59); captură la filmul *Ștefan cel Mare – Vaslui 1475 – 1975*, regia: Mircea Drăgan (p. 59); capturi la dramatizarea după *O scrisoare pierdută*, în regia lui Liviu Ciulei din 1982 (p. 189, 191); Nicolescu Cosmina (p. 199)
Voce/Interpretare: Ramona Hilohe

Pentru comenzi:
tel.: 021.430.30.95/021.440.10.02
e-mail: comenzi@booklet.ro
site: www.booklet.ro

Deșteaptă-te, române!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Competențe generale și specifice Ghid de utilizare a manualului digital Îmi amintesc din clasa a VIII-a

UNITATEA 1

Reflecții despre literatură

1. Literatura ca reprezentare a realității
2. Teme și motive literare
3. Valori și viziune despre lume în literatură
4. Literatura ca instituție: aspecte de viață literară
5. Literatura ca parcurs istoric
6. Literatura ca spațiu de creație:
biografii ale scriitorilor
7. Literatura ca tablou al genurilor
 - *Iubirii*, de Nina Cassian
 - *Pânza de păianjen*, de Cella Serghi (fragment)
 - *O noapte furtunoasă*, de I.L. Caragiale (fragment)
8. Cultură orală și cultură scrisă: literatură populară
și literatură cultă
9. Basmul popular și basmul cult
 - *Prâslea cel voinic și merele de aur*, cules
de Petre Ispirescu (fragment)
 - *Enciclopedia zmeilor*,
de Mircea Cărtărescu (fragment)

Recapitulare

Evaluare

- 5 5. Primele instituții ale scrisului, circulația
manuscriselor, a tipăriturilor și a traducerilor 55
- 6 6. Cronica. Discursul istoric 59
- 7 • *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă
încoace*, de Miron Costin (fragment)
7. Arta portretului 63
- *Letopisețul Țării Moldovei*,
de Grigore Ureche (fragment)
- Recapitulare 66
- Evaluare. Proiect: Personalități feminine
din secolele XIV-XVII 67

UNITATEA 3

Afirmarea conștiinței culturale (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea). Comunicarea scrisă

1. Contextul socioistoric în secolul
al XVIII-lea (conspectul) 70
2. Iluminismul (jurnalul) 74
3. Școala Ardeleană 78
4. Poemul epic (eseul; criterii de
monitorizare a redactării) 80
- *Țiganiada*, de Ioan Budai-Deleanu (fragmente)

Recapitulare

Evaluare

- 33 87
- 34 88

UNITATEA 4

Modernizarea formelor literare în prima parte a secolului al XIX-lea. Construcția textului

1. Contextul socioistoric în prima parte a secolului
al XIX-lea 90
2. Întemeierea instituțiilor culturale (presă, teatru) 93
3. Romantismul european 96
4. Revista *Dacia literară* (pragmatică; semantică;
unitatea semantică globală a textului;
progresia tematică; structura informațională
a enunțului; relațiile dintre informațiile
explicite și informațiile implicite) 99
- *Introducere*, de Mihail Kogălniceanu
5. Romantismul pașoptist 103

UNITATEA 2

Evoluția limbii române. Începuturile scrisului în limba română (secolele XVI-XVII)

1. Originea latină a limbii române (limba română – limbă
romanică; etape ale evoluției limbii române; straturile
lexicale: influențele unor limbi de contact și de cultură;
etimologia cuvintelor; neologismele; dialectele și
subdialectele limbii române; variația regională) 36
2. Începuturile scrisului în limba română (arhaisme,
trecerea de la alfabetul chirilic la alfabetul latin) 41
3. Contextul socioistoric în secolele XVI-XVII 45
4. Imaginar medieval și ecouri ale Renașterii
și ale umanismului în cultura română 49

6. Nuvela romantică (referința textuală: mărci anaforice și cataforice; coordonarea și subordonarea ca mijloace de conectare sintactică în propoziție și în frază; topica enunțului în limba română modernă ca procedeu de coeziune; raportul propoziție/frază – text; relații și conectori transfrastici)	107	3. Apariția instituției criticii literare. Critica de direcție	138
• <i>Alexandru Lăpușneanul</i> , de Costache Negruzzi		• <i>În contra direcției de astăzi în cultura română</i> , de Titu Maiorescu (fragment)	
7. Balada (mărci deictice; elipsa)	123	4. Textul critic	142
• <i>Zburătorul</i> , de Ion Heliade-Rădulescu		• <i>Comediile d-lui Caragiale</i> , de Titu Maiorescu (fragment)	
Proiect: Oameni ai timpului lor	128	5. Monologul și prezentarea pe o temă dată. Planificarea și organizarea discursului oral. Criterii de monitorizare a comunicării orale eficiente	145
Recapitulare	129	6. Dialogul formal, dialogul informal. Strategii de negociere și de cooperare	148
Evaluare	130	7. Realismul. Ecouri ale clasicismului	152
		8. Nuvela realistă	156
		• <i>Moara cu noroc</i> , de Ioan Slavici	
		9. Memorialistica (regionalismele)	174
		• <i>Amintiri din copilărie</i> , de Ion Creangă	
		10. Comedia (normă și abatere; instrumente normative: normele ortografice și de punctuație; dicționare explicative)	187
		• <i>O scrisoare pierdută</i> , de I.L. Caragiale	
		Recapitulare	200
		Evaluare	202
		Recapitulare finală	203
		Anexă: Sugestii de fișe pentru observarea sistematică a activității elevilor	207
1. Contextul socioistoric în a doua parte a secolului al XIX-lea	132		
2. Grupări culturale și reviste: Junimea și <i>Convorbiri literare</i>	134		

UNITATEA 5

Maturizarea formelor culturale și literare în a doua parte a secolului al XIX-lea. Comunicarea orală. Limbă standard și variație regională

Competențe generale și specifice

- Interpretarea formelor literare în dinamica lor pentru dezvoltarea sensibilității și a exprimării culturale
 - Identificarea constantelor tematice și a dominantelor expresive în reprezentările unei perioade istorice pentru a evidenția diversitatea și evoluția formelor literare
 - Utilizarea unor modalități variate de înțelegere și de analiză a textelor pentru susținerea opiniilor critice
 - Valorificarea unor modalități diverse de interpretare (contextuală, tematică, stilistică etc.) a unui text pentru evidențierea sensurilor plurale
- Integrarea fenomenelor literare românești în contexte socioculturale transnaționale pentru dezvoltarea reflexivității și a gândirii critice
 - Identificarea unor particularități ale epocilor culturale românești prin raportare la contexte socioculturale transnaționale
 - Compararea formelor de reprezentare literară și artistică din epoci culturale diferite pentru a le evidenția dinamica
- Valorificarea resurselor limbii și a variației formelor ei pentru receptarea, evaluarea și producerea mesajelor orale și scrise, prin raportare la intenția comunicativă, la contextul comunicării și la normă
 - Identificarea formelor de variație lingvistică istorică și regională pentru înțelegerea contextului
 - Utilizarea elementelor de coeziune și coerență textuală pentru receptarea, evaluarea și producerea de mesaje scrise și orale
 - Elaborarea mesajelor orale și scrise respectând normele limbii române standard, prin controlul conștient al formelor de exprimare
 - Utilizarea responsabilă și reflexivă a mediilor digitale și a inteligenței artificiale ca instrumente de producere și receptare a mesajelor orale și scrise

GHID DE UTILIZARE A MANUALULUI DIGITAL

Manualul digital reproduce integral versiunea tipărită, la care se adaugă diferite activități multimedia interactive de învățare (AMII-uri). Astfel, elevii vor putea să acceseze elemente grafice, să urmărească videoclipuri, să rezolve exerciții interactive și să navigheze prin manual.

Simbolurile folosite în manualul digital

1. Elemente grafice (AMII statice):

- imagini
- informații și activități suplimentare

2. Elemente video (AMII animate):

- videoclipuri cu informații și activități suplimentare
- curiozități

3. Exerciții interactive (AMII interactive):

- exerciții de alegere multiplă, de alegere duală (adevărat – fals, corect – incorect etc.), de asociere, de completare etc.

Cum se folosește manualul digital?

1. Meniul superior

Mărire/Micșorare – se mărește sau se micșorează fereastra, pentru o vizualizare adecvată a elementelor de interes.

Pagina următoare – se accesează pagina următoare paginii curente.

Căutare – pot fi efectuate căutări în manualul digital după cuvinte-cheie.

Salt la ultima pagină – se accesează ultima pagină a manualului digital.

Cuprins – deschide cuprinsul manualului digital.

Adnotări – deschide o galerie de instrumente, cu funcții diferite, care permit operații în timp real: sublinieri, adnotări, încercuiri, demarcări, mascări, evidențieri etc.

Înapoi la prima pagină – se revine la prima pagină a manualului digital.

Tipărește pagini din manualul digital.

Pagina anterioară – se accesează pagina anterioară paginii curente.

Indicații – se accesează ecranul cu indicații.

2. Ajutor în rezolvarea exercițiilor interactive (AMII interactive):

Deschide exercițiul interactiv dând click pe . Citește cerința, apoi utilizează mouse-ul și/sau tastatura pentru a rezolva exercițiile conform instrucțiunilor. Apasă butonul **Verifică** pentru a vedea dacă ai ales corect. Pentru toate tipurile de exerciții apare în cazul răspunsului corect și în cazul răspunsului greșit. Pentru a relua rezolvarea exercițiului, apasă butonul **Mai încercă** sau reîncarcă pagina.

3. Ajutor în accesarea elementelor video (AMII animate):

Apasă butonul pentru a deschide videoclipul. Butonul **Play (Vizualizare)** este localizat pe bara de jos a ferestrei, alături de **Volum** și de opțiunea **Afișare completă** pe ecran. Pentru a opri temporar videoclipul, apasă butonul **Pauză**, de pe bara de jos a ferestrei. Pentru a închide videoclipul și a reveni la activitatea anterioară, apasă butonul din colțul din dreapta sus al ferestrei.

4. Ajutor în accesarea elementelor grafice (AMII statice):

Apasă butonul . Imaginea se va deschide într-o fereastră nouă. Apasă butonul din colțul din dreapta sus, pentru a închide imaginea și a reveni la activitatea anterioară.

► **Citește textul de mai jos, pentru a putea răspunde la cerințele formulate.**

„N-am dat niciodată un interviu, dar, dacă ar trebui neapărat să dau și dacă mi s-ar pune întrebarea firească și simplă: «Când și unde ați debutat?», cred că ar trebui să răspund: «În clasa a VIII-a B, la Liceul de Fete din Câmpulung Muscel, într-o teză de limba română, la profesorul Haralambie Pâslaru».

Era în primul pătrar din anul întâi de după plecarea din comuna natală, unde am urmat cursul elementar. Pe vremea aceea, liceul era de trei ani și anii se împărțeau în pătrare, ca să încapă în ei toate materiile. Eram îngrozitor de complexată în fața colegelor de la oraș și **timorată** că nu voi face față noii situații.

Învățam de dimineața până seara, nu cu gândul de a mă remarca, ci cu convingerea că altfel nu mă pot integra. Fără **să-mi dau seama**, ajunseseam să știu cam tot ceea ce ar fi trebuit să știe un elev de vârsta mea, dar continuam să merg la școală cu un fel de spaimă nelămurită.

Trebuia să vină cineva să întindă spre mine o mână caldă și puternică și să-mi ia aceste complexe apăsătoare, ca să pot privi în jur cu încredere și cu **seninătate**.

Și, în chiar această vreme, a venit profesorul Haralambie Pâslaru cu primele noastre teze de limba română, la care nu știam dacă am luat sau nu notă de trecere.

Spre uimirea mea și a tuturor, făcuse pe marginea lucrării mele o adevărată analiză literară, a discutat aproape toată ora despre frazele simple ale acelei compuneri și s-a întâmplat acea minune de luare cu mâna a neîncrederii și a apăsării care o însoțea. [...]

Îi spun acum, în aceste rânduri, și faptul că atunci când pe marginea lucrării mele de «debut» scria că este rodul unor lecturi atente eram, de fapt, cititoarea unei singure cărți.

Citiseam, nu mai știu prin ce întâmplare fericită, *Pădurea spânzuraților*. Atât. În rest, umblasem pe câmp și pe prund și prin păduri. Ajutasem la tot ce pot fi ajutați niște părinți care muncesc de cum se luminează și până se-ntuneacă. Avusesem, ca toți copiii din sat de vârsta mea, nostalgia urcării pe munte, la răvășit, și a plecării în Vlașca după porumb. Văzusem miei născându-se și miei înjunghiați de Paște. Văzusem cai frângându-și picioarele în pădure, sub copacii pe care erau puși să-i tragă din rădăcini. [...] Văzusem de toate, că nu se-ntâmpla nimic pe vremea aceea la care să nu apărem și noi, copiii, fugiți de oriunde am fi fost trimiși de părinți, spre a fi la fața locului, uitați de Dumnezeu de la-nceputul și până la sfârșitul dramei.

Acestea erau lecturile mele. Fac abia acum **mărturisirea** pe care ar fi trebuit să o fac atunci profesorului Haralambie Pâslaru și nu i-am făcut-o, în parte din timiditate, în parte de teamă că l-aș putea dezamăgi.

Acela a fost momentul în care am început să citesc, din dorința de a ajunge la acel nivel la care mă ridicase încrederea sa în mine.

Dar îi datorez acestui om nu numai faptul simplu că am început să cred în mine și să citesc, ci și faptul divin că, la vârsta aceea la care lecturile vin pe un loc gol și pun stăpânire pe el pentru totdeauna, nu m-a lăsat să citesc cărți proaste.

Făceam puțină literatură la școală și profesorului Haralambie Pâslaru **îi părea tare rău** că nu facem mai multă și ne-o înmulțea el nu știu cum, fără să simțim că a sunat de ieșire și de intrare la ora următoare.

I se părea nefiresc să trecem de la școala de zece ani direct la politehnică sau la medicină sau la drept și să fim ingineri ori medici ori judecători ori mai știu eu ce, fără să fi auzit de *Divina comedie* și de *Hamlet* și de *Don Quijote*.

Și ne vorbea așa, de dragul lor și pe riscul lui, despre toate acestea, și cât de frumos trebuie că ne vorbea, de nu știam niciodată cum trec acele ore și recreațiile mari de după ele!

Și cât de minunat trebuie că ne vorbea, de au trecut ani și ani, și profesori și profesori, și încă îi țin minte fraze întregi și mi se par și acum frumoase ca la vremea aceea!"

(Ileana Mălăncioiu, *Mi-ar fi părut rău să nu-i spun niciodată*, în vol. *Călătorie spre mine însămi*)

Jean-Honoré Fragonard,
Cititoare (circa 1770)

1. Precizează câte un sinonim potrivit pentru sensul din text al cuvintelor/expresiilor:

mărturisirea

să-mi dau seama

timorată

seninătate

îi părea tare rău

Model: nefiresc – neobișnuit

2. Transcrie câte un cuvânt/o structură care prezintă spațiul, respectiv timpul acțiunii.

Indicație: Pentru rezolvarea acestui exercițiu, trebuie să citești cu atenție textul dat și să copiezi acele cuvinte sau grupuri de cuvinte care sunt potrivite pentru a indica locul și momentul în care se petrec evenimentele din fragment.

3. Notează „X” în dreptul fiecărui enunț, pentru a stabili dacă este corect sau incorect, bazându-te pe informațiile din textul dat.

Indicație: Pentru a rezolva corect acest exercițiu, trebuie să recitești textul și să decizi dacă informațiile sunt corecte sau incorecte, punând „X” în spațiul corespunzător.

Enunțul	Corect	Incorect
Fata afirmă că a debutat printr-o teză de limba română.		
Profesorul Haralambie Pâslaru i-a ignorat compunerea.		
Fata citise multe cărți înainte de momentul evocat.		
Eleva se simțea sigură pe sine în fața colegelor de la oraș.		
Gestul profesorului a contribuit la încrederea elevei în sine.		

4. Încercuiește litera corespunzătoare răspunsului corect.

În fragmentul „Citise, nu mai știu prin ce întâmplare fericită, *Pădurea spânzuraților*. Atât. În rest, umblasem pe câmp și pe prund și prin păduri. Ajutasem la tot ce pot fi ajutați niște părinți care muncesc de cum se luminează și până se-ntunecă”, tiparul textual predominant este:

- a. descriptiv;
- b. explicativ;
- c. narativ;
- d. argumentativ.

Indicație: Alege varianta potrivită, observând dacă fragmentul prezintă o descriere, o explicație, o întâmplare sau o opinie susținută prin argumente.

5. Încercuiește litera corespunzătoare răspunsului corect.

La început, eleva se simte:

- a. sigură pe sine și dornică să se remarc;
- b. complexată și temătoare în fața noii situații;
- c. indiferentă față de școală și față de colege;
- d. convinsă că știe mai mult decât ceilalți elevi.

Indicație: Pentru rezolvarea acestui exercițiu, recitește paragrafele în care eleva vorbește despre plecarea din comuna natală și despre felul în care se raportează la colegele de la oraș.

6. Notează două motive pentru care fata mergea la școală „cu un fel de spaimă nelămurită”.

Indicație: Pentru rezolvarea acestui exercițiu, caută în primele paragrafe informațiile despre schimbarea mediului, colegele de la oraș și teama fetei că nu va face față noii situații.

7. Explică, în câte un enunț, sensul din text al structurilor de mai jos:

- a. „Trebuia să vină cineva să întindă spre mine o mână caldă și puternică și să-mi ia aceste complexe apăsătoare”;
- b. „acea minune de luare cu mâna a neîncrederii”;
- c. „lecturile vin pe un loc gol și pun stăpânire pe el pentru totdeauna”.

Indicație: Pentru rezolvarea acestui exercițiu, nu explica literal cuvintele, ci sensul lor în contextul experienței evocate.

8. Menționează două schimbări produse în viața elevei după momentul în care profesorul Haralambie Pâslaru îi apreciază compunerea.

Indicație: Pentru rezolvarea acestui exercițiu, urmărește finalul fragmentului, unde fata explică ce îi datorează profesorului și cum s-a schimbat relația ei cu lectura și cu propria persoană.

9. Explică, în 40-60 de cuvinte, semnificația afirmației: „Acestea erau lecturile mele.”

Indicație: Ai în vedere opoziția dintre lectura propriu-zisă a cărților și experiențele de viață ale fetei: satul, natura, munca, dramele văzute în copilărie.

10. Explică, în 30-50 de cuvinte, ce rol are profesorul Haralambie Pâslaru în schimbarea atitudinii elevei față de sine.

Indicație: Pentru a rezolva acest exercițiu, este important să ai în vedere felul în care profesorul comentează lucrarea elevei și efectul pe care gestul său îl are asupra acesteia.

11. Asociază fragmentul dat cu un text literar studiat sau citit ca lectură suplimentară, prezentând, în 50-100 de cuvinte, o valoare comună.

Indicație: Poți avea în vedere valori precum educația, încrederea, recunoștința, formarea personală sau rolul modelului uman.

12. Scrie un text de minimum 150 de cuvinte, în care să îl caracterizezi pe profesorul Haralambie Pâslaru, personajul evocat în fragmentul dat.

În redactarea textului, vei avea în vedere: precizarea a două date de identificare a personajului, numirea a două trăsături morale ale acestuia, ilustrarea fiecărei trăsături prin câte o secvență comentată din text, menționarea a două mijloace de caracterizare, precizarea unei valori. Este foarte important să nu uiți de redactare, prin urmare, evită reluarea cuvintelor, scrie corect, formulează ideile clar și coerent.

U1

Reflecții despre literatură

- Literatura ca reprezentare a realității
- Teme și motive literare
- Valori și viziune despre lume în literatură
- Literatura ca instituție: aspecte de viață literară
- Literatura ca parcurs istoric
- Literatura ca spațiu de creație: biografii ale scriitorilor
- Literatura ca tablou al genurilor
- Cultură orală și cultură scrisă: literatură populară și literatură cultă
- Basmul popular și basmul cult
- **Recapitulare**
- **Evaluare**

1. Literatura ca reprezentare a realității

Prelectură

► Citește cu atenție fragmentul următor, extras dintr-un interviu acordat de scriitorul contemporan Mircea Cărtărescu pentru site-ul contributors.ro:

„Eu nu tratez probleme în cărțile mele, nu sunt genul acesta de scriitor. [...] Eu sunt un autor preocupat de literatură în primul rând, preocupat de lumea mea imaginară, lumea mea interioară, lumea mea fantastică, fără să neglijez, totuși, realitatea, fără să neglijez ceea ce se vede.”

(Interviu. Mircea Cărtărescu, despre prietenii și dispute scriitoricești. Și cum de a ajuns literatura ceva foarte marginal în societatea de azi, contributors.ro, 2020)

1. Cum se raportează Mircea Cărtărescu la realitate în creațiile sale literare?
2. Ce crezi că înseamnă a scrie fără a „neglija realitatea”?
3. Consideri că un scriitor poate să fie cu adevărat izolat de lumea exterioară?
4. Cum poate „lumea fantastică” să reflecte realitatea mai profund decât o carte care discută direct problemele sociale? Oferă exemple de cărți citite care să-ți susțină răspunsul.
5. Ești de părere că, în perioade de criză (război, foamete, epidemii etc.), un scriitor ar trebui să rămână în „lumea sa fantastică” sau să abordeze problemele sociale în literatura sa? Cum motivezi?
6. Dacă ar trebui să alegi o carte pe care să o iei cu tine pe o insulă pustie, ai alege una care se referă la problemele lumii contemporane sau una care te transportă într-o lume imaginară? De ce?

Învăț

Literatura ca univers secundar/lume ficțională

Conform filozofului antic Aristotel, ficțiunea este văzută ca *mimesis* (imitare a vieții, copie, reprezentare). Dar nu este o simplă imitație, ci una creatoare, care transfigurează realitatea. Dacă istoria ne spune ce s-a întâmplat, ficțiunea ne spune ce au simțit oamenii în timp ce lucrurile se întâmplau. Ficțiunea reconstituie lumile, aduce la viață o anumită atmosferă, creează personaje vii care ar fi putut trăi în diferite epoci. A vorbi despre ficțiune nu înseamnă a vorbi despre „minciună”, ci despre o formă alternativă de adevăr, filtrată prin imaginație.

Ficțiunea are la bază un acord tacit între scriitor și cititor, pe care teoreticianul S.T. Coleridge l-a numit „suspendarea voluntară a neîncrederii”. Atunci când deschidem o carte de

Rafael, Școala din Atena, detaliu: Platon și Aristotel (1509-1511)

ficțiune, acceptăm că animalele pot vorbi, că oamenii pot călători în timp sau că un detectiv pe nume Sherlock Holmes a existat, cu toate că știm că acestea sunt invenții. Cititorul nu apreciază textul în funcție de adevărul pe care îl exprimă, ci după coerența internă a lumii propuse și prin capacitatea de a ne impresiona, de a ne emoționa prin forța ei artistică/estetică.

În lucrarea *Lumi ficționale* (publicată inițial în limba engleză, în 1986), criticul literar Toma Pavel vorbește despre existența mai multor lumi posibile, pentru care scriitorii de literatură „împrumută” elemente din realitate, creând, astfel, o lume ficțională.

Literatura și societatea

Chiar și atunci când oglindește lumea, literatura prezintă, într-o formă proprie autorului, perspective diferite asupra comportamentelor omenești, combătând prejudecățile, inegalitățile sociale, nedreptatea etc. Operele literare pot adopta o viziune comică, fantastică, ironică, sentimentală, gravă etc. asupra unor teme și aspecte esențiale ale existenței. De exemplu, romanul *Să ucizi o pasăre cântătoare* (1960), de Harper Lee, atrage atenția asupra nedreptăților și rasismului din sudul Americii. Autoarea folosește perspectiva unei fete, o privire inocentă, astfel încât cititorul este forțat să vadă „necesitatea” tragică a condamnării unui om nevinovat (pe considerente rasiale) doar pentru că societatea nu poate accepta un adevăr care îi contrazice prejudecățile.

Foarte multe cărți au fost cenzurate, interzise, condamnate în justiție fiindcă se opuneau setului de valori, comportamentelor sociale și prejudecăților unei epoci. De asemenea, este adevărat că, uneori, literatura preia mentalități dominante dintr-o anumită epocă, inclusiv prejudecăți.

Ficțiunea, nonficțiunea, literatura de frontieră

Ficțiunea (din latinescul *factio* – *născocire, plăsmuire*) este o reprezentare produsă de imaginația unui creator. În sens restrâns, termenul se referă la **textul literar**, care prezintă un univers artistic imaginat de un autor, pe care cititorul este invitat să îl descopere, acceptând că ceea ce regăsește acolo este o lume inventată, posibilă.

Chiar dacă textul literar prezintă o lume mai apropiată sau mai îndepărtată de realitate, acesta este rezultatul imaginației și al subiectivității autorului. Este scris pentru a transmite un mesaj artistic, pentru a sugera o emoție, pentru divertisment. Limbajul folosit este, de regulă, expresiv, bogat în figuri de stil și în asocieri inedite de cuvinte.

Textul nonliterar/nonfictional pornește de la fapte veridice și date care pot fi verificate. Este scris pentru a informa, pentru a explica sau pentru a convinge. Limbajul este clar, precis, iar cuvintele sunt folosite cu sens propriu.

Un tip special de **literatură** este cea **de frontieră/graniță**, care pornește de la elemente reale, pe care le prezintă într-un mod subiectiv, original. Din această categorie fac parte jurnalele, memoriile, amintirile, însemnările de călătorie, reportajele etc.

Aplic

1. Lumile ficționale sunt mai îndepărtate sau mai apropiate de realitatea experimentată de autor/cititor. Așază, pe o scară de la 1 la 5, unde 1 este un grad mic de asemănare cu lumea reală, iar 5 – cel maxim, următoarele tipuri de texte: comedie, memorii, roman istoric, basm, roman science-fiction.

2. Citește cu atenție următorul text, apoi rezolvă cerințele.

„Când citim o povestire, datorită viziunii autorului, fiecare dintre noi își imaginează în felul lui plânsul unei copile abandonate, pe bătrânică ce acoperă trupul nepoțelului adormit, pasiunea unui mic întreprinzător care se străduiește să meargă înainte în pofida greutăților, umilința celui care se vede criticat de toată lumea, pe băiatul care visează la singura cale de ieșire din suferința unei vieți mizerabile și violente. În vreme ce simțim urme din lumea noastră lăuntrică în miezul acelei povestiri, devenim mai sensibili față de experiențele altora, ieșim din noi înșine pentru a intra în profunzimea lor, putem înțelege un pic mai bine necazurile și dorințele lor, vedem realitatea cu ochii lor, iar până la urmă devenim tovarășul lor de drum. În acest fel, ne scufundăm în existența concretă și lăuntrică a bătrânicii care încă mai crede că-și va întâlni prințul. Și o putem face cu empatie și, adesea, cu toleranță și înțelegere.”

(*Epistola Papei Francisc despre rolul literaturii, în revista Vatra, nr. 9/2024*)

- În ce măsură „viziunea autorului” este doar un punct de pornire pentru imaginația noastră?
- Textul afirmă că „fiecare dintre noi își imaginează în felul lui”. Cum reușește literatura să fie, în același timp, o experiență **universală** (aceeași poveste pentru toți) și una **profund personală** (imagini diferite în mintea fiecăruia)?
- De ce crezi că autorul menționează detalii senzoriale sau emoționale specifice (plânsul unei copile, învelirea nepotului, pasiunea unui întreprinzător)?
- În ce măsură literatura este o „armă” împotriva indiferenței sociale, având în vedere exemplele oferite în text?

3. Are literatura un rol în dezvoltarea personalității? Oferă exemple din experiența ta.

4. Poate literatura să înlocuiască experiența de viață reală în procesul de învățare a toleranței și în dezvoltarea empatiei? Motivează-ți răspunsul.

5. Crezi că literatura ne ajută să înțelegem mai bine suferințele și dorințele oamenilor? Motivează-ți răspunsul, în 50-100 de cuvinte, valorificând *Epistola Papei Francisc despre rolul literaturii* și un text literar citit de tine.

6. Studiază tabelul de mai jos. Oferă, pe baza experienței personale de lectură, câte un exemplu pentru fiecare rol și pentru fiecare modalitate de reprezentare artistică. Completează tabelul și cu alte roluri și exemple. Împărtășește ideile tale colegilor.

Rolul literaturii	Modul de reprezentare artistică
Document al epocii	Reflectarea traumelor, a războaielor și a schimbărilor de regim
Oglindă a societății	Personajul ca produs al clasei sociale, al tradițiilor și al mentalităților; reflectarea transformărilor sociale și morale ale societății
Confesiune	Transpunerea experiențelor personale
Intertextualitate (relație de influență, de dialog între texte)	Reinterpretarea unui text în alt text; imitarea unor opere (cu scopul de a le omagia, de a le parodia etc.)

2. Teme și motive literare

Prelectură

1. Realizează un inventar al temelor pe care le-ai găsit până acum în textele literare citite sau studiate în anii de gimnaziu. Ce elemente te-au ajutat în identificarea acestor teme?

2. În ce alte arte ai regăsit temele notate mai sus? Dă câteva exemple. De ce crezi că acestea sunt comune mai multor arte?

Învăț

Tema literară este aspectul cel mai important dintr-un text, ideea centrală pe care un autor o transpune în creația sa. Cel mai des întâlnite teme literare sunt iubirea, natura, trecerea timpului, călătoria, adolescența, condiția umană, istoria. Uneori, un text literar are mai multe teme, una fiind dominantă.

Tema literară se reflectă în ideile transmise de autor, care exprimă gânduri, emoții, sentimente, observații despre viață, experiențe, valori etc. Identificând **ideile** și făcând corelații între ele, dar și între ceea ce spune textul și ce știm noi despre lume, putem formula **mesajul/semnificația** textului.

Motivul literar este unitatea minimală a textului, care conturează tema și susține mesajul. Poate fi redat explicit în text, printr-un cuvânt ori printr-o expresie, sau se poate desprinde dintr-o imagine, o stare, o situație etc.

Exemple de motive literare:

- situații (încercările la care este supus eroul din basme, metamorfoza – schimbarea personajului);
- emoții/sentimente (dorul, suferința, bucuria);
- obiecte (oginda, ceasul);
- maxime/aforisme (*fortuna labilis* – soarta schimbătoare, *fugit irreparabile tempus* – curgerea ireparabilă a timpului, *carpe diem* – trăiește clipa);
- numere simbolice (în basme – 3, 7, 9, 12);
- personaje (Făt-Frumos, cuplul adamic etc.).

De exemplu, tema naturii se poate concretiza prin motive literare precum codrul, teiul, lacul ș.a.

Un motiv literar care se repetă într-un text, uneori în toată opera unui autor sau în diferite opere aparținând aceleiași perioade literare, devine **laimotiv**: lacul (Mihai Eminescu).

Mihai Eminescu (1850-1889) se naște la Botoșani și își petrece copilăria la Ipotești, acolo unde se află și Casa Memorială „Mihai Eminescu”. Debutază în 1866 cu poezia *De-aș avea*, publicată în revista *Familia*. Are o intensă activitate literară (ca poet și prozator) și jurnalistică (în calitate de redactor al ziarului *Timpul* și al altor publicații), fiind considerat unul dintre cei mai importanți scriitori români. Scrie lungi poeme filozofice despre nașterea și moartea Universului (*Scrisoarea I*), creează imaginea geniului (*Luceafărul*, *Scrisoarea I*), redă în literatură pasiunea pentru folclor și pentru istorie (*Făt-Frumos din lacrimă*, *Scrisoarea III*), descrie iubirea absolută ca sursă de cunoaștere și de salvare sufletească deopotrivă (*Floare-albastră*, *Lacul*).

Lecturi succesive

► Citește cu atenție următoarele două poezii, una, publicată în volum în 1883, iar cealaltă, în 2021.

Textul 1

Peste vârfuri

de Mihai Eminescu

Peste vârfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună.

Mai departe, mai departe,
Mai încet, tot mai încet,
Sufletu-mi nemângâiet
Îndulcind cu dor de moarte.

De ce taci, când fermecată
Inima-mi spre tine-ntorn?
Mai suna-vei, dulce corn,
Pentru mine vreodată?

Textul 2

Floarea copilăriei

de Simona Popescu

Pămățuf de păpădie
încă nu e vremea bună
să se-arate, aurie, pe câmpie.
Să n-o rupi, s-o lași acolo, e păcat,
că-n pahar se ofilește
de îndat.

Dacă-o lași unde-i e locul
se prefăce-n glob de puf.
– Sferă-sinteză –
Doar vântul mușcă din ea
sau vreo roșie cintează.

Glob fragil, glob de puf, glob regal
în minte te-i legăna
adunat, nu risipit
și real și ireal.

Simona Popescu (născută în 1965, la Codlea, în județul Brașov) este o scriitoare contemporană. Debutază în 1990 cu volumul *Xilofonul și alte poeme*. Printre operele sale se numără și *Juventus și alte poeme* (poezie, 1994), *Exuvii* (roman, 1997), *Noapte sau zi* (poezie, 1998). Poezia *Floarea copilăriei* face parte din volumul *Cartea plantelor și animalelor* (2021), în care vocea lirică trăiește cu uimire aceste miracole ale existenței, plantele și animalele. Alte teme ale volumului sunt timpul, prietenia, dragostea. În plus, cartea Simonei Popescu se înscrie în una dintre cele mai noi direcții literare, și anume ecopoezia/*ecopoetry*, prin care se dezvoltă mesaje artistice legate de diverse aspecte ale ecologiei.

Aplic

1. Formulează răspunsuri pentru întrebările de mai jos. Apoi, numește tema/temele fiecărei poezii.

- Ce ai înțeles din texte la prima lectură?
- Ce câmpuri lexicale poți identifica în poezia semnată de Mihai Eminescu? Dar în cea scrisă de Simona Popescu?
- Ce cuvânt descrie cel mai bine atmosfera sugerată în fiecare text?
- Ce stări și sentimente transmite primul text? Dar al doilea?
- La ce se referă titlul celor două texte? Ce legătură există între acestea și conținutul poeziilor?

2. Notează, din fiecare text, două motive literare care particularizează tema/temele.

3. Prezintă, în 20-30 de cuvinte, câte o imagine artistică din textul 1, respectiv din textul 2, relevantă pentru tema predominantă.

4. Extrage și comentează două figuri de stil diferite din fiecare text dat, punctând maniera în care acestea accentuează/conturează tema. Dacă este nevoie, accesează manualul digital pentru a-ți reaminti figurile de stil învățate în gimnaziu.

5. Care este rolul interogațiilor retorice (întrebări adresate pentru a comunica o idee/atitude, nu pentru a solicita un răspuns) din ultima strofă a poeziei *Peste vârfuri*? Alege cel puțin una dintre semnificațiile de mai jos sau propune alta, motivându-ți răspunsul.

- vocea poetică își exprimă melancolia și zbuciumul interior;
- sugerează tristețea profundă cauzată de singurătate;
- creează ideea că momentul de conexiune cu natura este irepetabil;
- dezvăluie acceptarea dureroasă a trecerii timpului.

6. Alege una sau mai multe dintre variantele propuse și detaliază răspunsul în circa 50 de cuvinte.

Sucesiunea de metafore „glob fragil, glob de puf, glob regal”, precum și perechea de antonime „și real și ireal” din finalul poeziei sugerează:

- efemeritatea vieții și a copilăriei;
- frumusețea naturii;
- fragilitatea existenței în general;
- nostalgia unei vârste de aur.

7. Pornind de la răspunsurile date anterior, formulează, în câte un text de cel puțin 50 de cuvinte, mesajul sau o semnificație a fiecărei poezii. Susține-ți răspunsul, valorificând minimum două secvențe din fiecare text.

Postlectură

1. Privește tabloul alăturat.

Numește, pe baza acestuia, două motive sau elemente comune cu poezia *Peste vârfuri*.

2. Ce cuvânt/cuvinte ai alege pentru a descrie atmosfera acestui tablou? Motivează-ți răspunsul, urmărind atât compoziția tabloului, cât și culorile, contrastele cromatice etc.

3. Simona Popescu formulează o alegere etică ce poate părea surprinzătoare: pădăria nu trebuie ruptă („e păcat”), pentru că doar așa se transformă în glob de puf, adică își împlinește destinul. Altfel spus, frumusețea nu poate fi trăită pe deplin prin posesie, ci prin contemplare. Pornind de la acest aspect, redactează o pagină de jurnal, de cel puțin 100 de cuvinte, în care să prezinți un moment în care contemplarea (unui obiect, a unui lucru, a unei ființe sau a unei opere) te-a făcut să simți o emoție puternică.

4. Scrie un text, de aproximativ 150-200 de cuvinte, în care să răspunzi, la alegere, la una dintre următoarele întrebări:

- Poezia cu tema naturii ne poate învăța să respectăm mai mult mediul înconjurător?
- Care sunt asemănările și diferențele dintre reprezentarea naturii în poezia lui Mihai Eminescu și în cea a Simonei Popescu?

Caspar David Friedrich, *Valea Uttewalde* (circa 1825)

A. Jean-Baptiste Greuze,
Copilul răsfățat (circa 1765)

B. Octav Băncilă, *La furat de mere*
(sfârșitul secolului al XIX-lea – prima
parte a secolului al XX-lea)

C. Thomas Benjamin Kennington,
Orfani (1885)

3. Valori și viziune despre lume în literatură

Prelectură

1. De-a lungul timpului, tema copilăriei a fost reprezentată, în literatură și în artele plastice, în ipostaze variate, de la inocență, joc și libertate până la vulnerabilitate, suferință sau abandon. Urmărește cu atenție modul în care se constituie imaginea copilului/a copilăriei în lucrările artistice alăturate. Răspunde apoi la întrebările propuse.

A.

- Ce culori sunt dominante? Ce sugerează acestea?
- Cum este așezat copilul față de adult?
- Ce exprimă gesturile și privirea copilului?

B.

- Ce moment surprinde compoziția?
- Ce sugerează cromatica lucrării?
- Ce emoții/sentimente crezi că trăiesc personajele reprezentate?

C.

- Ce atmosferă creează atitudinea copiilor și cromatica tabloului?
- Ce emoții comunică privirile copiilor?
- Ce evocă reprezentarea spațiului din jurul personajelor?

2. Ce transmite despre copilărie fiecare dintre tablourile analizate?

3. Asociază numele celor trei pictori cu viziunea specifică asupra copilăriei pe care o transmit în tablourile analizate.

Octav Băncilă

capriciu, alint, exces, încăpățănare, răsfăț

Jean-Baptiste Greuze

singurătate, vulnerabilitate, tăcere,
abandon, tristețe

Thomas Benjamin Kennington

aventură, inocență, neastâmpăr,
complicitate, candoare

Învăț

Viziunea despre lume în literatură și în celelalte arte este amprenta creatorului asupra temelor abordate. Aceasta reflectă modul original în care scriitorul interpretează realitatea, perspectiva subiectivă asupra aspectelor din opera sa și asupra vieții, în general. Este rezultatul intersectării unor factori, individuali și istorici, printre care: **valorile autorului** (dorința de libertate, compasiunea, grija față de natură, grija față de animale, adevărul etc.), **sensibilitatea sa** (neliniștea, lipsa de sens, optimismul, bucuria de a trăi ș.a.), **valorile și spiritul epocii** în care s-a format și a creat (curențele artistice, mentalitatea vremii, ideile pe care le susține ori pe care le combate). În operele literare, viziunea poate fi nostalgică, idealizatoare, comică, tragică, critică etc., reflectând modul în care autorul percepe și interpretează realitatea.

Viziunea despre lume se transpune, în operă, în diverse straturi, pornind de la alegerea subiectului și a categoriei sociale prezentate (nobili, burghezi, țărani etc.) și până la elementele de compoziție și de limbaj artistic (de exemplu, ordinea riguroasă și simetriile sugerează logică și control, pe când fragmentarismul sau asimetria exprimă neliniștea, dorința de a sfida regulile, nevoia de libertate).

Lecturi succesive

► Citește cu atenție cele trei fragmente literare de mai jos.

A. „Cum aş putea să aleg, din tot ce-a însemnat copilăria mea, ce mi-a plăcut cel mai mult și cel mai mult și ce mi-a displicut cel mai mult, dintre toate jocurile și jucăriile mele, ale noastre? E ca și cum m-aș apuca să cern nisipul de la malul mării, în căutarea unei firimituri de cochilie cu un franjur albastru... [...]

Îmi plăcea să joc «Pititea» la bloc (sau «De-a v-ați ascunselea» – dar noi nu îi ziceam niciodată așa, ci «Pititea» – poate fiindcă eram la Pitești!), seara, în serile lungi de vară, când ne ascundeam printre garduri verzi și copacii din fața blocului și din curtea școlii învecinate, și mirosea puternic a trandafiri și era plin de mister și de câini și de umbre și stele.”

(Veronica D. Niculescu, *Bile, bețe și cuvinte*, în vol. *Jocuri și jucării*)

B. „— Să-ți spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea; acu, de când s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educația. Și nu știți dv., bărbații, cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!

Pe când doamna Popescu-mi expune părerile ei sănătoase în privința educației copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răgușită de femeie bătrână:

— Uite, conică, Ionel nu s-astâmpără!

— Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama! [...]

— Sări, conică! varsă spirtul! s-aprinde!

— Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el. Dar pe când vrea să iasă pe ușe, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luând o poză foarte marțială. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...”

(I.L. Caragiale, *Vizită...*)

C. „Gândul meu este ca mama să se întoarcă acasă. Un gând scurt de tot: mama acasă!

Te duci cu el, cu acest gând, la răscruce, noaptea. Italia nu-i atât de departe, dacă zbori cu avionul, dar gândul nu-i din oțel, el trece prin mii de alte gânduri asemănătoare, că toți copiii visează la întoarcerea mamelor și le roagă în gând să revină și atunci gândurile se încurcă, mamele se încurcă și cine știe a cui mamă este chemată de gândul tău și care copil fericit se bucură de venirea mamei. Ori gândul e prea slab și se usucă pe drum, ori ajunge fără vlagă, mama plânge trei minute pentru puii ei rămași acasă, își șterge lacrimile apoi cu colțul mânecii ori cu un șervețel de unică folosință și lucrează mai departe prin străini. Și apoi, gândul nu trebuie trimis la inimă, ci la cap. [...]

Așteptarea noastră, ca o boală mocnită, ca un virus insistent, care nu trece decât în apropierea părinților. [...]

E suficient ca părinții să vină acasă și ne vindecăm pe loc, de toate bolile. Așteptarea ca o ploaie, după secetă. Suntem niște copii ofiliți, uscați de dor. Ca albia râului fără apă. Suntem îmbătrâniți de atâta așteptare responsabilă și matură și redevenim copii când vine mama.”

(Liliana Corobca, *Kinderland*)

Aplic

1. Lucrează alături de colegul/colega de bancă. Numiți viziunea ilustrată de fiecare fragment (dramatică, comică, nostalgic-idealizatoare) și asociați cele trei texte cu tablourile discutate anterior.

2. Analizează cele trei texte, rezolvând cerințele de mai jos.

Textul A

- De ce timpul, privit retrospectiv, pare prelungit și favorabil jocului?
- Comentează rolul universului senzorial în evocarea copilăriei, pornind de la secvența „mirosea puternic a trandafiri și era plin de mister și de câini și de umbre și stele”?
- Ce semnificație au adjectivele posesive din secvențele „copilăria mea” și „jocurile și jucăriile mele, ale noastre”?

Textul B

- Realizează, pe baza fragmentului, un scurt portret al băiatului, precizând mijloacele de caracterizare.
- Consideri că educația este doar obligația mamei? Argumentează.
- Analizează contrastul dintre discursul solemn despre educație al mamei și comportamentul băiatului. Identifică o secvență sugestivă pentru această discrepanță.

Textul C

- Identifică o secvență care sugerează maturizarea forțată a copilului și explică, în două-trei enunțuri, cum s-a ajuns în această situație.
- Extrage din fragment termeni din câmpul lexical care exprimă dimensiunea sufletească.
- Selectează și comentează o figură de stil care exprimă absența părinților.

Postlectură

► **Fii creativ/ă!** Scrie un scurt articol cu titlul *Copilăria are multe fețe*. Alege un fragment literar și o pictură dintre cele discutate, apoi redactează un text, de maximum 80 de cuvinte, prin care să prezinți o ipostază a copilăriei, dintr-o perspectivă nostalgic-idealizatoare, comică sau dramatică. Înainte de redactare, folosește un program de inteligență artificială: pornind de la ipostaza aleasă, cere-i să te ajute să anticipezi cum ar putea arăta copilul viitorului. Selectează o idee din dialog și integrează-o în textul final.

1. Cella Serghi (1907-1992), scriitoare, publicistă, traducătoare

2. Mașină de tipar

3. Biblioteca Centrală Universitară „Carol I”, București

4. Cititoare

4. Literatura ca instituție: aspecte de viață literară

Prelectură

1. Privește cu atenție imaginile alăturate. Dacă am elimina una dintre cele patru „verigi” (autorul, tehnologia de producție, biblioteca sau cititorul), ce crezi că s-ar întâmpla cu literatura?
2. Pe lângă biblioteci și tehnologia de producție, ce alte instituții sau organizații fac posibilă legătura dintre actul creației (autor) și actul lecturii (cititor)?

Învăț

Literatura nu înseamnă doar o formă de reprezentare a realității, ci și o instituție socială și culturală, prin care **autorul** și **cartea** își dovedesc valoarea artistică și impactul asupra publicului cititor. Ca instituție, literatura interacționează cu diferite aspecte ale societății, pe care le influențează și de care este influențată:

- **editurile** selectează autorii și operele pe care vor să le publice sau să le traducă, în funcție de profilul editorial și de anumite criterii (adaptarea la un anumit nivel de vârstă, tema abordată, vandabilitatea etc.);
- la rândul lor, editurile colaborează cu **tipografiile** pentru tipărirea cărților;
- **librăriile** comercializează cărțile;
- **bibliotecile** pun la dispoziția cititorilor cărți care pot fi citite în sediu sau împrumutate;
- **presa** (ziare, reviste etc.) și **critica literară** analizează valoarea operelor, stabilind ierarhii, scriind cronici de întâmpinare și studii literare;
- **grupările** (adesea, sub forma unor cluburi sau cenacluri ce reunesc oameni cu aceleași aspirații, cu un program estetic comun și, uneori, cu o publicație proprie) și **ideologiile literare** propun tehnici, teme, stiluri etc. pe care scriitorii să le urmeze; contribuie la diversitate;
- **academiile** și **premiile literare** oficializează succesul, aduc un plus de vizibilitate;
- **teatrul**: aduce la viață textul literar, popularizează idei, scriitori, artiști;
- **sistemul educațional**: canonizează textele (prin includerea lor în studiul literaturii în școală), transformându-le în „texte clasice”.

În viziunea teoreticianului francez Pierre Bourdieu, **lumea literară/câmpul literar** funcționează ca „o lume economică pe dos”: pentru a câștiga notorietate pe termen lung, autorul trebuie adesea să piardă pe termen scurt, adică să abandoneze ideea unui succes comercial imediat. Conform acestuia, valoarea unei cărți nu este intrinsecă, ci este produsul unei întregi „mașinărie” sociale în care editorul, criticul și autorul colaborează pentru a pune în valoare opera. Pentru a urca în ierarhia lumii literare, scriitorii și editorii folosesc diferite resurse: capitalul cultural (cunoștințele, stilul etc.), capitalul simbolic (prestigiul, celebritatea, recunoașterea), capitalul social (apartenența la cercuri literare sau academice).

Tehnologia, globalizarea și dezvoltarea platformelor digitale au transformat radical modul în care scriem, publicăm și citim. Apariția e-bookurilor și a audiobookurilor a modificat experiența lecturii, iar platformele digitale au făcut ca literatura să ajungă mai ușor la un public larg și divers.

Viața literară s-a mutat din cafenelele închise (cum a fost *Capșa* din București) în spații publice largi, importante fiind acum festivalurile internaționale (precum FILIT – Festivalul Internațional de Literatură și Traducere din Iași). De asemenea, târgurile de carte sunt prilejuri unde se măsoară succesul comercial și se lansează noutățile literare.

Aplic

► **Citește cu atenție fragmentul de mai jos, apoi rezolvă cerințele.**

„[...] Pe aceeași stradă în pantă eram cu Camil Petrescu când ne-am întâlnit față în față cu un bărbat mai în vârstă, cu pasul greoi, cu părul alb, cu privirea întunecată, iscoditoare. O clipă am șovăit amândoi, dar, oprindu-se în același timp, Camil Petrescu mi l-a prezentat pe Lovinescu.

N-am să uit uimirea maestrului când a auzit numele meu:

— Autoarea *Pânzei de păianjen*?! Așa de tânără!

Parcă nu-i venea să creadă.

— Ce tânără ești!

Și privirea parcă spunea: Ce frumoasă ești!

— Am lăsat vorbă la librărie să vii la Cenaclu, la Sburătorul.

[...] despărțindu-ne de maestru, Camil m-a luat de mână și a intrat cu mine în prima cofetărie care ne-a ieșit în cale, ceea ce nu intra în obiceiul lui.

— Să nu uiți ziua asta, mi-a spus, când ne-am așezat la masă. Vreau să înțelegi toată importanța ei. Să știi că-și drămuiește foarte bine cuvintele și admirația. La Sburătorul, când vine un ministru care nu are talent, dar se crede scriitor, găsește un scaun mai lângă ușă, dar când intră un băiat cu pingeale¹ rupte, dar are talent, e primit cu brațele deschise și i se dă un scaun lângă birou.”

(Cella Serghi, *Pe firul de păianjen al memoriei*)

¹**pingea** – bucată de talpă folosită pentru a înlocui partea anterioară a tălpilor uzate.

1. În încercările lor de evoluție și de recunoaștere, scriitorii au, întâi de toate, nevoie de un mediu care să îi valideze și să îi promoveze. Începutul carierei este marcat, adesea, de întâlnirea cu un mentor, care poate fi un alt scriitor sau un critic literar, așa cum a fost, în perioada interbelică, Eugen Lovinescu, care a patronat cenaclul Sburătorul. Ce emoții trăiesc Cella Serghi și criticul literar Eugen Lovinescu la prima lor întâlnire? Ce îl impresionează pe Lovinescu?

2. Ce operă a făcut-o cunoscută pe Cella Serghi?

3. Cum explică scriitorul Camil Petrescu ierarhia valorilor de la cenaclul Sburătorul? Ce contează mai mult pentru Lovinescu: statutul social sau talentul?

4. Ce trăsătură de caracter a lui Lovinescu reiese din afirmația: „Să știi că-și drămuiește foarte bine cuvintele și admirația”? Crezi că aceasta este importantă pentru un mentor sau critic literar?

5. Ce instituții precizate în text contribuie la configurarea unui *câmp literar*?

Proiect în echipe

Drumul spre glorie al unui scriitor

► Sarcina de lucru

Realizați un proiect în care să analizați mecanismele care duc la recunoașterea unei opere literare.

► Timpul de realizare a proiectului: două săptămâni

► Pașii pentru pregătirea proiectului

Săptămâna 1

- Clasa se împarte în grupe de câte patru elevi. Fiecare grupă alege un autor contemporan (Ana Blandiana, Gabriela Adameșteanu, Liliana Corobca, Mircea Cărtărescu, Augustin Cupșa, Simona Popescu etc.) sau unul clasic (Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Ion Creangă, Cella Serghi, Hortensia Papadat-Bengescu etc.) și analizează o operă care a ajuns să fie recunoscută. Fiecare membru al echipei va primi un rol dintre cele de mai jos și va rezolva sarcinile.

Editorul

- Fă o scurtă prezentare a editurii la care a publicat autorul.
- Prezintă cum arată coperta, ce spune textul de prezentare de pe coperta a patra și, dacă este cazul, cine a scris prefața și ce rol are aceasta.

Criticul literar

- Identifică cine a scris despre această carte. A fost recenzată? Unde?
- Arată, dacă este cazul, ce premii a câștigat autorul.

Profesorul

- Verifică dacă autorul a apărut în manuale, în subiecte de examene naționale/de admitere la facultate.
- Identifică ce valori transmite autorul/opera, încercând să stabilești de ce este studiat în mediul școlar.

Agentul literar (reprezentantul scriitorului)

- Analizează imaginea publică a autorului (cum se prezintă, cum se comportă, cum vorbește etc.).
- Arată cum își construiește scriitorul imaginea în *câmpul literar*. Se prezintă ca un artist rebel sau ca un intelectual dintr-un anume grup literar?
- Centralizați materialele, grupați-le și stabiliți, la nivel de echipă, forma pe care o va avea proiectul.

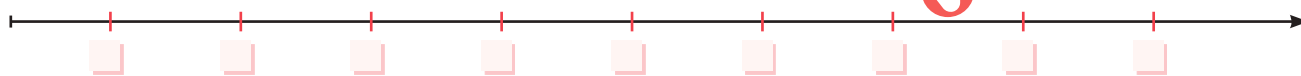
Săptămâna 2

- Redactați proiectul sub forma unei prezentări digitale sau letrice. Menționați toate sursele folosite.
- Fiecare grupă va prezenta proiectul în fața clasei.
- Proiectul va fi evaluat după următoarele criterii: corectitudinea informațiilor (3 puncte), folosirea unor surse de documentare variate (3 puncte), argumentarea ideilor (2 puncte), modul de prezentare și originalitatea (1 punct). Se acordă un punct din oficiu.

5. Literatura ca parcurs istoric

Prelectură

► **Incursiune în istorie.** Mai jos, sunt prezentate unele perioade din istoria literaturii universale. Rearanjează-le cronologic pe o axă a timpului precum cea de mai jos, trecând în casete litera corespunzătoare fiecăreia.

a. Renașterea (≈ secolele XIV-XVI) – **Omul devine centrul lumii.**

- Autori: Miguel de Cervantes, William Shakespeare; Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce
- Trăsături: redescoperirea Antichității, interes pentru om
- Scopul literaturii: educarea omului

b. Antichitatea greco-romană (≈ secolele VIII î.H. – V d.H.) – **Lumea este guvernată de forțe superioare.**

- Autori: Homer, Eschil, Sofocle, Vergiliu, Ovidiu
- Trăsături: mituri, eroi, credința în destin
- Scopul literaturii: instrument de modelare a idealurilor

c. Clasicismul (≈ secolul al XVII-lea) – **Arta trebuie să fie rațională și disciplinată.**

- Autori: Molière, Jean Racine
- Trăsături: ordine, reguli, echilibru, rațiune
- Scopul literaturii: educarea prin rațiune

d. Romantismul (≈ sfârșitul secolului al XVIII-lea – mijlocul secolului al XIX-lea) – **Sentimentul este mai important decât rațiunea.**

- Autori: Johann Wolfgang von Goethe, Victor Hugo; Costache Negruzzi, Mihai Eminescu
- Trăsături: emoție, imaginație, extreme, natură, idealizare, individualism, personaje cu trăsături excepționale
- Scopul literaturii: mijloc de confesiune și de explorare a eului

e. Modernismul (≈ sfârșitul secolului al XIX-lea – mijlocul secolului al XX-lea) – **Realitatea este interioară și relativă.**

- Autori: Franz Kafka, Marcel Proust; Camil Petrescu
- Trăsături: criză, ambiguitate, subiectivitate
- Scopul literaturii: instrument de analiză psihologică

f. Evul Mediu (secolele V-XV) – **Dumnezeu este centrul Universului.**

- Autori: Dante Alighieri, François Villon
- Trăsături: teocentrism (concepție potrivit căreia Dumnezeu se află în centrul preocupărilor umane), dogmatism (atitudine bazată pe o dogmă, respingând îndoiala și critica), idealul cavaleresc, poezia trubadurilor (poetii care își recită versurile acompaniați de un instrument muzical)
- Scopul literaturii: moralizarea

g. Realismul (mijlocul secolului al XIX-lea – sfârșitul secolului al XIX-lea) – **Lumea trebuie prezentată obiectiv.**

- Autori: Honoré de Balzac; Ion Creangă, Ioan Slavici
- Trăsături: teme sociale, analiză psihologică (a gândurilor, a trăirilor etc.), viața cotidiană, descrierea omului obișnuit
- Scopul literaturii: oglindă a societății

h. Postmodernismul (≈ din a doua jumătate a secolului al XX-lea până în prezent) – **Nu există adevăr unic, totul este interpretabil.**

- Autori: Umberto Eco, Jorge Luis Borges; Mircea Cărtărescu
- Trăsături: joc, ironie, intertextualitate, amestec de stiluri
- Scopul literaturii: problematizarea adevărului, demitizarea valorilor absolute

i. Iluminismul (≈ secolul al XVIII-lea) – **Rațiunea poate schimba societatea.**

- Autori: Voltaire, Jean-Jacques Rousseau; Școala Ardeleană (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior)
- Trăsături: critică socială, încredere în om, în rațiune și în educație
- Scopul literaturii: cultivarea spiritului critic și satiric

Învăț

Literatura a fost mereu legată de schimbările istorice, sociale, culturale și s-a raportat la mentalitățile epocii. De-a lungul timpului, s-au succedat **perioade, școli literare/culturale și curente literare**, care sunt o formă de organizare a literaturii în funcție de asemănări ce privesc **viziunea despre lume, estetica și tematica**. Fiecare epocă preia ceva de la cea anterioară (păstrează modele), dar presupune și o ruptură, o metamorfoză sau o inovație față de aceasta (aduce idei originale).

În prezent, delimitările dintre perioade sunt mai flexibile decât în trecut. Vorbim despre **orientări simultane și diverse**, despre o **literatură hibridă**, în care se amestecă specii literare, în care există și literatură digitală, texte interactive.

Și în literatura română se regăsesc manifestări specifice acestor curente literare și se constată încercări de sincronizare cu literatura din alte spații culturale. Decalajul istoric și diferențele tematice și de abordare față de alte țări sunt cauzate de aspecte sociale, politice, religioase.

Aplic

1. Asociază corect imaginile din partea dreaptă cu epoca pe care o ilustrează: Antichitatea, Evul Mediu, Renașterea, romantismul, realismul.

2. În romanul *Ochii Monei*, de Thomas Schlessler, o fată de 10 ani descoperă că are o boală care o va face, curând, să orbească. Bunicul ei, dorind să o ajute să-și facă o „rezervă de frumusețe”, o duce, timp de un an, la trei muzee din Paris, unde o învață să descifreze arta. Citește fragmentul de mai jos, referitor la primul lor studiu, frescă¹ lui Sandro Botticelli, un pictor renașcentist, apoi răspunde la întrebări.

„— [...] Artistul a executat fresca pe la 1485. Prin urmare, n-a făcut-o pentru pereții Luvrului, ci pentru aceia ai unei vile din Florența [...], un oraș din Italia [...], leagănul a ceea ce se numește Renaștere. În secolul al XV-lea, [...] Florența a cunoscut o efervescență extraordinară. [...] Și, vezi tu, niște ordine religioase, niște înalți dregători politici și chiar niște simpli cetățeni, dintre cei mai sus-puși în ierarhia socială, au vrut să-și utilizeze cu folos averea și să-și arate prestigiul sprijinind creația contemporanilor. Se spune despre ei că erau niște mari mecena. Așadar, anumiți pictori, sculptori, arhitecți au profitat de încrederea acestora și de mijloacele ce le erau puse la dispoziție, ca să creeze tablouri, statui sau clădiri incredibil de frumoase.

— Pun prinsoare că erau din aur..

Nu tocmai. Existau, într-adevăr, în Evul Mediu, tablouri foarte frumoase, acoperite cu foițe de aur din belșug. [...] În Renaștere însă, pictura se descotorosește treptat de efectul de strălucire a auriturilor, încercând să redea cât mai bine realitatea, așa cum o vedem, cu peisajele ei, cu unicitatea chipurilor, cu animalele, mișcarea ființelor, a lucrurilor, a

cerului și a mării. [...] Cortegiul celor patru femei din stânga este compus din Venus și cele trei Grații. Sunt niște divinități generoase. Și oferă un cadou [...] unei fete. Cele trei Grații sunt niște alegorii², Mona: nu există în viața adevărată și n-o să te întâlnești niciodată cu ele, dar reprezintă niște valori importante. Se spune că întruchipează cele trei etape care fac din noi niște ființe sociabile și primitoare [...]. Prima constă în a ști să dai, cea de-a treia în a ști să dai înapoi. Iar, între ele, există una fără de care nimic nu e posibil, care e un soi de cheie de boltă, o cheie de boltă pe care se sprijină întreaga natură umană.

— Care, Dade?

— [...] Tânăra din dreapta [...] primește un cadou. Iar asta e fundamental. Să știi să primești. Mesajul acestei fresce este că trebuie să înveți să primești, că natura umană, ca să fie în stare de lucruri mărețe și frumoase, trebuie să fie pregătită să accepte: să accepte bunăvoința celuilalt, dorința lui de a face plăcere, să accepte ceea ce nu are și ceea ce ea încă nu este. Cel care privește va avea întotdeauna ocazia să înapoieze, dar, ca să înapoiezi, adică să dai din nou, e obligatoriu să fi fost capabil să primești.”

¹frescă – pictură murală decorativă, de dimensiuni mari.

²alegorie – procedeu artistic constând în exprimarea unei idei abstracte prin mijloace concrete.

a. Despre ce perioadă culturală se discută în fragment?

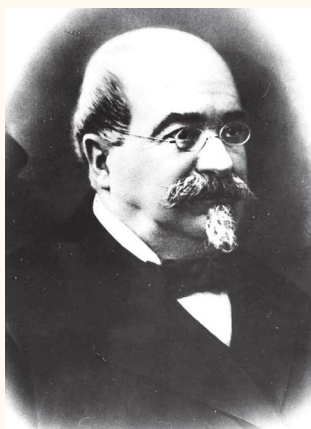
b. Ce fel de personaje reprezintă pictura renașcentistă?

c. Care sunt valorile pe care le transmite fresca?

d. Consideri că ideea de reciprocitate (a da – a primi – a înapoia) este importantă? Motivează în 50-70 de cuvinte.

3. Discută în clasă despre avantajele studierii literaturii ca parcurs istoric.

Mihail Kogălniceanu

I.L. Caragiale

Miron Costin

Ioan Slavici

Dimitrie Cantemir

Ion Creangă

Vasile Alecsandri

6. Literatura ca spațiu de creație: biografii ale scriitorilor

Prelectură

► Citește câteva curiozități despre scriitorii pe care urmează să îi studiezi în clasa a IX-a.

a. Încearcă să identifici autorii despre care este vorba, folosind informațiile pe care le știi din anii școlari anteriori, bazându-te pe texte citite sau consultând surse credibile de pe internet. Asociază numele autorilor identificați cu portretele alăturate.

• A studiat în Polonia, scriind și în limba acestei țări. A fost acuzat de complot și executat din ordinul unui domnitor.

• A compus zeci de piese în stil oriental și a inventat un sistem propriu de notație pentru muzica turcească. Cunoștea mai multe limbi străine, printre care turca, greaca, latina, araba și persana.

• A fost prim-ministru și prieten cu A.I. Cuza. La 53 de ani, a fost provocat la duel de un tânăr ofițer, dar a reușit să evite conflictul.

• A fost preot 12 ani, apoi a fost răspopit (caterisit) pentru că-și părăsise soția, își tunsese părul și barba, ca mirenii (cei care nu erau clerici), trăsesese cu pușca în ciorile de pe biserică, jucase cărți și mersese la teatru. Pentru a câștiga bani, a deschis o tutungerie. Îi plăceau mult băutura și mâncarea, fapt ilustrat de unele dintre personajele sale.

• A deținut și administrat o berărie în București. A fost dat în judecată pentru plagiat, dar a câștigat procesul; cel care l-a acuzat a fost condamnat pentru defăimare. S-a exilat voluntar la Berlin.

• A fost închis aproximativ un an la Penitenciarul Văcărești, pentru acuzațiile de colaborare cu autoritățile germane din timpul ocupației Bucureștiului din Primul Război Mondial.

• A fost îndrăgostit de Elena Negri, cu care a avut o relație timp de câțiva ani. Moartea ei prematură, probabil din cauza tuberculozei, l-a afectat, aspect evident în opera sa literară.

b. Pe care dintre oamenii descriși mai sus ți-ar fi plăcut să îi cunoști personal? De ce?

Învăț

Jurnalul intim, autobiografia, eseurile, memoriile, corespondența sunt forme ale literaturii subiective, care contribuie uneori la înțelegerea operei ficționale.

Biografismul reprezintă o metodă de interpretare literară care explică opera prin raportare la viața autorului (experiențe, contexte istorice, relații personale, situații-limită, idei etc.). Această metodă a fost susținută de criticul francez Charles Augustin Sainte-Beuve, care afirma că, pentru a înțelege o operă, este nevoie să cunoaștem autorul său. Pe de altă parte, scriitorul Marcel Proust a susținut că opera este expresia unui *eu profund* (artistul, conștiința creatoare), diferit de *eul biografic* (omul social, fizic).

La noi, unii critici literari resping ideea legăturii între viață și operă, iar alții, ca Eugen Simion, îi dau dreptate lui Sainte-Beuve: „Și, apoi, cine scrie memoriile, autobiografiile... a cui operă este opera nonfictivă, opera de confesiune: a eului profund (eul pur) sau a detestabilului eu biografic?”.

Biografismul se bazează pe ideea că opera reflectă viața autorului, direct sau indirect. Premisa acestei abordări este că, adesea, experiențele reale devin surse de inspirație literară, că multe personaje au modele în realitate, iar problematica operelor este strâns legată de contextul istoric în care sunt create. Totuși, această viziune presupune riscul de a interpreta reducăționist, simplist opera, de a ignora rolul imaginației sau forța ficțiunii. De aceea, astăzi, biografismul este folosit cu prudență, împreună cu alte metode de interpretare.

Aplic

1. Citește fragmentul următor, apoi răspunde la cerințele date.

„Dar destul cu Eminescu. M-am trezit prea târziu ca să-l cunosc, așa cum m-am născut prea târziu pentru Dante, Shakespeare, Kafka sau Joyce. Prea târziu pentru Arghezi. [...] Aș vrea enorm de mult să pot trăi măcar câteva ore în preajma oamenilor pe care-i admir cel mai mult, să-i privesc, să-i ascult, să mă bucur de omenescul și supraomenescul lor.

Este cu neputință să înțelegi un om doar după scrierile, muzica, pictura, filmul sau arhitectura produse de el. [...] Dacă n-ai trăit în preajma lui da Vinci, dacă nu i-ai privit trăsăturile feței, dacă nu ai făcut contact ochi în ochi cu el, poți și tu crede că pictura lui s-a făcut singură, inspirată de o putere de deasupra noastră [...]. E adevărat că în toți creatorii lucrează o mare putere incontrollabilă (o putem numi inspirație, inconștient, muză, daimon¹ sau în orice alt fel), dar, în același timp, fiecare are, asemenea unui instrument muzical, timbrul său, care e amestecat inextricabil² cu vocea, cu trăsăturile, cu comportamentul, [...] cu prejudecățile artistului.

Acestea, și nu inspirația sunt interesante pentru mine, partea umană care dă căldura și emoția operei. De multe ori acest omenesc-prea-omenesc lucrează împotriva perfecțiunii actului creator, dar cine spune că ne atrage la o operă perfecțiunea? Personal, mă atrage pielea umană, cu alunițele ei, cu impuritățile ei, de peste marmura perfectă a inspirației. De aceea sunt mare cititor de jurnale, scrisori, mărturii despre autorii pe care-i iubesc. Găsesc de multe ori mai multă forță și autenticitate în «măzgălelele» lor făcute pentru ei înșiși și nedestinate publicului – schițe, note, însemnări aruncate pe foaie –, decât în operele finite, cu care, de altfel, acestea se amestecă, de multe ori, indiscernabil³.”

(Mircea Cărtărescu, *Creionul de tâmplărie*)

¹daimon – (în mitologia greacă) zeitate sau spirit călăuzitor.

²inextricabil – de neînțeles.

³indiscernabil – care nu poate fi deosebit de un lucru de același fel.

- De ce merită citite biografiile, jurnalele, scrisorile autorilor, în opinia lui Mircea Cărtărescu? Formulează trei motive, așa cum reies din lectura fragmentului.
- În ce măsură crezi că ajută la interpretarea unei opere cunoașterea datelor despre autor și despre lumea în care a trăit? Susține-ți opinia cu un exemplu.

2. Există mulți autori care au scris jurnale. De exemplu, Titu Maiorescu a ținut un jurnal de la 15 ani (din 1855) până la moarte (în 1917). Scriitori importanți, precum Virginia Woolf sau Franz Kafka, explică, în jurnalele lor, propria viziune despre scris. Alții, ca Simone de Beauvoir, Jeni Acterian, Alice Voinescu, Mihail Sebastian, Regina Maria a României, scriu jurnale cu un puternic impact social. *Jurnalul Annei Frank* este un exemplu de jurnal literar prin care se ilustrează o epocă, dar și o dramă individuală. Alege să citești unul dintre jurnalele celor menționați și explică, apoi, rolul acestuia, fie ca document istoric, social, prin descrierea fidelă a unei epoci, fie ca instrument prin care semnificațiile operelor ficționale sunt îmbogățite cu explicații contextuale.

Regina Maria a României

John William Godward,
Erato cântând la liră (1895)

ȘTIAI CĂ...?

Conform mitologiei grecești, inspirația artistică vine de la cele nouă muze, fiicele zeiței memoriei, Mnemosina, și ale lui Zeus.

În scrierile lor, vechii greci începeau adesea cu invocarea muzei: „Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe Ahil-Peleianul” (Homer, *Iliada*).

Erato era muza poeziei de dragoste, fiind reprezentată în artele plastice cu o liră în mâini. Euterpe era muza poeziei lirice și ocrotitoarea muzicii, fiind înfățișată cu un flaut.

Simon Vouet, Euterpe, muza muzicii
și a poeziei lirice (circa 1630)

7. Literatura ca tablou al genurilor

Prelectură

► La nivelul clasei, formați trei grupe. Fiecare echipă va ilustra un subiect sau o temă comună – de exemplu, furtuna – în forme și structuri textuale diferite, corespunzătoare perspectivei repartizate de mai jos. Rezultatele obținute vor fi prezentate în fața clasei.

1. Perspectiva lirică: „Furtuna din mine”

• **Sarcina:** elevii primesc o foaie de hârtie pe care este desenat conturul unui om și vor scrie în interiorul conturului metafore sau epitețe care descriu sentimente/stări/gânduri ale cuiva care „tună” de furie sau este „inundat” de tristețe.

2. Perspectiva epică: „Supraviețuitorul”

• **Sarcina:** creează o scurtă succesiune de acțiuni petrecute în timpul unei furtuni, precizând timpul, spațiul, personajele.

3. Perspectiva dramatică: „Înainte de trăsnet”

• **Sarcina:** compune și interpretează un dialog între cel puțin trei personaje, desfășurat pe fundalul unei furtuni, ale cărei zgomote (tunete, ploaia) sunt reprezentate de ceilalți elevi din grup.

Învăț

Genul liric

Genul liric cuprinde totalitatea operelor care redau gândurile, ideile, sentimentele, atitudinile unei voci create de poet/poetă, voce care poate întruchipa un om nostalgic, un îndrăgostit, un melancolic etc.

Forma predominantă a genului liric este în versuri (poezie lirică).

Etimologic, termenul *poezie* provine din limba franceză (*poésie*), unde a pătruns prin latinescul *poesis* (la rândul său, provenit din grecescul *poiēsis* – creație). Cuvântul *liric* provine tot din franceză (*lyrique*, derivat din *lyre*). În latină și greacă, *lyra* desemna instrumentul muzical cu coarde numit *liră*. În Antichitatea greacă, primele creații de acest gen erau recitate cu acompaniament muzical de liră.

Lirismul se referă la transmiterea într-o operă artistică a gândurilor, a sentimentelor, a emoțiilor și a dorințelor.

Poezia lirică se bazează pe două elemente importante:

- **forma:** asociată, de regulă, cu elementele de versificație (ritmul, rima, măsura), figurile de stil și sonoritatea cuvintelor;
- **conținutul:** asociat cu temele, ideile, emoțiile și mesajul transmis.

Textul liric are câteva trăsături principale:

- exprimă **gânduri, sentimente, stări și viziuni despre lume, despre artă;**
- vocea care transmite mesajul se numește **voce poetică/lirică** și poate fi recunoscută prin **mărci lexico-gramaticale ale subiectivității** (verbe și pronume la persoana I și a II-a, enunțuri exclamative și interogative, interjecții);
- modul principal de expunere/tiparul textual predominant este **monologul liric**, adică o confesiune sau o adresare;
- **limbajul** este **expresiv**, bogat în figuri de stil, imagini artistice și elemente care dau textului muzicalitate.

În funcție de conținut, de structură și de întindere, textele lirice pot fi încadrate în diferite **specii literare**: elegie (ton melancolic), epistolă (formă de scrisoare, subiect filozofic, moral sau artistic), pastel (descriere a naturii), meditație (reflecții asupra lumii), sonet (formă fixă), romanță (conținut sentimental), doină (creație populară, sentimente de dor, jale etc.) ș.a.

Lecturi succesive

► Citește poezia.

Iubirii

de Nina Cassian

Cad în genunchi și-ți mulțumesc, iubire,
Pentru aceste zilnice semnale
Și voci ale mărinimiei tale
Cu care-mi umpli sufletu-n neștire.

Cad în genunchi și-ți mulțumesc, iubire,
Pentru înaltul pact ce ne unește,
Timbrat de-a fericirii stea subțire
– Și-ți mulțumesc și pentru desnădejde.

Constantin Brâncuși, *Sărutul* (1907-1908)

Aplic

1. Ce sentimente/stări/emoții transmite poezia Ninei Cassian? Alege din seria următoare sau propune alte răspunsuri: tristețe, nostalgie, entuziasm, incertitudine, admirație, detașare, regret, fascinație pentru exotism, iubire, optimism, luciditate.
2. Care este tema principală a textului poetic dat?
a. iubirea; b. trecerea timpului; c. singurătatea.
3. Precizează două motive literare care particularizează tema.
4. Cum se manifestă prezența vocii lirice în text? Exemplifică prin două mărci lexico-gramaticale.
5. Cui i se adresează poeta prin vocea lirică? Urmărește alternanța „eu” – „tu”.
6. Numește figura de stil prezentă în primul vers, în structura vocativului. Arată, în două-trei enunțuri, semnificația acesteia.
7. Extrage două imagini artistice și explică ce emoții sau impresii îți transmit.

8. Notează două observații legate de prozodie (organizarea versurilor, măsură, rimă).

9. Comentează, în 30-50 de cuvinte, semnificația titlului poeziei.

10. Scrie un text, de minimum 100 de cuvinte, despre semnificația mesajului poeziei *Iubirii*, de Nina Cassian. Vei avea în vedere numirea temei și a motivelor literare, comentarea a cel puțin două secvențe ilustrative pentru temă și explicarea rolului a două figuri de stil diferite, relevante pentru mesaj.

11. Argumentează, în minimum 150 de cuvinte, apartenența textului la genul liric, având în vedere cele patru trăsături principale învățate. În textul tău, vei include definirea genului, explicarea celor patru caracteristici și exemplificarea acestora. Vei ține cont de structura unei compuneri.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

► Citește cele trei fragmente din opera lui Ion Minulescu și observă cum este reprezentată iubirea în fiecare. Alege unul dintre acestea și realizează o carte poștală intitulată *Un semn de iubire*. Cartea poștală trebuie să aibă 60-80 de cuvinte și să conțină: o adresare directă către iubire sau către o persoană iubită; o emoție dominantă (bucurie, dor, melancolie, speranță sau nesiguranță); o imagine artistică inspirată de fragmentul ales (fereastră, floare, obiect fragil, tăcere etc.); o comparație sau o metaforă; un vers scurt care se repetă de două ori, ca un refren. Poți realiza cartea poștală pe hârtie/carton sau cu ajutorul unei aplicații (Canva, Prezi etc.).

Romanță fără muzică

„Că ne iubim – și-o știe lumea toată –
E-adevărat;
Dar cât ne vom iubi
Nici noi nu știm,
Nici lumea nu va ști...
Și nu va ști-o, poate, niciodată...”

Romanță fără ecou

„Iubire, bibelou de porțelan,
Obiect cu existența efemeră,
Te regăsesc pe-aceiași etajeră
Pe care te-am lăsat acum un an...”

Romanța ei

„Când vei vedea-ntre geamuri, la fereastră,
O cupă de cristal,
Și-n cupa de cristal, o floare-albastră –
Simbolul unui rendez-vous banal”

Genul epic

Genul epic cuprinde totalitatea operelor care prezintă, sub formă de narațiune (în proză sau în versuri), o serie de întâmplări dintr-un anumit timp și spațiu, la care participă personaje, prin intermediul cărora autorul exprimă diferite idei, gânduri, sentimente, valori.

Cuvântul *epic* este împrumutat din limba franceză (*épique*), unde a pătruns prin latinescul *epicus* (provenit, la rândul său, din grecescul *epikós*, derivat de la *épos*, care înseamnă *cuvânt, zicere*).

Textul epic are următoarele particularități:

- apare o **instanță narativă**, adică un **narator** – cel care relatează, un „eu” (când povestește la persoana I), un „el” (când povestește la persoana a III-a), „o cameră de luat vederi” care înregistrează ceea ce se petrece;
- are la bază **narațiunea/diegeza**, care constituie un șir de fapte, întâmplări, gânduri, supoziții, mai vesele sau mai triste, tragice sau comice, cu sau fără însemnătate majoră – cu alte cuvinte, istoria sau conținutul poveștii;
- apar **personaje**, care fac sau spun ceva, se află sau nu în conflicte, vorbesc despre ele însele sau despre alții, își dezvăluie sau nu gândurile;
- faptele sunt plasate într-un **cadru spațio-temporal**.

În funcție de conținut, de structură și de întindere, textele epice pot fi încadrate în diferite **specii literare**: roman (întindere mare, multe personaje), nuvelă (întindere medie, cu un conflict puternic din viața unui personaj), povestire (întindere redusă, cu întâmplări relatate din perspectiva unui participant), schiță (întindere redusă, un singur episod narativ), basm (narațiune cu elemente fabuloase, care ilustrează lupta dintre bine și rău), fabulă (poveste cu personaje necuvântătoare, în care sunt satirizate defecte) etc.

Lecturi succesive

► Citește fragmentul din romanul *Pânza de păianjen*, de Cella Serghi.

Pânza de păianjen

(fragment)

de Cella Serghi

Stingerită de singurătatea mea, m-am ridicat, ca să mă duc la mare. După mine, am simțit întorcându-se toate capetele, așa cum se întâmplase de dimineață. Purtam rochia albă de jerse de lână și mă simțeam neîngăduit de albă între toți negrii de acolo. Când am ajuns în dreptul digului, am auzit o muzică de patefon, acoperită de zgomotul

valurilor. Pe o terasă de lemn înnegrit, care parcă scăpase de la foc, câteva perechi dansau. Mergeam către capătul promenadei, în bătaia vântului, care venea din toate părțile, cu ochii adânciți departe, în mare, când m-am lovit de două domnișoare, îmbrăcate în rochii de mătase înflorată. [...]

Cu spatele la mine, un om privea marea. Purta pantaloni gălbui, mototoliți, prăfuiți, o cămașă de pânză de culoarea nisipului și un pulover cenușiu, foarte gros, cum poartă pescarii, legat cu mânecile după gât. Nu l-am văzut la obraz.

A doua zi l-am găsit în același loc și în aceeași ținută. Pe lespedea de lângă far stătea, probabil, același grup care, în ajun, la aceeași oră, dansase pe terasă. Aveau între ei patefonul și același disc, cu melodia acoperită de zbuciumul valurilor. S-au uitat lung la mine, eu, în treacăt, la ei, apoi am coborât și m-am așezat pe o stâncă, să privesc marea. Deodată, am auzit: „Diana”. Am întors capul, uimită. O fată din grupul cu patefonul s-a apropiat de mine și m-a întrebat prietenoasă, vioaie:

— Ce, nu mă recunoști, Diana? Eu sunt Mihaela Rădulescu. Așa de mult m-am schimbat?! Am fost colege în clasa a patra primară. În catalog, alături: Rădulescu – Slavu.

Încetul cu încetul, mi-am amintit de o fetiță oacheșă, cu breton. Michette! Ne-am pomenit tutuindu-ne, ca altădată.

— Hai, Diana, vii cu noi pe terasă, să dansăm.

Apoi s-a adresat bărbatului, pe care de două zile îl vedeam, din spate, în același loc, la aceeași oră.

— Pierrot, iar ai înlemnit aici?

El a întors capul, leneș, m-a privit surprins, apoi, către Michette:

— Hai să înotăm până la geamandură. [...]

— Pierrot a descoperit Mangalia, mi-a spus într-o zi Michette, cu toată seriozitatea. Și apoi, ca o taină: Știi, pornește noaptea înot, departe de tot... A spus despre tine: „Ce multă viață are Diana!” [...]

M-am gândit: „Ce puțin i se potrivește numele Pierrot! Ce frumos e Petre!” Am repetat de mai multe ori: „Petre”. Mi se părea nou și de o frumusețe aspră și puțin tristă, așa cum era Mangalia toată.

Cu Petre Barbu nu făcusem cunoștință încă, deși eram la Mangalia de două săptămâni și cunoșteam toată lumea, și toată lumea se ocupa de mine. Odată cobora pe dig cu o droaie de copii după el. I-am surș cu prietenie, mi-a zâmbit trist. Într-o zi, pe plajă, desena într-un bloc. M-am apropiat cu Michette, care a vrut să ne prezinte.

— Pierrot, vă cunoașteți?

Eram gata să întind mâna, să-mi spun numele. Credeam că o să și-l spună și el pe al lui, așa cum se obișnuiește. Dar el a mișcat din umeri, plictisit:

— Sigur, aici toată lumea se cunoaște.

N-am știut ce să răspund. M-am simțit prost. În ziua aceea mi-am repetat de multe ori în gând că nu-mi place

Petre Barbu, că nu-i inteligent, că-i stă bine jerpelit doar aici, la Mangalia, cu pantalonii aceia pe care își încearcă vopselele ca pe o paletă, dar că, la București, cu guler și cravată, trebuie să fie stângaci ca un ginere. Că, dacă n-ar fi înnegrit de soare, ar fi incolor, spelb (nu-mi plac blonzii), că nu-mi place părul lui aspru, ca o bidinea.

După-amiezele dansam după discuri de patefon pe terasa care dădea pe plajă și care ținea de o casă părăsită. Scândurile erau putrezite, rare, și printre ele se vedeau fâșii galbene de nisip. Noaptea dansam acolo, la lumina lunii sau numai a stelelor. Câteodată venea și Petre Barbu. Se așeza pe parmalâcul terasei, în colț, și privea marea sau se uita cum dansăm, și mi se părea că repetă în gând aceleași cuvinte pe care le spusese Michettei despre mine: „Câtă tinerețe!”

Odată mi-am luat inima în dinți, m-am dus la el și l-am întrebat, cuminte, dacă vrea să danseze cu mine. Eram sigură că mă va refuza, că nu vrea sau că nu știe să danseze. Dar a primit.

Aplic

1. Cine este instanța care comunică cititorului faptele în acest fragment?

- a. un autor care își exprimă direct sentimentele de tristețe;
- b. un narator-personaj, Diana, care povestește la persoana I;
- c. un narator obiectiv, care nu se implică în acțiune;
- d. un personaj secundar, care analizează relația dintre Diana și Petre.

2. Comentează primele trei enunțuri ale fragmentului. Precizează cine narează, la ce persoană sunt verbele și ce se povestește în această secvență.

3. Menționează două personaje prezente în fragment și relația dintre ele.

4. Alege seria care constituie coordonatele spațio-temporale ale acțiunii.

- a. sentimentul de singurătate și melodia patefonului;
- b. Mangalia, digul, terasa, marea și perioada vacanței de vară;
- c. dialogul dintre cele două foste colege de școală;
- d. diferența dintre localnici și vilegiaturiști.

5. Indică principalul mod de expunere/tipar textual folosit în secvența prezentării lui Petre Barbu. Ilustrează răspunsul printr-un citat potrivit.

6. Transcrie o secvență care conține dialog și explică rolul acesteia în desfășurarea acțiunii.

7. Care este tema fragmentului? Formulează răspunsul într-un enunț, valorificând o secvență din text.

8. Precizează două trăsături ale lui Petre Barbu, așa cum reies din perspectiva Dianei. Susține fiecare trăsătură prin câte o secvență semnificativă.

9. Explică, în 30-50 de cuvinte, de ce Diana își repetă că nu îi „place” Petre Barbu. Ce conflict interior sugerează reacția ei?

10. Prezintă, în 50-70 de cuvinte, sentimentul care se naște între Diana și Petre, având în vedere privirea, curiozitatea, refuzul inițial și dorința fetei de apropiere.

11. Argumentează, în 120-150 de cuvinte, apartenența fragmentului din *Pânza de păianjen*, de Cella Serghi, la genul epic, având în vedere următoarele caracteristici: naratorul, personajele și acțiunea plasată într-un anumit cadru spațio-temporal.

12. Scrie un text, de 80-100 de cuvinte, despre dragostea adolescentină, valorificând fragmentul dat. Vei avea în vedere emoția primei apropieri, curiozitatea față de celălalt și conflictul dintre ceea ce simte personajul și ceea ce încearcă să își spună.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

► Alege un alt text narativ în care apare tema îndrăgostirii sau a primei apropieri. Identifică personajele, cadrul acțiunii și un gest sau o replică prin care este sugerată atracția. Explică, în 30-50 de cuvinte, prin ce se aseamănă experiența personajului ales cu cea a Dianei.

ȘTIAI CĂ...?

Epopoea lui Ghilgameș este cel mai vechi text literar păstrat din lume, datând din perioada 2100-1800 î.H. Descoperită abia în secolul al XIX-lea, în biblioteca unui rege asirian din Ninive, epopeea a fost scrisă pe 12 tăblițe de lut, cu caractere cuneiforme. Aceasta prezintă aventurile regelui Urukului, prietenia sa cu Enkidu și modul în care oamenii se raportează la natură, la destin, la dragoste și la alcătuirea lumii arhaice. Ghilgameș săvârșește fapte eroice, printre care uciderea unui monstru și a taurului ceresc trimis de zeița Inanna să-l ucidă, precum și călătoria în lumea subterană, în căutarea florii nemuririi.

Reprezentare probabilă a regelui Ghilgameș (713-706 î.H.)

Caravaggio, *Bacchus* (circa 1598)

ȘTIAI CĂ...?

- Teatrul își are originile în Antichitatea greacă, în serbările dedicate zeului vinului, Dionysos (Bacchus, în mitologia romană). În timpul acestora, se organizau banchete și procesiuni spectaculoase, se foloseau măști, se intonau ditirambi (imnuri în onoarea zeului) și aveau loc reprezentații teatrale.
- Tragedia a cunoscut o perioadă de maximă dezvoltare în secolul al V-lea î.H., prin creațiile marilor autori greci, a căror temă centrală era lupta omului cu destinul impus de zei: Eschil (*Perșii*, *Prometeu înălțuit*), Sofocle (*Antigona*, *Oedip rege*), Euripide (*Andromaca*, *Troienele*). Ulterior, tragedia a fost adusă în prim-plan prin creațiile lui William Shakespeare (1564-1616) și ale scriitorilor francezi din secolul al XVII-lea, precum Jean Racine și Pierre Corneille.
- Teatrul este o artă sincretică, întrucât îmbină literatura, muzica, dansul și alte forme de manifestare artistică.

Învăț

Genul dramatic

Genul dramatic cuprinde totalitatea operelor literare scrise sub formă de dialog (în proză sau în versuri) și menite a fi reprezentate pe scenă. Termenul *dramaturgie* provine din francezul *dramaturgie*, un derivat de la *drame* (*dramă*). În limba greacă, unde este utilizat pentru prima dată, termenul *drama* însemna *acțiune jucată pe o scenă*.

Textul dramatic are următoarele caracteristici:

- este destinat reprezentării pe scenă, într-un **spectacol teatral**;
- este organizat în **acte** și **scene** sau **tablouri**, care marchează schimbarea locului acțiunii, permit schimbul actorilor și al decorului etc.;
- tiparul textual predominant este **dialogul**;
- sunt prezente **indicații scenice (didascalii)**, aflate, de regulă, între paranteze, care oferă informații despre acțiunea scenică, despre mimică, gesturi, atmosferă etc., contribuind la evoluția acțiunii și la construcția personajelor.

Genul dramatic cuprinde mai multe **specii**: tragedia (conflict puternic, final nefericit), comedia (provoacă râsul, ridiculizează), drama (conflicte puternice, amestec de elemente tragice și comice), vodevilul (comedie sau farsă, cu momente cântate), melodrama (amestec de scene de groază și de comedie), tragicomedia (conflict tragic, cu final fericit) ș.a.

Genurile și speciile literare formează **un sistem variabil în timp**, deoarece literatura evoluează odată cu societatea și cu modul în care oamenii scriu. Unele specii literare apar mai frecvent în anumite perioade, exprimând sensibilitatea acelei epoci, iar caracteristicile lor se pot modifica de-a lungul timpului.

Lecturi succesive

► În comedia *O noapte furtunoasă*, de I.L. Caragiale, Rică Venturiano este îndrăgostit de Zița și vine noaptea la casa acesteia, însă înțelege greșit instrucțiunile. Din cauza confuziei, ajunge în casa Vetei, sora Ziței, ceea ce provoacă un comic de situație bazat pe neînțelegere și pe reacțiile personajelor. Citește fragmentul extras din această piesă.

O noapte furtunoasă

(fragment)

de I.L. Caragiale

Actul II

Scena II

VETA și RICĂ VENTURIANO, apoi JUPÂN DUMITRACHE și IPINGESCU d-afară

RICĂ (intră, se oprește pe prag, vede pe Veta în spate, răsuflă din adânc, pune mâna la inimă și înaintea în vârful degetelor până la spatele scaunului ei; cade în genunchi și începe cu putere): Angel radios!

VETA (dă un țipăt, se scoală și fuge în partea cealaltă a scenii făcându-și cruce și scuipându-și în sân): A!

RICĂ (întorcându-se în genunchi spre partea unde a fugit ea): Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiași dată pentru prima oară mi-am pierdut uzul rațiunii; da! sunt nebun...

VETA: Nebun! (strigând) Săriți! Chiriac! Spiridoane!

RICĂ: Nu striga, madam, (se târăște un pas în genunchi) fii mizericordioasă! Sunt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tâmplele-mi se bat, sufăr peste poate, parcă sunt turbat.

VETA: Turbat?... Domnule, spune-mi degrab, c'aminteri, strig: cine ești, ce poștești, ce cauți pe vremea asta în casele oamenilor?

RICĂ (*se ridică și se apropie de dânsa tăindu-i drumul*): Cine sunt? mă întrebi cine sunt? Sunt un june tânăr și nefericit, care suferă peste poate și iubește la nemurire.

VETA: [...] Chiriaci! Spiridoane! săriți! hoții!

RICĂ (*cu mâinile rugătoare*): Nu striga! nu striga! fii mizericordioasă; aibi pietate! M-ai întrebat să-ți spui cine sunt, ți-am spus. Mă întrebi să-ți spui ce caut... Ingrato! nu mi-ai scris chiar tu însuși în original?

VETA: Eu?

RICĂ: Da! (*se ridică*) Nu mi-ai scris să intru fără grijă după zece ceasuri la numărul 9, strada Catilina, când oi vedea la fereastră că se micșorează lampa? Iată-mă. M-am transportat la localitate pentru ca să-ți repet că te iubesc precum iubește sclavul lumina și orbul libertatea.

VETA: Adevărat, domnule, parol că ești nebun. Visezi; ți-am scris eu dumitale vreo scrisoare? Auzi obrăznicie! Știi dumneata cu cine vorbești?

RICĂ: Cum să nu știu? În van te aperi. Și tu mă iubești pe mine, nu mai umbla cu mofturi. Te-am văzut d'atunci seara de la „Junion”... [...]

VETA (*a ascultat cu mult interes toată tirada lui Rică și-l întrerupe izbucnind de râs*): Ha! ha! ha! acu înțeleg eu tot! ha! ha! ha!

RICĂ: Râzi, râzi, ingrato, de amoroarea mea?

VETA: Da cum, Doamne iartă-mă! să nu râz?... vezi bine că râz. Apoi știi dumneata cu cine vorbești?... mă cunoști?... știi bine cine sunt?

RICĂ: Cum să nu știu! tu ești angelul visurilor mele, tu ești steaua, pot pentru ca să zic chiar luceafărul, care strălucește sublim în noaptea tenebroasă a existenței mele, tu ești...

VETA (*care trece la lampă, îi mărește focul și se pune cu chipul în bătaia luminii*): Zău? ia uită-te bine! (*râde*)

RICĂ (*foarte încurcat, se scoală de jos și se dă înapoi împiedicându-se*): Madam! să am pardon! scuzați! Cicoană! considerând că... adică, vreau să zic, respectul... pardon...

Aplic

1. Cine sunt personajele care apar în fragmentul dat?
2. Unde se desfășoară acțiunea și ce elemente din text indică spațiul scenic?
3. Ce confuzie stă la baza întâlnirii dintre Rică Venturiano și Veta?
4. Ce sentiment pretinde Rică Venturiano că trăiește? Exemplifică printr-o replică potrivită.
5. Cum reacționează Veta la apariția lui Rică? Ce indică reacția ei despre situația scenică?
6. Găsește o indicație scenică din fragment și arată rolul acesteia.
7. Ce efect comic produce faptul că Rică îi vorbește Vetei ca și cum ar fi Zița?
8. Prin ce se deosebește iubirea din acest fragment de iubirea prezentată în poezia *Iubirii*, de Nina Cassian, sau în fragmentul din *Pânza de păianjen*, de Cella Serghi?
9. Explică, în 50-70 de cuvinte, modul în care tema iubirii este tratată comic în fragmentul dat.
10. Argumentează, în aproximativ 100 de cuvinte, apartenența fragmentului din *O noapte furtunoasă*, de I.L. Caragiale, la genul dramatic, având în vedere două caracteristici.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

- Realizează un tabel recapitulativ (cu trei coloane) care să conțină definiția fiecărui gen literar și trăsăturile specifice, însoțite de exemple din textele discutate în această lecție.

PORTOFOLIU

► Pregătește-ți portofoliul la limba și literatura română. Într-o mapă/într-un dosar, vei adăuga, pe parcursul anului școlar, temele (individuale sau realizate în grup), rezultatele proiectelor sau ale investigațiilor, fișele de lucru, fișele de lectură etc. La finalul anului, portofoliul va fi evaluat în funcție de următoarele criterii:

- respectarea cerințelor indicate;
- utilizarea adecvată a noțiunilor studiate;
- folosirea corectă a cunoștințelor în analiza unor texte/exemple;
- reflecție personală și gândire critică;
- creativitate și originalitate în realizarea materialelor;
- corectitudinea și claritatea exprimării;
- organizare și prezentare atractivă.

► Realizează, ca primă lucrare pentru portofoliu, „Harta orașului literar”. Imaginează-ți că literatura este un oraș din lumea contemporană, iar fiecare gen literar este un cartier. Creează o hartă (pe hârtie sau în versiune digitală) a acestui oraș, în care să incluzi:

- Cartierul epic: locuri în care se petrec diferite întâmplări, personaje etc.;
- Cartierul liric: parcuri ale emoției, diverse imagini poetice sau ipostaze lirice;
- Cartierul dramatic: spații publice, personaje aflate în conflict etc.

Pentru fiecare cartier, scrie ce se află acolo, ce fel de personaje întâlnești, ce sunete sau mirosuri poți identifica, ce atmosferă predomină, ce specii literare apar. Alege un nume pentru oraș și scrie un scurt mesaj de promovare turistică.

8. Cultură orală și cultură scrisă: literatură populară și literatură cultă

Prelectură

► Accesează site-ul Muzeului de Artă Comparată din Sângeorz-Băi (complexumuzealbn.ro) și fă un tur virtual. Urmărind exponatele din galeria permanentă, vei vedea cum obiectele utilitare tradiționale, specifice țăranilor din zonă, au fost revalorificate în opere de artă contemporană. Analizează două dintre exponatele din muzeu, ilustrate în imaginile de mai jos, și scrie câte un text, de 30-50 de cuvinte, despre modul în care tălăngile folosite în îngrijirea turmelor de bovine, respectiv coșurile de nuiel folosite ca stupi de albine au primit noi semnificații prin transformarea lor în opere de artă de către artistul plastic Maxim Dumitraș.

Maxim Dumitraș, *Eternitate* (2007)

Maxim Dumitraș, *Locuire* (2007)

Învăț

Folclorul, ca parte integrantă a culturii populare, reprezintă totalitatea creațiilor bazate pe tradiție ale unei comunități, reflectând identitatea sa culturală și socială. Folclorul

cuprinde creații artistice, literare, muzicale, dansuri, jocuri, mitologie, ritualuri, obiceiuri, ocupații, meșteșuguri, arhitectură, norme juridice, reguli de comportament. De asemenea, folclorul desemnează știința care studiază creațiile artistice, obiceiurile și tradițiile populare.

Preocuparea pentru valorificarea folclorului se manifestă accidental, în secolul al XVIII-lea, la scriitori precum Dimitrie Cantemir, care face referire la obiceiuri și tradiții în *Descriptio Moldaviae* (1714-1716), o lucrare având caracter enciclopedic, sau la Ioan Budai-Deleanu, care, în epopeea *Țiganiada*, prezintă tradiții și teme populare. Redescoperirea folclorului ca **tezaur identitar** (sumă de valori, credințe colective), ca **model de expresivitate** (prin simplitate, oralitate) și ca **sursă de inspirație** (prin teme, motive, simboluri) are loc în secolul al XIX-lea. Atunci, întoarcerea spre folclor a reprezentat un moment important pentru formarea identității naționale, pentru dorința de unificare culturală și de afirmare a specificului românesc. În 1840, Mihail Kogălniceanu trasează o direcție a literaturii române originale, propunând inspirația din obiceiurile populare în cea mai importantă revistă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, *Dacia literară*. Apar culegeri de folclor, precum cea a lui Timotei Cipariu, din 1831, și studii teoretice ca ale lui Alecu Russo, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri.

Folclorul cuprinde, astăzi, și elemente incluse în Patrimoniul Cultural Imaterial al Umanității UNESCO, precum doina, ritualul Călușului, ceramica tradițională de Horezu, colindatul de ceată bărbătească, jocul fecioresc, tehnica tradițională de realizare a scoarțelor, cămașa cu alțiță.

Textul folcloric este:

- **anonim**, nu i se cunoaște autorul;
- **popular**, adică este produs de popor, pentru popor;
- **colectiv**, fiindcă variantei inițiale i s-au făcut, în timp, retușuri de colectivitățile care și-au însușit-o;
- **oral**, transmițându-se prin viu grai;
- **sincretic**, deoarece presupune îmbinarea literaturii, a muzicii, a dansului, a portului popular.

Literatura populară reprezintă totalitatea producțiilor estetice care se transmit, prin tradiție orală, din generație în generație și sunt create de autori necunoscuți. Cuprinde basme, balade populare (cântece bătrânești), legende, nuvele populare cu caracter moralizator și anecdotic, povestiri, doine, cântece ritualice și ceremoniale (urări, colinde, cântece de nuntă, cântece de înmormântare), cântece propriu-zise (de leagăn, de dragoste, de jale), strigături, proverbe, zicători, fabule populare. Această literatură populară face parte din **cultura orală**, adică totalitatea creațiilor și a informațiilor transmise prin viu grai, de la o generație la alta, fără a fi fixate inițial prin scris.

Literatura cultă însumează creațiile transmise în formă scrisă, reflectând o viziune individuală asupra lumii, caracterizate prin originalitate, stil personal, intenție estetică. Aceasta este parte a **culturii scrise**, fiind suma creațiilor și a informațiilor realizate de autori identificați, cunoscuți și transmise prin texte.

Printre autorii care valorifică literatura populară se numără Alexandru Odobescu, Petre Ispirescu, Ion Creangă, Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga etc.

Literatura contemporană se raportează la cultura populară prin reinterpretarea critică sau simbolică, prin intertextualitate (unele texte trimit la folclor, fără a-l reproduce fidel).

Aplic

1. Citește fragmentele de mai jos, apoi scrie care este rolul culturii populare, așa cum reiese din fiecare fragment:

a. „Datinile, poveștile, muzica și poezia sunt arhivele popoarelor. Cu ele se poate oricând reconstitui trecutul întunecat.

Din studiul lor ne vom lămuri despre originea limbei noastre, de nașterea naționalității române, de plecările naturei cu cari este înzestrat poporul și de luptele ce le-au susținut coloniile romane pân-a nu se priface în locuitorii de astăzi ai vechei Dacie.”

(Alec Russo, *Poezia populară*)

b. „Am multă sperare într-acest neam, a cărui adâncă cumiinție e tipărită într-o mulțime de proverburile, unele mai înțelepte decât altele; a cărui închipuire minunată e zugrăvită în povestirile sale poetice și strălucite ca înseși acele orientale; al cărui spirit satiric se vădește în nenumăratele anecdote asupra tuturor națiilor cu care s-a aflat el în relație; a cărui inimă bună și darnică se arată în obiceiul ospetiei, pe care l-a păstrat cu sfințenie de la strămoșii săi; al cărui geniu, în sfârșit, lucește atât de viu în poeziile sale alcătuite în onorul faptelor mărețe.”

(Vasile Alecsandri, *Românii și poezia lor*)

c. „O caracteristică tot atât de importantă a unui neam, ca și comunitatea de sânge, este limba. La noi și aceasta e opera țăranelui. Limba românească e o limbă țărănească. [...]

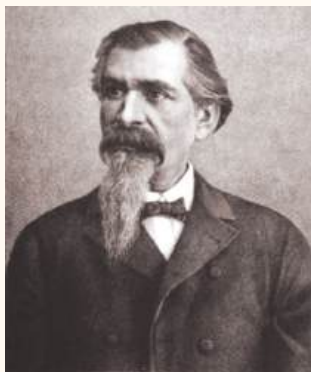
Limba noastră, cultivată numai de țărani, în legătură continuă cu pământul și cu lumea concretă, a păstrat expresia imagică și naivă a omului simplu, o prospețime pitorească și colorată, ritmul vieții mișcătoare.”

(Liviu Rebreanu, *Laudă țăranelui român*, discurs rostit la intrarea în Academia Română)

2. Ascultă, pe internet, melodia *Ciuleandra*, interpretată de Maria Tănase. Apoi, citește fragmentul din romanul omonim al lui Liviu Rebreanu: „Pornește ca o horă oarecare, foarte lent, foarte cumpătat. [...] Pe urmă, când se pare că oamenii s-au încins puțin, muzica prinde a se agita și a se iuți. Ritmul jocului se accelerează, firește. Jucătorii, cuprinși de după mijloc, formează un zid compact de corpuri care se mlădie, se îndoaie, se răsucesc și tresaltă cum poruncesc lăutarii. Cu cât se aprind mai tare jucătorii, cu atât și muzica se ațâță, devine mai zvăpăiată, mai sălbatecă!”. Autorul surprinde trei momente ale intensității dansului. Identifică-le și în textul literar, și în piesa muzicală folclorică.

3. În contemporaneitate, una dintre cele mai răspândite specii populare, la nivel social, este colindul. Cantautoarea Ada Milea a creat o variantă a colindului popular *Moș Crăciun*. Citește atât interpretarea acesteia, cât și varianta populară și formulează, în două-trei fraze, mesajul fiecărei versiuni. Scrie un text (de 100-150 de cuvinte) în care să argumentezi dacă reinterpretarea contemporană face abstracție de spiritul colindului sau îl face mai relevant pentru prezent, aducând exemple din ambele texte.

Versiunea Adei Milea	Versiunea populară
Moș Crăciun, moș Crăciun, Vreau să-ți cer ceva bun, Imediat îți spun: Vreau să am voie să mă joc în noroi, Vreau să am voie să iau nota doi, Vreau un ochi de sticlă și un ochi de crocodil, Vreau să am o zi mămică de la alt copil, Vreau să zbor deasupra unui cuib de cucu, Vreau ciocolată cu cremă de papuci, Vreau păpușă Barbie, cu limba scoasă, Vreau creion să-mi scrie singur temele de casă [...]. Moș Crăciun, dacă nu faci tot ce-ți spun... Mă răzbun!	Moș Crăciun cu plete dalbe A sosit de prin nămeți Și aduce daruri multe La fetițe și băieți. Moș Crăciun, Moș Crăciun. Din bătrâni se povestește Că-n toți anii negreșit Moș Crăciun pribeag sosește Niciodată n-a lipsit. Moș Crăciun, Moș Crăciun. Moș Crăciun cu plete dalbe, Încotro vrei s-o apuci? Ți-aș cânta <i>Florile dalbe</i> , De la noi să nu te duci! Moș Crăciun, Moș Crăciun.

Petre Ispirescu (1830-1887), folclorist, povestitor, scriitor și tipograf, culege și prelucrează, într-o manieră personală, snoave, povești și basme adunate din popor.

La îndemnul scriitorului Nicolae Filimon, în 1862 publică primele șase basme culese de el: *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte*, *Prâslea cel voinic și merele de aur*, *Balaurul cel cu șapte capete*, *Fata de împărat și pescarul*, *Făt-Frumos cu părul de aur* și *Fata moșului cea cuminte*.

În 1872, apare colecția *Legende sau basmele românilor*, *Ghicitori și proverburile*, iar în 1873 – *Snoave sau povești populare*.

Prin activitatea sa, Ispirescu contribuie la valorificarea și la conservarea patrimoniului folcloric românesc.

9. Basmul popular și basmul cult

Prelectură

► Completează pe caiet fișa de mai jos, făcând referire la un erou dintr-un joc video cunoscut sau la imaginea a ceea ce crezi că reprezintă un erou în ziua de astăzi. Compară, apoi, atributele din fișă cu cele ale eroului tradițional din basmele românești, numit, generic, Făt-Frumos.

Aspecte de comparat	Erou dintr-un joc video/Eroul contemporan	Erou din basme
Numele eroului		Făt-Frumos
Lumea		basme românești
Atribute principale		• forță: 9/10 • agilitate: 8/10 • ingeniozitate: 8/10 • rezistență: 10/10 • carismă: 9/10
Atribute speciale (exemple: abilitatea de a domina inamicul cu forțe supranaturale; vedere augmentată; teleportare etc.)		• putere supranaturală (în confruntarea cu zmei, balauri) • curaj • ajutor magic (caț, obiecte fermecate) • intuiție morală (distinge binele de rău)
Echipament		• sabie • hainele tatălui • obiecte magice primite în dar
Obiectiv, misiune		• restabilirea ordinii morale (înfrângerea răului, dobândirea împărăției, salvarea cuiva)
Puncte forte		• integritate morală • rezistență la încercări • sprijin supranatural
Slăbiciuni		• naivitate • dependență de ajutoare • supus destinului

Învăță

Basmul este o specie a genului epic, în proză sau în versuri, eroul fiind supus unor probe care îl ajută să se maturizeze. Deseori, apar cifre magice (3, 6, 7, 9) care fac trecerea dinspre realitate spre fabulos. Finalul este nupțial (eroul se căsătorește) și moralizator (binele învinge răul). **Basmul popular** se transmite prin viu grai, e produsul mai multor creatori, neavând un autor cunoscut.

Basmul cult derivă din basmul popular, dar are un autor cunoscut, care impune un stil și o viziune, inovând pe baza celui popular. Basmul cult se transmite în scris.

Referitor la relația dintre texte, teoreticianul francez Gérard Genette stabilește posibilități transtextuale (comunicare între texte preexistente și texte noi), precum:

- **intertextualitatea** – prezența efectivă a unui text în altul, citatul, aluzia la un alt text;
- **metatextualitatea** – comentariul unui text în alt text, fără a-l cita sau chiar fără a-l numi;
- **hipertextualitatea** – derivarea unui text din alt text, pe care-l imită prin parodiare, pastişare (imitație), transformare; **hipotextul** este textul inițial, iar **hipertextul** este textul nou.

Aplic

1. Citește basmul popular *Prâslea cel voinic și merele de aur*, cules de Petre Ispirescu, rezumă-l în 150-200 de cuvinte și realizează, pe caiet, o hartă mentală pe care să o completezi cu următoarele elemente: personaje pozitive, negative, auxiliare/ajutătoare (inclusiv obiecte), formule inițiale (introduc cititorul în ficțiune), mediane (întrețin interesul pentru acțiune) și finale (extrag cititorul din ficțiune), indici spațiali (tărâmul acesta versus tărâmul celălalt) și temporali, probe prin care trece eroul (cu rol de maturizare a acestuia), cifre magice (3, 7, 9, 12), final fericit și moralizator (binele învinge răul), nupțial (cuplul se căsătorește).

2. Parcurge cele două fragmente, unul dintr-un basm popular, iar celălalt, dintr-unul contemporan, care prezintă personajul negativ, zmeul.

Zmeul din basmul popular

„Ea îi spuse apoi că fiecare din zmei și-a ales câte una din ele și le tot silește să-i ia de bărbați, iară ele se tot împotrivesc cu fel de fel de vorbe, cerându-le câte în lună și în soare, și ei se fac luntre și punte de le împlinesc toate voile.

— Ei sunt în adevăr voinici, adăogă ea, însă cu vrerea lui Dumnezeu poate îi vei birui. Dară până una alta ascunde-te, vai de mine! undeva, să nu dea zmeul peste tine în casa lui, că e năbădăios și se face leu-paraleu. Acum e timpul când are să vină la prânz, și are obicei de aruncă buzduganul cale de un conac și lovește în ușă, în masă și se pune în cui.

N-apucă să isprăvească vorba, și se auzi ceva că şuieră, că lovește în ușă, în masă, și buzduganul se arătă și se așeză în cui. Dară Prâslea luă buzduganul, îl azvârlî înapoi mai departe decât îl azvârlise zmeul; și, când era prin dreptul lui, îl atinse pe umere.

Zmeul, speriat, stătu în loc, se uită după buzdugan, se duse de-l luă și se întoarse acasă. Când era la poartă, începu să strige:

— Hâm! hâm! aici miroase a carne de om de pe tărâmul celălalt; și, văzând pe fiul de împărat ce-i ieșise înainte, îi zise:

— Ce vânt te-a adus pe aici, omule, ca să-ți rămâie oasele pe alt tărâm?

— Am venit ca să prinz pe furii merelor de aur ale tatălui meu.

— Noi suntem, îi zise zmeul; cum vrei să ne batem? În buzdugane să ne lovim, în săbii să ne tăiem ori în luptă să ne luptăm?

— Ba în luptă, că e mai dreaptă, răspunse Prâslea.

Atunci se apucară la trântă, și se luptară și se luptară, până când zmeul băgă pe Prâslea în pământ până la glezne; iar Prâslea se opinti o dată, aduse pe zmeu și, trântindu-l, îl băgă în pământ până în genunchi și-i și tăie capul.”

(*Prâslea cel voinic și merele de aur*, cules de Petre Ispirescu)

Zmeul din basmul contemporan

„Trăiește în peșterile adânci de sub munții Carpați, așa-zisul Celălalt Tărâm, unde și-a întemeiat un imperiu. [...] Zmeul mioritic are o organizare socială matriarhală: șefa

JURNALUL MEU DE LECTURĂ

► Pregătește-ți un jurnal de lectură. Folosind un caiet, o agendă, un dosar cu foi sau un instrument digital de redactare (Word, Google Docs, Notițe etc.), vei consemna observații și reflecții despre textele citite pe parcursul anului.

Poți avea, ca punct de plecare, modelul de fișă de lectură de mai jos, pe care îl poți adapta în funcție de tipul de text citit.

- Titlul textului: _____
- Autorul/Autoarea: _____
- Data lecturii: _____
- Tipul de text (genul literar, specia): _____
- Primele gânduri și impresii: _____
- Rezumat/Ideii poetice: _____
- Teme: _____
- Motive literare: _____
- Valori: _____
- Mesaj/Semnificații: _____
- Secvențe care m-au impresionat: _____
- Ce mi-a plăcut: _____
- Ce nu mi-a plăcut: _____

Pentru a da o notă de originalitate jurnalului tău, poți folosi culori, desene, simboluri, etichete, colaje, scheme sau alte elemente vizuale.

► Completează, ca primă piesă a jurnalului, o fișă de lectură pe baza basmului *Prâslea cel voinic și merele de aur*, cules de Petre Ispirescu.

Violeta Mincă, Zmeu mioritic (2026)

ȘTIAI CĂ...?

Analizând 100 de basme, cercetătorul Vladimir Propp (în *Morfologia basmului*, 1928) a identificat 31 de funcții narrative recurente, caracteristice basmului. Printre acestea, se regăsesc:

- situația inițială, caracterizată de armonie, de un echilibru precar;
- tulburarea echilibrului prin lipsa, absența, furtul (unuia dintre membrii familiei îi lipsește ceva);
- călătoria (unul din membrii familiei pleacă de acasă);
- interdicția (precum cea de a nu merge în pădure);
- încălcarea interdicției;
- apariția răufăcătorului;
- tulburarea liniștii de către răufăcător, prin vicleșug;
- lupta dintre erou și răufăcător;
- urmărirea (eroul este urmărit);
- încercarea grea (eroul are de făcut față unei/unor probe dificile);
- învingerea răului;
- căsătoria eroului și înscăunarea ca împărat.

clanului e o zmeoaică bătrână, în jurul ei trăind feciorii și fetele ei, ginerii și nurorile. Fesele bogate ale femelelor arată că sunt mult mai inteligente decât soții lor. Cu toate acestea, îi răsfață, le iartă stângăciile și grosolănia, ba tolerează și rivalitatea cu câteva nefericite prințese ascunse prin cotloane. Zmeul mioritic este deosebit de nătâng. Forța lui fizică enormă nu intimidează, căci îl încurci cu cea mai simplă cimilitură¹, cu care-și bate capul săptămâni întregi. Dacă te-a apucat însă între degete, nu-i a bună: înfinge-n tine gheare de-un cot, nu prea curate, și te pârește cu două jeturi groase de foc. Masculii poartă cămeșă țesută cu arnici², ȋțari³ și opinci din piele de cerb, iar femelele, ie și catrință⁴. Totuși, zmeilor tineri le miroase mult mai rar a catrință decât a crinolină⁵.”

(Mircea Cărtărescu, *Enciclopedia zmeilor*)

¹**cimilitură** – ghicitoare, proverb, zicătoare.

²**arnici** – fir de bumbac răsucit și colorat.

³**ȋțari** – pantaloni țărănești lungi.

⁴**catrință** – fustă sau șorț din portul național românesc.

⁵**crinolină** – fustă lungă, în formă de clopot, susținută în interior de arcuri subțiri.

3. Completează, pe caiet, tabelul comparativ de mai jos, cu diferențele dintre zmeul din basmul popular și cel din basmul cult contemporan.

Diferențe	Asemănări	Diferențe
Basmul popular	➢ personaj negativ; ➢ urât; ➢ se luptă cu eroul și pierde; ➢ personaj fabulos, cu puteri magice; ➢ nu e inteligent; ➢ are frați (trei sau mai mulți) și o mamă (muma zmeilor); ➢ trăiește pe alt tărâm; ➢ fură prințese; ➢ femele (muma) și masculi.	Basmul cult contemporan

4. Ce tonalitate folosește naratorul din basmul popular în descrierea zmeilor – ironică, compătimitoare, obiectivă, părtinitoare? Dar în cel modern? Argumentează-ți opțiunea cu câte trei exemple din fiecare text.

5. Ce mijloace de caracterizare sunt folosite în basmul clasic pentru a construi portretul zmeului? Dar în cel modern?

6. Având în vedere posibilitățile transtextuale propuse de Gérard Genette (intertextualitate, metatextualitate, hipertextualitate), ce relație există între basmul popular și fragmentul din textul lui M. Cărtărescu, în care este descris Zmeul mioritic. Motivează.

7. Formați grupe de câte doi-patru elevi. Realizați un desen și un text descriptiv pentru fiecare dintre ceilalți zmei din *Enciclopedia zmeilor*: Zmeul zmeilor, Zmeul sur de văgăună, Zmeul cu colți, Câinele de zmeu, Muma zmeilor, Animicștiutorul, Zmeul zmeelor, Zmăul, Încălțații, Zmeul asiatic (sau zombalul). Ilustrați, pe baza numelor și a imaginației, cum arată fiecare, ce calități și defecte are, în ce tip de societate trăiește și ce atribuții și realizări și-ar putea trece într-un CV. Verificați, apoi, în volumul lui M. Cărtărescu, diferențele și asemănările dintre variantele voastre și textele autorului, însoțite de ilustrațiile lui Tudor Banuș.

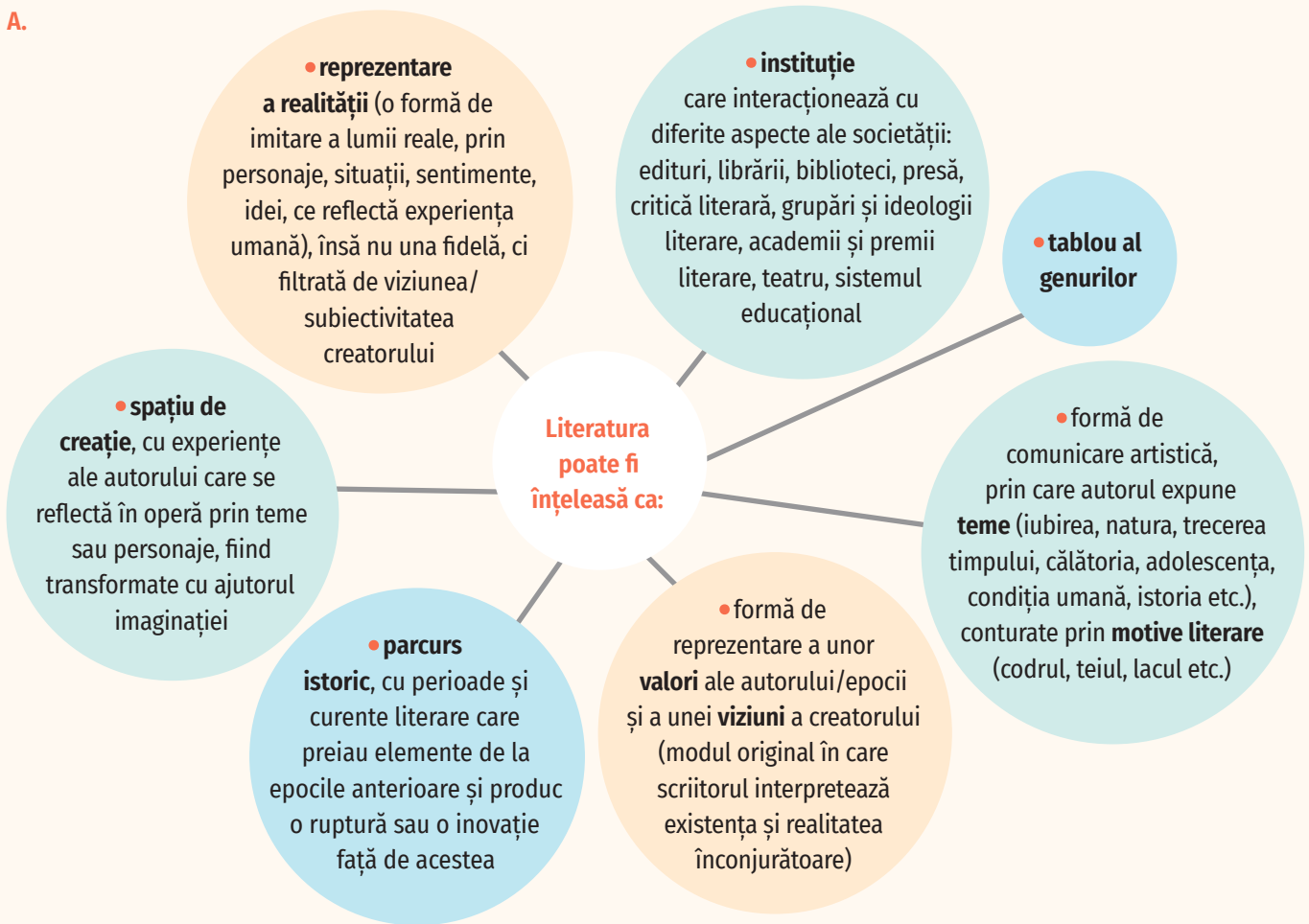

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

► Parcurge schemele recapitulative de mai jos, apoi rezolvă activitatea de autoevaluare.

A.

B.

Genul liric	Genul epic	Genul dramatic
• gânduri, sentimente, stări, viziuni despre lume etc., transmise prin intermediul unei voci poetice/lirice • monolog liric • limbaj expresiv, cu numeroase figuri de stil și imagini artistice • specii literare: elegie, epistolă, pastel, meditație etc.	• narator • narațiune • personaje • cadru spațio-temporal • specii literare: roman, nuvelă, povestire, schiță, basm etc.	• reprezentarea textului pe scenă • organizare în acte și scene sau tablouri • dialog • indicații scenice (didascalii) • specii literare: tragedie, comedie, dramă etc.

C.

Literatura populară	Literatura cultă
• Face parte din cultura orală. • Cuprinde totalitatea producțiilor estetice transmise prin tradiție orală, din generație în generație, create de autori necunoscuți: basme, balade, legende, povestiri, nuvele populare etc.	• Face parte din cultura scrisă. • Însumează creațiile transmise în formă scrisă, care reflectă o viziune individuală asupra lumii, caracterizate prin originalitate, stil personal, intenție estetică, având autori cunoscuți. • Poate valorifica literatura populară.

Autoevaluare

Completează enunțurile de mai jos în caiet, referindu-te la parcursul tău din această unitate.

- Trei lucruri pe care le-am învățat sunt
- Ca să evit aceste dificultăți în viitor, voi
- Am întâmpinat următoarele dificultăți
- Cel mai mult mi-a plăcut

► Citește cu atenție fragmentele următoare, apoi rezolvă cerințele pe o foaie separată.

Se acordă **10 puncte** din oficiu.

A. „— Unde-i? Întrebă Bolkonski. Iartă-mă, spuse el întorcându-se spre baron, ne vom continua convorbirea în altă parte, aici e bal și trebuie să dansăm.

Se îndreptă în direcția indicată de Pierre. Figura disperată, pierdută, a Natașei îi sări în ochi. O recunosc, îi ghici frământarea, înțelese că era o începătoare [...]. Se apropie de Natașa și întinse mâna să-i cuprindă talia înainte de a-și rosti toată invitația la dans. Îi propuse un rond de vals. La aceasta, expresia încremenită a chipului Natașei, gata deopotrivă și de deznădejde, și de extaz, se luminează dintr-odată de un zâmbet copilăresc, fericit și plin de recunoștință.

«De când te așteptam», spunea parcă fata, speriată și fericită, prin zâmbetul ce se ivise în locul lacrimilor ce fuseseră gata să o podidească, și-și sprijini mâna de umărul prințului Andrei. Erau cea de a doua pereche intrată în cerc. Prințul Andrei era unul dintre cei mai buni dansatori ai timpului său. Natașa dansa desăvârșit. Piciorușele ei în pantofiori de atlas își îndeplineau iscusite rolul, cu iuțeală și independent de voința ei, iar fața ei strălucea de fericirea triumfului. [...]

Prințului Andrei îi plăcea să danseze și, [...] de îndată ce-i cuprinse talia subțire și mlădioasă, [...] se simți înviorat și întinerit [...].”

(Lev Tolstoi, *Război și pace*)

B. „Pe ce canale o idee apărută în intimitatea minții cuiva ajunge să cuprindă lumea – să o înalțe sau să o distrugă?

De aici miracolul cărților: cum pot ele [...] să ne mute din locul în care suntem? [...]

Splendid în scena aceasta este că prințul Andrei o descoperă pe Natașa din întâmplare, pentru că discuția la care participă îl plectisește [...]. Prințul, care era [...] «unul dintre cei mai buni dansatori ai timpului său», o ridică, prin alegerea lui, pe socul propriei ei splendori. [...]

Cărțile alinate, așteptând, de-a lungul peretelui. Privirea distrată care trece peste ele, fără să se hotărască asupra uneia anume. Apoi mâna care se întinde, care scoate o carte din raft, care o deschide. Dansul poate începe. Dans cu o carte. [...]

Splendoarea cărții este că ea nu se impune de la sine. [...] Cartea nu este «cea de toate zilele» – ca pâinea, ca apa, ca hainele. Nu citești așa cum resimți nevoia de a mânca atunci când îți este foame. Întâlnirea cu cartea nu are loc în virtutea unui instinct. În fapt, «se poate» și fără ea.

Înseamnă atunci că «nevoia de carte» e rezultatul unei domesticiri [...]. Cei care ajung să aibă nevoie de carte sunt crescuți și antrenați de un «crescător» [...].”

(Gabriel Liiceanu, *Dans cu o carte*, în vol. *Declarație de iubire*)

SUBIECTUL I

70 de puncte

- Transcrie, din textul A, două sintagme care ilustrează faptul că literatura este o formă de imitare a realității, prin situații, personaje, idei sau sentimente. **4 puncte**
- Identifică, în textul B, o secvență care face trimitere la un alt text. **4 puncte**
- Numește instituția care poate contribui la formarea unui cititor, la care crezi că face referire Gabriel Liiceanu atunci când afirmă: „Cei care ajung să aibă nevoie de carte sunt crescuți și antrenați de un «crescător»”. **4 puncte**
- Alege, din lista de mai jos, câte o valoare evidențiată în fiecare text. Justifică-ți opțiunile în câte două-trei enunțuri. **6 puncte**
 - frumusețea și armonia umană;
 - importanța lecturii și a culturii;
 - arta ca experiență transformatoare;
 - educația și cultivarea spiritului.
- Notează, pentru fiecare text-suport, tema și două motive dezvoltate. **12 puncte**
- Explică, în 30-50 de cuvinte, semnificația secvenței „Cartea nu este «cea de toate zilele» – ca pâinea, ca apa, ca hainele”. **12 puncte**
- Crezi că arta (dansul, respectiv literatura) ar putea transforma ființa umană? Justifică-ți, în 50-100 de cuvinte, răspunsul la întrebarea dată, valorificând unul dintre texte. **12 puncte**
- Formulează două argumente pentru care textul A este literar epic și două argumente pentru care textul B este nonliterar. **16 puncte**

SUBIECTUL AL II-LEA

20 de puncte

Redactează o scrisoare, adresată unui profesor/unei profesoare de limba și literatura română, în care să prezinți o experiență personală de lectură care ar putea fi răspunsul la întrebarea adresată de Gabriel Liiceanu: „cum pot ele [cărțile] să ne mute din locul în care suntem?”.

Se acordă **12 puncte** pentru conținut și **8 puncte** pentru redactare (marcarea corectă a paragrafelor; coerența textului; proprietatea termenilor folosiți; corectitudinea gramaticală; claritatea exprimării ideilor; ortografia; respectarea normelor de punctuație; lizibilitatea).

Evoluția limbii române. Începuturile scrisului în limba română (secolele XVI-XVII)

- Originea latină a limbii române
- Limba română – limbă romanică
- Etape ale evoluției limbii române
- Straturile lexicale: influențele unor limbi de contact și de cultură
- Etimologia cuvintelor
- Dialectele și subdialectele limbii române
- Neologisme
- Arhaisme
- Începuturile scrisului în limba română
- Trecerea de la alfabetul chirilic la alfabetul latin
- Contextul socioistoric în secolele XVI-XVII
- Imaginar medieval și ecouri ale Renașterii și ale umanismului în cultura română
- Primele instituții ale scrisului, circulația manuscriselor, a tipăriturilor și a traducerilor
- Cronica. Discursul istoric
- Arta portretului
- **Recapitulare**
- **Evaluare**

Pieter Bruegel cel Bătrân,
Marele turn Babel (circa 1563)

„Domnul S-a coborât să vadă cetatea și turnul pe care-l zideau fiii oamenilor.

Și Domnul a zis: «Iată, ei sunt un singur popor și toți au aceeași limbă, și iată de ce s-au apucat; acum nimic nu i-ar împiedica să facă tot ce și-au pus în gând.

Haidem să Ne coborâm și să le încurcăm acolo limba, ca să nu-și mai înțeleagă vorba unii altora!»

Și Domnul i-a împrăștiat de acolo pe toată fața pământului, așa că au încetat să zidească cetatea.

De aceea, cetatea a fost numită Babel, căci acolo a încurcat Domnul limba întregului pământ și de acolo i-a împrăștiat Domnul pe toată fața pământului.”

(Vechiul Testament,
Geneza, 11:5-9)

1. Originea latină a limbii române

Pentru început

► Descoperă o poveste despre apariția limbilor, citind textul de mai jos. Rezolvă apoi cerințele.

Limbajul verbal a apărut cu mult înaintea celui scris, odată cu dezvoltarea inteligenței umane. Există teorii care susțin că, în primă etapă, s-a comunicat nonverbal, apoi omul a imitat sunetele din natură și, ulterior, a inventat cuvintele. Procesul comunicării a evoluat de la simplu la complex. Acest proces a durat zeci de mii de ani, fiind rezultatul elementelor biologice și sociale deopotrivă.

În *Biblie*, apariția diferitelor limbi este explicată în mitul turnului Babel. Locuitorii unei cetăți faimoase (Babilon), în care toată lumea vorbea o singură limbă, și-au propus să construiască un turn care să ajungă până la cer. Dumnezeu percepe gestul lor ca pe unul arrogant și, de aceea, încurcă limbile oamenilor. Asta îi face să nu se înțeleagă și să abandoneze planul, răspândindu-se în toate colțurile lumii.

1. Formați grupe de câte patru elevi. Având la dispoziție doar pahare de hârtie, construiți un turn cât mai înalt posibil, în cinci minute. Fiecare membru al echipei va da, pe rând, câte o indicație celorlalți. Coechipierii comunică în mod diferit: unul în limba română, altul într-o limbă străină studiată la școală, al treilea, într-o limbă care nu există, iar ultimul, prin semne. După expirarea timpului de lucru, răspundeți oral la următoarele întrebări:

- Care a fost reacția când ați aflat scopul exercițiului?
- După ce ați știut că e nevoie să oferiți indicații în moduri diferite, ce s-a întâmplat? Cum ați perceput sarcina?
- Care au fost dificultățile în timpul realizării sarcinii de lucru?
- Cum a fost influențată colaborarea la nivelul echipei de modul de comunicare?

2. Expresia „Turnul Babel” și cuvântul „babilonie” fac referire la o situație de confuzie, dezordine și neînțelegere, cauzată de imposibilitatea comunicării. Alcătuiește două enunțuri în care să le folosești adecvat.

3. Discută cu ceilalți colegi despre avantajele și dezavantajele existenței unei limbi unice, respectiv a diversității lingvistice.

Învăț

Limba română – limbă romanică

Limba este unul dintre elementele definitorii ale identității unui popor, alături de cultură, tradiții și istorie. **Limba română face parte din familia limbilor romanice**, alături de italiană, franceză, spaniolă, portugheză, precum și alte limbi vorbite într-un spațiu restrâns (ca, de exemplu, catalana sau provensala) sau care au încetat să fie folosite (dalmata).

Limba română nu provine din latina clasică, ci dintr-o formă populară, numită **vulgară** (în latină, *vulgus* înseamnă *mulțime, gloată*). În urma războaielor daco-romane (101-102 și 105-106), Dacia a devenit provincie romană. Romanii care au colonizat Dacia până la retragerea aureliană din 271 erau, în majoritate, soldați, funcționari și negustori, adică persoane care foloseau o latină vorbită în viața de zi cu zi.

Etape ale evoluției limbii române

În procesul de formare a limbii române, identificăm câteva etape importante:

- existența **substratului geto-dac** (anterior cuceririi Daciei de către romani): limba populației autohtone, dacă, era una de origine tracică. Chiar dacă nu există dovezi că dacii au cunoscut scrisul, limba lor a influențat vocabularul de bază și toponimele (numele de locuri).

- suprapunerea **stratului latin** (secolele II-III d.H.): cucerirea Daciei de Imperiul Roman (106 d.H.) presupune implicarea elementelor latine în procesul de formare a limbii române.

- **perioada formării limbii române** (secolele II-VII): romanizarea a însemnat adoptarea treptată a latinei vulgare, proces pregătit de contactele cu lumea romană și intensificat sub stăpânirea acesteia; după retragerea aureliană (271 d.H.), idiomul romanic a continuat să evolueze; cuvintele din substrat și strat sunt **moștenite**.

- peste substrat și strat se depun alte elemente, care constituie **adstratul**. Acestea se datorează unor fenomene istorice. Acum apar populațiile migratoare. Așadar, adstratul este, în principal, **slav**, cu ușoare influențe pecenege și cumane (popoare migratoare de origine turcică). El se formează începând cu secolele VI-VII. La elementele slave, se adaugă, apoi, cuvinte din **greacă**, **turcă**, dar și din **maghiară**. Aceste cuvinte reprezintă **împrumuturi vechi**.

- **diferențierea dialectală** (după secolul al X-lea): datorită izolării culturale a diferitelor comunități de vorbitori de limbă română, apar cele patru dialecte: **dacoromân**, **aromân** (sau **macedoromân**), **istoromân**, **meglenoromân**.

- **împrumuturi și influențe ulterioare** (din Evul Mediu până în epoca modernă): **influența slavonă**, ca limbă de cult, până în secolul al XVII-lea; împrumuturile din limbile **greacă**, **turcă** și **maghiară**, explicate prin dominație și vecinătate; influența **latinei culte** (secolele XVIII-XIX), după opt secole de utilizare a slavonei, este un fenomen ce poartă numele de reromanizare/relatinizare; alte împrumuturi recente, din **franceză**, **engleză**, **germană**, **italiană** (a doua jumătate a secolului al XIX-lea) îmbogățesc limba cu **neologisme**.

- **formarea limbii române literare**: standardizarea limbii, consolidarea normelor ortografice și gramaticale, fixarea normei actuale a limbii.

Straturile lexicale: influențele unor limbi de contact și de cultură

Substrat (geto-dac): *abur, amurg, aprig, barză, brad, brânză, buză, căciulă, cioc, copac, copil, a cruța, măgar, moș, prunc, rață, vatră, viezure; Argeș, Carpați, Dunăre, Nistru etc.*

Strat (latin): structura gramaticală (substantivul, verbul – moduri și timpuri, conjugarea, pronumele personal, tipurile

de adjective, numerele 1-10, conjuncțiile și prepozițiile principale; elemente de sintaxă a propoziție și a frazei), vocabularul de bază (relații de rudenie, părți ale corpului uman, elemente naturale, plasarea în timp și spațiu etc.); din secolul al XIX-lea, româna a preluat și alfabetul latin.

Exemple de cuvinte moștenite din latină: *nas, păr, șapte, apă, a fi, lingură, nepot, bine, aici, a crede, bătrân, lung.*

Adstrat – slav (*bogat, beznă, a hrăni, iad, lacom, mândru, prost, prăpastie, stăpân*) și împrumuturi vechi din turcă (*baçış, baltag, cafea, catifea, ciubuc*), maghiară (*belșug, gazdă, a cheltui, lacăt*), greacă (*catarg, mătase*); împrumuturi noi din neogreacă (*franzelă, a economisi, igrasie, logos, magazie, orfan*), franceză (*a acorda, cabinet, elev, restaurant, scenă*), italiană (*bandit, capodoperă, partitură*), engleză (*computer, job, manager, trend*) etc.

Începând din secolul al X-lea, fiind înconjurați de popoare care vorbeau alte limbi (slavă, maghiară, turcă), relația cu celelalte limbi romanice s-a diminuat.

Substrat: geto-dac
circa 200 de cuvinte

Strat: latin
majoritatea cuvintelor din vocabularul fundamental
circa 2 000 de cuvinte

Adstrat: mai ales slav + împrumuturi din turcă, maghiară, greacă, neogreacă, franceză, italiană, engleză
circa 100 000 de cuvinte

Etimologia cuvintelor

Cuvintele moștenite din latină nu trebuie confundate cu cele de origine latină pătrunse mai târziu în limbă prin împrumuturi din limbile occidentale și numite **neologisme**. Asocierea celor două cuvinte, cel nou și cel vechi, poartă numele de **doublet etimologic** (de exemplu, cuvintele *ureche* și *auriculă* provin, ambele, din latinescul *auricula*, primul fiind moștenit din latină, iar al doilea intrând în limbă pe filieră franceză). Știința care studiază istoria unui cuvânt, de la forma și înțelesul lui inițiale până la cele actuale, se cheamă **etimologie**.

Aplic

1. Amintindu-ți elementele de limbă latină studiate în clasa a VII-a, încearcă să traduci următoarele proverbe. Ce asemănări dintre limba română și cea latină ajută la traducere?

- *Repetitio mater studiorum est.*
- *Verba volant, scripta manent.*
- *Barba non facit philosophum.*

LIMBA ROMÂNĂ

Împrumuturile lexicale sunt cuvinte preluate din alte limbi, adaptate (*aisberg*, *vizavi*) sau neadaptate la limba română (*ketchup*, *weekend* – scrise și pronunțate apropiat de limba de origine). Împrumuturile lexicale sunt:

- **vechi**, preluate până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, din slavă, greacă, turcă, maghiară;
- **noi**, intrate în limbă începând cu secolul al XIX-lea, din germană, latina savantă, italiană, franceză, engleză.

Neologismele sunt cuvinte noi, introduse recent în limbă (*neos* – nou; *logos* – cuvânt, vorbă). Cele mai multe împrumuturi neologice apar în secolul al XIX-lea, într-o perioadă care promova modernizarea limbii române prin adoptarea neologismelor din **franceză**, **italiană** și **germană**. Există împrumuturi din **engleză**, din secolul al XIX-lea, din domeniul tehnico-științific, dar preluate prin germană (*boiler*, *cocs*, *tubing*) și franceză (*pick-up*, *smoching*, *sendviș/sandvici*). Cele de la începutul secolului al XX-lea sunt, mai ales, din domeniul sportiv (*fault*, *finiș*, *gol*, *ofsaide*, *start*). În limba curentă, se folosesc multe anglicisme din domeniile economic, social și politic (*marketing*, *supermarket*). După origine, neologismele pot fi:

- **externe**: împrumuturi directe, din una sau mai multe limbi de cultură: *computer* (engl.), *duet* (it.), *vizual* (fr.);
- **interne**: formate prin derivare, compunere sau prin converșiune: *apoetic*; *arhicunoscut*; adjectivul *online* – folosit și ca substantiv (*in online*).

2. Având în vedere că informațiile despre limba română înainte de a fi scrisă se obțin prin analiza lingvistică în care se compară limbi înrudite, observă asemănările dintre cuvintele de pe același rând de mai jos. Scrie, pe caiet, echivalentul românesc pentru fiecare.

Latină	Franceză	Italiană	Spaniolă	Portugheză
<i>bene</i>	bien	bene	bien	bem
<i>calidus</i>	chaud	caldo	caliente	quente
<i>duo</i>	deux	due	dos	dois
<i>mori</i>	mourir	morire	morir	morror

3. Citește, cu voce tare, textul lui G. Călinescu din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, accentuând cuvintele scrise italic. Acestea sunt cuvinte de origine latină. Împreună cu un coleg/o colegă, grupează-le, pe caiet, în arii semantice (domenii).

De exemplu: *a crede* – aria semantică a *credinței*

„Astfel, tot ce privește situarea omului pe pământ și sub astre, ca ființă liberă, civilă, cu instituții și viață economică elementară, categoriile existenței în sfârșit, intră în zona latină.

Românul *crede* în Dumnezeu, în *înger*, în *zâne* și a fost botezat de *preot* la *biserică*, unde *dumineca*, mai ales *bătrân*, își face *cruce* și se *roagă*. El nu e *păgân*, căci vede deasupra lui, pe *cer*, *soarele*, *luna* și *stelele*, și nici *sălbatic*. E *domn*, om *vechiu* de *cetate* și *țăran*, având o *țară*, o *lege*, *ascultând* de un *împărat*. Având *pământ*, *lucrează*, face *arătură*, *semănătură*, *mănuiește sapa*, *secera*, *împinge boii*. Seamănă *secară*, *trifoi*, *câneapă*. La *pădure*, la *munte*, la *șes*, *încalcă* pe *cal* sau se *duce pedestru* ori cu *carul*. *Toamna* pe *ploaie*, *vânt*, *ceață*, *fulger*, *iarna* pe *ger* de *crapă* *pietrele* stă la *adăpost*. Are *casă* cu *scoarțe* pe *pereți*, cu *ușă*, o *curte*, un *staul*, un *câine*, *vacă* cu *lapte*, *scroafă*, *oi*, *găini*. De la *fântână* aduce *apa* cu *ulciorul* ori cu *găleata*. De-i e *foame*, stă la *masă* pe *scaun* și *prânzește* ori *cinează*, *mâncând pâine*, *ceapă* cu *sare*, *aî*, *caș*, *carne fiartă* în *oală* sau *friptă* pe *tăciuni*. [...] Are *simțire*, *cuget* și-i place când *păsările cântă* în *arbori*, când *înfloresc* și *înverzesc* *pomii*, *merii*, *cireșii*. [...] Are *socru*, *soacră*, *părinți*, *frate*, *soră*, *nepoți*, *feciori*, *cumnați*, *fini*. [...] Bărbatul se face *luntre* și *punte* toate zilele *săptămânii* (*luni*, *marți* etc.), *aleargă*, *înșeauă* și *închingă* *calul*, *încarcă* *carul*, *bate fierul*, *arama*, e *păcurar*², *vinde*, *cumpără*, *împrumută*. Femeia *coase* având *ac*, *ață*, *foarfece*, *scarmână*³ *lână*, *toarce*, *mulge*, *scutură*, *șterge*, merge prin *vecini*.”

¹ai – usturoi.

²păcurar – (aici) cioban, oier.

³a scarmăna – a smulge și a răsfira lâna, pentru a desface fibrele.

4. Cuvântul moștenit se diferențiază mai mult de **etim** (cuvânt din care provine un alt cuvânt) decât cel împrumutat. Totodată, cuvântul împrumutat este, uneori, mai puțin cunoscut majorității vorbitorilor. Din lista de mai jos, identifică cuvintele moștenite din latină, rescriindu-le pe caiet: *lactate/lapte* (< *lac*, -tis), *panificație/pâine* (< *panis*, *panis*), *drept/direct* (< *directus*, -a, -um), *pământ/paviment* (*pavimentum*, -i), *tardiv/târziu* (< *tardus*, -a, -um), *fierbinte/fervent* (< *fervens*, -ntis), *greu/grav* (< *gravis*, -e), *subtil/subțire* (*subtilis*, -e), *întregu/întreg* (< *integer*, -gra, -grum).

5. În limba română, există perechi de cuvinte cu același sens, unele, pătrunse în limbă începând cu secolul al XIX-lea (prin limbile romanice), iar altele, apărute încă din secolele VII-IX (de origine slavă). Completează, în caiet, un tabel în care să grupezi perechile de sinonime în cuvinte de origine slavă și cuvinte neologice din limbile romanice: *iubire*, *dragoste*, *amor*; *nădejde*, *speranță*; *amic*, *prieten*; *noroc*, *șansă*; *cinste*, *onoare*; *glas*, *voce*. Consultă *Dicționarul etimologic al limbii române* (disponibil pe site-ul delr.lingv.ro) sau *Dicționarul explicativ al limbii române* (2009), pentru a verifica etimologia fiecărui cuvânt.

Dialectele și subdialectele limbii române

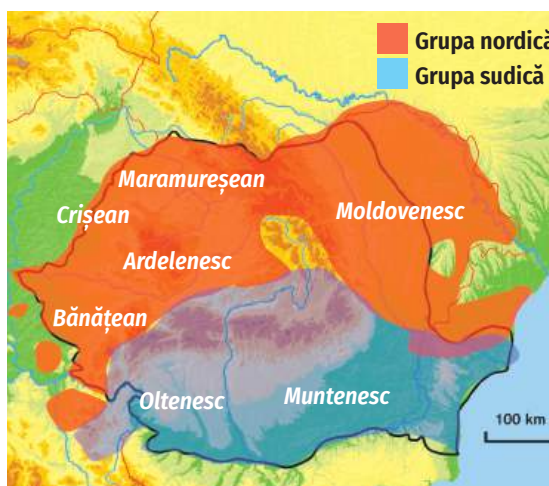
Izolarea cultural-geografică a vorbitorilor în grupuri compacte conduce la formarea **dialectelor**, care sunt forme regionale ale unei limbi, diferind de cea standard prin pronunție, vocabular, gramatică și lexic. Se consideră că dialectele limbii române s-au constituit între **secolele al X-lea și al XIV-lea**, ca urmare a migrării populației romanice la sud de Dunăre, pe fondul invaziei slavilor spre sudul Peninsulei Balcanice. Așadar, vorbitorii de limbă română de la nord de Dunăre au fost separați de cei de la sud de Dunăre, care, la rândul lor, au fost izolați în Peninsula Balcanică, în perioade diferite. Astfel, au apărut cele patru **dialecte ale limbii române**:

- **dacoromân**, cel principal, vorbit și acum în România și în Republica Moldova;
- **aromân**, vorbit tradițional de comunități sud-dunărene din Peninsula Balcanică; comunități aromâne se află și în România;
- **istroromân**, în comunități mici din nord-vestul Peninsulei Balcanice;
- **meglenoromân**, în comunități restrânse din zona central-sudică a Peninsulei Balcanice.

Dialectul dacoromân s-a păstrat și dezvoltat cel mai bine, datorită formării și continuității statale de la nord de Dunăre.

În interiorul unui dialect se formează particularități care reflectă variații mai fine la nivel geografic, numite **subdialecte** sau **graiuri**.

Schema de mai jos ilustrează repartiția pe zone geografice a dialectelor și a principalelor subdialecte/graiuri ale limbii române.

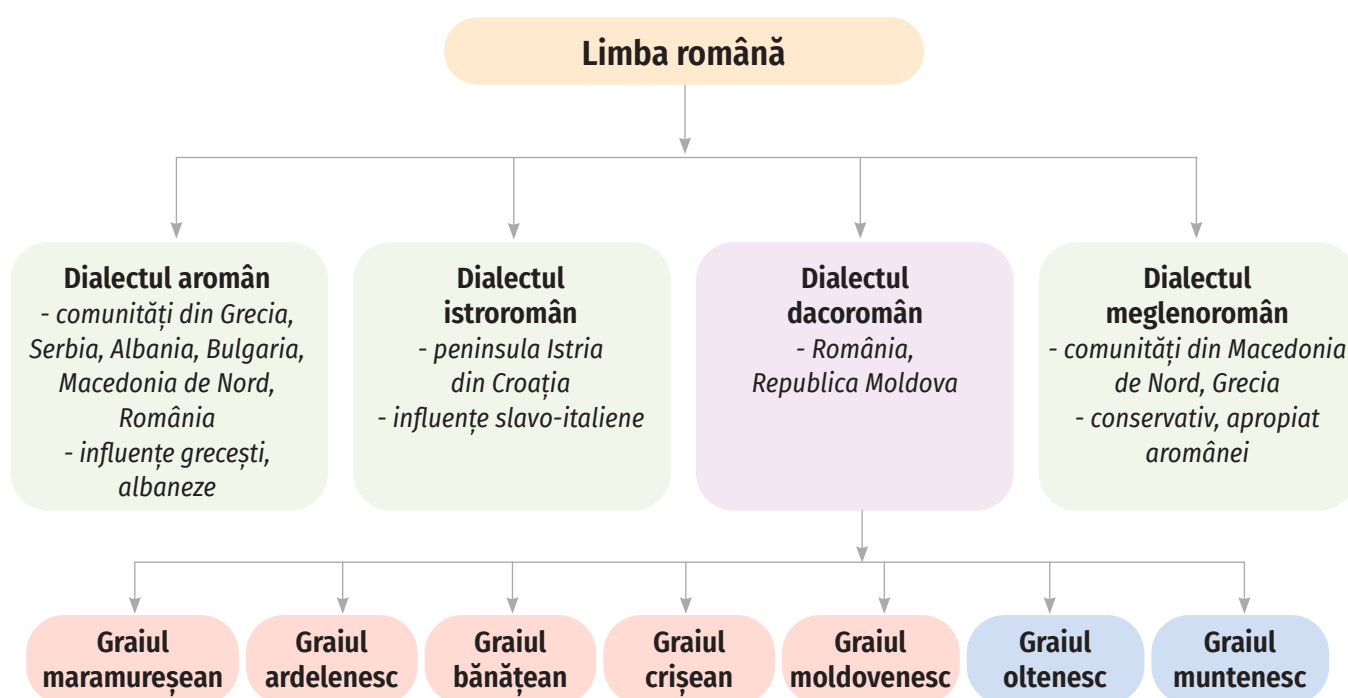

Graiurile limbii române

LIMBA ROMÂNĂ

Variația regională reprezintă diferențele de vocabular, de fonetică sau de morfologie dintre zone geografice, manifestate prin particularități ale subdialectelor/graiurilor. Exemple de variație regională:

- Graiul moldovenesc: *a se sfădi* (a se certa), *oleacă* (puțin), *hulub* (porumbel);
- Graiul muntenesc: *nițel* (puțin), *peșchir* (prosop), *ciușcă* (ardei iute), *lele* (femeie, mătușă);
- Graiul ardelenesc: *copârșeu* (sicriu), *paperă* (omletă);
- Graiul maramureșean: *ștergar* (prosop), *coleșă* (mămăligă), *picioci*, *croampe* (cartofi);
- Graiul bănățean: *crumpi* (cartofi), *bănat* (regret), *sălaș* (gospodărie izolată);
- Graiul crișean: *țol* (pătură), *mălai* (prăjitură tradițională);
- Graiul oltenesc: *lubenită* (pepene-verde), *a se ciorovăi* (a se certa), *măi*, *bre* (interjecții apelative).

Aplic

1. Lingvistul român Eugen Coșeriu afirma, în cartea sa, *Introducere în lingvistică*, faptul că „limba comună nu este la originea sa decât un dialect ca și celelalte [...], însă care, din motive politice, istorice și culturale (literare), a ajuns să fie limbă națională sau să se folosească, pe întreg teritoriul luat în considerare, ca limbă supradialectală, alături de graiurile locale”. Alege, din lista de mai jos, condițiile politice, istorice și culturale la care crezi că se referea cercetătorul:

- Majoritatea vorbitorilor de limbă română au rămas la nord de Dunăre.
- Statele medievale românești (Țara Românească și Moldova) s-au format la nord de Dunăre, unde, chiar dacă se folosea, oficial (la curtea domnească și în Biserică), slavona, majoritatea vorbitorilor foloseau limba română.
- Traducerea în limbă română a textelor religioase, a cărților de legi, a scrisorilor administrative câștigă teren în fața celor slavone datorită tiparului.
- Limba turcă este prea dificilă, slavona este doar limbă de cult, așadar, se impune dacoromâna.
- Graiul muntenesc se impune datorită faptului că Bucureștiul devine capitala Țării Românești, un centru politic și cultural.
- Intelectualii munteni și ardeleni, prin scrierile lor, impun, treptat, o mișcare de standardizare a limbii.

2. Citește fragmentul de mai jos, care face parte din *Miorița*, cea mai cunoscută baladă populară românească, ce a circulat în toate regiunile țării. Este o creație colectivă care, prin toate variantele sale regionale, dovedește specificul unitar al limbii române.

„Pe-un picior de plai,	Mări, se vorbiră,
Pe-o gură de rai,	Ei se sfătuiră
Iată vin în cale,	Pe l-apus de soare
Se cobor la vale,	Ca să mi-l omoare
Trei turme de miei,	Pe cel moldovan,
Cu trei ciobănei.	Că-i mai ortoman ¹
Unu-i moldovan,	Ș-are oi mai multe,
Unu-i ungurean	Măndre și cornute,
Și unu-i vrâncean.	Și cai învățați,
Iar cel ungurean	Și câni mai bărbați.”
Și cu cel vrâncean,	

¹ortoman – bogat.

- Conflictul din baladă este cauzat de statutul economic al ciobanilor. Selectează, din text, secvența ilustrativă.
- Cum explici că cei trei ciobani se înțeleg, în ciuda faptului că sunt din provincii diferite?

3. Mai jos regăsești o listă cu unele prejudecăți și stereotipuri referitoare la graiurile limbii române, care circulă atât în discuții cotidiene, cât și în mediul online (prin glume, meme, spectacole de comedie etc.).

- Analizează în mod critic aceste idei preconcepute și selectează-le pe acelea pe care le-ai regăsit în lumea din jurul tău. Adaugă altele, din experiența ta de viață.
- Asociază corect fiecărei prejudecăți de mai jos realitatea care combate discriminarea prin limbaj, alăturând literele corespunzătoare prejudecăților cu cifrele din dreptul realităților.

Prejudecăți:

a. Româna se vorbește corect doar la București.

e. Bănățenii/Ardelenii vorbesc „stricat”.

b. Ardelenii vorbesc rar pentru că sunt lenți.

f. Cine vorbește cu accent este needucat.

c. Moldovenii vorbesc stălcit.

g. Graiurile sunt semn de provincialism (vorbire caracteristică unei provincii).

d. Oltenii sunt prea vocali și agresivi.

Realități:

- **Graiul = marcă a identității:** Graiurile sunt patrimoniu lingvistic, marcă de identitate și resursă literară.
- **Influențele străine ≠ degradare:** Contactul lingvistic cu maghiarii și germanii este semn de bogăție culturală.
- **Calm = reflexiv:** Este un ritm regional, o strategie conversațională care implică calm și judecată, sugerând seriozitatea și stabilitatea.
- **Vechi = autentic:** Graiul moldovenesc este cel mai conservator istoric, păstrând formele vechi.
- **Standard ≠ superioritate:** Limba literară este stabilită prin norme academice, nu printr-o regiune anume. S-a format istoric, mai ales, în Muntenia, dar include elemente din toate regiunile.
- **Intonația puternică ≠ conflictualitate:** Intensitatea vocii se asociază frecvent cu gesturi ample, care arată implicarea emoțională a vorbitorului.
- **Accentul = dovedește originea, nu nivelul de educație:** Mulți oameni de cultură importanți și-au păstrat accentul, ca marcă a originii și a autenticității.

Pentru consolidare, rezolvă activitățile propuse în manualul digital.

2. Începuturile scrisului în limba română

Prelectură

► Descoperă o poveste despre apariția scrisului, citind informațiile de mai jos. Rezolvă apoi cerințele.

În dialogul *Phaidros* sau *Despre frumos*, scris de filozoful antic Platon, personajul Socrate discută cu Phaidros (Fedru) despre problema scrisului, referindu-se la legenda lui Theuth, zeul egiptean care ar fi inventat scrisul. Theuth merge la regele Egiptului, Thamus, și îi prezintă rolul scrisului.

„[...] Theuth i-a spus: «Privește, rege, știința aceasta îi va face pe egipteni mai înțelepți și mai cu ținere de minte; găsit a fost leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței.» La care regele a răspuns: «[...] ca părinte al literelor și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevind-le ținerea de minte; punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinlăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să învârtoseze ținerea de minte, ci doar readucerea-aminte. Cât despre înțelepciune, învățăceilor tăi tu nu le dai decât una părelnică și nicidecum pe cea adevărată. După ce, cu ajutorul tău, vor fi aflat o grămadă de prin cărți, dar fără să fi primit adevărata învățătură, ei vor socoti că sunt înțelepți nevoie mare, când, de fapt, cei mai mulți n-au nici măcar un gând care să fie al lor. Unde mai pui că sunt și greu de suportat, ca unii ce se cred înțelepți fără de fapt să fie.»”

1. Care este opinia lui Theuth despre scris? Dar a regelui Thamus? Asociază numele celor doi cu litera corespunzătoare opiniei.

- a. „scrisul va aduce cu sine uitarea [...] lenevind-le ținerea de minte”, „nu e făcut să învârtoseze ținerea de minte, ci doar readucerea-aminte”;
- b. „leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței”.

2. Împărțiți clasa în două echipe. O echipă va formula argumente care susțin opinia lui Theuth, iar cealaltă va aduce argumente care sprijină părerea regelui Thamus. Prezențați oral, pe rând, argumentele formulate.

3. În urma susținerii prezentărilor, scrie, în trei-patru enunțuri, concluzia ta referitoare la importanța apariției scrisului.

Învăț

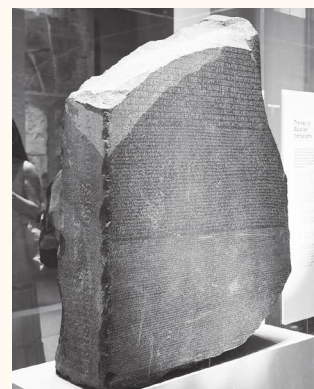

Începuturile scrisului românesc se regăsesc abia în **secolul al XVI-lea**. Acest fapt este o consecință a amestecului permanent de influențe culturale și politice, orientale și occidentale. Deși vorbește o limbă romanică, de origine latină, timp de opt veacuri (X-XVII), poporul român folosește în Biserică limba slavă veche și apoi slavona. Din secolul al XIV-lea, în Țara Românească și în Moldova se folosește slavona în slujbele bisericești, dar și în cancelariile domnești, în documente oficiale, în corespondența domnească. În Transilvania, în schimb, latina era limba oficială a statului și a Bisericii romano-catolice, așadar, în această regiune s-a folosit alfabetul latin în redactarea documentelor administrative; populația românească din Transilvania, care era de confesiune ortodoxă, folosea însă și slavona în biserică, în documentele religioase și în epistole.

Zeul egiptean Theuth

ȘTIAI CĂ...?

Hieroglifile au fost descifrate abia în secolul al XIX-lea de către savantul francez Jean-François Champollion. Acest lucru a fost posibil datorită descoperirii Pietrei de la Rosetta (datând din 196 î.H.), pe care era inscripționat același text cu ajutorul hieroglifelor, în scriere demotică și în greaca veche. Cunoscând greaca veche, Champollion a reușit să descifreze celelalte două sisteme de scriere.

А Б В Г Д Е Ж З
И Й К Л М Н О П
Р С Т У Ф Х Ц
Ч Ш Щ Ъ Ы Ь Я
Ю Я
Ѣ Ѥ Ѭ ѭ Ѯ ѯ
Ѱ ѱ Ѳ ѳ Ѵ ѵ

Alfabetul chirilic timpuriu

LIMBA ROMÂNĂ

Arhaisme sunt cuvinte, forme sau construcții ieșite din uzul limbii literare.

„Formă fonetică, sens sau construcție gramaticală care aparține, în evoluția limbii, unei perioade depășite ori pe cale de dispariție, dar este folosită în perioade ulterioare. Statutul de arhaism al unei forme lingvistice poate fi determinat numai [...] prin raportare la stadiul actual de evoluție a limbii.” (*Dicționar de științe ale limbii*, 2001)

Arhaismele sunt:

- **lexicale** (cuvinte vechi, care denumesc aspecte din realitate care au dispărut sau care au fost înlocuite cu alte forme): *caimacam* (loțitor al domnului), *sluger* (boier însărcinat cu aprovizionarea curții domnești), *vornic* (mare dregător din Sfatul domnesc), *feredeu* (baie);
- **fonetice** (forme cu pronunțare diferită): *pre* în loc de *pe*, *omu* în loc de *omul*, *dzice* în loc de *zice*;
- **morfologice** (forme gramaticale vechi): *împăratulu* în loc de *împăratului*, *școale* în loc de *școli*, *face-vei* în loc de *vei face*;
- **sintactice** (construcții vechi de propoziții): *I pak să știi că bagă den toate orașele câte 50 de oameni să fie de ajutor în corăbii.* (din *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*); *fost-au odată* în loc de *au fost odată*;
- **semantice** (cuvinte vechi, astăzi, cu sens schimbat): *meșter* pentru *priceput*, nu *meseriaș*; *prost* pentru *simplicu*, *naiv*, nu *lipsit de inteligență*.

Textele scrise în limba slavonă, care au circulat mai cu seamă până în secolul al XVII-lea, multe dintre ele fiind apoi traduse în română, sunt:

- texte religioase: scrierile canonice (copiate de către călugări în mănăstiri și predicate în biserici), scrierile apocrife (texte nerecunoscute de biserică, considerate erezii) și texte de drept canonic (care reglementau ritualurile bisericești);
- texte juridice: nomocanoane sau colecții de legi bisericești și civile, care normau atât viața bisericească (căsătorie, divorț, penitențe, ierarhie clericală), cât și aspecte civile (moștenire, pedepse pentru blasfemie, furt etc.);
- scrieri istorice, precum cronicile bizantine și sârbești sau cronicile domnești originale;
- scrieri literare: imnuri religioase, povestiri despre viețile sfinților, cârți populare.

Specificul începutului scrisului în limba română, diferită ca origine de cea slavonă, este că, în loc să fie folosit alfabetul latin, se scria, la nivelul Bisericii, al administrației și al instituțiilor, cu caractere chirilice. Româna era vorbită de toate păturile sociale, dar, până în secolul al XVI-lea, nu a fost și o limbă scrisă. Treptat, însă, de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, limba slavonă a fost înlocuită de română în cancelariile domnitorilor, în instituțiile oficiale ale statului, în Biserică și în textele autorilor de cronici și de pravile (texte administrative și legislative). Limba română devine limbă de stat abia în secolul al XVI-lea, fiind instituită treptat prin traduceri și tipărituri. Din **secolul al XVII-lea, româna înlocuiește slavona în toate manifestările instituționale**. Oamenii de cultură care o impun sunt **Mitropolitul Varlaam**, **Mitropolitul Dosoftei** și cronicarii **Grigore Ureche** și **Miron Costin**. Totuși, **alfabetul chirilic continuă să fie folosit în mod oficial până în 1860**.

Introducerea limbii române la scară largă a fost motivată atât de schimburile comerciale între țările române, cât și de exporturile de grâne către Imperiul Otoman sau spre bazinul Mării Mediterane. S-au dezvoltat noi pături sociale, precum burghezia alcătuită din negustori, orașeni, meșteșugari, producători, care aveau acută nevoie de limba română ca instrument de comunicare în relațiile comerciale. Așadar, pe de o parte, apariția scrisului în limba română este un efect al consolidării unei noi pături sociale, angajate în economia de schimb, în producția și în răspândirea mărfurilor pe piață. Pe de altă parte, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, ajung în țările române ecourile umanismului. Impunerea limbii române ca limbă de uz general a însemnat afirmarea individualității poporului român, maturizarea intelectuală, biruința asupra influențelor și tradițiilor străine.

Miza textelor din secolele XVI-XVII nu este una estetică, ci una care vizează procesul de formare a limbii române și construirea unei lumi-document, ce reflectă specificul epocii.

Aplic

1. Acum zeci de ani, forma unor cuvinte era diferită de cea de azi. Alege, dintre variantele următoare, care este forma veche, ieșită astăzi din uz: *achizițiune/achiziție*, *cuvânturi/cuvinte*, *a rămâne/a rămânea*, *spate/spete*, *străzi/strade*, *a zăcea/a zace*.
2. Acum câteva sute de ani, lucrurile stăteau și mai diferit. Numește formele actuale pentru următoarele arhaisme: *aista*, *careea*, *câne*, *derept*, *dzică*, *dzîua*, *feace*, *nime*, *pâne*, *pre*, *vearde*.
3. Este cu atât mai complicat să ne imaginăm forma cuvintelor de acum peste o mie de ani. Care dintre modalitățile de mai jos crezi că funcționează ca metodă pentru descoperirea procesului de constituire a limbii noastre?
 - a. analiza legendelor populare;
 - b. analiza limbii vorbite;
 - c. comparația cu limbile asemănătoare;
 - d. consultarea oamenilor în vârstă.

4. Mai jos este reprodusă *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*, cel mai vechi text păstrat, din 1521, scris în limba română. Doar formula inițială și cea finală, precum și trecerea de la o idee la alta sunt în limba slavonă. În scrisoare, un boier român, Neacșu, îl avertizează pe judele (primarul) Brașovului despre invazia turcilor care au traversat Dunărea și se îndreaptă spre centrul țării. Citește fragmentul, apoi răspunde la cerințele date.

„Mudromu i plemenitomu, i cistitomu i Bogom darovannomu župan Hanăș Bengner ot Brașov mnog[o] zdravie ot Nécșu ot Dlăgopole. [= *Preaînțeleptului și cinstitului, și de Dumnezeu dăruitului jupân Hanăș Bengner din Brașov multă sănătate din partea lui Neacșu din Câmpulung*].

I pak [= și iarăși] dau știre domnie tale za [= despre] lucrul turcilor, cum am auzit eu că împăratul au eșit den Sofia, și aimintrea [= *altfel*] nu e, și se-au dus în sus pre Dunăre.

I pak să știi domniata că au venit un om de la Nicopoe [= *Nicopole*] de mie me-au spus că au văzut cu ochii loi [= *lor*] că au trecut ceale corabii ce știi și domniia ta pre Dunăre în sus.

I pak să știi că bagă den to[a]te orașele câte 50 de omin să fie de ajutor în corabii.

I pak să știi cumu se-au prins nește meșter[i] den Țarigrad cum vor treace aceale corabii la locul cela strimtul ce știi și domniata.

I pak spui domnietale de lucrul lui Mahamet-beg, cum am auzit de boiari ce sunt megiaș[i] [= *vecini*] și de genere-miu Negre cumu i-au dat împăratul sloboziie [= *libertate*] lu Mahamet-beg, pre io-i va fi voia, pren Țeara Rumânească, iară el să treacă.

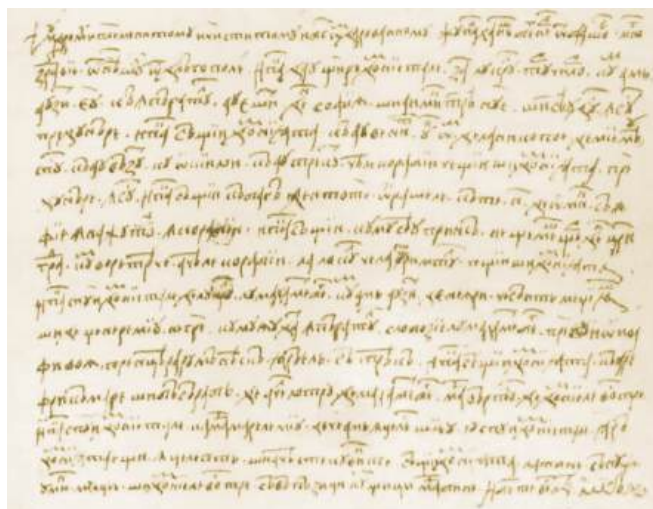
I pak să știi domniata că are frică mare și Băsărab de acel lotru de Mahamet-beg, mai vartos [= *tare*] de domniele voastre.

I pak spui domnietale ca mai marele miu [= *meu*], de ce am înțeles și eu. Eu spui domnietale iară domniata ești înțelept și aceste cuvinte să ții domniata la tine, să nu știe umin[i] [= *oameni*] mulți, și domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine.

I Bog te veselit. Aminu. [= *Și Dumnezeu să te bucure. Amin*]” (după *Documente privitoare la istoria românilor*, XI, culese de Eudoxiu de Hurmuzaki, adnotate de Nicolae Iorga)

- Identifică trei tipuri de arhaisme din text și exemplifică-le.
- Transcrie, în limba actuală, textul scrisorii.
- Observând arhaismele identificate în text, formulează o concluzie privitoare la evoluția limbii române în aceste cinci secole, de la scrierea sa până în prezent.

5. Având în vedere transformările limbii române timp de circa cinci secole, cum crezi că va arăta limba română peste 100 de ani?

Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung

6. Identifică, pentru fiecare dintre textele menționate mai jos, scopul pentru care a fost scris (religios, juridic, istoric):

a. **Macarie**, episcop și mare cărturar moldovean, scrie o **cronică** la îndemnul domnitorului Petru Rareș: „spre a împlini poruncile domnești, adică ale slăvitului și pentru dușmani înfricoșatului Petru, feciorul lui Ștefan Voevod cel Viteaz, și ale marelui său logofăt Kir Teodor, căci ei mi-au poruncit nemernicie mele celui mai de pe urmă dintre ieromonahi, smeritului Macarie, a nu lăsa faptele întâmplare în vremurile și domniile trecute să rămână învăluite în mormântul uitării, ci a le preda istoriei”. (după Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*)

b. **Legenda lui Adam**, text apocrif, în care Adam și Eva sunt prezentați ca oameni obișnuiți, țărani care își caută un rost, cultivând pământul:

„Și ne sculăm și încungiușăm pământul și nu aflăm nemică de mâncare, numai pălămidă, iarbă de arină [nisip]”;

„Și luo Adam boii și ară. Și veni diavolul și stătu înaintea boilor. Și nu lăsa pre Adam să are. Și zise lui Adam:

— Nu te voi lăsa să lucrezi pământul, că pământul iaste al meu, iară a lui Dumnezeu sunt ceriurile și raiul. Deci de veri să hii al meu, tu lucrează pământul, iar de vei să fii a lui Dumnezeu, tu mergi în rai.” (după *Crestomație de literatură veche*, vol. I, coord. I.C. Chițimia și Stela Toma)

c. **Pravila de la Govora** este un text care cuprinde aspecte legate de drepturi civile și religioase. „Însă mă rog sfinților voastre [...] cu mare milă, la care mână va cădea această sfântă carte, acela să aibă a o ținea în mare cinste și să se învețe dentru ia în taină cum va vindeca sufletele oamenilor de păcate.” (după N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*)

7. Care sunt, astăzi, scopurile pentru care se scriu texte? Găsește patru-cinci scopuri diferite și exemplifică-le, prin referire la texte contemporane.

Învăț

Trecerea de la alfabetul chirilic la alfabetul latin

În secolul al IX-lea, din punct de vedere religios, stră- sau protoromânii sunt supuși Bisericii Bizantine. Limbile acestea erau greaca veche (*koinē*) și slava veche bisericească (din care, ulterior, a evoluat slavona) – prima limbă scrisă a popoarelor slave, care s-a dezvoltat pe baza dialectelor din zona Salonicului, servind drept limbă liturgică și de cultură pentru majoritatea slavilor convertiți la creștinismul bizantin în Evul Mediu. Din necesități fonetice, în epocă se dorește crearea unui alfabet diferit de cel latin, prin care creștinismul să fie răspândit la popoarele slave. Biserica Bizantină avea nevoie ca textele sfinte să fie accesibile și acestor popoare, până atunci limbile principale ale creștinismului fiind latina și greaca veche.

Traducerea Bibliei în slava veche bisericească în secolul al IX-lea, de către călugării **Chiril** și **Metodiu**, cerea un sistem adaptat sunetelor specifice slave. Pe baza minusculelor grecești, cei doi au creat un alfabet slav, numit *glagolitic*. În secolul al X-lea sau la începutul secolului al XI-lea, folosind majusculele din alfabetul grec, cărora le-au adăugat caractere pentru sunetele care nu puteau fi redade cu acesta, discipolii celor doi creează **alfabetul chirilic**. Din secolul al XII-lea, **slava veche bisericească se transformă, gradual, în slavonă, limbă scrisă folosită în cancelariile domnești și în Biserică**.

Alfabetul chirilic, cu totul nespecific limbii noastre romanice, a fost folosit pentru scriere fiindcă ambele limbi, româna și slavona, sunt fonetice, așadar, literele transcriu, în general, ceea ce pronunțăm. Când s-au format statele românești (secolul al XIV-lea), slavona era limba de cancelarie pentru Moldova și Țara Românească, iar alfabetul chirilic se folosea deja. Transilvania, în schimb, subordonată regatului ungar, folosea latina ca limbă liturgică și administrativă.

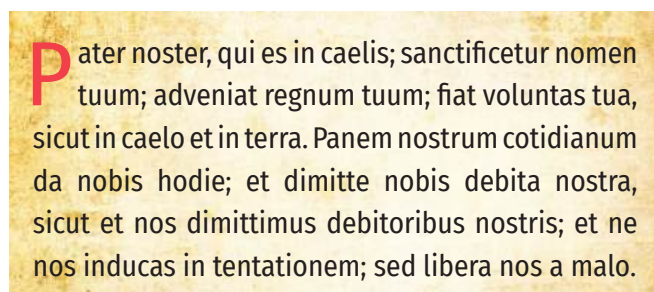
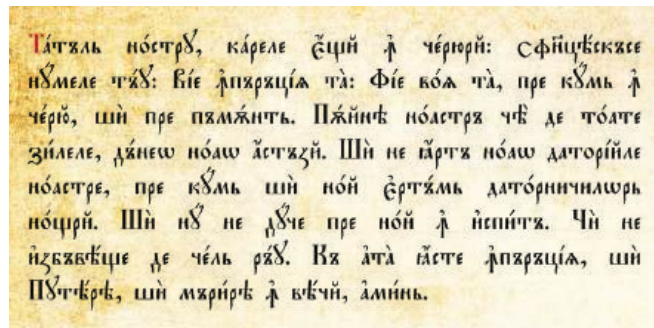
În capitolul *Gând românesc în veșmânt slav*, din *Recitind literatura română veche*, Dan Horia Mazilu evidențiază faptul că limba slavonă, limba de cultură în secolul al XVI-lea, este, timp de două secole, o formă de exprimare a mentalităților și a spiritualității românești. Pe de altă parte, dezavantajul adoptării limbii slavone și a alfabetului chirilic este stagnarea procesului de formare a limbii române.

În mod oficial, alfabetul chirilic a fost utilizat în cele două țări românești până la A.I. Cuza, care, prin reformele din 1860-1862, l-a schimbat cu cel latin, ceea ce a dat naștere unor dispute aprinse timp de un secol. Adepții ortografiei fonetice doreau o corespondență simplificată între scriere și pronunție. Susținătorii ortografiei etimologizante considerau că scrierea trebuie să reflecte, în primul rând, originea cuvintelor, adică etimologia lor.

Alte controverse s-au datorat tendinței celor care, în secolul al XIX-lea, au încercat să „curețe” limba de elementele nelatine (slave, turcești, maghiare), prin crearea unor termeni noi, adesea forțați. Adepții acestei tendințe s-au numit *puriști*. Dar limba este vie și se impune în funcție de uzul vorbitorilor săi, motiv pentru care majoritatea acestor cuvinte nu s-au păstrat.

Aplic

1. Privește cu atenție imaginile de mai jos.

- Despre ce text este vorba? Cum ai dedus acest lucru?
- Care dintre cele două imagini folosește alfabetul latin? În ce limbă este scris?
- Textul din prima imagine este scris cu alfabetul chirilic. În ce limbă crezi că este scris?
- **Joc.** Caută pe internet corespondența literelor latine cu cele chirilice și scrie-ți prenumele folosind alfabetul chirilic.

2. Importanța cunoașterii modurilor de a scrie nu ține doar de trecut, ci și de istoria contemporană. În prezent, Uniunea Europeană are în componență 27 de țări. Acestea folosesc alfabetul diferit atât în documentele oficiale, pe bancnotele și monedele euro, cât și în comunicările interinstituționale.

- Identifică, pornind de la lista țărilor membre ale Uniunii Europene (disponibilă la european-union.europa.eu), cele trei alfabetul folosite.
- Grupează țările din Uniunea Europeană după tipul de alfabet folosit.

3. Ce semnificație crezi că aveau termenii *puriști* de mai jos?

purtător de cuvinte; sămânță de vorbă; îmbrăcăminte de picior; gâtlegău; nasștergău; următor de lege.

3. Contextul socioistoric în secolele XVI-XVII

Prelectură

► Imaginează-ți că participi la o excursie în care vizitezi muzee și locuri de patrimoniu din diferite zone ale României. În călătorie, descoperi obiectele din imaginile de mai jos, vechi de aproximativ 400-500 de ani.

a. Asociază fiecărei imagini denumirea obiectului și definiția sa.

candelă – lampă cu ulei, care se pune la icoane sau la morminte sau care servea, în trecut, la iluminat

pafta – încheietoare ornamentală, purtată la haină sau la cingătoare, lucrată din metal și împodobită cu pietre prețioase

sigiliu – pecete de ceară roșie pe care s-a imprimat prin apăsare o ștampilă și care servește la sigilarea unui lucru

analog – pupitru înalt, mobil, pentru cărțile de cult, spre a fi citite în slujbele din biserică

b. Alege două dintre obiectele de mai sus și descrie, în câte două-trei enunțuri, locul în care îți imaginezi că se aflau ele în realitatea secolelor XVI-XVII (încăperea unui castel, o locuință a unui nobil, o biserică etc.).

c. Care dintre obiectele de mai sus au fost astăzi înlocuite și cu ce? Cum se explică această schimbare? Ce a rămas asemănător?

Învăț

În secolul al XVI-lea, provinciile românești reprezentau o frontieră politică și militară între marile puteri expansioniste: Imperiul Otoman la sud, Imperiul Habsburgic la vest, Regatul Poloniei la nord și Rusia, în formare, la est. În plus, cele trei provincii istorice – Țara Românească, Moldova și Transilvania – erau entități politice separate, nu formau un singur stat. Secolul al XVI-lea reprezintă perioada de apogeu a Imperiului Otoman. După 1541, Transilvania devine principat autonom sub suzeranitate otomană, adică își alege principele (care este confirmat de către sultan), e guvernată de o adunare a nobililor și are o relativă libertate religioasă. Biserica Ortodoxă a românilor din Ardeal și *Partium* (zona Banat, Crișana și Maramureș) era o confesiune religioasă tolerată, nefiind recunoscută oficial. Liturghia era în slavonă, la fel ca în Moldova și Țara Românească, iar predica se ținea în limba română, astfel încât preotul să fie înțeles de enoriași.

Momentul culminant al secolelor XVI-XVII a fost efemera unire a teritoriilor românești, realizată de Mihai Viteazul, în 1600, după ce, ca domnitor al Țării Românești (1593-1600), a cucerit Transilvania și Moldova (1600). Au existat și alți domnitori care au influențat dezvoltarea provinciilor: Matei Basarab (1632-1654), care a sprijinit cultura și a stabilizat Țara Românească, Vasile Lupu (1634-1653), care a reformat Moldova și a promovat învățământul, Constantin Brâncoveanu (1688-1714), care a dus o politică echilibrată, într-o epocă de mare prosperitate culturală pentru Țara Românească.

Societatea era ierarhizată: boierii (mari proprietari de pământ, influențau alegerea și puteau impune înlăturarea domnitorului), clericii (reprezentanții Bisericii Ortodoxe, cu rol în educație, cultură), negustorii și meșteșugarii (grupați în marile centre precum Brașov, Sibiu, Iași, București, Târgoviște), țăranii (agricultori săraci, dependenți, de obicei, de boieri și de mănăstiri, plăteau dări).

La începutul secolului al XVI-lea, limba de cultură era slavona, dar, treptat, limba română câștigă teren.

Omul secolului al XVI-lea trăia sub amenințarea războaielor, a epidemiilor și a foametei. Era profund religios, respecta autoritatea și tradițiile. Slavona era încă limba oficială a cancelariei domnești și a Bisericii Ortodoxe în Țara Românească și Moldova. În secolul al XVII-lea, pentru că apare ideea de „neam” și de „origine”, omul cultivat începe să devină conștient de identitatea națională sau etnică și să fie preocupat de istorie. Tot în acest secol, limba română apare din ce în ce mai des în documentele oficiale de cancelarie și în Biserică.

Aplic

► Pentru a înțelege specificul secolelor XVI-XVII, citește textele din următoarele pagini și răspunde la cerințe:

- un fragment din jurnalul unui călător francez care străbate provinciile românești în secolul al XVI-lea, oferind o perspectivă din afară, autentică asupra realității vremii;
- o scrisoare a unui tânăr soldat din armata lui Mihai Viteazul, Cocrișel, luat ostatic de sași, după bătălia de la Mirăslău, ce oferă o perspectivă din interior asupra epocii;
- un fragment dintr-un text contemporan de ficțiune, care prezintă o perioadă a domniei din Moldova lui Petru Rareș (1527-1538).

I. Jurnalul lui Pierre Lescapier

„Pe 16 iunie am traversat Dunărea cu o barjă mare.

Pe 18 iunie, plecaserăm înainte de zori și ajunseserăm la București când se făcuse noapte. Zidurile acestui oraș sunt făcute din trunchiuri mari de copaci, înfipte în pământ unele lângă altele și legate între ele cu legături, iar pavajul orașului era făcut, de asemenea, din stâlpi lungi și groși de lemn; prin oraș curge un râu numit Dâmbovița. În acest oraș l-am găsit pe voievodul Alexandru, care a venit la domnie cu ajutorul turcilor. A fost destul de greu să găsesc un interpret de latină pentru mine. În cele din urmă, prințul ne-a găzduit și ne-a tratat și ne-a dat trăsura sa bine echipată, împreună cu unul dintre secretarii săi, ca să ne ducă prin toată țara sa, fără să ne coste nimic.

Acolo ni s-a oferit un ospăț mare de către unul dintre bucătarii prințului, trimis special.

La ospete, beau excesiv. Primul pahar este pentru sănătatea lui Dumnezeu, al doilea, pentru cea a voievodului, al treilea, pentru cea a turcilor, al patrulea, pentru sănătatea tuturor bunilor creștini, al cincilea, pentru pace, și al șaselea încep să-l bea pentru cei din compania lor, cu mari ceremonii și rugăciuni de mântuire, sănătate, călătorie bună și întoarcere, împlinire a dorințelor etc.

Pe 25 iunie, mi-am încălecat din nou caii și m-am dus să dorm la Brașov. Acesta este primul oraș din Transilvania. Cred că am ajuns la Mantua. Orașul este frumos, exteriorul caselor este pictat în ulei, biserici frumoase, ziduri frumoase, un palat frumos și oameni amabili și drăguți.

Pe 29 am trecut printr-o pădure din munți, prin care poteca este în întregime pavată cu trunchiuri mari de copaci, care, altfel, ar fi foarte uzate, și am venit să dormim la Făgăraș, unde se află un castel fortificat cu un șanț larg și plin de apă, în mijlocul unui oraș mare și populat. Este primul comitat al Transilvaniei.

În ziua de 1 iulie 1574, am venit să luăm masa la Hermannstadt [Sibiu], un oraș mare și frumos, cu case

vopsite în întregime la exterior, locuit doar de germani care stau de pază la porți perpetuu, deși întreaga țară este în pace sub protecția Marelui Turc. Ungurii îl numesc Sebin [Cibin], după râul care îl străbate; am ajuns acolo la ora 7 dimineața. Ne-am plimbat toată ziua prin oraș până la Palatul unde se administrează Justiția, la bisericile care sunt la fel de frumoase ca a noastră, dar luterane, pe metereze și peste tot.

Douăsprezece leghe și jumătate mai încolo ne-am dus să dormim la Alba Iulia, care este un castel puternic și mare, însoțit de un sat mare, comercial și populat, ca un oraș. Alba Iulia este buricul țării, o reședință aleasă de principii datorită aerului curat și a pământurilor foarte bune. Și în interiorul, și în exteriorul castelului există mai multe inscripții romane care îl menționează pe Decebal, rege al dacilor, care a fost învins de Traian.

Pe 23 iulie am ajuns la Cluj, în latină Claudiopolis, un oraș frumos și puternic, cu străzi pline de germani și maghiari, care, cu câțiva ani înainte, fusese populat doar de germani.”

(adaptare după *Călătoria lui Pierre Lescapier în Țara Românească și Transilvania la 1574, în Studii și materiale de istorie medie*, vol. IV)

1. Împărțiți clasa în cinci grupe și rezolvați sarcinile de lucru de mai jos. Prezențați, în fața clasei, fiecare răspuns.

- Contextul politic.** Prezențați relația dintre țările române și Imperiul Otoman.
- Particularități sociale.** Distingeți clasele, etniile, relațiile sociale, obiceiurile de la curte.
- Particularități economice.** Numiți ocupațiile, activitățile economice și rolul orașelor amintite.
- Particularități religioase.** Menționați referințele la religie, explicați semnificația ritualurilor de la ospăț și precizați rolul diversității confesionale.
- Realități istorice și geografice.** Identificați, pe o hartă a provinciilor românești, localitățile menționate în jurnal; documentați-vă despre domnitorul Alexandru al II-lea Mircea și selectați patru-cinci informații regăsite.

2. Caracterizează mentalitatea oamenilor secolului al XVI-lea, așa cum reiese din text, referindu-te la trei trăsături.

3. Consideri că perspectiva călătorului străin este obiectivă? Argumentează-ți răspunsul, folosind informații din text.

4. Imaginează-ți că locuiești într-un oraș prin care trece Lescapier. Scrie o pagină de jurnal, de cel puțin 150 de cuvinte, în care să prezinți aspecte legate de viața din secolul al XVI-lea, din perspectiva unei persoane din acea epocă. Poți face referire la aspecte sociale (ocupația ta, familie, vestimentație, statutul social), religioase (obiceiuri și practici religioase), politice (organizarea localității, raportul cu puterea otomană) etc.

II. Scrisoarea lui Cocrișel

„Scriu închinăciune și multă sănătate părintelui meu Spiridon și maicei mele Costandei. Și dup' aceia vă dau știre că sânt viu până acmu, nu-s perit, ci am scăpat de la Bălgrad¹ când au bătut Mihai-Vodă războiu² cu Ungurii. Deci m'au prins niște Sași; deci au vrut să mă taie. Eu m'am rugat și am spus că sânt fecior Mogâldei. Deci nu m'au pierdut. De aci eu am trimes carte la Andriaș³ din Bistrița; el au trimis la Sași de m'au cerșut. Ei au cerșut 300 de taleri, iară Andriaș m'au scos derept 100 de taleri, și m'au adus la Bistrița. Eu am spus că m'au prins Mihai-Vodă la Hotin⁴ și m'au dus la Țara Ungurească. Deci mă rog domnilorvoastre ca lui Dumnezeu din cer să nevoiți să mă scoateți lângă voi, în țară creștină, și să nevoiți să dați știre părintelui meu Mogâlde Vornicului⁵, că eu zac în temniță de mănânc lutul și păduchii. Și eu am spus cătră Andriaș că sânt nepot de frate și fecior de suflet jurat în biserică⁶. Deci iară mă rog domnilorvoastre să nu mă zăbăviți⁷ aice, ce să mă scoateți. Măcar numai de-aș presi⁸ cu trupul, încă să ies în țară, să nu mor de dorul vostru. Și îmbătrânesc, și am făcut o barbă până în brâu. Și să așteaptă scrisoare a mea sănătoși pre dumneavoastră de la Domnul, amin.

Iscălesc: Feciorul vostru Cocrișel.

Și sânt numai la cămașa.

La părintele meu, la Spiridon.”

(după Nicolae Iorga,

Scrisori de boieri. Scrisori de domni)

¹**Belgrad** – numele orașului Alba Iulia în limba slavă.

²Lupta de la Mirăslău, 18 septembrie 1600.

³**Andriaș** – demnitar al Bistriței (1600).

⁴**Hotin** – cetate pe Nistru, în nordul Basarabiei; Mihai Viteazul era aici în mai-iunie 1600.

⁵**Vornicul Mogâldea** – mare boier cu atribuții judecătorești.

⁶**fecior de suflet jurat în biserică** – fu adoptat, sub jurământ, în biserică.

⁷**a zăbăvi** – a lăsa.

⁸**a presi** – a suporta.

1. Notează, în caiet, ce senzații/emoții ai avut citind această scrisoare.

2. Ai observat că textul este scris într-o formă veche a limbii, în care se îmbină arhaisme lexicale, morfologice, fonetice. Stabilește tipul arhaismelor de mai jos.

a. fecior Mogâldei

b. eu am trimes carte la Andriaș

c. el au trimis, (Andriaș) m-au scos, (Andriaș) m-au adus

d. mieu, acmu, războiu, cătră, aice, aiastă, pre

e. Bălgrad, fecior de suflet

3. Ce efect stilistic produce, pentru un contemporan, folosirea arhaismelor din scrisoare? Alege una dintre variantele de mai jos și ilustrează-ți răspunsul prin cuvinte care alcătuiesc câmpul lexical corespunzător. Compară alegerea ta cu cele ale colegilor.

- a. reconstituie atmosfera istorică, redă caracteristicile epocii (culoarea locală), prin indici spațiali și temporali;
- b. creează efectul de autenticitate, de realitate, prin termeni specifici războiului și prizonieratului;
- c. contribuie la caracterizarea personajului;
- d. intensifică emoția, sugerează profunzimea trăirilor autentice ale tânărului Cocrișel.

4. Cocrișel avea 16 ani când a redactat scrisoarea. Tu ai o vârstă foarte apropiată de a lui. Analizează rolul social al unui tânăr din secolele XVI-XVII, referindu-te la atribuții, acțiuni și consecințele acestora asupra personalității.

5. Speranța de viață pentru omul din secolele XVI-XVII din țările române era foarte scăzută, estimată la o medie de 30 de ani, cauzele acestei situații pentru toată Europa, de altfel, fiind mortalitatea infantilă ridicată, condițiile precare de igienă, lipsa medicinei moderne, alimentația deficitară, epidemiile frecvente și conflictele militare. Folosește informații de pe internet și creează o hartă mentală pe care să o completezi, pentru fiecare din cauzele amintite, cu informații relevante care să contureze o imagine realistă privitoare la aceste două secole. Realizează apoi o hartă mentală despre speranța de viață de acum din România. Compară cele două hărți.

6. Frazele scurte, prin care Cocrișel narează evenimentele și starea în care se află în debutul răvașului, devin mai ample spre sfârșitul scrisorii. De ce crezi că se întâmplă acest lucru?

- a. Trecerea marchează evoluția de la o stare de tensiune și precipitare la una de reflecție și explicare.
- b. Nefiind sigur că a fost destul de convingător, aduce mai multe argumente, mai complex exprimate, dorind să provoace o reacție de compasiune.
- c. La început, i se spune că trebuie să scrie repede, apoi, cei care l-au încarcerat îi mai oferă timp.
- d. A studiat oratoria – arta de a vorbi frumos și convingător – și știe că orice discurs se împarte în narație (partea discursului în care sunt prezentate faptele sau evenimentele, într-o ordine logică sau cronologică) și dispoziție (partea discursului în care vorbitorul își exprimă starea sufletească, atitudinea sau emoțiile față de cele relatate), aplicând cele învățate.

7. Imaginează-ți că îi transmiți un mesaj adolescentului Cocrișel, printr-un e-mail, forma de scrisoare modernă de azi. În textul tău, fă referire la trăsăturile adolescenților actuali, la preocupările, grijile, sarcinile lor.

III. Chiajna din Casa Mușatinilor, de Simona Antonescu

„Macarie, cronicar al curții, sosit pentru orele de slavonă și greacă ale Chiajnei¹, rămăsese cu vorba întreruptă la jumătate, în picioare, dinaintea Doamnei. [...]

— Poate ar fi mai bine să începem școala pe ziua de azi, Măria Ta, propuse Macarie. [...]

Petru Rareș îl aflase pe Macarie la Mănăstirea Neamțului, atunci când urcase în scaunul de domnie și școala de copiiști, diaconi și dascăli pe care o găsisese acolo îi plăcuse mult lui vodă. Avea să afle mai târziu că toți grămăticii cancelariei domnești de la Suceava și secretarii [...] moldovenști la Înalta Poartă se școliseră tot aici, sub rânduiala strictă a starostelui Macarie.

Poruncise așadar de îndată începerea unei cronici care să continue vechile letopisește și să le aducă până în zilele domniei sale, iar Macarie se supusese, încercând să păstreze ascunsă bucuria pe care i-o adusese porunca. Îi plăcea să scrie. Copiasse mai multe cronici bizantine, de dragul cuvintelor ce se înlănțuiau în fraze, ridicând din paginile manuscriselor lumi apuse. [...]

Nu putea uita ziua în care domnița îl întrebese dacă este mai bine să fii crud sau plin de milă, iar el se simțise încrezător și puternic, un adevărat învățător atoateștiutor care avea să dezvăluie încă o lumină ucenicei sale. [...]

— Și pentru un conducător este mai bine să fie iubit de supușii săi sau temut? continuase Chiajna cu același chip senin care încă nu dădea niciun semn al adevăratei nelămuriri ce o frământa.

— Gândește-te la Domnul nostru, Iisus Hristos, îi răspunsese Macarie, mândru de exemplul pe care-l găsisese. Este un conducător, nu-i așa?

— Cel mai mare peste toți conducătorii lumii, adevărate Chiajna.

— Și crezi că supușii săi îl iubesc?

— Cred că da. Dar, părinte Macarie, conducătorii de pe pământ izbutesc să obțină aceleași lucruri cu dragostea și mila ca și conducătorul din cer?

— Sigur. [...]

— Părinte Macarie, Doamna Elena are o carte în care scrie că Cesare Borgia² era un om fără milă, dar cruzimea aceasta a dus la ordine în principatul lui, i-a făcut pe oameni să fie uniți și a păstrat pacea. Scrie acolo că, dacă un conducător este silit să aleagă între a fi temut sau a fi iubit de supușii săi, trebuie să aleagă să fie temut. Scrie că oamenii sunt nerecunoscători, schimbători, prefăcuți și ascunși, că fug de primejdii și sunt lacomi de câștig. Cărții îi zice *Il Principe*, ți-o aduc, dacă vrei, isprăvise Chiajna

demonstrația sa, lăsând pe Macarie în căutarea unui răspuns bun care nu mai venise niciodată.”

¹**Domnița Chiajna** – fiica lui Petru Rareș, domnitorul Moldovei.

²**Cesare Borgia** – duce de Valentinois, om politic și cardinal de origine spaniolă.

1. Folosește un instrument de inteligență artificială căruia să îi soliciți să rescrie fragmentul de mai sus folosind limba română din secolul al XVI-lea. Analizează apoi textul, referindu-te la arhaisme.

2. Care erau disciplinele studiate de viitoarea doamnă a Țării Românești? Cine era educatorul ei? Cum era organizată educația?

3. Ce statut avea educația în epocă? Cine avea acces la educație?

4. Care este relația domnitorului cu Biserica și cultura?

5. Educației tradiționale, creștine, cultivate de Macarie, domnița Chiajna îi opune viziunea occidentală din cartea lui Niccolò Machiavelli, scrisă în 1513, care este un prim tratat de politică modernă. Formulează ideea cărții lui Machiavelli despre conducători, așa cum reiese din intervenția domniței Chiajna.

6. Citește fragmentul de mai jos. Apoi, documentează-te despre câțiva domnitori celebri din secolele XVI-XVII (Neagoe Basarab, Petru Rareș, Ioan Vodă cel Cumplit, Matei Basarab, Vasile Lupu). Comparând aceste informații, alcătuiește un portret general al conducătorului de stat din epocă.

„Între toate lucrurile de cari un Principe trebuie să se ferească este însă faptul de a fi disprețuit și urât, iar dărnicia te duce și la una, și la cealaltă. Așadar, este mai înțelept să-ți păstrezi numele de meschin, care îți creează o reputație proastă, dar lipsită de ură, decât să vrei să-ți câștigi faima dărnicii și, prin aceasta, s-o dobândești în mod necesar pe aceea de lacom, din care ți se va forma o reputație proastă și însoțită de ură. [...]

Principele trebuie să se facă temut în așa fel încât, dacă nu dobândește iubirea supușilor, să evite însă ura lor; deoarece poate foarte bine să îndeplinească împreună cele două condiții, să fie temut și să nu fie urât. [...]

Astfel faptul de a părea milos, credincios, uman, integru și religios este folositor; dar, totodată, va trebui să fii mereu gata ca, atunci când nu trebuie să pari astfel, să poți și să știi să te porți tocmai dimpotrivă.”

(Niccolò Machiavelli, *Principele*)

7. După lectura celor trei surse propuse pe parcursul lecției, completează, pe caiet, un tabel sintetic privitor la contextul socioistoric al secolelor XVI-XVII, referindu-te la politică, oameni, economie, religie, educație.

4. Imaginar medieval și ecouri ale Renașterii și ale umanismului în cultura română

Prelectură

► Romanul *Notre-Dame de Paris* (publicat în 1831), scris de Victor Hugo, un renumit scriitor francez, prezintă o poveste ce se petrece în Paris, în anul 1482. Esmeralda, o frumoasă dansatoare, stârnește admirația tuturor, printre care se află și poetul Pierre Gringoire, dar și arhidiaconul catedralei, Claude Frollo. Există numeroase adaptări artistice după acest roman care exprimă fidel atmosfera din secolul al XV-lea, perioadă în care se manifestă curentul cultural numit umanism. Una dintre acestea este musicalul regizat de Gilles Maheu, în anul 1998. Citește versurile piesei intitulate *Florența* – oraș reprezentativ pentru umanism –, apoi răspunde la cerințele date. Dacă ai posibilitatea, urmărește spectacolul.

[Frollo:]

Povestește-mi despre Florența și
Renaștere,
Povestește-mi despre Bramante și
Infernul lui Dante!

[Gringoire:]

La Florența, se spune
Că Pământul este rotund
Și că există un alt
Continent în această lume.
Corăbiile au pornit deja peste ocean
Ca să caute poarta către India.

[Frollo:]

Luther va rescrie Noul Testament
Și suntem în zorii unei lumi care se
dezintegrează.

[Gringoire:]

Un om pe nume Gutenberg
A schimbat fața lumii.

[Frollo:]

În tipografiile din Nürnberg
Se tipăresc, în fiecare secundă,

a. Completează, pe caiet, un tabel precum cel de mai jos și așază în fiecare coloană realizările potrivite: pictura și arhitectura lui (Donato) Bramante, cartea lui Dante Alighieri – *Divina Comedie*, teoria Pământului rotund, teoria heliocentristă (Copernic și Galilei), traducerea *Bibliei*, reforma religioasă a lui Martin Luther, invenția tiparului de către Johannes Gutenberg, călătoria pentru descoperirea Americii (Cristofor Columb), extinderea tipografiilor, diversificarea publicațiilor, accesul poporului la cărțile tipărite.

Realizări culturale	Realizări geografice	Realizări religioase	Realizări sociale

b. Documentează-te despre aceste realizări, la bibliotecă sau folosind surse online, și creează un calendar al evenimentelor culturale din această epocă, sub formă de poster. Include-l, ulterior, în portofoliu.

Replică a presei tipografice inventate de Gutenberg

Johannes Gutenberg

(circa 1400-1468) este tipograf de origine germană. Inventează un nou tip de presă tipografică: fiecare literă era imprimată pe mici piese metalice mobile, care puteau fi reutilizate în numeroase combinații pentru alcătuirea cuvintelor. Datorită acestui sistem, cărțile puteau fi tipărite mult mai rapid și în exemplare numeroase, la costuri mai reduse, devenind astfel accesibile unui public mai larg.

Donato d'Angelo Bramante, Tempietto de San Pietro in Montorio, edificiu aflat în curtea Bisericii San Pietro in Montorio, Roma

Cupola catedralei Santa Maria del Fiore, proiectată de Filippo Brunelleschi – promotor al Renașterii italiene timpurii

Modelul geocentric, dezvoltat din Antichitate, susținea că Pământul se află în centrul Sistemului Solar, iar Soarele, planetele și stelele se roteau în jurul lui.

Modelul heliocentric, dezvoltat de Nicolaus Copernicus, plasează Soarele în centrul Sistemului Solar, nu Pământul.

Învăț

Manifestări culturale în Europa secolelor XVI-XVII

În secolele XVI-XVII, Europa se află într-o perioadă de tranziție de la Evul Mediu la epoca modernă. Evenimentele cele mai importante din aceste secole sunt Renașterea (secolele XIV-XVI), Reforma protestantă (secolul al XVI-lea) și marile descoperiri geografice (secolele XV-XVI).

Termenul de **Renaștere** face referire la faptul că marii gânditori ai vremii se întorc la valorile Antichității greco-latine, reiau și reinterpretează idei, teme și forme culturale. Domeniile de interes sunt filozofia, matematica, logica, istoria și literatura.

În această perioadă se dezvoltă orașele-stat, regatele și burghezia, se înființează universități, se redescoperă cultura clasică antică, arta și științele. Din Italia, Renașterea se răspândește în Europa. Ideile renașcentiste vizau antropocentrismul (ideea că omul este centrul și scopul Universului), interesul pentru știință și artă, idealul omului universal (care stăpânește o gamă vastă de cunoștințe și abilități), rațiunea și reafirmarea valorilor artistice antice (precum armonia, echilibrul și proporțiile).

În Renaștere se manifestă un curent cultural numit **umanism**, care aduce în prim-plan preocuparea față de om, afirmarea demnității sale. Savanții renașcentiști au adoptat o metodă diferită de studiu: preponderente în descoperirea și studierea lumii nu mai erau credințele și textele religioase, ci emoția umană, textele literare și științele. Un eveniment important pentru schimbările culturale a fost căderea Constantinopolului, în 1453. Fiind capitală, centru politic, religios și cultural, cucerirea acestuia de către otomani a echivalat cu sfârșitul Imperiului Bizantin și cu încheierea simbolică a Evului Mediu. Greaca veche redevine o limbă importantă în școli, la nivel european, ca urmare a migrației savanților greci în Italia, care aduc manuscrise în această limbă.

Un alt eveniment major al secolului al XVI-lea este **Reforma protestantă**, inițiată de Martin Luther în 1517. Prin ridicarea împotriva autorității papei, a corupției clerului și a dogmelor, aceasta a impus o serie de modificări fundamentale. Au apărut bisericile protestante (luteranismul, calvinismul etc.) și s-au introdus limbile naționale în serviciile religioase. Efectele imediate ale acestei mișcări au fost traducerea *Bibliei* (în special a *Noului Testament*) în limbile naționale, alfabetizarea crescută, dezvoltarea tiparului, apariția școlilor pe lângă biserici și mănăstiri. Pe de altă parte, Contrareforma (mișcare importantă a Bisericii Romano-Catolice, începând cu anii 1545-1563, de reformare internă și de combatere a răspândirii protestantismului) a întărit universitățile catolice, a contribuit la promovarea educației și a artei religioase.

Se încearcă reconfigurarea gândirii după un tipar clasic, antic, în care rațiunea este dominantă. **Descoperirile geografice** au schimbat radical concepțiile asupra lumii. Cristofor Columb descoperă America în 1492, Vasco da Gama își începe călătoria spre India în 1497, iar Fernando Magellan realizează prima expediție în jurul Pământului (1519-1522), risipind astfel și ultimele îndoieli privitoare la forma sferică a planetei.

Știința și tehnica contribuie la schimbarea paradigmei în timpul Renașterii. Se depășește teoria geocentrică (conform căreia Pământul se află în centrul Universului, iar Soarele, planetele și stelele se rotesc în jurul lui), fiind înlocuită cu cea heliocentrică (conform căreia Soarele se găsește în centrul Sistemului Solar). Numele importante din această sferă sunt: Nicolaus Copernicus (1473-1543), Tycho Brahe (1546-1601), Galileo Galilei (1564-1642) și Johannes Kepler (1571-1630).

Limbile vernaculare, adică autohtone, specifice fiecărei țări, încep să fie utilizate în scris nu doar pe fondul Reformei religioase, ci și datorită apariției tiparului, în jurul anului 1450.

În literatură, cele mai sonore nume sunt Erasmus din Rotterdam (critic al corupției Bisericii), François Rabelais (critic al bigotismului/al fanatismului religios, al superstițiilor și al abuzurilor clerului), William Shakespeare (revoluționar al teatrului care abordează condiția umană), Miguel de Cervantes (cel care a satirizat idealurile cavalești). În artele plastice, viziunea renașcentistă este reprezentată de pictori și sculptori precum Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarroti sau Rafael Sanzio.

Secolul al XVII-lea aduce, ca manifestare culturală, barocul, un curent artistic și cultural, care este expresia tensiunilor Contrareformei catolice. Barocul este caracterizat prin dramatism, ornamentație bogată, înclinație pentru teatralitate și pentru exprimarea unei emoții religioase intense.

Aplic

1. Privește cu atenție desenul alăturat. Se numește *Omul vitruvian* sau *Proporțiile corpului uman conform lui Vitruviu* și este un desen în cerneală, pe hârtie, realizat în 1490, de către Leonardo da Vinci, un cunoscut artist (pictor, sculptor, muzician), om de știință (arhitect, inginer, inventator, anatomist, geolog, cartograf, botanist) și scriitor. Desenul reprezintă un om în două poziții suprapuse, înscris într-un cerc și într-un pătrat. Da Vinci notează, pe marginea desenului, observații despre arhitectul roman Vitruvius, care, în cartea sa, *De architectura*, a descris corpul uman drept principala sursă a proporțiilor arhitecturii.

- De ce crezi că omul este plasat în centrul cercului și al pătratului?
 - Precizează ce principiu al Renașterii este ilustrat în această reprezentare.
 - Ce discipline consideri că se îmbină în această operă? Explică asocierea acestora.
 - Compară viziunea despre om, așa cum reiese din acest desen, cu viziunea medievală, teocentrică, conform căreia divinitatea ocupă locul central.
 - Scrie un text explicativ, de 80-100 de cuvinte, în care să prezinți semnificația afirmației „Omul este măsura tuturor lucrurilor”, care aparține filozofului antic grec Protagoras și care a devenit principiul fundamental al Renașterii. În textul tău, pune afirmația în legătură cu principiile Renașterii și cu desenul lui Leonardo da Vinci.
2. În perioada Renașterii, arta promovează idei inovatoare în ceea ce privește omul: reîntoarcerea la modelele antice, omul ca centru al Universului, rațional și meditativ, dezvoltat fizic armonios, individual, activ, implicat social, liber și responsabil, ca ființă superioară, cu rațiune și emoție. Această viziune răstoarnă imaginea de ființă inferioară, „păcătoasă”, promovată în Evul Mediu. Caută, pe internet, unele dintre cele mai reprezentative picturi și sculpturi renașcentiste (din coloana din stânga), apoi asociază-le, pe caiet, semnificația potrivită, dintre cele sugerate în coloana din dreapta.

a. *Mona Lisa*, Leonardo da Vinci

b. *Crearea lui Adam*, Michelangelo

c. *Școala din Atena*, Rafael

d. *Primăvara*, Sandro Botticelli

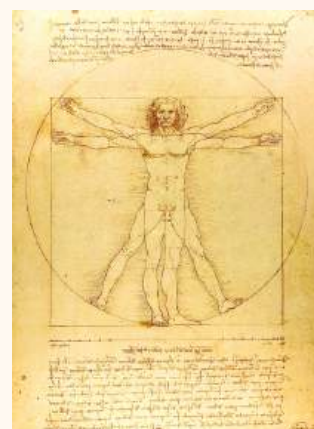
e. *David*, Michelangelo

f. *David*, Donatello

- omul rațional și inteligent
- omul armonios: trup și suflet
- omul activ, implicat social, luptător
- omul spiritual, puternic, demn, apropiat de divinitate
- omul sensibil la artă și la frumusețe
- omul individual, cu personalitate

François Rabelais

Leonardo da Vinci, *Omul vitruvian* (1490)

Michelangelo Buonarroti, *Imaginea ideală a unui cap de femeie* (circa 1525)

Ecouri ale Renașterii și ale umanismului în țările române

Umanismul românesc este o mișcare culturală a unei elite sociale și este legat de apariția școlilor, a învățământului, de dezvoltarea literaturii. Marea boierime are acces, în secolul al XVII-lea, la colegiile ieziute din Polonia, bazate pe cultura latină, la școlile înființate în provinciile slave, la Camenița, Bar (orașe din Ucraina de azi), la Padova sau la Constantinopol. Așadar, rădăcinile umanismului românesc se regăsesc în cel italian și polonez, în cultura greco-bizantină și în școlile pe care cei mai importanți cărturari români din epocă le urmează în străinătate. Grigore Ureche, cronicar moldovean, învață, în Polonia, artele libere (gramatica, latina, literatura, retorica și filozofia), Miron Costin studiază la colegiul ieziut din Bar. Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir urmează Marea Școală a Patriarhiei din Constantinopol, unde predau profesori umaniști formați la Padova. Constantin Cantacuzino stolnicul și domnitorul Șerban Cantacuzino (cel care va aduna învățații care vor realiza prima *Biblie* în limba română, din 1688) fac studii la Padova.

Limbile care coabitează în perioada umanistă sunt slavona (limba oficială), latina și greaca (limbile culturii umaniste) și limba română.

Șerban Cantacuzino

Ideile umaniste și reprezentanți

Umanismul este un curent cultural apărut în timpul Renașterii. El a impus un tip de cărturar erudit, cu preocupări și cunoștințe serioase în mai multe domenii ale culturii. Printre cei mai renumiți cărturari umaniști români se numără cronicarii Miron Costin, Ion Neculce, Grigore Ureche, mitropolii Varlaam și Dosoftei, boierul Constantin Cantacuzino și domnitorul Moldovei, Dimitrie Cantemir.

În scrierile acestora se regăsesc următoarele idei:

- credința în originile greco-romane ale civilizației;
- conștientizarea originii latine a limbii române și a originii romane a poporului român;

- credința într-o istorie a tuturor românilor, chiar în absența conștientizării necesității de unificare;
- educarea moravurilor;
- promovarea științei și a artelor.

În opinia cărturarilor umaniști, limba română nu mai este un grai neformat, al maselor, ci una care dovedește continuitatea filonului latin și pe care încearcă să o impună în detrimentul slavonei. Nu pot impune ideile latinității pe deplin, având în vedere că limba latină era asociată Occidentului catolic, privit cu rezervă în mediul ortodox. Au promovat însă limba română prin traduceri principalelor cărți de cult: *Biblia*, *Evangelia* și *Liturghierul*.

Limba română se formează ca limbă literară în secolele XVI-XVII, prin suprapunerea a trei influențe majore: traduceri din slavonă, literatura populară, orală și limbile literaturilor clasice, latina și greaca. Astfel, Miron Costin adaugă, în cronică sa, proverbe și zicători moldovenești; Dimitrie Cantemir, cel mai savant și erudit scriitor român de la sfârșitul secolului al XVII-lea, este influențat de scrierile populare ale vremii, incluzând proverbe și elemente din basme populare, în scrierea sa, *Istoria ieroglifică*; Ion Neculce valorifică legende românești în cronică lui.

Idealurile umaniste promovate de cărturarii români:

- conștientizarea și impunerea identității de neam;
- construirea conștiinței timpului istoric, în raport cu spațiul;
- raportarea identității de neam la istoria universală;
- istoria ca știință (bazată pe surse) și ca educație morală;
- originea latină a limbii române;
- promovarea limbii române ca expresie a spiritului național;
- valorizarea educației și a culturii;
- respectul pentru cultura clasică latină și pentru cea greacă;
- spiritul critic și rațional;
- responsabilizarea conducătorilor, prin promovarea unei etici sociale și a unui patriotism moderat.

Există și opinii critice care afirmă că, în absența unei Renașteri în cultura română, cu greu se poate argumenta existența umanismului (cum susține lucrarea *Iluziile literaturii române*, de Eugen Negrici). Conform acestor păreri, conceptul de umanism românesc a apărut ulterior, urmărind să denatureze adevăruri, să construiască artificial un trecut, să supraliciteze idei neoriginale și autori mult prea influențați religios pentru a putea transmite idealuri umaniste. Putem spune că umanismul românesc s-a manifestat mai târziu, pătrunzând dinspre centrul Europei spre zonele sud-est europene, aflate sub dominație otomană, și că a cunoscut manifestări locale, cu elemente de originalitate, precum spiritul religios bizantin.

Aplic

► Identifică, în fragmentele de mai jos, ideile umaniste exprimate de reprezentanții acestui curent.

a. „Așijderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. [...] de la râmleni, cele ce zicem latină, pâine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găină, ei zicu galena, muieria, mulier, fâmeia, femina, părinte, pater, al nostru, noster, și altile multe din limba latinească că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțeleage. Așijderea și de la frânci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste, ei zic stafas, de la leși prag, ei zic prog, de la turci m-am căsătorit, de la sârbi cracatiță și altile multe ca acestea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate.”

(Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*)

b. „Fost-au în gândul meu, iubite cititoriule, să fac letopisețul țărai noastre Moldovei din descălecatul ei cel dintâi, carele au fostu de Traian împăratul și urdzisăm și începătura letopisețului. Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisori, ce de griji și suspinuri. Și la acest fel de scrisoare gându slobod și fără valuri trebuește. Iară noi prăvim cumplite vremi și cumpănă mare pământului nostru și noaă [...] Că letopisețele cele streine, lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sântu războaiele, schimbările, scriu a țărilor megiașe¹, iară cele ce să lucrează în casa altuia de amănuntul, adecă lucruri de casă, n'au scris. Și deloc letopiseță de muldovan scrise nu să află. Iară tot vei afla pre rând toate.”

(Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*)

¹megieș – vecin.

c. „Când petrece omul în fum, atunci-i lăcrămadă ochii și de iuțimea fumului doru-l ochii și orbăsc: iar deacă iase la văzduh curat și la vreme cu senin de se prâmbă pre lângă izvoara de ape curățătoare, atunci sântu mai vesel ochii și mai curați, și sănătate dobândesc di în văzduh curat. Așa și noi, fraților, deaca întrăm în fumul păcatelor lumiei aceștia, întru mâncări fără vreame, în beții, în lăcomia avuției aurului și argintului satelor și a vecinilor, și într-alte pohte și păcate, atunci și nouă foarte lăcrămadă ochii sufletului nostru și de iuțimea acelui fum înșelătoriu durere și orbie foarte cumplită rabdă ochii noștri. Că nimică altă nu să asămănă isprăvile noastre, ce și dzilele și anii și viața noastră, toate ca un fum trec.”

(Varlaam, *Cazania*)

Învăț

Umanismul în artele secolelor XVI-XVII

Manifestările artistice din această perioadă sunt influențate de contextul religios, social-politic, de arta bizantină și post-bizantină, slavă și otomană. Artă este aproape exclusiv religioasă, cu puține accente laice. Domnitorii care încurajează realizări arhitectonice și picturale deosebite sunt Matei Basarab (susținător al culturii și al teologiei, ctitor a peste 40 de mănăstiri, cu rol important în promovarea cărților tipărite), Constantin Brâncoveanu (un susținător fervent al artei și al culturii, care a și impus un stil arhitectonic), Șerban Cantacuzino și Vasile Lupu.

Mănăstirea Voroneț

Arhitectura religioasă. Se remarcă bisericile și mănăstirile din Țara Românească (Curtea de Argeș, ctitoria lui Neagoe Basarab, 1512-1517; Mănăstirea Snagov, atestată în 1408; Biserica Domnească de la Târgoviște, ctitorită de Petru Cercel în 1585 etc.) și din Moldova (Mănăstirea Trei Ierarhi, ctitorită de Vasile Lupu, la Iași; ctitoriile lui Petru Rareș de la Probota și Moldovița; Mănăstirea Voroneț, ctitorită de Ștefan cel Mare și rectorită în timpul domniei lui Petru Rareș). În Transilvania, expusă influenței central-europene, există o arhitectură a Renașterii târzii – castele (Castelul Bethlen din Criș), biserici, construcții –, precum și o bogată moștenire barocă. Sunt de reținut și palatele, curțile domnești, casele boierești, cu influențe orientale și balcanice. Două exemple relevante sunt Curtea Domnească din Târgoviște și Curtea Domnească din București.

Pictura murală. Toate bisericile sunt pictate în interior în stil sobru, monumental, cu influențe slave. Temele sunt clasice și vizează scene din *Noul Testament*, calendarul creștin sau portretele domnitorilor ctitori. Icoanele reprezintă sfinți și scene biblice, cu scopul de a înlesni contactul între credincioși și divinitate. Cele mai impresionante sunt picturile exterioare de la Voroneț (1547), Humor (1535), Moldovița (1537) și Sucevița (1583-1586).

Miniaturi. Miniaturile reprezintă desene ornamentale sau figurative, executate în culori, cuprinse în manuscrise, dar și în primele cărți tipărite. Primele centre de miniaturi se înființează pe lângă mănăstirile din Neamț, Putna, Dragomirna, Sucevița, Moldovița. Unul dintre miniaturisti cei mai renumiți este Gavriil Uric, care, în 1429 și 1435, copiază și împodobește exemplare din *Tetraevangheliar*, la Mănăstirea Neamț. Un exemplu relevant este *Liturghierul* lui Macarie (1508-1510). Apoi, aceste copii cu miniaturi sunt înlocuite cu gravuri (imagini obținute cu ajutorul unor plăci de lemn sau de metal gravate), care permit multiplicarea mai ușoară.

Argintărie și broderii. Se confecționează obiecte liturgice (potire, sfeșnice etc.), precum și broderii cu fir de aur, care reproduc scene religioase. Existau ateliere cu tradiție în prelucrarea metalelor prețioase, la Brașov, Sibiu, Alba Iulia, Baia Mare.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, se impune **stilul brâncovenesc**, sub influența puternicei personalități a domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688-1714), susținător al culturii și al artei. În acest stil se îmbină armonios elemente ale Renașterii târzii, ale barocului, cu cele autohtone, de tradiție bizantină și cu influențe din cultura otomană, persană și barocă timpurie. Specifice acestui stil sunt pridvoarele deschise, cu coloane sculptate, bogate decorațiuni florale, sculpturi în piatră și lemn. Exemplele notabile de stil brâncovenesc sunt Mănăstirea Hurezi, Palatul Mogoșoaia, Biserica Fundenii Doamnei sau Biserica Stavropoleos din București.

Palatul Mogoșoaia

Aplic

► Dimitrie Cantemir este unul dintre cei mai reprezentativi cărturari umaniști români. Cartea sa, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*, apare în 1698, la Iași. Autorul include o serie de învățături de ordin etic, moral și filozofic, prin care cultivă idealurile umaniste. Cartea circulă, sub formă de manuscrise, cunoscându-se 17 copii: șase în Moldova, trei în Țara Românească și opt în Transilvania. Privește miniatura de pe a doua coloană a paginii, apoi răspunde la cerințele formulate.

Miniatură din *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea* (1698)

1. Miniatura ilustrează conflictul moral dintre suflet și trup, dintre spirit și tentațiile lumești, cu scopul de a sugera că viața spirituală este superioară plăcerilor materiale. Identifică cele două personaje și realizează, pe caiet, corespondența dintre acestea și trăsăturile lor, asociind literele cu cifrele:

a. înțeleptul sau sufletul

1. o femeie frumoasă, îmbrăcată elegant, înconjurată de obiecte luxoase, brăuri, mantie, coroană

b. lumea desfrânată sau trupul

2. un bărbat matur, îmbrăcat modest, sobru, cu privire calmă, cu sabia în mână, gata să apere virtuțile

2. Ce sugerează așezarea personajului feminin pe globul pământesc, deasupra înțeleptului? Dar mâna îndreptată spre față?

3. Scrie un text explicativ, de 80-100 de cuvinte, în care să prezinți importanța culturală a miniaturii, referindu-te la caracterul ei simbolic, la modul în care este reprezentată alegoric o temă religioasă și la felul în care reflectă mentalitatea secolului al XVI-lea.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

5. Primele instituții ale scrisului, circulația manuscriselor, a tipăriturilor și a traducerilor

Prelectură

► Citește fragmentele de mai jos din romanul *Numele trandafirului*, de Umberto Eco. Acțiunea se desfășoară în anul 1327, într-o mănăstire izolată din Italia, unde se afla o bibliotecă ale cărei manuscrise prețioase erau inaccesibile publicului. Crimele petrecute acolo au legătură cu o carte interzisă, laică, scrisă de Aristotel, iar novicele Adso, însoțit de înțeleptul călugăr William, parcurge o adevărată călătorie inițiativă.

„— Știu că, între călugării care trăiesc printre voi, mulți vin de la alte abații, răspândite prin toată lumea: unii, pentru puțin timp, să copieze manuscrise ce nu se găsesc în altă parte și să le ducă apoi la ei acasă, nu fără să fi adus în schimb alte manuscrise de negăsit, pe care voi să le copiați și să le adăugați la tezaurul vostru; alții, pentru un timp îndelungat, pentru a rămâne uneori până la moarte, pentru că numai aici pot găsi operele care să facă lumină în cercetările lor. Și aveți, așadar, printre voi germani, daci, francezi, spanioli și greci. [...] Știu, în sfârșit, că o abateie acoperită de glorie ca Murbach, în vremurile noastre atât de triste, nu mai are niciun singur copist măcar, că la San Gallo au rămas puțini călugări care mai știu să scrie, că acum în orașe apar corporații și bresle alcătuite din mireni care lucrează pentru universități și că numai abateia voastră [...] va duce pe culmi tot mai înalte gloria ordinului vostru... [...]

Locurile cele mai luminoase erau oprite pentru anticari, pentru miniaturisti¹ cei mai pricepuți, pentru caligrafi și copişti. Fiecare masă avea tot ce trebuia pentru pictarea miniaturilor și pentru copiat: sticlute cu cerneluri, pene fine, pe care niște călugări le ascuțeau cu cuțite ascuțite, piatră ponce² pentru a netezi pergamentul, rigle pentru trasatul liniilor pe care avea să se înșiruie scrierea. Alături de fiecare scrib sau în capul planului înclinat al fiecărei mese, se afla un pupitru pe care sta codicele³ de copiat, pagina acoperită cu ornamente care încadrau rândul ce se transcria în acel moment. Și unii aveau cerneluri de aur sau în alte culori, alții, în schimb, stăteau doar și citeau cărți și făceau însemnări pe caietele sau tăblițele lor personale.”

¹miniaturist – artist care realizează opere de artă (în special pictură) de mici dimensiuni.

²piatră ponce – piatră poroasă, folosită la șlefuit, netezit.

³codice – culegere de texte manuscrise.

1. Realizează o fișă de observație pentru identificarea elementelor care contribuie la crearea atmosferei epocii, completând pe caiet următoarele informații:

- Date generale: autor, textul-suport, perioada istorică sugerată, spațiul acțiunii.
- Rolul locului: pentru vizitatori, pentru călugări, pentru lume, în general.
- Atmosfera socială: naționalitățile menționate, rolul diversității etnice, schimbări sociale sugerate.
- Atmosfera culturală: activități amintite, elemente care arată preocuparea pentru cultură.
- Atmosfera spirituală, religioasă: mediul căruia îi aparțin personajele, valori promovate.

2. Pentru a completa fișa de mai sus cu alte elemente, vizionează, integral sau fragmente sugerate de profesor, ecranizarea romanului *Numele trandafirului*, în regia lui Jean-Jacques Annaud. Observă cele trei dimensiuni ale filmului: socială, culturală, spirituală.

3. În trecut, copişti erau foarte prețuiți. În prezent, ce meserii sunt considerate demne de respectul societății? Care sunt factorii care determină statutul de meserii privilegiate?

Jean Miélot la masa de lucru (a doua jumătate a secolului al XV-lea)

Miniatură reprezentându-l pe Vincent de Beauvais, în manuscrisul lucrării *Speculum Historiale* (circa 1478-1480)

Codex Manesse (circa 1304)
Cele mai multe manuscrise medievale aveau trasate linii orizontale, care îi ajutau pe copişti la introducerea textului.

4. Analizează impactul înlocuirii copiștilor cu tipografi, numind aspecte pozitive și negative ale acestui fapt. Apoi, realizează o paralelă cu momentul actual, când multe dintre atribuțiile umane sunt înlocuite cu inteligența artificială. Numeste și explică valorile pe care le pot modifica astfel de substituții.

5. Alege unul dintre exercițiile următoare și rezolvă-l.

- Imaginează-ți viața unui copist din acele timpuri. Scrie o pagină de jurnal, de cel puțin 150 de cuvinte, despre o zi obișnuită de muncă a acestuia, folosind informații din fragment.
- Imaginează-ți viața unui tânăr care lucrează într-o librărie în 2050. Scrie o pagină de jurnal, de minimum 150 de cuvinte, despre o zi obișnuită de muncă a acestuia, folosind reflecțiile pe care le-ai făcut la exercițiul 4.

Învăț

Apariția și rolul tiparului

Apariția tiparului a avut un rol esențial în secolul al XVI-lea, contribuind masiv la dezvoltarea culturii, a religiei creștin-ortodoxe și a limbii române. Tiparul cu litere mobile este creat și perfecționat de **Johannes Gutenberg**, la Mainz, în Germania, în jurul anilor 1450-1460.

Prima tipografie românească apare la 50 de ani după invenția lui Gutenberg, în timpul domniei lui Radu cel Mare (domn al Țării Românești între 1495 și 1508). **Ieromonahul Macarie** tipărește la Mănăstirea Dealu, lângă Târgoviște, în 1508, prima carte din Țara Românească. Ea este scrisă în limba slavonă: *Liturghierul lui Macarie*. Țara Românească devine un centru cultural și religios pentru creștinismul ortodox est-european.

Coresi este un tipograf muntean, care, mutat la Brașov, tipărește atât cărți în slavonă, cât și în română. În traduceri, dezvăluie intenția de a realiza texte accesibile, folosind un lexic unitar. Afirmă, în prefața de la *Tetraevangelul* din 1561, că urmărește ca scrierea „să învețe rumânii cine's creștini”, deoarece „în sfânta beserecă, mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decât o mie de cuvinte neînțelese în limbă străină”.

Rolul deosebit de important al tiparului se manifestă în mai multe direcții:

- consolidarea ortodoxiei;
- democratizarea lecturii și apariția centrelor culturale;
- afirmarea limbii române.

În ceea ce privește tipăriturile, domeniile în care apar primele cărți sunt cele care vor consolida dimensiunea religioasă, dimensiunea istorică și dimensiunea literară românească.

1. Tipărituri religioase: prin intermediul acestora, limba

română devine, treptat, limba de cult, folosită în biserici. Se tipăresc cazanii (textele evangheliilor explicate, care conțin învățături cu un caracter moralizator, pe baza textelor din *Biblie*) și pravile (cărți de legi). Traducerile textelor bisericești au impus definitiv limba română ca limbă de cultură a românilor.

- Cele mai vechi texte românești sunt textele rotacizate (maramureșene și bucovinene), numite astfel datorită unei particularități lingvistice: sunetul *n* intervocalic se pronunță *r* (bine = *bire*; adună = *adură* etc.). Textele din această categorie sunt *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voronețeană*, *Codicele voronețean* și *Psaltirea Scheiană*, fiind scrise în slavonă, dar având intercalate cuvinte românești;

- Cazania lui Varlaam* (1643);
- Psaltirea* în versuri a lui Dosoftei (1673);

- Didahiile* lui Antim Ivireanu (1708-1716): 28 de predici concepute de acest orator bisericesc, originar din Iviria, vechea denumire a Georgiei, pus de domnitorul Constantin Brâncoveanu în fruntea tipografiei de la București. Pentru că urmează o structură clară (*introducere*, *exordiu*, adică

Cazania lui Varlaam

o expunere sumară a conținutului, *tratarea* subiectului, cu ajutorul pildelor, și *încheiere*) și procedee ale discursului oral, precum interogațiile retorice, comparațiile, antiteza, aceste predici sunt considerate primele forme de artă oratorică în limba română;

- Poemul *Viața lumii* (1670) de Miron Costin.

2. Tipăriturile istorice: datorită influenței umanismului, cultura nu mai ținea exclusiv de clerici, de Biserică, ci de implicarea boierilor cărturari, cunoscători ai mai multor limbi, călători în Orient și Occident, care fac studii în străinătate și, ulterior, scriu texte în care își propun să recupereze trecutul și să formeze conștiința istorică a românilor. Scrierile istorice din epocă sunt letopisețele, relatări cronologice ale evenimentelor, realizate, în mare măsură, la îndemnul domnitorilor sau al boierilor influenți. Importanța acestora nu este doar istorică, ci și lingvistică, prin afirmarea latinității, și literară, având în vedere că se regăsesc pagini de narațiune autentică, portrete, descrieri, dialog.

- Letopisețul Țării Moldovei*, de Grigore Ureche: cuprinde evenimentele petrecute între 1359 și 1594, a doua domnie a lui Aron Vodă. Aici apare pentru prima dată ideea latinității poporului și a limbii române și, deci, a originii comune a românilor.

- *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, de Miron Costin: lucrare care continuă prezentarea evenimentelor, de la 1595 până în zilele cronicarului. Remarcabil este, deopotrivă, și *De neamul moldovenilor din ce țară au ieșit strămoșii lor*, în care Costin își propune să corecteze anumite aspecte despre originea poporului, făcute de antecesorii săi.
- *Letopisețul Țării Moldovei*, de Ion Neculce: prezentarea momentelor istorice în continuarea celor două letopisețe de dinaintea sa, între 1661 și 1743. Sursele lui Neculce sunt, mai ales, mărturii orale ale contemporanilor sau evenimente la care a fost martor sau participant direct. În opera lui se împletesc atât un stil memorialistic (prin însemnări asupra evenimentelor), cât și pagini de măiestrie narativă. Prin letopisețul său și prin *O samă de cuvinte*, Ion Neculce contribuie la consolidarea memoriei istorice și la dezvoltarea prozei narative vechi.
- *Istoriile domnilor Țării Românești*, de Radu Popescu: prezintă istoria de la întemeierea Țării Românești (1290) până în 1728;
- *Istoria Țării Rumânești dintru început*, de Constantin Cantacuzino: surprinde perioada 106 – sfârșitul anilor 1600.

3. Cărțile populare și cărțile de înțelepciune sunt traduceri ale unor cărți medievale de origine greacă și orientală. Cărțile populare sunt scrieri laice, fabule, basme, povești, romane, iar cele de înțelepciune sunt alcătuite de călugări, cuprinzând povestiri cu tâlc, pilde, aforisme, culegeri de texte religioase.

- Romane populare: *Alexandria* (sau *Alixândria*), *Varlaam și Ioasaf*;
- *Floarea darurilor* sau *Albinușa*;
- Cărțile apocrife, care conțin învățături inedite, ce nu sunt cuprinse în textele canonice: *Codicele Sturdzan*;
- Legende hagiografice sunt povestiri sau narațiuni în proză ori (mai rar) în versuri, care prezintă viețile sfinților și ale asceților, tot în viziune necanonică: *Viețile sfinților*, tradusă de Mitropolitul Dosoftei în 1682;
- Literatura astrologică de prevestire: *Rojdanicul* (preziceri în funcție de zodii), *Trepetnicul* (preziceri pe baza unor mișcări musculare involuntare).

Instituții umaniste

În secolele XIV-XVI, un rol fundamental în spațiul românesc l-a avut Biserica. Aceasta este prima instituție a scrisului, chiar dacă au fost și instituții laice prezente în dezvoltarea culturii românești. **Mănăstirile** erau lăcașurile în care călugării copiau texte religioase de mână, rezultatul fiind manuscrisele prețioase și migălos lucrate, dar și extrem de scumpe. Deși se scria în slavonă, în aceste mănăstiri au apărut primele traduceri maramureșene: *Psaltirea Scheiană* sau *Codicele Voronețean*.

Apariția școlilor reprezintă al doilea moment important în dezvoltarea culturii secolului al XVI-lea. **Prima școală** în care s-a predat în limba română a fost construită în Brașov, în 1495. Având și o tiparniță, aici au fost tipărite primele cărți de către **Diaconul Coresi**. Acesta este o figură-cheie a culturii scrise între anii 1559 și 1581, care pune bazele limbii române literare. Cartea devine, cu ajutorul lui Coresi, un obiect accesibil pentru oameni, pentru că prețul ei este unul mult mai mic decât al unui manuscris.

La Iași și la București apar primele școli în timpul domniilor lui Vasile Lupu, respectiv Matei Basarab. Boierimea vremii și cărturarii cunoșteau foarte bine latina, greaca și slavona și erau influențați de ideile umaniste ale vremii. Un caz celebru pentru acest tip de aristocrat român umanist de secol al XVII-lea este boierul Udriște Năsturel din Țara Românească. De asemenea, cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin, dar și Mitropolii Moldovei, Varlaam și Dosoftei erau cunosători de latină, slavonă, greacă, polonă și ruteană (ucraineană sau malorusă). Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu au reunit, în anii '80 ai secolului al XVII-lea, la București, o adevărată școală de traducători din latină, greacă veche și slavonă. Aceștia au reușit, în 1688, traducerea în întregime a *Bibliei* în limba română, cunoscută ca *Biblia de la București* sau *Biblia lui Șerban Cantacuzino*. Aceasta reprezintă prima lucrare de mare amploare a limbii române literare vechi.

Mitropolitul Dosoftei

A treia instituție de referință în dezvoltarea scrisului o reprezintă **cancelariile domnești**. Textele originale din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și din primele decenii din secolul al XVIII-lea au fost conținut **laic** – *scrisori oficiale, particulare, acte, documente*, fie conținut **religios** – *prefețe, cuvântări, epiloguri*. Adeseori, textele cuprind și formulări în limba slavonă, având în vedere faptul că, în secolul al XVI-lea, slavona era limba oficială a statelor medievale românești. Textele laice din secolul al XVI-lea, considerat primul veac de scriere românească, sunt **scrisori** (oficiale și particulare), **zapise** (acte de vânzare, de cumpărare, de danie sau de schimb), **testamente, porunci, inventare, chitanțe, acte diplomatice, catastife, itinerare**. Scrisorile respectau tiparul textelor epistolare slavone, cultivate în școlile mănăstirești încă din primele secole ale Evului Mediu. Conținutul scrisorilor oficiale era despre probleme politice, sociale, economice, juridice sau etice.

Jean Baptiste Vanmour,
Portretul lui Dimitrie Cantemir
(sfârșitul secolului al XVII-lea –
începutul secolului al XVIII-lea)

Dimitrie Cantemir (1673-1723) este un mare cărturar umanist și domn al Moldovei în perioadele martie-aprilie 1693 și 1710-1711. După înfrângerea armatelor ruso-moldovene la Stănilești (1711), se refugiază în Rusia, devenind consilier al lui Petru I. Poliglott, spirit enciclopedic, are o intensă activitate intelectuală. Publică lucrări de istorie (*Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*, în care tratează originile poporului român și ale limbii române; *Istoria Creșterii și Descreșterii Imperiului Otoman*, redactată în latină), de geografie (*Descriptio Moldaviae – Descrierea Moldovei*), opere literare (*Istoria ieroglifică*, *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea*), un manual de logică (*Compendiolum universae logices institutionis – Compendiul sistemului logicii generale*). Cantemir inventează și primul sistem de notare a muzicii turcești.

Aplic

► *Istoria ieroglifică*, scrisă de Dimitrie Cantemir, prezintă, alegoric, lupta pentru putere și mentalitatea domnitorilor din epocă. Personajele sunt animale, iar întâmplările prezentate evidențiază puterea politică instabilă, coruptă, dominată de interese, vicleșugul, lipsa principiilor. Citește adaptarea, într-o limbă contemporană, a fragmentului în care Inorogul îi istorisește Șoimului povestea porcarului ajuns domnitor. Cantemir face aluzie la rivalul său, Constantin Brâncoveanu, care conduce Țara Românească, crede autorul, nu prin merite, ci din întâmplare.

„Pe vremuri trăia un porcar care își câștiga traiul din simbria¹ dată de tot satul în care locuia. Într-o zi, a intrat în vorbă cu un om și a auzit pentru prima dată de existența unei cetăți. Dar nu putea să-și imagineze deloc ce este aceea o cetate.

Așa că, lăsând porcii pe câmp, a pornit hotărât pe drumul pe care venise străinul. A mers toată ziua până seara, când, prins de întuneric, s-a oprit să înnopteze. Fără să știe, ajunsese aproape de porțile cetății și de norocul care îl aștepta.

În acele zile, împăratul ținuturilor murise fără să lase urmași, iar între boieri și senatori izbucnise mare ceartă pentru tron. Toți se credeau vrednici să conducă, dar niciunul nu voia să se supună altuia. În cele din urmă, au hotărât ca a doua zi dimineață să iasă pe poarta cetății și să-l aleagă împărat pe primul om pe care îl vor întâlni, fie el străin sau localnic.

A doua zi dimineață, au ieșit pe poartă și l-au găsit pe porcar. L-au ridicat cu mare cinste, l-au îmbrăcat în haine împărătești și l-au dus într-o lectică² la palat, unde, după toate obiceiurile, l-au încoronat. De aici vine și vorba: *seara porcar, dimineața mare dregător*.

Atunci, unul dintre senatori le-a spus celorlalți: *Ceea ce face norocul nu poate desface nici mintea, nici judecata. Dar oul de cioară, chiar dacă ar fi clocit o mie de ani de un păn, tot pui de cioară va scoate*.

Și, într-adevăr, de îndată ce a ajuns la putere, nu s-a purtat ca un om, ci ca un porc: pe oamenii din satul unde păștea porcii i-a pedepsit din răzbunare, pe unii i-a ucis, pe alții i-a alungat sau i-a chinuit.

În cele din urmă, domnia lui a ajuns în mare pericol din cauza tiraniei sale. Așa că s-au ridicat împotriva lui și, găsindu-l tăvălit în murdărie, i-au pus capăt atât vieții, cât și domniei.”

¹**simbrie** – plată pentru munca făcută, remunerație.

²**lectică** – scaun purtat de cai, tron mobil.

- Identifică trăsăturile omului obișnuit din text, făcând referire la nivelul de educație, la cunoașterea lumii, la felul în care se raportează la autoritate.
- Alcătuiește un portret, de 30-50 de cuvinte, al elitei politice din fragment, prin referire la senatorul din text.
- Comentează unul dintre proverbele din fragment, menționând mentalitatea pe care o ilustrează.
- Compară atitudinea porcarului înainte și după încoronare.
- Ce comportament critică autorul prin această poveste? Alege una din variantele de mai jos și motivează-ți răspunsul.
 - naivitatea oportunistului;
 - tirania;
 - răzbunarea odată cu obținerea puterii;
 - degradarea morală cauzată de putere;
 - mecanismele luptei pentru putere.
- Crezi că un om nepregătit moral poate să devină un bun conducător? Exprimă-ți părerea, în minimum 150 de cuvinte, făcând referire atât la fragmentul dat, cât și la experiența ta culturală (alte personaje istorice/literare).

6. Cronica. Discursul istoric

Prelectură

1. Realizează, împreună cu colegii, pe tablă și pe caiet, câte o hartă mentală cu informații pe care le știți, de la istorie, despre Alexandru Lăpușneanu, Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare.

2. Vizionează câteva secvențe din filmele istorice menționate în coloana alăturată, apoi răspunde la cerințele date. Poți găsi filmele pe site-ul cinepub.ro, pe YouTube sau poți căuta DVD-uri cu acestea.

- Ce elemente din secvențele de film creează măreția personajelor? Alege, din sugestiile următoare, și analizează secvențele: cadrul, muzica, limbajul solemn, imaginea domnitorului, emoția transmisă.
- Încercuiește varianta care ți se pare potrivită pentru felul în care sunt prezentați domnitorii în secvențele vizionate:
 - conducători politici;
 - eroi mitici;
 - figuri providențiale (aleși de Divinitate, excepționali).

Justifică-ți răspunsul în două-trei enunțuri.

- Alcătuiește, în perechi, câte o descriere de platformă socială pentru fiecare dintre domnitorii de mai sus, folosind atât informații istorice, cât și prezentări monumentale, precum cele identificate la punctul a.

De exemplu: *Mihai Viteazul*: ✂ *Unificator.Strateg.Legendar*

#Călugăreni1595 #domnăfărăfărică #martiralunirii

- În anii 1970, când apar asemenea filme care glorifică personalități istorice, în contextul național-comunist se promovează imaginea unui lider eroic, idealizat. Alege motivele pentru care crezi că temele istorice sunt favorizate în acea perioadă sau formulează altele și justifică-ți răspunsul.

- Istoria devine instrument de legitimare națională, iar domnitorii medievali sunt transformați în simboluri ale suveranității, figuri providențiale ale rezistenței împotriva dușmanilor.

- Trecutul este transformat într-un discurs despre putere, unitate și autoritate.

- Prin imaginea unor personalități legendare, conducătorii comuniști erau văzuți ca lideri monumentali (cu voință fermă, discurs mobilizator, destin istoric).

- Spectacolul grandios oferit de aceste producții artistice reprezintă o evadare simbolică din realitatea cotidiană.

- Discutați, în grupe, cum ar arăta într-o producție de azi o secvență din cele vizionate anterior. Rescrieți scena, păstrând contextul istoric, dar modificând stilul: fără discursuri patetice lungi; introduceți un moment de ezitare sau de reflecție; adăugați replici realiste; eventual, schimbați perspectiva cu cea a unui soldat, a unui sol, a unui cronicar sceptic, a unei femei din jurul domnitorului etc.

- Realizați o scurtă dezbatere pornind de la următoarea întrebare: „Transformarea unui conducător de țară într-un ideal uman este o formă de protejare sau de deformare a memoriei istorice naționale?”

George Motoi, în filmul
Întoarcerea lui Vodă Lăpușneanu
(1980), regia: Malvina Urșianu

Amza Pellea, în filmul
Mihai Viteazul (1971),
regia: Sergiu Nicolaescu

Gheorghe Cozorici, în filmul
Ștefan cel Mare – Vaslui 1475
(1975), regia: Mircea Drăgan

Lecturi succesive

► Citește fragmentul din *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, de Miron Costin, de pe coloana din stânga, apoi parcurge varianta contemporană adaptată, observând diferențele de limbaj.

Za¹. 4. Nu s'au pomenit de semnele ceriului, carile s'au prilejit mainte de aceste toate răutăți și Crăiei Leșăști și țărâi noastre [...]. Că era să să pomeniască la domniia lui Vasilie vodă, pentru cometa, adecă stiaoa cu coadă, care s'au prilejit cu câțva ani mainte de aceasta așa de grea premenială aceștii domniei și întunecarea soarelui, [...] tot într'acela an lăcustele neaudzite vacurilor, care toate semnele în loc bătrânii și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți că sintu acestor țări meniia. Mă vei erta, iubite cititoriuile, căci nu ți'am scris aceste semne la locul său. Crede neputinții oamenești, crede valurilor și cumplitelor vremi, întriabă pe ce vremi am scris și cât am scris. Aș hi lipit aceste semne la rândul său, ce amu era trecut rândul la izvodul cel curat și scriitori carii izvodesc puțini să află, iară tipar nu-i. Deci, aice de aceste semne îți dau știre și ales povestea lăcustelor, carea cu ochii, cum veniia, am prăvit.

Zač. 5. Cu un an mainte de ce s'au rădicat Hmil hatmanul căzăcesc asupra Leșilor, aproape de secere, eram pre atunce la școală la Bar, în Podoliia, pre cale fiind dela sat spre oraș. Numai ce vădzum despre amiadză dzi un nuor, cum să rădică de o parte de ceriu un nuor sau o negură. Ni-am gândit că vine o furtună cu ploae, deodată, până ni-am timpinat cu nuorul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni-s'au luat soarele de desimea muștelor. Cele ce zbură mai sus, ca de trei sau patru sulite nu era mai sus, iară carile era mai gios, de un stat de om și mai gios zbură dela pământu. Urlet, întunecare, asupra omului sosindu să rădica oarece mai sus, iară multe zbură alătura cu omul, fără sială de sunet, de ceva. Să rădica în sus dela om o bucată mare de ceie poiadă și așe mergea pe deasupra pământului, ca de doi coți, până în trei sulite în sus, tot într'o desime și într'un chip. Un stol ținea un cias bun și dacă trecea acela stol, la un cias și giământate sosiia altul și așe stol după stol, cât ținea dela aprândzu, până în desară. Unde cădea la mas, ca albinele groase zăcea; nice cădea stol preste stol, ce trecea stol de stol și nu să porniia, până nu să încăldziia bine soarele spre aprândzu și călătoria până în desară și până la căderea de mas. Cădea și la popasuri, însă unde mânea, rămânea pământul negru, împutit. Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură, nu rămânea. [...] Câteva dzile au fostu aceie urgie; den părțile de gios, în sus mergea. Și tot atunce au fostu și aice în țară lăcuste și după acela an și la al doilea, însă mai puține. Și apoi și în dzilele lui Ștefan vodă au fostu lăcuste, însă pre une locuri și nu ca aceie desime, ca în cela an, de care s'au scris.

4. Nu am amintit până acum semnele cerești care au precedat toate aceste nenorociri ce s-au abătut asupra Țării Leșești și asupra țării noastre [...]. Ar fi trebuit să le pomenesc în timpul domniei lui Vasile-Vodă, mai ales despre cometa – adică steaua cu coadă – care a apărut cu câțiva ani înainte de această mare schimbare a domniei. Tot atunci a avut loc și o înfricoșătoare eclipsă de soare. [...] În același an, au venit și lăcuste nemaivăzute de veacuri. Toate aceste semne erau socotite de bătrânii și de astronomii din Țara Leșească drept prevestiri ale unor mari nenorociri pentru aceste țări. Mă vei ierta, iubite cititorule, că nu ți-am scris aceste semne la locul lor potrivit. Pune aceasta pe seama slăbiciunii omeniei și a vremurilor tulburi în care am scris. Gândește-te în ce timpuri grele am trăit și cât am reușit să scriu. Aș fi așezat aceste semne la locul lor, dar manuscrisul curat fusese deja transcris, iar copiii sunt puțini și nu există tipar. De aceea îți dau aici știre despre aceste semne, mai ales despre povestea lăcustelor, pe care le-am văzut cu ochii mei.

5. Cu un an înainte ca hatmanul Hmelnițki să se ridice cu cazacii împotriva polonezilor, pe vremea secerișului, eram la școală la Bar, în Podolia, și mergeam de la sat spre oraș. Pe la amiază, am văzut ridicându-se la marginea cerului un nor sau o ceață. Am crezut că vine o furtună. Dar, deodată, ne-am trezit în fața unui nor de lăcuste care venea ca o armată în stoluri. Soarele s-a întunecat din pricina mulțimii lor. Cele care zburau mai sus nu erau mai sus de trei sau patru sulite, iar cele de mai jos zburau la înălțimea unui om sau chiar mai jos. Era un vuiet și o întunecare; când ajungeau deasupra oamenilor, se ridicau puțin mai sus, iar multe zburau pe lângă noi, fără teamă de zgomote sau de prezența oamenilor. Se ridica de la pământ o masă mare din acea mulțime și mergea deasupra solului la o înălțime de doi coți până la trei sulite, toate la fel de dese și într-un singur val. Un stol ținea cam un ceas; după ce trecea unul, la un ceas și jumătate venea altul. Așa au venit stol după stol, de la prânz până seara. Unde se așezau să mănânce, acopereau pământul, atât de dese erau. Un stol nu dădea peste altul, ci fiecare își urma drumul. Nu porneau la drum decât după ce soarele încălzea bine spre prânz și mergeau până seara, când se așezau la popas. Unde rămăneau peste noapte, pământul rămânea negru și urât mirositor. Nu mai rămânea nicio frunză, niciun fir de iarbă sau de sămănătură. [...] Această urgie a ținut câteva zile și venea dinspre sud către nord. În același timp, au fost lăcuste și în țara noastră, dar și în anul următor, dar mai puține. Și în vremea lui Ștefan-Vodă au mai fost lăcuste, însă doar pe alocuri și nu atât de multe ca atunci.

¹zač – prescurtare pentru zaceală (paragraf, capitol).

Aplic

1. Explică sensul contextual al cuvintelor și al expresiilor „de semnele cerului”, „aproape de secere”, „nuorul cel de lăcuste”, „căderea de mas”, „urgie”.
2. Ce semne ale cerului sunt menționate în text? Cu ce eveniment istoric sunt asociate acestea?
3. Din punctul de vedere al autorului, cum sunt evenimentele istorice la care face referire: determinate politic, întâmplătoare sau cauzate de voința divină? Ce sugerează această mentalitate? Justifică-ți răspunsul, folosind o secvență relevantă din fragment.
4. Textul cronicii îndeplinește mai multe roluri. Identifică, pentru fiecare dintre acestea, câte o secvență relevantă:
 - a. **rol documentar** – consemnarea cu precizie a faptelor istorice;
 - b. **rol literar** – cuprinde primele forme de literatură, precum narațiunea, memorialistica;
 - c. **rol etic** – prezintă modele de comportament, interpretează evenimentele, are ton moralizator;
 - d. **rol identitar** – contribuie la consolidarea conștiinței istorice, la fixarea ideii de continuitate, a limbii române ca limbă de cultură.
5. Identifică, în text, secvențele în care autorul își asumă statutul de martor ocular, de istoric și de interpret al semnelor divine.
6. Explică adresarea directă către cititor: „Mă vei erta, iubite cititoriule”. Ce sugerează această intervenție? Alege una dintre variantele de mai jos și justifică-ți răspunsul:
 - a. autorul este conștient de misiunea sa de a transmite direct unui cititor informații reale, la care a fost martor;
 - b. autorul adoptă un ton confesiv, care face ca textul său să fie autentic, veridic;
 - c. autorul nu construiește un discurs istoric obiectiv, ci implică percepția subiectivă asupra evenimentelor.
7. Ce diferență există între explicația medievală despre aceste fenomene și explicațiile științifice de astăzi?
8. Identifică două comparații și două hiperbole și explică rolul stilistic pe care îl au în prezentarea invaziei lăcustelor.
9. În fragment, accentul este pus pe interpretarea faptelor mai mult decât pe evenimentele în sine. Cum influențează acest lucru percepția cititorului actual asupra evenimentelor?
10. Cum contribuie experiența de martor ocular („care cu ochii [...] am prăvit”) la crearea efectului de credibilitate?

Învăț

În secolul al XVI-lea, sentimentul conștiinței istorice devine tot mai evident. Întoarcerea spre trecut și asumarea acestuia contribuie la conturarea identității naționale, dar și a ideii de apartenență a tuturor românilor la un curs comun al istoriei. Interesul pentru **discursul istoric** este favorizat de mai mulți factori. În contextul Renașterii, istoria începe să fie privită ca rezultat al acțiunilor umane, nu doar al providenței divine. De asemenea, umanismul promovează studiul critic al surselor și al documentelor. Reforma religioasă și Contrareforma influențează discursul istoric, făcându-l polemic. În secolul al XVII-lea, monarhiile absolute folosesc istoria pentru a-și legitima puterea prin cronicile scrise la curțile lor, model preluat și de voievozi.

Rolul scrierilor istorice în perioada medievală este multiplu: de **cunoaștere, narativ, etic și identitar**.

În primul rând, discursul istoric **fixează în scris memoria** individuală și colectivă. Cronicarii moldoveni, precum Grigore Ureche, Miron Costin sau Ion Neculce, încearcă o reconstituire documentară a istoriei, recuperând evenimentele de la începutul și mijlocul secolului al XIV-lea până în 1743. Niciuna dintre relatările lor nu este complet obiectivă, demonstrând că **istoricul caută adevărul posibil**, nu o copie fidelă a trecutului.

Rolul istoriografiei este narativ: face inteligibil trecutul, transformându-l în poveste. În cronici se regăsesc primele portrete care conțin intenții artistice; relatările devin primele forme de narațiune; cuvântările domnitorilor anticipează discursul dramatic; anecdotele, amintirile, relatările subiective, reflecțiile morale și limbajul cu particularități stilistice sunt construcții literare în formare.

Pe de altă parte, responsabilitatea cronicarilor este una **morală**, de a aduce rectificări altor scrieri străine, vădit părtinitoare, sau de a-i face pe cititori conștienți de originea poporului și a locului lor în contextul european. Unele dintre cronici însă, fiind scrise din ordinul domnitorilor, nu aduc informații obiective, nu protejează adevărul împotriva manipulării, ci creează ceea ce criticul Dan Horia Mazilu numește „**monumentalizare**”: întruchiparea personalităților istorice ca modele etice de comportament virtuos.

Poate cea mai importantă contribuție a scrierilor istorice din secolele XVI-XVII este **formarea conștiinței identitare, prin susținerea ideii de continuitate istorică, de origine latină a limbii române, de trecere de la slavonă la română și de fixare a acesteia ca limbă de cultură**. De exemplu, lui Grigore Ureche îi aparține bine-cunoscuta afirmație că „de la Râm [Roma] ne tragem”, iar Miron Costin, în *De neamul moldovenilor*, explică originea latină a poporului nostru.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Cronicile (*chronos*, gr. *timp*)/**Letopiseștele** (*letopiseș*, sl. *scrierea anilor*) apar în secolele XVII-XVIII, într-un context istoric românesc marcat de dominația otomană și de instabilitate politică. Consemnează evenimentele importante din trecut, domniile și portretele voievozilor, bătăliile, relațiile politice și aspecte din viața economică și socială, reflecții asupra destinului și istoriei. Nefiind istorici în sensul modern al termenului, cronicarii au îmbinat relatarea faptelor reale cu elemente literare și mitice și cu reflecții personale. Totuși, ei au un discurs retoric riguros, fiindcă erau cunoscători ai literaturii clasice, mai cu seamă a scrierilor oratorice latine, și imprimă textelor un stil sentențios, grav, asemănător unei judecăți. În afară de fapte povestite cronologic, în cronică regăsim o îmbinare de istorie și de literatură, într-un limbaj arhaic, expresiv, cu accente subiective, maxime și citate celebre și grija pentru logica frazei. Unele sunt scrise inițial în slavonă și ulterior traduse în română, contribuția acestora la formarea limbii literare, a conștiinței naționale și la păstrarea identității fiind decisivă. Principalii cronicari români moldoveni, deși cunoscători de latină și slavonă, nefiind membri ai clerului, ci dregători și boieri, au scris, totuși, direct în limba română, cu caractere chirilice.

Postlectură

► Pe lângă cronică, invazia lăcustelor este prezentată și în alte tipuri de texte: biblice, științifice, memorialistice și literare. Fiecare tip de text propune câte o viziune specifică. Parcurge următoarele trei surse, apoi răspunde la cerințe.

a. „Domnul a zis lui Moise: «Întinde-ți mâna peste țara Egiptului, ca să vină lăcustele peste țara Egiptului și să mănânce toată iarba pământului, tot ce a lăsat piatra!» [...]»

Lăcustele au venit peste țara Egiptului și s-au așezat pe toată întinderea Egiptului; erau în număr atât de mare cum nu mai fusese și nu va mai fi un astfel de roi de lăcuste.

Au acoperit toată fața pământului de nu se mai vedea pământul; au mâncat toată iarba de pe pământ și tot rodul pomilor, tot ce lăsa piatra, și n-a rămas nimic verde în copaci, nici în iarba de pe câmp, în toată țara Egiptului.

Faraon i-a chemat îndată pe Moise și pe Aaron și le-a zis: «Am păcătuțit împotriva Domnului Dumnezeului vostru și împotriva voastră.

Dar iartă-mi păcatul numai de data aceasta și rugați pe Domnul Dumnezeul vostru să depărteze de la mine și urgia aceasta de moarte!»

(*Biblia, Exodul, 10*)

b. „Inraziile de lăcuste reprezintă una dintre cele mai devastatoare forțe naturale, capabile să distrugă recoltele și să afecteze grav economia locală. [...]»

Un roi de doar un kilometru pătrat poate consuma, într-o singură zi, hrană suficientă pentru 35.000 de oameni.”

(Ingrid Georgescu, *Inraziile de lăcuste amenință securitatea alimentară pentru milioane de oameni*, g4food.ro)

c. „Sfârșit de aprilie 1798, imediat după Paște. Dintr-un nizam¹ domnesc aflăm că se anunță o invazie de lăcuste. Respectiv, încă mici și mai ușor de stârpiț, aceste lăcuste porniseră ușurel dinspre Focșani spre București. Lumea se alarmează, Hangeri poruncește să fie luate măsuri, respectiv dictează un document prin care se spune că situația e gravă de tot: ca primă și cea mai bună măsură, trebuie aduse la București moaștele Cuviosului Mihail Mărturisitorul, căruia i se mai spunea pe-atunci și Sinadul, din cauză c-a fost episcopul Sinadiei. [...] Era de presupus că la întâlnirea cu sfântul, mii de lăcuste micuțe aveau să se ridice pe două picioare, pentru a cădea pe spate de disperare.

Ce-i drept, în încheierea documentului, Hangeri, fiu de doctor, cu educație mai mult laică, recomandă a se recurge și la alte mijloace pentru omorârea lăcustelor «acum, cât sunt mici». [...] Moaștele au fost găsite într-o dimineața pe treptele Mănăstirii Antim, iar viața a intrat în normal.”

(Doina Ruști, *La chiramele*, în *Gorganidi*, în vol. *Depravatul din Gorgan*)

¹nizam – ordin, dispoziție.

1. Invazia lăcustelor este prezentată, în toate aceste texte, ca un dezastru natural. Extrage, din fiecare fragment, pasaje pentru a ilustra această idee.

2. Identifică din fragmente consecințele invaziei lăcustelor atât asupra naturii, cât și asupra oamenilor.

3. Care este explicația fenomenului în textul nonliterar? Dar în textul cronicii lui Miron Costin? Motivează această diferență de percepție.

4. Compară reacția autorităților în fragmentul biblic (Faraonul), în articolul științific (cercetătorii), în fragmentul Doinei Ruști (Hangeri), respectiv în fragmentul lui Miron Costin (bătrânii și astronomii din Țara Leșească).

5. Redactează o compunere, de minimum 150 de cuvinte, în care să arăți că textul cronicii cuprinde:

- aspecte istorice, chiar dacă dintr-o perspectivă neștiințifică;
- elemente de literaritate: figuri de stil, imagini sugestive, cu rolul de a construi atmosfera și de a emoționa;
- mărci ale subiectivității unui martor ocular, care conferă textului autenticitate și verosimilitate;
- elemente apocaliptice, religioase: intervenția divinității, explicația fenomenelor ca avertismente morale.

7. Artă portretului

Prelectură

1. Consultă informații istorice despre domnitorul Ștefan cel Mare, folosind surse corect documentate de pe internet. Pe caiet, creează o fișă cu anii domniei, realizările politice, ctitoriile religioase, victoriile și înfrângerile.
2. Având în vedere că fotografia a fost inventată în 1839, numindu-se „dagherotip”, cum crezi că imortalizau oamenii din secolul al XVII-lea imaginea unui domnitor, neavând aparate de fotografiat sau telefoane cu cameră video?

Lecturi succesive

- Citește cu atenție textul de mai jos.

Letopisețul Țării Moldovei

(fragment)

de Grigore Ureche

Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mândros și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospete omorâea fără județu¹. Amintirea era om întreg la fire, neleneșu, și lucru său îl știia a-l acoperi și unde nu gândii ai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâraia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteze și pentru aceia raru război de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iese.

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire în Putna, care era zidită de dânsul. Atâta jale era, de plângea toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apăratură. Ce după moartea lui, până astăzi îi zicu sveti² Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce ieste în mâna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui cele vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după aceia l-au ajunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ștefan vodă într-același anu iarnă grea și geroasă, câtu n-au fostu așa nici odinioară, și decii preste vară au fostu ploi grele și povoaie de ape și multă înecare de apă s-au făcut.

Au domnitu Ștefan vodă 47 de ani și 2 luni și trei săptămâni și au făcut 44 de mănăstiri și însuși țitori preste toată țara.

¹județ – judecată.

²sveti – sfânt.

Aplic

1. Explică sensul expresiilor:

- „nu mare de statu”;
- „unde nu gândii ai, acolo îl aflai”;
- „om întreg la fire”;
- „la lucruri de războaie meșter”.

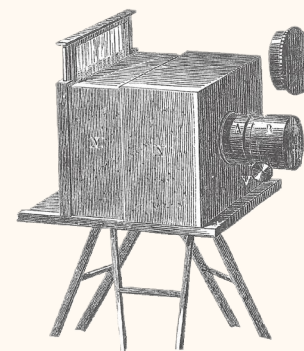
2. Portretul fizic al lui Ștefan cel Mare se reduce la sintagma „om nu mare de statu”. De ce crezi că a ales cronicarul acest mod de a-l descrie pe domnitor? Alege una dintre variante și justifică-ți răspunsul:

- a. pentru a-l ironiza pe domnitorul moldovean, care era scund;
- b. fiindcă domnitorul nu se impunea prin înfățișare, ci prin trăsături morale;
- c. pentru a arăta că nu era respectat de popor;
- d. pentru a respecta stilul cronicarilor medievali.

Louis-Jacques-Mandé Daguerre, Atelierul artistului, dagherotip din 1837

- Dagherotipia reprezintă prima tehnică fotografică reușită, care fixa imaginile cu ajutorul unei camere obscure pe o placă de cupru argintată.

Aparat pentru dagherotipie

Grigore Ureche (circa 1590-1647) studiază, în Polonia, istoria, geografia, retorica și poetica. Cunoaște latina, slavona, polona și, probabil, greaca. În Moldova, ocupă înalte funcții boierești, fiind numit logofăt, apoi spătar. Lasă posterității manuscrisul *Letopisețul Țării Moldovei, de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă până la Aron vodă*, scris, probabil, între anii 1642 și 1647. În *Letopiseț*, afirmă ideea originii romane a românilor din Moldova, Țara Românească și Transilvania.

ȘTIAI CĂ...?

Cu mult înainte de apariția fotografiei, realizarea de portrete pictate era singura formă prin care o persoană putea fi reprezentată vizual. Doar cei foarte înstăriți își puteau comanda astfel de picturi. Portretul avea:

- **rol de individualizare:** identificarea unei persoane prin chip, nu doar prin rang sau vestimentație;
- **rol de reprezentare simbolică:** imaginea înlocuiește prezența fizică, produce apropiere afectivă, anulează distanța temporală;
- **rol de conservare a amintirii:** imaginea păstrează vie în memorie o persoană absentă sau care nici nu mai există;
- **rol narativ:** imaginea spune povestea unei persoane;
- **rol de a transmite o viziune despre lume:** exprimă o concepție despre lume, fie prin mijloace simbolice, fie realiste.

3. Portretul începe cu o imagine memorabilă: domnitorul ucigând la ospete, fără să acorde victimei șansa unei judecăți drepte. Atitudinea sa evidențiază:

- a. severitatea specifică exercitării autorității medievale;
- b. cruzimea gratuită a acestuia, menită să-l discrediteze moral în fața cititorului;
- c. exercitarea justiției arbitrare, specifică unei domnii lipsite de legitimitate;
- d. funcția exemplară a pedepsei, ca mijloc de menținere a ordinii și a autorității domnești.

4. Imaginea care încheie portretul propriu-zis cuprinde o altă atitudine memorabilă: „să rădica deasupra biruitoarelor”. De ce crezi că este evidențiată?

- a. idealizarea, cu orice preț, a domnitorului;
- b. sugerarea detașării lui afective față de lupte, ca semn al umanizării sale;
- c. demonstrarea inferiorității adversarilor față de Ștefan cel Mare;
- d. sublinierea eroismului absolutizat, sugerând o acțiune superlativă a celui aflat mai presus de învingători.

5. Notează două defecte morale și două calități evidențiate în fragment.

6. Domnitorul este văzut în fragment ca om obișnuit, ca domnitor cu însușiri specifice funcției sale sau ca lider idealizat? Motivează și exemplifică răspunsul tău.

7. Textul cuprinde un portret referitor la viața lui Ștefan cel Mare și unul referitor la perioada de după moartea sa. Care este legătura dintre acestea? Alege dintre variantele oferite și motivează-ți răspunsul. Portretul referitor la perioada de după moartea sa:

- a. diminuează gloria domnitorului, dovedită în războaie;
- b. falsifică imaginea reală a domnitorului, adăugându-i calități pe care nu le-a avut;
- c. amplifică meritele domnitorului, făcând referire la imortalizarea lui, prin declararea prin canonizare.

8. Identifică, în text, mărci ale obiectivității portretului (date istorice precise, fapte reale, amestecul realist dintre calități și defecte, tonul narativ impersonal) și mărci ale subiectivității (admirația explicită, comparații afective, generalizări și asocieri valorizante, figuri de stil precum hiperbola).

9. În realizarea portretului pot fi identificate antiteze: cruzime-vitejie, om cu defecte-sfânt după moarte. Ce efect produce această construcție contrastantă a portretului? Argumentează ipoteza pe care o creditezi cel mai mult:

- a. Personajul este umanizat, fiind menționate și defectele sale, pe lângă multiplele calități de lider.
- b. Domnitorul este eroizat după moarte, prin diminuarea importanței faptelor de cruzime din timpul vieții.
- c. Ștefan cel Mare este mitizat postum, devenind un simbol național, deoarece faptele sale sunt în acord cu mentalitatea epocii, iar defectele sale pălesc în fața beneficiilor istorice aduse.
- d. Memoria colectivă are tendința să uite evenimentele tragice și să evidențieze aspectele pozitive ale istoriei.

10. Consideri că relația domnitorului cu poporul, așa cum este prezentată în fragment, contribuie la eroizarea personajului?

11. Ce sugerează asocierea morții lui Ștefan cel Mare cu fenomene naturale extreme?

12. Realizează un afiș pentru o expoziție cu titlul „Ștefan cel Mare – între om și legendă”. Include un slogan inspirat din textul cronicii.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Învăț

Dintre tehnicile literare folosite de cronicari, reținem ca importante pentru literatură portretul, descrierea și dialogul.

Portretul literar prezintă un personaj, insistând pe trăsăturile fizice, morale, psihologice și sociale ale acestuia. În textele literare, de obicei, se îmbină **portretul fizic** (trăsături exterioare), **portretul moral** (calități și defecte), **portretul psihologic** (trăirile interioare), **portretul social** (statut, profesie, relații), **portretul intelectual** (concepții, idei, valori). Tehnica realizării portretului este fie **directă** (descrieri explicite), fie **indirectă** (prin prezentarea faptelor, a limbajului, a relațiilor, a intențiilor). De asemenea, perspectiva poate fi **obiectivă** sau **subiectivă**. În funcție de intenția autorului, portretul este **realist** (urmărește fidel realitatea), **idealizat** (prezintă un model uman excepțional), **caricatural** (exagerează defectele) sau **satiric** (critică, ironizează).

În cronicile românești din secolele XVI-XVII, portretul are mai multe trăsături: **individualizarea personalităților istorice**, prin evidențierea trăsăturilor dominante (vitejie, cruzime, înțelepciune etc.); are **funcție etică**, devenind model sau contramodel; sugerează valori ca dreptatea, cumpătarea, credința; are o **dimensiune retorică (convingătoare)**, folosind hiperbola, antiteza, tonul solemn sau ironic; **consolidează autoritatea autorului**, cronicarul afirmându-se ca judecător moral al epocii, conturându-și o voce personală (mai ales Ion Neculce); în cronici, prin anticiparea unor tehnici narative ale prozei artistice, se face trecerea dinspre istoriografie spre literatură propriu-zisă, portretul devenind un punct de pornire pentru caracterologia modernă.

Printre voievozii care au susținut spiritul apusean al Renașterii, un fel de „oameni noi”, se numără Petru Rareș, Despot Vodă, Petru Șchiopul, Petru Cercel. Cărturarii români nu sunt preocupați în mod special de progresele culturale la care au aderat, ci de protejarea patriei, a valorilor amenințate de otomani.

În realizarea acestor portrete pot fi observate mai multe viziuni. De exemplu, unii domnitori (precum Negru Vodă sau Dragoș I) sunt idealizați, din nevoia de eroizare. Alții sunt chiar canonizați, cum este cazul lui Ștefan cel Mare. Unii devin legendari, precum Vlad Țepeș.

Postlectură

1. Privește tabloul votiv¹ de la Voroneț cu familia lui Ștefan cel Mare. Apoi, citește fragmentul din *Arta românească*, de Vasile Drăguț, despre pictura de mai jos. Găsește, în imagine, detalii care susțin imaginea omului Evului Mediu la care face referire autorul textului.

Tabloul cu Ștefan cel Mare și familia sa face pereche simetrică „cu tabloul sfinților împărați Constantin și Elena, relație simbolică lesne de descifrat pentru omul Evului Mediu, care înțelegea, astfel, că Ștefan cel Mare este, asemănător împăratului Constantin, un luptător pentru biruința crucii împotriva dușmanilor, care în acea vreme se identificau chiar cu dușmanii Moldovei, respectiv cu turcii.”

¹**tablou votiv** – fragment dintr-o pictură murală (bisericească) înfățișând pe ctitori, de obicei cu miniatura bisericii în mâini.

2. Redactează un text, de 150-200 de cuvinte, în care să argumentezi faptul că, în cronica lui Grigore Ureche, portretul domnitorului nu este doar o descriere individuală, ci și un portret generic al liderului medieval din țările române. Vei folosi exemple din cronica citită, pentru a evidenția:

- modelul conducătorului erou;
- trăsăturile morale (pozitive și negative) ale domnitorului;
- intenția cronicarului de idealizare, pentru a transmite o imagine mitizată a unui erou.

Portretul lui Ștefan cel Mare și al familiei sale, Mănăstirea Voroneț

► Analizează schema recapitulativă de mai jos, apoi rezolvă activitatea de autoevaluare.

Originea latină a limbii române

- ❖ Limba română – limbă romanică, provenită din latina vulgară
- ❖ Straturile lexicale: substrat (geto-dac), strat (latin), adstrat (împrumuturi)
- ❖ Etapele formării limbii române:
 - substratul traco-dacic
 - stratul latin (după cucerirea romană)
 - formarea românei comune (secolele II-VII)
 - adstratul (în principal slav – din secolele VI-VII)
 - diferențierea dialectală (după secolul al X-lea)
 - influențe ulterioare (Evul Mediu – epoca modernă)
 - formarea limbii literare (din secolul al XIX-lea)
- ❖ Dialectele limbii române: dacoromân, aromân, istroromân, meglenoromân
- ❖ Subdialectele limbii române (graiuri): variații locale în interiorul unui dialect

Începuturile scrisului în limba română (secolele XVI-XVII)

- româna devine limbă de stat și de cult în secolul al XVI-lea
- alfabet chirilic până în secolul al XIX-lea
- în secolul al XVII-lea, româna înlocuiește treptat slavona în instituții
- cel mai vechi document păstrat: scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung (1521)

Context socioistoric	Context cultural	Apariția și rolul tiparului
❖ spațiul românesc era o zonă de frontieră între marile puteri ❖ Țara Românească, Moldova și Transilvania erau state separate ❖ moment important: unirea realizată de Mihai Viteazul (1600) ❖ domnitori importanți: • Matei Basarab – sprijin cultural • Vasile Lupu – reforme și educație • Constantin Brâncoveanu – prosperitate culturală ❖ slavona – limbă oficială ❖ limba română se impune treptat ❖ apare conștiința de identitate și origine („neam”)	❖ în Europa: Renașterea, umanismul ❖ dezvoltarea limbilor vernaculare ❖ apariția tiparului ❖ formarea cărturarilor în centre europene ❖ idei umaniste: • originea latină a limbii române și romanitatea poporului • conștiința unei istorii comune a românilor • promovarea educației, a științei și a artei • rol moral și educativ al istoriei • afirmarea identității de neam ❖ reprezentanți: • cronicari: Ion Neculce, Grigore Ureche, Miron Costin • clerici: Varlaam, Dosoftei • cărturari și domnitori: Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir	❖ invenția tiparului de către Johannes Gutenberg (circa 1450) ❖ începuturile tiparului în țările române: prima tipografie la Mănăstirea Dealu (1508); prima carte: <i>Liturghierul</i> (în slavonă), tipărit de Macarie; Țara Românească devine un centru important al tiparului ortodox; rol decisiv al Diaconului Coresi – tipărituri în limba română ❖ tipărituri: religioase, istorice, cărți populare ❖ instituții culturale: Biserica și mănăstirile; școlile; tipografiile; cancelariile domnești ❖ tiparul: accelerează dezvoltarea culturală; consolidează identitatea națională ❖ limba română – instrument de comunicare scrisă
Discursul istoric	Portretul literar	
❖ Rolurile scrierilor istorice: de cunoaștere – păstrează memoria colectivă; narativ – transformă trecutul în poveste; etic – oferă modele morale; identitar – consolidează conștiința națională ❖ Cronicari: Grigore Ureche; Miron Costin; Ion Neculce	❖ Dimensiuni: fizică (aspect exterior); morală (calități și defecte); psihologică (trăiri interioare); socială (statut, relații); intelectuală (idei și valori) ❖ Portretul în cronicile românești: individualizează domnitorii și personalitățile istorice; evidențiază trăsături morale dominante; are funcție etică (model sau contramodel); transmite valori morale; are rol retoric	

Autoevaluare

Completează, în caiet, enunțurile de mai jos.

- Din această unitate, cel mai mult mi-a plăcut ...
- Cel mai greu mi s-a părut ...
- Încă nu îmi sunt clare următoarele aspecte: ...
- Voi folosi ceea ce am învățat în următoarele situații: ...

Proiect: Personalități feminine din secolele XIV-XVII

► Preambul

Istoria medievală este prezentată, adesea, prin prisma domnitorilor sau a cărturarilor angajați de aceștia să scrie despre faptele de vitejie, războaiele și deciziile politice luate de bărbați. Totuși, soțiile, fiicele și alte femei din familiile domnitoare au avut un important rol în viața politică, religioasă și culturală a Țărilor Române. De exemplu, căsătoriile contribuiau la stabilitatea sau schimbarea raporturilor de putere și influențau alianțele. Unele dintre soții, prin copiii minori moștenitori, au condus țara ca regente, având un rol politic direct. Pe lângă implicarea în politică, nici participarea femeilor la viața religioasă și culturală a Țărilor Române nu e de neglijat. În numeroase cazuri, în momentele tulburi ale istoriei, doamnele au preluat de-a dreptul conducerea Țărilor Românești.

Acest proiect își propune să echilibreze imaginea epocii, prin realizarea unei galerii a personalităților feminine medievale românești, reunite într-o enciclopedie colectivă, intitulată „Personalități feminine din secolele XIV-XVII”.

► Obiectivele proiectului:

- documentarea, din surse credibile și relevante, a unei personalități feminine din perioada medievală românească;
- valorificarea surselor istorice (cronici), literare (texte ficționale despre acestea) și științifice (enciclopedii) în realizarea unui portret al unei personalități feminine;
- integrarea formelor artistice diferite (texte, picturi, muzică, multimedia);
- redactarea unui text informativ (portret) coerent;
- colaborarea în vederea realizării unui produs cultural colectiv.

► Etapele proiectului:

- alegerea, din lista recomandată, a unei personalități feminine;
- documentarea și valorificarea a cel puțin două tipuri de resurse bibliografice, pentru alcătuirea unei fișe de tip portret despre personalitatea aleasă, care să cuprindă: familia de proveniență, căsătorie, copii, studii/educație, realizări politice, culturale, religioase, modul în care a murit, locul înmormântării, reprezentări în texte și în arte, citate din cronici/texte literare/texte științifice;
- alcătuirea unui afiș sau a unei prezentări digitale despre personalitatea aleasă, care să imite o pagină de social media și să cuprindă: imagine (reproducerea, acolo unde există), detalii personale (localitatea în care a domnit/trăit, anul nașterii, studii, familie, prieteni, copii), realizări (sub forma unor anunțuri rezumative ale celor mai relevante acțiuni);

- prezentarea rezultatelor proiectului în fața clasei;
- reunirea tuturor lucrărilor într-o enciclopedie comună, care să poată fi consultată oricând.

► Personalități recomandate:

- Domnița Teodora a Valahiei (fica lui Basarab I)
- Doamna Mara (soția lui Mircea cel Bătrân)
- Maria Oltea (mama lui Ștefan cel Mare)
- Maria Voichița (soția lui Ștefan cel Mare)
- Doamna Despina Milița (soția lui Neagoe Basarab)
- Doamna Elena (soția lui Petru Rareș)
- Doamna Chiajna (soția lui Mircea Ciobanul)
- Doamna Ruxanda (soția lui Lăpușneanul)
- Doamna Ecaterina Salvaresso (soția lui Alexandru Voievod)
- Doamna Stanca (soția lui Mihai Viteazul)
- Domnița Florica (fica lui Mihai Viteazul și a Doamnei Stanca)
- Marula din Cornățeni (fica nelegitimă a lui Mihai Viteazul, din relația cu Tudora din Târgșor)
- Doamna Elisabeta Movilă (soția lui Ieremia Movilă)
- Doamna Elina (soția lui Matei Basarab)

Neagoe Basarab și familia sa; la dreapta, sus: Despina Milița

- Doamna Ecaterina Cercheza (soția lui Vasile Lupu)
- Principesa Maria Radziwill și Domnița Ruxandra (ficele lui Vasile Lupu)
- Doamna Dafina Ecaterina Dabija (soția lui Istrate Dabija)
- Marica (Maria) Brâncoveanu (soția lui Constantin Brâncoveanu)

► **Resurse sugerate:**

- Cornel Bîrsan, *Doamne și domnițe, jupânițe și amante ale domnitorilor români*
- Constantin Cantacuzino, *Istoria Țării Românești*
- Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*
- Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*
- Nicolae Iorga, *Femeile în istoria neamului nostru*
- Octav-George Lecca, *Familii de boieri mari și mici din Moldova*
- George Marcu, Rodica Ilincă, *Dicționarul personalităților feminine din România*
- George Marcu (coord.), *Enciclopedia personalităților feminine din România*
- George Marcu, *Doamne și domnițe, prințese și regine în istoria românilor*
- St. Nicolaescu, *Portrete istorice. Domnița Florica, fiica lui Mihai Vodă Viteazul și a Doamnei Stanca*
- Ion Neculce, *O samă de cuvinte*

Maria Voichița, soția lui Ștefan cel Mare

Doamna Mara, soția lui Mircea cel Bătrân

- Radu Popescu, *Istoriile domnilor Țării Românești*
- Șarolta Solcan, *Femeile din Moldova, Transilvania și Țara Românească în Evul Mediu*
- Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*
- Anonimul brâncovenesc
- *Letopisețul Cantacuzinesc*
- Simona Antonescu, *Chiajna din Casa Mușatinilor*
- Dimitrie Bolintineanu, *Muma lui Ștefan cel Mare*
- Barbu Delavrancea, *Apus de soare*
- biblioteca-digitala.ro

► **Criterii de evaluare**

Conținutul istoric:

- corectitudinea informațiilor, obținute din cel puțin două surse diferite (istorice/literare/enciclopedice)
- includerea elementelor de conținut ale produselor finale
- integrarea citatelor din textele-suport și notarea surselor folosite

35 DE PUNCTE

15 puncte

10 puncte

10 puncte

Redactarea paginii de tip portret/realizarea profilului de social media:

- capacitatea de sintetizare și de organizare a materialului
- adecvarea conținutului la cerință și la forma produselor finale: fișa de tip portret și afișul/prezentarea care să sugereze o pagină de social media
- claritatea și corectitudinea exprimării, adecvarea limbajului
- elemente de originalitate (de exemplu: elemente multimedia, hartă genealogică, linie cronologică, inserarea de animații/secvențe de film etc.)

35 DE PUNCTE

10 puncte

10 puncte

10 puncte

5 puncte

Prezentarea proiectului:

- claritatea și fluența prezentării proiectului
- utilizarea unui limbaj adecvat
- originalitate

20 DE PUNCTE

10 puncte

5 puncte

5 puncte

Din oficiu:

10 PUNCTE

Afirmarea conștiinței culturale (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea). Comunicarea scrisă

- Contextul socioistoric în secolul al XVIII-lea
- Iluminismul
- Școala Ardeleană
- Poemul epic
- Conspectul
- Jurnalul

- Eseul
- Criterii de monitorizare a redactării diverselor tipuri de texte, inclusiv texte multimodale
- **Recapitulare**
- **Evaluare**

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului (1789)

Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae (1791)

Chevalier Auguste de Henikstein, Boieri fanarioți călare și o trăsură cu o familie de boieri de primul rang (1825)

1. Contextul socioistoric în secolul al XVIII-lea

Prelectură

► Analizați în perechi, timp de cinci-șase minute, semnificația și importanța pe care o au în societate acești trei piloni: rațiune, libertate, educație. Porniți de la următoarele idei:

- „Omul s-a născut liber, dar pretutindeni e în lanțuri.” (Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social*)
- „A fi liber, a nu avea decât egali este adevărata viață, viața naturală a omului [...]” (Voltaire, *Dialoguri și anecdote filozofice*)
- „[...] acești învățați gândesc (și gândesc bine) că afirmarea politică și socială a unei națiuni nu este posibilă fără iluminare (o educație) a maselor de țărani și de târgoveți ținută până atunci în întuneric. (Eugen Simion, despre reprezentanții Școlii Ardelene)

Învăț

Secolul al XVIII-lea a fost marcat de numeroase transformări politice și sociale, dar și de conflicte puternice. În 1689, apare în Anglia *Declarația Drepturilor* (*Bill of Rights*), care stabilește limite pentru puterea monarhică și acordă mai multe drepturi și libertăți cetățenilor, recunoscând, în mod oficial, supremația autorității Parlamentului asupra puterii regale. Au urmat *Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii*, apărută în 1776, care garanta o serie de drepturi inalienabile (printre care viața, libertatea și căutarea fericirii), și *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*, adoptată în Franța în timpul Revoluției din 1789, care se concentrează pe drepturile universale ale individului (egalitatea în drepturi, dreptul la opinie, libertatea religioasă etc.). În 1791, *Declarația drepturilor femeii și ale cetățenei* relua și reformula articolele *Declarației* franceze, incluzând și femeile.

În ceea ce privește puterea politică, în secolul al XVIII-lea apare absolutismul/despotismul luminat. Unii monarhi, precum Frederic al II-lea al Prusiei, Ecaterina cea Mare a Rusiei sau Iosif al II-lea al Austriei, au modernizat administrația, au limitat tortura și au investit în educație, dar au păstrat puterea absolută.

Conflictele armate au fost majore: între 1756 și 1763 a avut loc Războiul de Șapte Ani, care a angrenat aproape toate puterile europene și s-a desfășurat pe mai multe continente, având ca principală cauză lupta pentru supremația asupra coloniilor între Imperiul Britanic, care a devenit principala putere maritimă și colonială, și Franța, care a pierdut teritorii și influență. De asemenea, între 1772 și 1795, Polonia a fost treptat împărțită între Rusia, Prusia și Austria, dispărând de pe harta Europei pentru mai bine de un secol.

Cel mai important eveniment social-politic al secolului rămâne Revoluția Franceză din 1789. Căderea Bastiliei a simbolizat prăbușirea absolutismului. Deși a însemnat execuția regelui Ludovic al XVI-lea și a instaurat teroarea, a dus la răspândirea idealurilor de *libertate, egalitate, fraternitate* în toată Europa și pe continentul nord-american. *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* a stabilit că „oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi”.

Viața cotidiană europeană cunoaște schimbări semnificative: populația începe să crească rapid datorită îmbunătățirii igienei și a unor inovații în agricultură (precum semănătoarea), apar primele invenții care vor duce la Revoluția industrială (motorul cu abur al lui James Watt, 1769), încep să se aglomereze și să se dezvolte și mai mult orașele. Cu toate acestea, inegalitatea socială persistă, diferența de trai între aristocrație și clasele de jos este foarte mare, iar medicina – încă rudimentară.

În țările române, această perioadă are componente politice diferite, în funcție de influența asupra teritoriilor. În **Transilvania**, aflată sub dominația Imperiului Habsburgic, românii

sunt considerați o „națiune tolerată”, fără drepturi politice, iar religia ortodoxă nu este recunoscută oficial. La începutul secolului al XVIII-lea are loc unirea unei părți a ortodocșilor cu Biserica Romei, fapt ce aduce drepturi românilor trecuți la catolicism și favorizează apariția, în a doua jumătate a secolului, a unei elite intelectuale românești, cunoscute sub denumirea de **Școala Ardeleană**, care va începe lupta pentru emancipare națională. Prin Edictul de Toleranță (1781), Imperiul Habsburgic a acordat libertate de cult și creștinilor necatolici (inclusiv ortodocșilor), ceea ce a îmbunătățit statutul românilor. După răscoala țărănească condusă de Horea, Cloșca și Crișan, în 1785 se desființează iobăgia, astfel că țăranul nu mai era „legat” de pământ. La sfârșitul secolului, este scris *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*, memoriu către împăratul Leopold al II-lea pentru drepturile românilor.

Pe fondul conducerii străine impuse de Imperiul Otoman, **Moldova și Țara Românească** au fost supuse unor transformări profunde. Regimul fanariot (instaurat în anul 1711 în Moldova și în 1716 în Țara Românească, prin numirea lui Nicolae Mavrocordat) este marcat de taxe și biruri excesive (care duc la degradarea nivelului de trai), de schimbarea frecventă a conducătorilor, dar și de anumite măsuri de modernizare. Fanarioții erau greci înstăriți din Fanar, un cartier al Constantinopolului, care ocupau funcții importante în administrația Imperiului Otoman și din rândul cărora erau numiți domnitorii români. Dintre fanarioți, Constantin Mavrocordat a domnit de mai multe ori în ambele țări și a impus reforme de inspirație iluministă:

- a desființat șerbia (legarea țăranilor de glie, asemenea iobăgiei în Transilvania), iar țăranii deveneau clăcași (erau liberi din punct de vedere legal, dar nu puteau avea pământ);
- a încercat și o reformă administrativă, introducând salarizarea funcționarilor pentru a limita corupția.

Fiind considerate „provincii” ale Imperiului Otoman, țările române au devenit monedă de schimb în conflictele dintre marile puteri: în 1718, Oltenia este anexată de Imperiul Habsburgic (până în 1739); în 1775, Bucovina este cedată de otomani Imperiului Habsburgic; în 1812, Basarabia este anexată de Imperiul Țarist.

Regimul fanariot s-a prăbușit în 1821, în urma revoluției conduse de Tudor Vladimirescu.

Aplic

1. Realizează conspectul secțiunii *Învăț*, parcurgând, în ordine, etapele de mai jos.

- Citește cu atenție expunerea, pentru a înțelege contextul general al secolului al XVIII-lea.
- Identifică structurile și cuvintele-cheie.
- Extrage evenimentele istorice și reperele importante ale epocii.
- Împarte textul în câteva diviziuni și notează aspectele esențiale, conform tabelului:

Transformări politice în Europa și în afara ei	Conflicte și reconfigurări teritoriale	Viața cotidiană	Spațiul românesc. Transilvania	Spațiul românesc. Moldova și Țara Românească
Absolutismul/ Despotismul luminat	Războiul de Șapte Ani (1756-1763), pentru supremația colonială	Creșterea demografică și condiții mai bune de viață	Românii nu au drepturi politice, sunt „națiune tolerată” în Imperiul Habsburgic	Domnitori greci numiți de otomani, taxe mari, instabilitate

- Scrive ideile principale din text, folosind propriile cuvinte, dar păstrând denumirile istorice și politice, termenii care definesc evenimente, epoci etc.

Constantin Mavrocordat

LIMBA ROMÂNĂ

Conspectul este o expunere scrisă, sintetică și sistematică a punctelor esențiale dintr-o lucrare, un studiu etc. Este un instrument de învățare care ajută la înțelegerea și memorarea informațiilor, oferind o perspectivă de ansamblu asupra unui subiect de cunoaștere adesea complex. Se caracterizează prin:

- **sinteză** (selectarea ideilor, a argumentelor, a exemplurilor esențiale și pertinente);
- **structură** (informațiile sunt organizate logic, folosind subtitluri, puncte de reper etc.);
- **fidelitate** (păstrează viziunea autorului).

Spre deosebire de rezumat, în care sunt redată pe scurt ideile unui text, conspectul reprezintă o prezentare detaliată, care cuprinde argumentația și explicațiile autorului.

2. Parcurge următoarele trei surse, pentru a înțelege organizarea societății românești în secolul al XVIII-lea, precum și pentru a descoperi câteva dintre influențele manifestate în acea perioadă.

Sursa 1

„Ișlicele (în turcă *başlık*) sunt acoperăminte pentru cap care ne oferă informații cu privire la rang, poziție socială, statut. Forma și mărimea acestor căciuli erau strict reglementate. Breasla ișlicarilor din București era foarte puternică, intervenind adeseori pe lângă domn pentru pedepsirea cojocarilor sau a blănarilor care nu respectau dreptul la întâietate în fabricarea ișlicelor. Intervențiile lor repetate atrag atenția asupra unui alt aspect: veniturile importante obținute din practicarea acestui meșteșug, căci cererea de ișlice nu era deloc neglijabilă.”

(Constanța Vintilă, *Ișlice, calpăce, fesuri..., în Lux, modă și alte bagatele politicești în Europa de Sud-Est în secolele XVI-XIX*)

Sursa 2

„Pe vremea fanarioților, casele boierești, în general, mai păstrau o oarecare simplitate țărănească, nu numai la sate, dar și la oraș. În Moldova, la țară, conacele erau niște clădiri mari, cu un singur cat¹, cam ca locuințele nobililor polonezi. În Muntenia, cu deosebire către munte, și în Oltenia, unde aceste conace erau numite *cule* (din turcescul *kula*, *turn*, împrumutat și de bulgari, și de sârbi), avem încă un cat, cu un pridvor mare în față, împodobit cu coloane, cel mai adesea sculptate sau făcute din stuc² frumos modelat. La parter, parțial un fel de subsol, se găsea camera cu provizii, pe lângă vreo câteva odăi de locuit.

«În aceste clădiri, scrie doamna Reinhard în 1806, împărțirea în interior este peste tot aceeași: o sală foarte mare la mijloc, toate celelalte odăi dând în ea: aici stau slugile cele multe, pe jos sau întinse pe divanuri, și tot aici au loc marile petreceri când este vreo sărbătoare.» Iar Recordon, în 1815, scrie: «O sofa mare, de vreo patru-cinci picioare, ocupă un capăt al sălii; o masă mare, câteva cufere lipite de pereții dați cu var de sus până jos și câteva scaune alcătuiesc tot mobilierul din încăperea aceasta.»”

(Neagu Djuvara, *România între Orient și Occident*)

Boierul Costache Conachi
purtând ișlic

Sursa 3

„Întăilele semne de occidentalizare se văd încă din jurul anului 1700. E vorba, bineînțeles, de Occidentul cultural. Țările române n-au fost niciodată în afara Europei și începuturile lor dezvăluie o puternică ținută feudală. Prin Polonia, boierii avură statornice legături cu inima Europei și pretenții la domnie mișunau prin apus, având ca loc principal de debarcare Veneția. [...] Deși educat la Constantinopol, Dimitrie Cantemir e primul scriitor cu o îndrumare puternic apuseană. Schimbarea veșmântului în tinerețe e un fel de vestire a înnoirii sufletești. În epoca brâncovenească de altfel, un Preda de Proroci purta «chică nemțească», haine și cizme europenești. Totuși, cultura rămânea orientală, adică exclusiv religioasă.”

(G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*)

- Conform primului text, ce informații despre purtător transmiteau forma și mărimea unui ișlic?
- De ce crezi că breasla ișlicarilor avea puterea de a cere pedepsirea cojocarilor sau a blănarilor? Ce sugerează acest lucru despre economia epocii?
- Unde se afla de obicei camera cu provizii în conacele din Muntenia și Oltenia?
- Care era rolul „sălii mari” în dinamica unei case boierești, conform spuselor doamnei Reinhard?
- Care erau principalele elemente de mobilier dintr-o sală boierească, conform descrierii lui Recordon din 1815?
- Textul lui Neagu Djuvara menționează o „simplitate țărănească” a caselor boierești. Cum se împacă această observație cu prezența coloanelor sculptate sau a stucului modelat?
- Ce sugerează G. Călinescu prin afirmația că „țările române n-au fost niciodată în afara Europei”? Alege una dintre variante și ilustrează opțiunea printr-o secvență din text.
 - > Spațiul românesc a fost izolat cultural până în 1700.
 - > Influența orientală a fost inexistentă.
 - > Structurile culturale demonstau deja o apartenență la modelul european.
 - > Boierii români nu au călătorit niciodată în afara granițelor.
- Ce sugerează secvența „pretenții la domnie mișunau prin apus”?
 - > o metaforă a izolării;
 - > o imagine a mobilității politice;
 - > o hiperbolă a sărăciei/decalajului cultural.
- Identifică, în textele date, trei termeni care atestă influența culturii otomane asupra societății românești.
- Ce spun aceste fragmente despre stilul de viață al boierilor în epoca fanariotă?

¹cat – etaj.

²stuc – material, sub formă de pastă, folosit pentru decorații arhitectonice.

3. Citește cu atenție fragmentul de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

„Un secol și mai bine, ciuma a secerat neîntrerupt viețile locuitorilor din țările române, exceptând câteva perioade de scurtă acalmie (1700-1710, 1724-1727, 1740-1747), fără a menționa «pauzele» și mai scurte, de numai un an sau doi. Spectrul morții, întreținut de ciumă, era în consecință terifiant și el poate fi înțeles prin nenumărate mărturii din epocă. [...]

Activă mai ales în mediile de jos, de aglomerare și de igienă necorespunzătoare, ciuma nu ținea seama de rangurile sociale, străbătând repede toate ierarhiile pentru a răpune și viețile marilor boieri sau chiar ale familiilor domnitoare. O asemenea victimă a fost Nicolae Mavrocordat, domnul Țării Românești [...].

Odată cu ciuma, ideea morții s-a instalat obsesiv în peisajul veacului XVIII. Dar cum o nenorocire nu vine niciodată singură, ea s-a manifestat aproape odată cu alte năpăstuii aducătoare de moarte. Între acestea era foametea, mai ales când aceasta venea la capătul unor calamități continue. [...]

În derularea unui asemenea spectacol al morții, veacul XVIII nu aducea nimic nou. Nou era doar faptul că domnii înșiși se aflau acum sub teroarea aceluiași pericol, amenințați continuu de neprevăzuta pedeapsă – adesea capitală – a Porții. Veacul începuse, de altfel, sub pilda sumbră a uciderii unui domn precum Constantin Brâncoveanu, care stătuse 26 de ani în scaunul Țării Românești. Chiar în ziua când împlinea 60 de ani, el era mazilit¹, dus la Constantinopol și ucis, după ce fusese obligat să asiste la decapitarea propriilor fii! Faptul a tulburat adânc lumea românească, mai ales că numai peste doi ani, urmașul său la tron, Ștefan Cantacuzino, avea să sfârșească asemănător, fiind decapitat împreună cu tatăl său, tot în capitala Imperiului Otoman. Poarta își dovedea astfel atotputernicia asupra domnitorilor români, arătând că dispune de viața lor și impunându-le întreaga fidelitate, unul din motivele principale pentru care a preferat apoi să numească în Principate domni fanarioți. Nici aceștia n-au domnit fără teamă în fața cumplitei răzbunări, ceea ce făcea ca orice trimis al Porții să fie primit mereu cu suspiciune, ca un posibil purtător și chiar executor al condamnării la moarte. Vigilența nu i-a însoțit mereu pe acești domni, deveniți repede victime ale judecății marilor viziri sau a sultanului. Așa a fost ucis Grigore III Ghica în beilicul² Iașului (2 octombrie 1777), fapt ce a impresionat lumea contemporană, găsindu-și reflectarea în rapoartele diplomatice ale vremii, într-o piesă de teatru (*Occisio Gregorii*), dar mai ales în cronicile ritmate ce au descris episodul dramatic al executării:

«Cu ștreangul jos l-au trântit [...] Cu hangerile³ l-au lovit Și foarte rău l-au rănit [...] Ci capul i-au tăiat Și la Ceadîr bașa l-au dat, Să-l pecetluiască în cutie»⁴. [...]

Pe fondul aceleiași sensibilități, s-a putut dezvolta paralel și genul liric, precum în scrierile literare ale lui Ianache Văcărescu:

«Când o biată păsărică
Atât inima își strică,
Încât dorește să moară
Pentru a sa soțioară,

Dar eu om de naltă fire,
Decât ea mai cu simțire,
Cum poate să-mi fie bine?
Oh! amar și vai de mine!»⁵.

(Ștefan Lemny, *Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*)

¹mazilit – detronat sau scos dintr-o funcție.

²beilic – casă în care erau găzduiți oficiali ai Porții Otomane în țările române.

³hanger – pumnal mare, încovoiat.

⁴Autorul citează din volumul *Cronici și povestiri românești versificate*, ce cuprinde cronicile în versuri, rimate, din secolele XVII-XVIII, semnate de cele mai multe ori de anonimi.

⁵Autorul citează din poezia *Amărâta turturea*, scrisă de Ianache (Ienăchiță) Văcărescu.

- Ce efecte a avut ciuma asupra oamenilor în secolul al XVIII-lea?
- Explică sensul expresiei „o nenorocire nu vine niciodată singură”, în contextul evenimentelor descrise în text.
- Cum se reflectă experiențele istorice (execuții, boală, teroare) în cronicile și poeziile epocii?
- Cu ce diferă cronică versificată citată de autor față de cronicile din secolul al XVII-lea (Grigore Ureche, Miron Costin), studiate în *Unitatea 2*? Alege dintre variante sau propune alta și motivează-ți răspunsul.
 - Accentul cade pe transmiterea emoțiilor și a dramatizării evenimentului.
 - Limbajul este mai sobru.
 - Apar elemente de versificație (rimă, ritm), care dau un ritm alert cronicii.
 - Se regăsesc mai multe date precise.
- Ce alte teme, în afară de cea a morții, se conturează în poezia *Amărâta turturea*, de Ienăchiță Văcărescu?

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

ȘTIAI CĂ...?

- În țările române, istoricii literari au identificat influențe culturale multiple, venind atât dinspre cultura bizantină (a Estului, prin influența neogreacă, fanariotă și prin spațiul creștin de Răsărit), cât și dinspre cultura occidentală (fie direct, fie prin medierea spațiului polono-ucrainean, prin formarea unor elite culturale în universități din Vest, prin includerea unei părți a românilor transilvăneni în spațiul creștin de Apus, catolic). Una dintre sintezele culturale locale a generat „barocul românesc”, susținut de istorici ai culturii și cercetători precum Dan Horia Mazilu, Adrian Marino, Doina Curticăpeanu, Răzvan Theodorescu.
- În Transilvania, ca urmare a influenței austriece, se construiește în secolul al XVIII-lea o arhitectură barocă, atât prin clădiri religioase (precum Catedrala din Blaj, Biserica „Sfântul Ioan Botezătorul” din Târgu Mureș, Palatul Episcopiei Romano-Catolice din Oradea), cât și prin clădiri laice (Palatul Brukenthal din Sibiu, Palatul Bánffy din Cluj-Napoca).

2. Iluminismul

Prelectură

► Privește imaginile de mai jos, apoi parcurge informațiile despre cele două curente reprezentate, pentru a putea rezolva cerințele.

a. Capela Regală din Palatul Versailles, finalizat în 1710, baroc târziu

b. Panteonul din Paris, finalizat în 1790, neoclasicism

- Termenul **baroc** desemnează, conform istoricului Jacob Burckhardt (1855), arhitectura Renașterii târzii și stilul care a dominat literatura europeană în secolul al XVII-lea. În arhitectură, barocul se evidențiază prin bogăția ornamentelor, perspectivele de profunzime și asocierea elementelor sculpturale cu pictura, decorarea cu fresce uriașe a tavanelor, liniile curbe etc.
- Prin **neoclasicism**, secolul al XVIII-lea revine la principiile rațiunii, ordinii și echilibrului specifice Antichității grecești și romane. Arhitectura neoclasică se bazează pe simplitate și simetrie, proporții monumentale care transmit ideea de ordine, în consonanță cu încrederea în supremația rațiunii, specifică secolului al XVIII-lea.

1. Discutați în perechi deosebirile dintre cele două clădiri și completați tabelul de mai jos:

Criteriul	Capela Regală din Palatul Versailles	Panteonul din Paris
Culori		
Tipuri de linii		
Aspect general		
Elemente de decor		

2. Tavanul Capelei din Palatul Versailles ilustrează o tehnică numită *trompe-l'œil*, prin care se creează o iluzie optică a unei picturi tridimensionale, care pare că plutește deasupra privitorului. Astfel, bolta pare să se deschidă spre cer, ducând către divinitate. Dacă ai avea o cameră mică și întunecată și ai dori să folosești tehnica *trompe-l'œil* pentru a o schimba, ce ai alege să pictezi? Alege dintre variante sau propune alta și motivează-ți opțiunea.

- o grădină infinită (simbolizând natura și relaxarea);
 - un tavan deschis spre cer (iluzia libertății și a contopirii cu divinul/cosmicul);
 - uși false și rafturi de bibliotecă (dorința de cunoaștere);
 - globuri pământești, cărți, telescoape, busole (spiritul de aventură).
3. Care dintre cele două clădiri inspiră emoție și care inspiră disciplină? Care dintre cele două poate fi asociată cu un spirit dornic de cunoaștere, care preferă ordinea?
4. La ce edificii/interioare din spațiul românesc te duc cu gândul imaginile analizate?

Învăț

Iluminismul este o mișcare filozofică, socială, politică și culturală manifestată în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, apărută în Franța și răspândită apoi în toată Europa, precum și în Americi. Prin Iluminism, se prelungesc ideile renascentiste, cu accentul pe importanța rațiunii în cunoaștere, pe emanciparea oamenilor prin educație și cultură și pe dezvoltarea spiritului critic. Secolul al XVIII-lea este cunoscut și ca *Epoca luminilor* sau *Epoca rațiunii*, tocmai pentru că urmărește scoaterea oamenilor din „întunericul” ignoranței, al tiraniei politice, al dogmelor religioase.

Esența Iluminismului este ilustrată prin *Enciclopedia, sau dicționarul sistematic al științelor, al artelor și al meseriilor*, realizată sub coordonarea lui Diderot și d'Alembert, în 28 de volume, care și-a propus să cuprindă toate cunoștințele și descoperirile importante ale lumii.

Ideile iluministe s-au răspândit rapid, datorită mai multor factori: înființarea a numeroase instituții de învățământ și de cercetare științifică; difuzarea intensă a materialelor tipărite (periodice, cărți de popularizare a științei, eseuri etc.), crearea de cluburi, asociații sau saloane literare, care le permiteau oamenilor să schimbe idei și să se implice activ în viața socială.

Caracteristici principale

- importanța rațiunii, considerate cea mai bună sursă de cunoaștere; filozoful Immanuel Kant a sintetizat această idee prin celebra deviză *Sapere aude!* (*Îndrăznește să știi!* / *Îndrăznește să-ți folosești propria minte!*);
- drepturile naturale: credința că toți oamenii se nasc egali și au dreptul la viață, la libertate, la proprietate etc.;
- critica autorității: opoziție față de absolutismul monarhic (față de puterile nelimitate ale regelui) și față de Biserică;
- toleranța: pledoarie pentru toleranța religioasă, libertate de exprimare și acceptarea celui alt;
- progresul: convingerea că omenirea, prin educație și dezvoltarea științei, se poate perfecționa la nesfârșit;
- contractul social: ideea că puterea statului provine din acordul (*contractul*) dintre cetățeni, nu de la Dumnezeu;
- separația puterilor în stat; baronul de Montesquieu susține că împărțirea puterii în legislativă, executivă și judecătorească este singurul mod de a preveni tirania;
- interesul acordat libertăților spirituale și naționale;
- caracterul antifeudal și antidespotic;
- perfectibilitatea ființei umane.

Reprezentanți ai Iluminismului

- în Franța → **Diderot** și **d'Alembert**: editorii *Enciclopediei*; **Jean-Jacques Rousseau**: romanul *Julie sau Noua Eloiză*; *Contractul social* – unde susține că societatea se bazează pe un contract social între cetățenii liberi, egali în drepturi; **Voltaire**: *Candide* sau *Optimismul* – satiră politică și socială; **Montesquieu**: *Despre spiritul legilor* – unde expune principiul separării puterilor în stat (legislativă, judecătorească, executivă); *Scrisori persane* – satiră a societății franceze;
- în Anglia → **Jonathan Swift**: *Călătoriile lui Gulliver* – satiră socială; **Daniel Defoe**: *Robinson Crusoe* – roman de aventuri și de descoperire;
- în Germania → **Immanuel Kant**: *Critica rațiunii pure*, *Critica rațiunii practice* – lucrări în care cercetează procesul de cunoaștere.

Frontispiciul *Enciclopediei*, apărute între 1751 și 1772, sub îngrijirea lui Denis Diderot și a lui Jean le Rond d'Alembert

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

Voltaire (1694-1778)

Dinicu Golescu (1777-1830), boier și cărturar român, ocupă diverse funcții în aparatul administrativ al țării, ajungând până la cea de mare logofăt. În călătoriile sale în țările Europei Centrale și de Vest observă nivelul civilizației occidentale și nevoia de educație din țările române, astfel că, în 1826, înființează, pe moșia sa din Golești, o școală în care aveau acces gratuit tineri indiferent de structura socială din care proveneau. În această școală se predau limbile română, germană, latină și italiană. Își propune să înființeze o școală de fete și contribuie la apariția primelor gazete românești. Cea mai importantă contribuție literară este jurnalul său de călătorie, publicat la Buda, în 1826, apoi retipărit abia în 1910.

Iluminismul românesc

În țările române, ideile luministe au pătruns spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și s-au manifestat în activitatea reprezentanților Școlii Ardelene, o mișcare politică și culturală de emancipare a românilor din Transilvania, dar și în operele unor autori precum Ienăchiță Văcărescu și Dinicu Golescu (autor al primului jurnal de călătorie tipărit în literatura română, *Însemnare a călătoriei mele*, 1826).

Aplic

1. În Europa Centrală și de Vest, dezvoltarea culturală a dus la apariția saloanelor literare, găzduite și conduse de femei din înalta societate. Citește textul următor, apoi rezolvă cerințele.

„A ține un salon devine o obligație. Femeia trebuie să fie atentă la alcătuirea asistenței, la evitarea aglomerării, să-l pună pe fiecare în valoare. Dacă își îndeplinește bine sarcina, va avea o mulțime de satisfacții. Satisfacția mondenă de a-și face un nume în mediul cultural, de a-și vedea salonul căutat de cercurile la modă. Satisfacția intelectuală de a conversa cu cele mai mari spirite ale timpului, de a le asculta ideile novatoare, de a le da o replică pe măsură, de a le oferi posibilitatea de a contacta posibili protectori. Plăcere exaltantă de a participa la aventura Luminilor, chiar de a o provoca. Și iluzie, căreia unele femei nu-i cad pradă. Iluzie de a crede că în timpul și spațiul salonului ar fi abolite ca prin farmec deosebirile de rang, de avere sau sex. Ele își îndeplinesc aici rolul visat de filozofii luminiști: tovarășe întru spirit, atente, suficient de instruite și de inteligente cât să susțină o conversație, să-l călăuzească pe bărbat (autor, gânditor) prin încurajările lor sau criticile pertinente și să-l ajute prin grija lor să-și construiască opera. Dacă «les salonnieres» joacă un rol de vector al Luminilor, ele nu posedă totuși adevărata putere intelectuală. Regăsim și aici paradoxul veacului. Saloanele sunt neîndoienic un loc de promovare feminină. Ele permit femeilor să participe la sociabilitatea culturală a timpului și chiar să joace un rol intelectual, remarcabil și recunoscut, dar înscris totuși între anumite limite.”

(Michel Vovelle, *Omul luminilor*)

- Ce calități intelectuale și comportamente erau necesare pentru ca o femeie să devină o „tovarășă întru spirit”?
- Fragmentul menționează un „paradox al veacului”. În ce constă acest paradox în ceea ce privește puterea și influența feminină?
- Autorul avertizează asupra unei iluzii: ideea că salonul este un spațiu utopic unde rangul, averea sau genul dispar. În realitate, deși în salon barierele păreau să cadă, în afara lui, structura socială rigidă rămânea intactă. Cum este definit rolul femeii în raport cu munca intelectuală a bărbatului (autor sau gânditor)? Este ea un creator sau un mediator?

2. În jurnalul *Însemnare a călătoriei mele*, Dinicu Golescu observă decalajul dintre lumea românească, aflată încă într-un feudalism târziu, și începutul modernității occidentale. Contemplarea peisajelor naturale, a frumuseților arhitectonice, analiza administrației, a organizării spitalelor, a școlilor, a progreselor tehnice, observarea hărniciei și a onestității oamenilor, a climei, a grădinilor și a bibliotecilor – toate îi amplifică prețuirea pentru virtuțile Occidentului, dar și tristețea provocată de ritmul lent de modernizare din Țara Românească. Textul său evidențiază că educația este singurul motor real al civilizației. Parcurge fragmentul de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

„La cel mai de nimic sat, anume Grihdorf, înnoptând, am găsdit la birt, unde întrând un sătean în odaia ce eram ne-au întrebat de este primit să stea cu noi de vorbă pentru petrecerea de vreme. Carele, după multe vorbe și întrebări ce i-am făcut pentru obiceiurile

și prăviliile lor, după ce ne-au dat să pricepem că vorbește franțuzește, nemțește și italienește, au început și elinica, zicând trei patru rânduri din Xenofon, și vreo doao stihuri din Omir [Homer]. Și întrebându-l unde au învățat elinica me-au răspuns că, în toate satele lor trebuie să fie școală în limba națională, și care din școlari să îndulcește la învățături merge la școalele duprin orașe, unde sânt învățăturile mai nalte și în multe limbi; și la acele școale poate fieșcare a câștiga învățătură după câtă râvnă va avea. Apoi au venit copila birtășului ca de 10 ani, și ne-au cântat cu clavirul și cu glasul, și alții ce să silea în tot chipul să ne odihnească. Și alte multe ce abea le vede cinevaș, și foarte rar, în orașele noastre, le-am văzut într-un acest sățucean, pe care harta nici că îl are, pentru micșorarea lui.”

- a. Aflat într-un sat din Elveția, într-un mic han (birt), Dinicu Golescu este uimit de educația pe care o au oamenii simpli. Extrage din text o enumerație care prezintă aspecte ale cunoașterii pe care le stăpânește sățeanul.
 - b. Poate fi considerată admirația un resort pentru evoluție? Argumentează-ți opinia, în patru-cinci enunțuri, raportându-te la fragmentul citit.
3. Într-o perioadă dominată de scrieri religioase și istorice, Ienăchiță Văcărescu, adept al ideilor iluministe, creează primele poezii de dragoste, introducând în cultura română sentimentul fragilității și lirismul. Citește următoarea poezie, apoi rezolvă cerințele.

„Într-o grădină,
Lâng-o tulpină,
Zării o floare ca o lumină.
S-o tai, să strică!
S-o las, mi-e frică
Că vine altul și mi-o ridică.”

- a. Numește două sentimente/stări pe care le transmite poezia.
- b. La ce crezi că se referă imaginea florii? Alege una dintre variantele de mai jos și motivează-ți răspunsul în unu-două enunțuri.
 - la persoana iubită; • la frumusețea pură; • la ambele.
- c. Cu ce poate fi asociată imaginea grădinii? Selectează una dintre opțiuni și motivează.
 - grădina desfătărilor; • bucuria simțurilor/erotismul; • frumusețea naturii.
- d. Transcrie comparația din poezie și comentează semnificația ei.
- e. În ce constă dilema morală a îndrăgostitului?
- f. Transcrie versul ce exprimă ideea posesiei care distruge.
- g. Precizează tipul de rimă și măsura versurilor. Ce rol au acestea?

4. Imaginează-ți că ești un locuitor al unei provincii românești în secolul al XVIII-lea. Redactează, pe caiet sau în variantă digitală, o pagină de jurnal, de minimum 200 de cuvinte, în care să prezinți o zi din viața ta. În textul tău, vei integra:

- două idei sau aspecte sociale/religioase/politice specifice epocii (de exemplu: instaurarea regimului fanariot în Țara Românească, îngrădirea libertăților în Transilvania);
- prezentarea sentimentelor și a gândurilor tale față de ideile/aspectele menționate;
- două detalii legate de atmosfera din epocă (spațiul, viața cotidiană, vestimentația etc.).

Te vei folosi atât de informațiile descoperite în lecțiile din această unitate și în alte surse relevante, cât și de propriile reflecții asupra epocii.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Ienăchiță Văcărescu (1740-1797) este un mare boier din Țara Românească, adept al ideilor iluministe, erudit, poliglot. Scrie poezii, o *Istorie a prea puternicilor împărați otomani* și o gramatică a limbii române, intitulată *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduielilor gramaticii rumânești*, publicată în 1787. Lucrarea cuprinde un capitol numit *Pântru poetică*, ce poate fi considerat primul tratat românesc despre versificație.

LIMBA ROMÂNĂ

Jurnalul este o scriere reflexivă, redactată la persoana I, în care sunt consemnate evenimente, gânduri, trăiri și emoții. Prin intermediul jurnalului, autorul își organizează ideile, își exprimă mai precis experiențele și poate reconstitui ulterior momente importante din viață.

În scrierea unui astfel de text, un aspect esențial este **sinceritatea**, deoarece jurnalul funcționează ca o formă de autorefecție, în care sunt cuprinse gândurile, stările, temerile și întâmplările de peste zi. Este o confesiune personală, autentică, onestă. Jurnalul poate include data și locul consemnării.

Se poate referi la aspecte exterioare, cum ar fi atmosfera unui loc/unei epoci, starea vremii, evenimentele istorice/culturale (jurnal imersiv, de epocă), la propriile gânduri despre diferite idei sau valori (jurnal de reflecție), la datele unei călătorii (jurnal de călătorie) etc.

Jurnalul poate fi realizat pe hârtie sau în variantă digitală.

Ienăchiță Văcărescu

Lexiconul de la Buda

Petru Maior

Gheorghe Șincai

3. Școala Ardeleană

Prelectură

► În 1825 este publicat primul dicționar român-latin-maghiar-german, cunoscut ca *Lexiconul de la Buda*. În introducerea materialului, apare scrierea lui Petru Maior, intitulată *Dialogul pentru începutul limbei române între nepot și unchi*. Citește fragmentul de mai jos, extras din acest dialog, apoi rezolvă cerințele.

„Nepotu. – Nu poate fi îndoială nici cât e mai mică că doăă linbi au avut romanii cei de demult: una gramaticească, alta poporană. Ma, rogu-te, unde e azi linba cea poporană a romanilor celor vechi? Au doară au perit?”

Unchiu. – Linba poporului romanilor celor de demult vecuiește până astăzi în gura românilor noștri. Că cu această linbă au venit strămoșii românilor de la Roma în zilele Împăratului Traian, carele bătând pe Decebal, Domnul dacilor, [...] au adus în Dacia ca ei toate orașele și toate satele Daciei să le țină și să le domnească.”

(fragment preluat din ediția electronică a *Lexiconului de la Buda*, de pe site-ul lexiconuldelabuda.bcucuj.ro)

- a. Asociază secvențele următoare din coloana A cu semnificațiile corespunzătoare din coloana B. Ai în vedere și informațiile despre originea limbii române descoperite în *Unitatea 2*.

A	B
limba gramaticească	limba colocvială
limba poporană	limba vorbită de popor
	limba cultă
	limba vorbită de învățați

- b. Ce susține unchiul referitor la limba poporană? Ce s-a întâmplat cu aceasta?
- c. Care sunt, conform textului, strămoșii românilor?
- d. Ce idee susține fragmentul? Alege varianta corectă.
- Limba poporului roman a dispărut complet după cucerirea Daciei de către romani.
 - Limba română are la origine latina populară.
 - Chiar și după cucerirea Daciei de către Traian, s-a vorbit limba dacă.

Învăț

În spațiul românesc, ideile iluministe au fost răspândite de intelectualii transilvăneni, care au beneficiat de studii în țările vest-europene. La finele secolului al XVIII-lea, la Blaj, se pun bazele **Școlii Ardelene** – o mișcare ideologică și literară de eliberare socială și națională, având caracter militant. Reprezentanții acestei mișcări s-au afirmat în domeniul istoriei și al filologiei, făcând eforturi pentru înființarea de școli românești (mai ales în mediul rural), pentru redactarea de dicționare, de gramatici etc.

Un rol important în emanciparea culturală și socială a românilor ardeleni l-au deținut școlile din Blaj înființate la mijlocul secolului al XVIII-lea, cu predare atât în română, cât și în latină și germană.

Școala Ardeleană este cunoscută în special prin corifeii acesteia: Inocențiu Micu-Klein, Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu. Ideile centrale ale reprezentanților Școlii Ardelene, reflectate în studiile de istorie și de filologie, sunt:

- romanitatea și continuitatea elementului roman în Dacia;
- latinitatea poporului și a limbii române;
- înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin;

- organizarea învățământului în limba română (în acest sens, se înființează școli și se alcătuiesc manuale școlare și cărți de popularizare a științei);
- fixarea normelor gramaticale ale limbii române;
- scrierea etimologică (conform originii cuvintelor);
- purificarea limbii de elementele nelatine (Petru Maior susține explicit faptul că limba română derivă din latina populară).

Ca și cronicarii umaniști, reprezentanții Școlii Ardelene au avut o contribuție importantă la consolidarea conștiinței și a identității de neam a românilor din Transilvania; de asemenea, au pus bazele cercetării științifice a limbii române.

Multe dintre cărțile filologice, istorice, teologice ale autorilor transilvăneni au fost publicate pentru prima dată la Viena și la Buda. În 1779, Samuil Micu publică, la Viena, *Carte de rugăciuni pentru evlavie omului creștin*, iar peste un an apare, tot aici, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (*Elemente ale limbii daco-romane sau valahe*), prima gramatică românească tipărită cu litere latine, revizuită de Gheorghe Șincai.

Reprezentanții Școlii Ardelene

Samuil Micu (1745-1806) susține idei precum romanitatea și continuitatea neîntreruptă a poporului român în Dacia, fiind adeptul îmbunătățirii vieții țăranilor pe calea pașnică a tratatelor. Este coautor al petiției *Supplex Libellus Valachorum*, care a reprezentat o sinteză a programului național de emancipare politică și socială a românilor transilvăneni. Cele mai importante scrieri ale acestuia sunt *Brevis historica notitia...*; *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor...*; *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1780). A tradus atât opere iluministe, cât și *Biblia* (1795).

Gheorghe Șincai (1754-1816), animat de idealuri național-patriotice, are o activitate complexă prin care promovează educația și cunoașterea în rândul românilor: contribuie la întemeierea a aproape 300 de școli, este director general al învățământului primar unit din Transilvania, traduce manuale didactice și lucrări de popularizare a științei. Opera sa cea mai cunoscută, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, marchează un moment important în dezvoltarea istoriografiei românești. Militează pentru înlocuirea caracterelor chirilice cu cele latine în scrierile laice.

Romulus Ladea (sculptor), grupul statuar Școala Ardeleană din Cluj-Napoca (1973)

Petru Maior (circa 1761-1821) este istoric și filolog. Lucrarea sa fundamentală, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* (1812), susține originea romană a poporului român și continuitatea în Dacia. Printre lucrările sale filologice se numără: *Disertație pentru începutul limbei românești*; *Disertație pentru literatura cea veche a românilor*; *Dialogul pentru începutul limbei române între nepot și unchi*. Colaborează la opera lexicografică a Școlii Ardelene, inițiată de Samuil Micu, *Lexiconul de la Buda*.

Ioan Budai-Deleanu (1760-1820) este autor al unor lucrări lingvistice (*Temeiurile gramaticii românești*) și istorice (*De originibus populorum Transylvaniae*). Opera sa reprezentativă este epopeea *Țiganiada sau Tabăra Țiganilor*, subintitulată *Poemation eroi cômico-satiric* (poem eroi-comico-satiric), în care se regăsesc idei de factură iluministă.

Aplic

► Citește fragmentul de mai jos, pentru a înțelege activitatea reprezentanților Școlii Ardelene, apoi rezolvă cerințele.

„Cei mai mulți dintre ei [reprezentanții Școlii Ardelene], dacă nu chiar toți, sunt fii de preoți și fii de țărani. Fac școală la Buda, Viena și Roma și, când o termină, se întorc în Transilvania lor și fac școli (începând din 1754), devin profesori, predau de toate (de la religie [...], până la gramatică, logică și metafizică), întocmesc abecedare, traduc din cărțile sfinte, alcătuiesc cărți de rugăciuni pentru popor, slujesc în bisericile ortodoxe și greco-catolice, iar când își fac timp (și își fac negreșit) pregătesc *lexicoane*, *gramatici* ale limbii române și, mai ales, *istorii* ale începuturilor românilor și lucrurilor românești...”

(Eugen Simion, Prefață la *Școala Ardeleană* – antologie de texte alcătuită și coordonată de Eugen Pavel)

1 metafizică – parte a filozofiei care studiază, în linii mari, existența și cunoașterea.

1. Care este originea socială a reprezentanților Școlii Ardelene?
2. În ce orașe și-au făcut studiile și în ce domenii de activitate s-au implicat acești cărturari?
3. Care este legătura dintre lexicoane și gramatici și procesul de emancipare a românilor?
4. Cum se reflectă ideile Iluminismului în preocupările autorilor transilvăneni?
5. În ce măsură consideri că limba și istoria (pilonii Școlii Ardelene) reprezintă și astăzi fundamentul identității naționale?

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Ioan Budai-Deleanu (1760-1820)

se naște în satul Cigmău (județul Hunedoara de astăzi), aflat la acea vreme în componența Imperiului Habsburgic. Urmează Seminarul greco-catolic din Blaj și cursurile Facultății de Filozofie din Viena. Reîntors în Transilvania, renunță să se hirotonisească și devine profesor la Blaj. Din 1796, timp de 33 de ani, Budai-Deleanu este magistrat la tribunalul din Liov. Deși a avut o bogată activitate în domenii precum dreptul, pedagogia, istoria, lingvistica, opera sa reprezentativă rămâne epopeea *Țiganiada* sau *Tabăra Țiganilor*.

Țiganiada a circulat mult timp numai în manuscris. Opera are două versiuni, una redactată în jurul anului 1800, și alta, în jurul anului 1812. Pentru că nu a fost publicată timp de aproximativ șapte decenii, epopeea nu a influențat direct evoluția literaturii române din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Textul a fost publicat parțial în revista *Buciumul român*, între 1875 și 1877, iar prima ediție integrală apare abia în 1925.

Romi ardeleni, secolul al XIX-lea

4. Poemul epic

Prelectură

1. Imaginează-ți că trebuie să întemeiezi, împreună cu mai mulți colegi, o comunitate nouă. Stabilește trei reguli care ar trebui respectate de toți locuitorii. Ce s-ar întâmpla dacă fiecare ar urmări doar propriul interes?
2. În operele literare, eroul este adesea curajos, nobil și capabil de sacrificiu. Există însă și texte în care personajele par lipsite de eroism, se ceartă, se tem sau iau decizii ridicole. Ce efect produce un asemenea „erou” asupra cititorului: admirație, amuzament, critică sau reflecție?
3. Vlad Țepeș este una dintre figurile istorice cele mai cunoscute ale Evului Mediu românesc. Notează două informații pe care le cunoști despre acesta. Cum poate fi reprezentat într-un text literar: ca domnitor drept, ca personaj crud, ca simbol al autorității sau ca figură legendară?
4. Pentru a înțelege mai ușor textul pe care urmează să îl citești, parcurge următoarele repere de receptare.

Repere de receptare

Țiganiada, primul mare poem epic din cultura română, este subintitulat *Poemation eroi cómico-satiric. Alcătuit în doasprăzece cântece de Leonáchi Dianéu, îmbogățit cu multe însămnări și luări aminte critice, filozofice, istorice, filologice și gramatice, de cătră Mitru Perea ș-alții mai mulți în anul 1800*. Leonáchi Dianéu (Leon Dianeu) reprezintă o anagramă pentru Ion Deleanu. Autorul pornește de la modelul epopeii eroice, dar îl transformă într-o construcție parodică și satirică. În locul eroilor exemplari, apar personaje comice, care se tem, se ceartă, se contrazic și își urmăresc interesele. Acțiunea este plasată în timpul lui Vlad Țepeș, dar textul nu urmărește doar evocarea trecutului, ci și criticarea unor defecte sociale și morale.

Acțiunea se petrece în Muntenia, în timpul domniei lui Vlad Țepeș. Domnitorul se pregătește de război împotriva turcilor conduși de sultanul Mahomed al II-lea. Pentru a-și mări armata și pentru a evita ca romii („țigani”, cu denumirea din epocă) să devină o povară sau trădători în calea turcilor, Țepeș le promite libertate, pământuri și privilegii, dacă se înarmează și formează o tabără militară separată, gata de luptă.

Planul secundar al acțiunii îl aduce în centru pe Parpangel, un curajos ostaș din tabără, îndrăgostit de frumoasa Romica. Fata este răpită de diavoli și dusă într-un castel fermecat (o metaforă pentru iluzii). Parpangel pornește în căutarea ei și trece prin peripeții fantastice: ajunge în iad (unde vede pedepsele boierilor tiranici și ale judecătorilor corupți) și în rai (descrie ca un loc al abundenței alimentare absolute, un adevărat paradis al leneșilor și al gurmanzilor).

Poemul poate fi citit pe mai multe niveluri: ca o carte de aventuri (călătoria, luptele cu turcii), ca o critică a societății (organizarea feudală, defectele oamenilor, personajul colectiv incapabil de organizare), ca o epopee fantastică (raiul, iadul, întâmplări supranaturale etc.).

Personajele din epopee sunt, de fapt, o metaforă pentru defectele umane generale și pentru instabilitatea politică a vremii. În contextul istoric în care scria Ioan Budai-Deleanu (1800), romii erau robi în țările române (o formă de sclavie). Au fost eliberați abia la jumătatea secolului al XIX-lea (1856). Din acest punct de vedere, se poate spune că dorința de libertate și de a avea o țară a lor, așa cum și-a imaginat autorul epopeii, reprezintă un deziderat iluminist.

Lecturi succesive (I)

► Citește fragmentul de mai jos.

Țiganiada

(fragment)

de Ioan Budai-Deleanu

De-aci Goleman luă cuvântul
Și le sfătui pre larg și tare,
Întii, ca să-și împartă pământul,
Ca tot însul din vreme să-l are,
Să-ș' poată face mălaiu și pâine,
S-aibă ce mânca de-azi până mâine.

„Oameni buni! Oare n-ar hi mai bine
(Zicea el) să numim astă țară
Cu nume nou, păcum să cuvine,
Făcând ș-o rânduială-adevară,
Noi între noi, cării toți să hie
Supuși, întru d-alba țigănie?

Că fără dă rând nu-i nice-un bine!
Căsi apoi să ne facem și mese,
Cum au ș-alaltre neamuri vecine;
Să ședem cu-a noastre jupănese
La cumândări¹, zăifături² ș-ospețe,
Închinând cu păhărele-istete.”

Iară Mircea de-altă parte zise:
„Fraților! Mie nu mi să pare
Că-aveți voi mințile-așa deschise,
Ca să faceți vreo bună-așezare
Sânguri dân voi. Drept ahasta, eu
V-oi spune pă scurt sfatul meu.

Să pûnem nește oameni aleși,
Care-înțăleg puținel și carte,
Oameni întregi la minte, direși,
Ahești sfātuindu-să de-o parte
Și sămnându-și toate pă-o hârtie,
Cum or afla ei, așa să hie.”

Însă Burda n-așteptă să zică
Mircea tot sfatul său: „Dară (zisă)
Până cându-ți vorbi tot nimică?
Mămăligă, măi! brânză și clisă³!
Dă-aheste vă sfātuți nainte,
Dar' nu dă-a voastre goale cuvinte.

Când om avea ce mânca și bere,
Lesne-om sfătui noi și dă-ahele.
Așa zic; asta-i a mea părere!...
Când nu-i ce roade între măsele,
Atuncia, zieu, nimica nu-ți ajută,
De-ai ceti măcar și cărți o sută!...”

¹cumândare (comândare) – praznic, ospăț la înmormântare.

²zăifet (zaiafet) – chef (petrecere) mare.

³clisă – (aici) slănină.

Învăț

Poemul (sau **epopeea**) reprezintă o specie a genului epic, în versuri, de mare întindere, în care se relatează fapte eroice sau întâmplări neobișnuite, la care iau parte personaje excepționale. Caracteristicile epice se îmbină adesea cu elemente lirice. De regulă, poemul epic este divizat în cânturi.

Poemul epic poate fi **eroic** (*Iliada* și *Odissea*, atribuite lui Homer; *Eneida*, de Vergiliu), **istoric** (*La Henriade*, de Voltaire), **filozofico-religios** (*Divina Comedie* a lui Dante Alighieri), **eroi-comic** (ca *Țiganiada* lui Budai-Deleanu).

Țiganiada sau *Tabăra țiganilor* de Ioan Budai-Deleanu este un poem epic eroi-comico-satiric, alcătuit în douăsprezece cânturi. Opera pornește de la convențiile epopeii, dar le transformă parodic: în locul eroilor exemplari, apar personaje comice, nesigure, certărețe sau ridicole. Acțiunea este plasată în timpul lui Vlad Țepeș și urmărește, în plan alegoric, aventura unei comunități aflate în căutarea unui rost.

Comicul apare atunci când există o nepotrivire între aparență și realitate, între intenție și rezultat, între limbajul solemn și situația ridicolă.

Satira este forma de critică prin care autorul ironizează defecte morale, sociale sau politice.

Aplic

1. Cine participă la discuție? Notează numele personajelor care intervin și ideea principală susținută de fiecare.
2. Ce problemă încearcă personajele să rezolve?
 - a. organizarea unei lupte;
 - b. alegerea unei forme de conducere;
 - c. întoarcerea acasă;
 - d. pregătirea unei nunți.
3. De ce discuția personajelor devine comică? Ai în vedere:
 - a. felul în care vorbesc;
 - b. contradicțiile dintre personaje;
 - c. lipsa unei hotărâri clare;
 - d. disproporția dintre importanța problemei și comportamentul lor.
4. Explică, în trei-cinci enunțuri, cum se suprapun comicul și satira în acest fragment. Ce defecte omenești sau sociale sunt criticate?
5. Notează o trăsătură specifică poemului epic, ilustrată în fragment.

Lecturi succesive (II)

► Parcurge fragmentul de mai jos și observă cum imaginează autorul iadul.

Râuri dă foc încolo și-încoace
Merg bobotind ca nește pârjoale,
Focul nestâns toate-arde și coace,
Iar' pe zios, în loc de iarbă moale,
Jar și spuză¹ fierbinte răsare,
Nespusă din sine dând putoare.

[.....]

Toate păcatele mari dă moarte
Au și pedepse după măsură

[.....]

Judecătoriu ce luă mită
Pentru ca să facă strâmbătate,
Acolo slujește pentru pită
Și numa sângur pântru bucate,
Dar' a sa cuviincioasă plată
Nu o dobândește niceodată,

[.....]

Nemilostivii cătră săraci,
Care-a face milă nu să-îndură,
Umblă cerșind în iad pe la draci,
Însă pretutindene-îi înjură
Și, fără-a le da cevaș' în pungă
Sau în traistă, cu câinii alungă.

2. Ce emoții sau atitudini provoacă descrierea? Alege două variante și justifică prin secvențe din text.

- teamă
- dezgust
- uimire
- amuzament
- critică morală

3. Identifică două categorii de păcătoși pedepsiți în iad. Ce vină are fiecare?

4. Explică legătura dintre păcat și pedeapsă. Se poate spune că pedepsele au caracter moralizator?

5. În descrierea iadului apar imagini înspăimântătoare, dar și detalii comice sau grotești. Alege câte un exemplu din fiecare și explică efectul asupra cititorului.

6. Identifică două elemente de satiră socială. Ce categorii sunt criticate?

7. Transcrie din fragment:

- a. un arhaism;
- b. o formă populară.

8. Observă utilizarea frecventă a formei *dă*, în locul prepoziției *de*. Ce efect produce? Alege din lista următoare: ironie, comic, oralitate, complexitate, pitoresc, culoare locală, atmosfera unei epoci îndepărtate.

9. Explică, în 50-70 de cuvinte, de ce fragmentul despre iad poate fi citit atât ca imagine fantastică, cât și ca satiră morală.

Lecturi succesive (III)

► Citește fragmentul următor și observă, de data aceasta, cum imaginează autorul o parodie a paradisului.

Acolo Dumnezeu așa fece,
Să nu fie vară zădufoasă,
Nici iarnă cu ger, nici toamnă rece,
Ci tot primăvară mângăioasă;
Soarele-încălzește și desfată,
Iară nu pripește¹ niciodată.

Câmpurile cu flori osăbite
Ș-aici la noi încă nevăzute,
Sunt pre desfătat acoperite
Cu tot feliul de roduri crescute,
Iar' pă zios în loc dă pietricele
Zac tot pietri scumpe și mărgele.

În locul de arbori și copace
Cresc rodii, nărănciuri² și-alămâi
Și tot feliu dă pom ce la gust place,
Cum și rodite cu struguri vii,
Iar' în loc dă năsip și țărână.
Tot grăunță dă-aur iai în mână.

¹spuză – cenușă fierbinte.

Hieronymus Bosch, *Ispitele Sfântului Anton*, detaliu (1505-1506)

Aplic

1. Notează trei elemente prin care este construită imaginea iadului.

Râuri dă lapte dulce pă vale
Curg acolo și dă unt păraie,
Țăruri-s dă mămligă moale,
Dă pogăci³, dă pite și mălaie!...
O, ce sântă și bună tocmeală⁴!
Mânci cât vrei și bei fără' ostăneală.

Colea vezi un șipot⁵ dă rachie,
Ici dă proaspătă mursală⁶-un izvor,
Dincoalea baltă dă vin te-îmbie,
Iară căuș, păhar sau urcior
Zăcând afli-îndată lângă tine,
Oricând chieful dă băut îți vine.

Dealurile și coastele toate
Sunt dă caș, dă brânză, dă slănină,
Iar' munții și stânce gurguiate⁷,
Tot dă zahăr, stafide, smochine!...
De pe ramurile dă copaci,
Spânzură covrigi, turte, colaci.

Gardurile-acolo-s împletite
Tot cu fripți cârnăciori lungi, aioși,
Cu plăcinte calde streșinite,
Iar' în loc dă pari tot cârtaboși;
Dară spetele, dragile mele,
Sunt la garduri în loc de proptele.

¹a pripi – a dogori, a arde.

²năranci (noroancă) – portocală.

³pogace – turtă de mălai.

⁴tocmeală – rânduială.

⁵șipot – loc unde o apă curge repede.

⁶mursală – băutură fermentată preparată cu miere.

⁷gurguiat – țuguat.

Învăț

În *Țiganiada*, Ioan Budai-Deleanu folosește un limbaj variat, în care apar arhaisme, regionalisme, forme populare, neologisme și creații lexicale. Această diversitate produce culoare locală, efect comic și individualizează vocile personajelor. Textul este scris în versuri și valorifică procedee prozodice ingenioase, inclusiv rime neașteptate sau comice, care contribuie la parodiarea stilului solemn al epopeii.

Parodia constă în imitarea unei forme literare cunoscute, dar cu modificări care produc efect comic. În *Țiganiada*, modelul epopeii eroice este interpretat în registru comic: faptele mărețe sunt înlocuite cu certuri, frică, lăcomie, confuzie și dorințe materiale.

Alegoria permite citirea operei pe două niveluri: la suprafață, este povestea unei tabere de romi; în profunzime, textul reflectă probleme ale societății: lipsa de unitate, raportul

dintre putere și libertate, corupția, lăcomia, dezordinea și fragilitatea idealurilor colective.

Aplic

1. Precizează trei elemente care aparțin unei imagini tradiționale a raiului.
2. Notează trei elemente din text care transformă raiul într-un spațiu comic.
3. Cum este vremea în acest rai? Ce anotimpuri dispar și ce rămâne în locul lor?
4. Observă versurile în care apar enumerări de alimente. Ce efect are această acumulare?
 - Amplifică imaginea.
 - Produce umor.
 - Creează abundență.
 - Ironizează dorințele materiale.
5. Ce tip de mâncăruri predomină în descriere și ce spune acest lucru despre mediul social al personajelor?
6. Identifică o imagine care poate fi interpretată alegoric. Ce idee exprimă aceasta?
7. Descrierea raiului din *Țiganiada* este o satiră. Ce crezi că sugerează imaginile culinare în acest context? Alege una dintre variante sau propune alta și motivează-ți opțiunea, referindu-te atât la fragmentul parcurs, cât și la contextul socioistoric de la începutul secolului al XIX-lea.
 - a. spiritul iluminist antireligios;
 - b. o ironie la adresa lăcomiei oamenilor;
 - c. o critică adusă inegalităților sociale și sărăciei din orânduirea feudală.
8. La nivelul limbajului, se observă utilizarea arhaismelor și a cuvintelor populare: *osăbite*, arhaism fonetic pentru *deosebite*; *pre* cu rol de superlativ (*foarte/peste măsură*), în structura *pre desfățat*; *feliul*, formă populară pentru *felul*. Identifică alte două arhaisme și cuvinte populare prezente în text și notează formele actuale/standard ale acestora.
9. Versurile epopeii au note de subsol semnate de Erudițian, Criticos, Filologos și alții, prin care se aduc opinii contrare ori complementare, sporind comicul și satira. Un exemplu de notă de subsol este: „Poetul nostru, de bună samă au vrut să imiteze pe Virghil, când scrie că Eneia a mers la Câmpii Elisei.” Ce sugerează acest comentariu?
 - a. o critică la adresa lui Budai-Deleanu, făcută de un alt autor;
 - b. încercarea de educare a cititorului, prin explicarea aluziilor literare într-un mod amuzant;
 - c. autoironia autorului care își divizează identitatea în voci ficționale diverse și uneori contradictorii.

LIMBA ROMÂNĂ

Eseul (din francezescul *essai* – *încercare*) este o compoziție liberă sau structurată, în care se prezintă idei argumentate despre o temă literară, istorică, științifică etc., având un grad sporit de subiectivitate.

Eseul liber permite organizarea proprie a ideilor, în timp ce eseul structurat este o lucrare cu cerințe prestabilite.

Etapele redactării unui eseu

1. Fixarea temei, care, de regulă, este dată în cerință.
2. Stabilirea bibliografiei.
3. Lectura textelor literare, a conspectelor, a fișelor etc.
4. Organizarea ideilor în scris.
5. Redactarea propriu-zisă a eseului.
6. Revizuirea eseului și/sau implementarea feedbackului.

Criterii de monitorizare a redactării

În scrierea oricărui tip de text, ai în vedere următoarele criterii de monitorizare a redactării:

- **claritatea:** exprimarea limpede a ideilor;
- **coeziunea:** păstrarea subiectului/temei pe tot parcursul textului, logica înlănțuirii ideilor;
- **coerența:** legătura armonioasă dintre părțile textului;
- **respectarea proprietății termenilor:** corelarea intențiilor comunicative cu sensul cuvintelor folosite;
- **corectitudinea gramaticală;**
- **respectarea normelor de ortografie și de punctuație.**

10. Scrie un eseu, de circa 400 de cuvinte, în care să compari iadul și raiul din fragmentele citite. Evidențiază asemănările și deosebiri, referindu-te la spațiu, la senzații, la personaje, la valori, precum și la efectul comic și satiric al descrierilor. Include și o asemănare a operei *Țiganiada* cu un alt text studiat/citit ca lectură suplimentară.

La final, recitește textul și revizuieste-l, ținând cont de următoarele criterii: claritatea ideilor, coeziunea, coerența, respectarea proprietății termenilor, corectitudinea gramaticală, respectarea normelor de ortografie și de punctuație.

Lecturi succesive (IV)

► În discuțiile despre organizarea statului, Baroreu susține monarhia, Slobozan este pentru republică, iar Janalău încearcă să găsească o sinteză (pornind de la ideea că nicio formă de guvernare nu este în sine rea sau bună). Citește cu atenție fragmentul de mai jos.

Drept ce dar unul să ne stăpânească,
Sau doi, sau câțva? Din ce pricină?
Tocma s-aibă ei minte-îngerească
Și cu toată-înțălepciunea plină!
Eu, de voie bună, nu mi-oi pune
Jugul în grumazi, vă spun ș-o spune!

Cel mai înțelept încă rămâne
În urmă-om pățimaș ca și noi:
Și deacă-i vom da bici să ne mâne
Încătro va vrea, ca pe nește boi,
Mai pe-urmă el a mâna să-învață
Și-uită de-a trăgătorilor greață.
[.....]

Drept aceasta, ori sângura lege,
Ori nime-altul să ne stăpânească.
Căpetenia cetății-întrege
Legea să fie!... să ne domnească!...
Asta să ne fie fundământ
La cest a nostru așezământ.
[.....]

Adecă puseră să nu fie
Stăpânia lor nici monarhică,
Nici orice felu de-aristocrație,
Dar' nici cu totul democratică,
Ci demo-aristo-monarhicească
Să fie ș-așa să să numească.

Auguste Raffet, *Familie de romi în călătorie în Moldova*, detaliu (1837)

Aplic

1. Ideea lui Janalău despre forma de guvernare ilustrează spiritul iluminist? Argumentează.
2. Parcurge următorul fragment din eseul *Despre spiritul legilor*, scris de Montesquieu: „Există trei feluri de guvernământ: cel republican, cel monarhic și cel despotic. [...] Guvernământul republican este acela în care întregul popor sau numai o parte a lui deține puterea supremă; cel monarhic este acela în care conduce unul singur, dar potrivit unor legi fixe și dinainte stabilite; pe când, în cel despotic, unul singur, fără vreo lege și fără vreo regulă, mână totul după voința și capriciile sale.”

Precizează, în două-trei enunțuri, o idee comună eseului și fragmentului citit mai sus.

Postlectură

► În ultima parte a romanului *Călătoriile lui Gulliver*, de Jonathan Swift, publicat în 1726, Gulliver ajunge pe o insulă populată de cai înțelepți numiți *houyhnhnm*, care guvernează peste creaturi umane primitive și brutale numite *yahoo*. Swift descrie societatea cailor ca fiind guvernată exclusiv de rațiune. Ei nu cunosc conceptul de minciună, nu au războaie, lăcomie sau ierarhii politice corupte. Totuși, Swift ne arată că o lume pur rațională este, de fapt, inumană. *Houyhnhnm*-ii nu au compasiune, nu au artă, nu au spiritualitate și sunt dispuși să extermină o întreagă specie (pe *yahoo*). Citește fragmentul de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

„Îmi orânduisem mica mea gospodărie după pofta inimii. Stăpânul meu poruncise să mi se construiască o cameră după modelul obișnuit în țara lor, la vreo șase yarzi¹ depărtare de casă. Am acoperit pereții și dușumeaua cu lut, peste care am așternut rogojini făcute de mine însumi; am cules apoi cânepă sălbatică și mi-am confecționat un fel de pânză, pe care am umplut-o cu penele mai multor păsări, foarte gustoase, prinse cu ajutorul lațurilor făcute din păr de yahoo. Mi-am cioplit două scaune, cu cuțitul, fiind ajutat de căluțul murg la treburile mai grele și mai obositoare. Când hainele mi s-au ponosit de tot, mi-am făcut altele de piele de iepure și din pielea unor animale frumoase cam de mărimea acestora, numite *nnuhnoh*, al căror trup e acoperit de un puf foarte fin. Tot din pielea lor mi-am făcut și niște ciorapi, cu care nu-mi era rușine. Mi-am tălpuit ghetetele cu bucăți de lemn tăiat dintr-un copac, fixându-le de căpute, iar când căputele s-au rupt de tot, le-am înlocuit cu piei de yahoo uscate la soare. Adeseori scoteam miere din scorburile copacilor și o amestecam cu apă sau o mâncam cu pâine. Nici un om nu putea dovedi mai bine ca mine adevărul zicalor: Natura se mulțumește cu puțin și Nevoia este mama tuturor descoperirilor. Mă bucuram de o sănătate desăvârșită, precum și de liniște sufletească deplină; uitasem ce înseamnă trădarea sau nestatornicia unui prieten, loviturile ascunse sau fățîșe ale unui dușman. Nu aveam prilejul să mituiesc sau să lingușesc, să fiu slugarnic pentru a câștiga bunăvoința vreunui mare dregător sau a favoritului său. Nu eram nevoit să mă apăr împotriva înșelătoriei sau asupririi; aici nu se găseau nici doctori care să-mi ruineze trupul, nici avocați care să-mi ruineze averea; nu se aflau denunțatori care să tragă cu urechea la ce spun sau să mă spioneze; nu existau nici zeflemiști, critici, calomniatori, hoți de buzunare, tâlhari la drumul mare, spărgători, procurori, mijlocitori, bufoni, cartofori², politicieni, oameni spirituali, posomorâți, guralivi, gâlcevitori, răpitori, ucigași, bandiți, virtuoși; nu se aflau conducători sau adepți ai partidelor și disidențelor, nici

oameni care să încurajeze viciul prin seducție sau propriul lor exemplu; lipseau temnițele, securile, spânzurătorile, stâlpii infamiei; lipseau negustorii și meșteșugarii necinstiți; nu exista îngâmfare, vanitate sau prefăcătorie [...].

Am avut cinstea să fiu primit la mulți *houyhnhnm*-i care veneau să-l viziteze pe stăpânul meu sau să ia masa cu el; iar Înălțimea Sa și-a arătat bunăvoința, îngăduindu-mi să stau în cameră și să ascult la cele ce vorbeau. Atât el, cât și oaspeții lui catadicseau adesea să-mi pună întrebări și să asculte răspunsurile mele. Am avut de asemenea cinstea de a-l însoți de câteva ori pe stăpânul meu când făcea vizite altora. Nu deschideam gura decât ca să răspund la întrebări, și o făceam cu părere de rău, pentru că în felul acesta pierdeam atâtea clipe prețioase pentru a mă instrui; în schimb mă încânta nespus situația mea de umil ascultător al unor astfel de conversații, în care nu era nimic de prisos, unde cei de față rosteau cuvinte puține, însă pline de tâlc, și unde stăruia cea mai desăvârșită cuviință, fără cea mai mică urmă de ceremonie; aici nimeni nu lua cuvântul dacă știa că plăcerea pe care o încerca el nu va fi împărtășită și de ceilalți; aici nu existau întreruperi, discuții plictisitoare, patimă sau neînțelegeri. *Houyhnhnm*-ii erau de părere că atunci când se întâlnesc două persoane, o clipă de tăcere are o influență binefăcătoare asupra conversației. Mi-am dat seama că au dreptate, deoarece în timpul acestor pauze, se nasc idei noi care înviorează foarte mult convorbirea. În mod obișnuit ei discutau despre prietenie și bunăvoință, ordine și economie, alteori, despre diferitele fenomene ale naturii sau tradiții străvechi; despre limitele virtuții, legile de nestrămutat ale rațiunii sau hotărârile ce urmează a fi luate la următoarea mare adunare, și adesea, despre meritele deosebite ale poeziei.

Pot să adaug fără să mă laud că prezența mea le dădea adesea subiect de discuție, deoarece stăpânul meu avea prilejul să-și inițieze prietenii în istoria vieții mele și a Angliei, lucru despre care discutau cu multă plăcere, deși deloc măgulitor pentru neamul omenesc. De aceea, nu voi repeta cele ce spuneau. Să mi se îngăduie doar să arăt că Înălțimea Sa, spre marea mea admirație, părea să înțeleagă firea *yahoo*-ilor din toate țările mult mai bine decât o înțelegeam eu. După ce a zugrăvit toate viciile și nebuliile noastre, el a descoperit multe altele de care eu nu pomenisem niciodată; el căuta să-și închipuie ce însușiri ar putea să aibă un *yahoo* din țara lor dacă ar fi înzestrat cu un dram de

Jonathan Swift (1667-1745)

rațiune; în cele din urmă încheie, spunând că, după toate probabilitățile, o astfel de ființă este pe cât de ticăloasă, pe atât de nenorocită.

J.J. Grandville, Gulliver discutând cu houyhnhnm-i (1856)

Trebuie să mărturisesc că puținele cunoștințe de oarecare însemnătate pe care le am astăzi le-am căpătat mulțumită lecțiilor primite de la stăpânul meu și ascultând discuțiile dintre el și prietenii săi; și aș fi mai mândru să le pot asculta și astăzi decât dacă aș vorbi în fața celei mai mari și mai înțelepte adunări din Europa. Admiram forța, frumusețea și agerimea locuitorilor, iar o înmănunchere atât de fericită de virtuți în niște ființe atât de plăcute, trezea în mine cea mai profundă venerație.”

¹yard – unitate de măsură engleză pentru lungime, egală cu 0,91 m.

²cartofor – persoană care are patima jocului de cărți.

1. Alege litera corespunzătoare fiecărui răspuns corect.

- Care este rolul tăcerii în conversația *houyhnhnm*-ilor, conform observațiilor lui Gulliver?
 - a. este necesară pentru a lăsa loc nașterii unor idei noi, care înviorează discuția;
 - b. este o formă de ceremonie religioasă obligatorie;
 - c. este un semn de plictiseală;
 - d. este o pedeapsă pentru cei care vorbesc prea mult.
- Despre ce discutau de obicei *houyhnhnm*-ii în timpul întâlnirilor lor?
 - a. despre modalități de a-i extermina pe *yahoo*;
 - b. despre scandaluri politice;
 - c. despre invenții tehnologice avansate;
 - d. despre prietenie, ordine, economie, legile rațiunii.

2. Ce atitudine are Gulliver față de societatea din țara cailor? Justifică-ți răspunsul cu informații din fragmentul dat.

3. Gulliver compune o listă a viciilor care lipsesc din țara cailor. Alege șapte care încă există în societatea de astăzi și exemplifică-le, prin raportare la viața reală.

4. Făcând din *yahoo* ființe asemănătoare oamenilor, făpturi inferioare în țara *houyhnhnm*-ilor, Swift exprimă implicit ideea că societatea omenească nu va putea fi niciodată una ideală. Împărțiți-vă în grupe de câte patru și formulați argumente/contraargumente în vederea susținerii unei dezbateri pe această temă.

5. Deși Gulliver consideră această lume un paradis al rațiunii, comunitatea cailor decide, în final, că el este tot un *yahoo* și că prezența lui pune în pericol stabilitatea societății lor. Parcurge fragmentul următor și spune ce sugerează comportamentul lui Gulliver.

„Nici n-am apucat să intru bine pe ușă, când nevasta m-a luat în brațe și m-a sărutat, iar eu, nemaifiind deprins de atâta amar de vreme, cu atingerea acestui animal scârbos, am căzut într-un leșin care a ținut aproape o oră. În clipa când scriu rândurile de față, au trecut cinci ani de la întoarcerea mea în Anglia. În primul an nu puteam să sufăr prezența soției sau a copiilor mei. Nu puteam să îndur nici măcar mirosul lor, dar, pasămite, să mănânc cu ei în aceeași cameră. Nici până în ziua de azi ei nu îndrăznesc să se atingă de pâinea mea sau să bea din aceeași cană cu mine, după cum, pe de altă parte, nu le-am mai putut îngădui niciodată să mă ia de mână. Cu primii bani agonisiți mi-am cumpărat doi cai tineri, pe care îi țin într-un grajd bun, în timp ce într-o încăpere vecină locuiește cel mai bun prieten al meu, rândașul; când simt mirosul grajdului devin alt om. Caii mei mă înțeleg destul de bine; stau cu ei de vorbă cel puțin patru ceasuri pe zi. Ei nu știu ce înseamnă căpăstrul sau șaua, trăiesc în cea mai desăvârșită prietenie cu mine și se împacă de minune între ei.”

6. Dacă ai fi fost în locul lui Gulliver, întors în Anglia după ce ai trăit într-o lume „ideală”, ce ți s-ar fi părut cel mai greu de acceptat la societatea umană?

7. Folosește un program de inteligență artificială/IA (chatGPT, Gemini ș.a.) pentru a întocmi definiția și un scurt istoric al utopiei în cultura europeană. Cere-i să îți ofere și sursele folosite, pentru a verifica validitatea informațiilor.

8. Realizează o pagină de bandă desenată, cu cel puțin șase cadre, în care să redai o zi din viața ta într-o lume paradizică. În desene și în replicile personajelor sau ale naratorului, surprinde: două reguli/principii care guvernează lumea; cum arată locul; cum sunt locuitorii acestei lumi și cum se simt; ce atmosferă este. Poți avea ca punct de inspirație tehnologia, lumi utopice pe care le-ai descoperit în cărți/ filme, visul unei copilării fericite etc. La final, revizuieste lucrarea după criteriile de monitorizare a redactării despre care ai învățat.

► Parcurge schemele recapitulative de mai jos, apoi rezolvă activitatea de autoevaluare.

Afirmarea conștiinței culturale (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)

Anul	Context european și global	Principalele idei/semnificații
1689	Declarația Drepturilor (Anglia)	Monarhia constituțională: limitarea puterii regelui, garantarea drepturilor parlamentare
1776	Declarația de Independență (SUA)	Drepturile naturale: toți oamenii sunt egali și au dreptul la viață, libertate și fericire
1789	Revoluția Franceză	Libertate, Egalitate, Fraternitate: răsturnarea Vechiului Regim și a privilegiilor nobiliare

Anul	Lumea românească	Principalele idei/semnificații
Începutul secolului al XVIII-lea	Unirea unei părți a ortodocșilor cu Biserica Romei	Accesul românilor din Transilvania la educația occidentală prin școli latine
1735-1769	Reformele lui Constantin Mavrocordat	Reformismul luminat: modernizarea statului prin desființarea șerbiei în Țara Românească și în Moldova
mijlocul secolului al XVIII-lea	Școala Ardeleană	Emanciparea culturală și socială a românilor din Ardeal
1780-1782	Școlile lui Gheorghe Șincai	Promovează educația și cunoașterea în rândul românilor
1791-1792	<i>Supplex Libellus Valachorum</i>	Drepturi naționale: revendicarea egalității politice a românilor cu celelalte națiuni din Transilvania
1800-1812 (publicată abia între 1875 și 1877)	I. Budai-Deleanu, <i>Țiganiada sau Tabăra Țiganilor</i>	Poem epic, de inspirație iluministă: satiră la adresa sistemului feudal și pledoarie pentru forme de guvernare moderne
1812	Petru Maior, <i>Istoria pentru începutul românilor în Dacia</i>	Conștiința latinității: demonstrarea originii romane a poporului
1821	Revoluția lui Tudor Vladimirescu	Încetarea abuzurilor regimului fanariot
1826	Dinicu Golescu, <i>Însemnare a călătoriei mele</i>	Primul jurnal de călătorie tipărit în literatura română

Elemente de limbă

Comunicarea scrisă			
Conspectul	Jurnalul	Eseul	Criterii de monitorizare a redactării
expunere scrisă, sintetică și sistematică a punctelor esențiale dintr-o lucrare, un studiu etc.	scriere reflexivă, redactată la persoana I, în care sunt consemnate evenimente, gânduri, trăiri și emoții	compoziție liberă sau structurată, despre o temă literară, istorică, științifică etc., cu idei argumentate	• claritate • coeziune • coerență • respectarea proprietății termenilor • corectitudine gramaticală • respectarea normelor de ortografie și de punctuație

Autoevaluare

Completează enunțurile în caiet, referindu-te la parcursul tău din această unitate.

a. Din această unitate am înțeles că literatura din secolul al XVIII-lea

b. M-a impresionat

c. Aș vrea să mai discutăm despre ...

► Citește cu atenție fragmentul următor, apoi rezolvă cerințele pe o foaie separată.

Se acordă **10 puncte** din oficiu.

SUBIECTUL I

70 de puncte

„În zădar omenirea să plânge
Cumcă-a toate mari și mici greșele
Dracul poartă vina, care-împinge
Pe om la strâmbătate și rele,
Că cercând lucru-în amărunt bine,
Întâia pricină din om vine.

Dacă n-ar dare-omul ascultare
La întia-îndemnătură drăcească,
Iadul, cu toată ceata sa mare,
N-ar nimeri ca să-l biruiască,
Dară noi lucrăm din voie-adinsă
Și totuș zicem: dracu mă-împinsă.*”

*[nota aparține autorului] Poetul iar’ moralizește! și va să arete în stihurile aceste cumcă în deșert oamenii făcând rău, bagă toată vina dracului, zicând că dracul i-au împins la aceasta; căci (zice el), de n-ar da omul prilej și nu s-ar arăta plecaciunea sa spre rău, dracu nu l-ar putea așa lesne îndupleca; căci el văzând voia omului plecată, numai atunci îl îndeamnă. *Părintele Ascriteanul*.

a. Aceasta-i adevărat, că oamenii-s minunați într-o asemenea. Când fac ceva rău, zic: dracu m-au amegit la aceasta, iar’ când fac ceva bine, atuncia zic că Dumnezeu le-au dat acel gând bun!... așa dară ei nu sunt altă, fără o măhină, pe care o împinge cine cum îi place, pe dreapta sau pe stânga. *C. Criticos*.

b. Așa dar’ omul n-ar păcătui niceodată, căci el din sine și voia lui n-ar face nimica. *C. Mândrilă*.

(Ioan Budai-Deleanu, *Țiganiada*)

1. Notează câte un sinonim potrivit pentru cuvintele de mai jos, extrase din fragmentul citit. **15 puncte**

- greșele
- strâmbătate
- îndemnătură
- voie
- adinsă

2. Scrie litera corespunzătoare răspunsului corect. **15 puncte**

I. Ideea principală a primei strofe este că:

- a. omul este copleșit de vinovăție din cauza păcatelor;
- b. omul este vinovat de propriile păcate, nu forțele răului;
- c. în viața pământească, păcatul este inevitabil.

II. Din a doua strofă, reiese că:

- a. după ce greșește, omul încearcă să-și justifice faptele, dând vina pe forțele răului;
- b. omul nu este conștient de colaborarea sa cu răul;
- c. omul este o victimă colaterală a unui conflict între forțe superioare.

III. Vocea Părintelui Ascriteanul, din nota autorului:

- a. este serioasă;
- b. este neutră;
- c. ironizează discursul moralizator al autorului.

3. Ce are la bază explicația din text despre sursa răului? Alege una dintre variante și motivează-ți răspunsul, valorificând o secvență din text. **15 puncte**

- a. opiniile unor oameni diferiți;
- b. rațiunea;
- c. studiile științifice;
- d. legendele populare.

4. Ce trăsătură specifică Iluminismului reiese din text? Justifică-ți răspunsul în două-trei enunțuri. **15 puncte**

5. Rescrie versul „În zădar omenirea să plânge” în limba română actuală, păstrând înțelesul. **10 puncte**

SUBIECTUL AL II-LEA

20 de puncte

Scrie un eseu, de minimum 150 de cuvinte, în care să argumentezi viziunea iluministă a lui Budai-Deleanu asupra responsabilității umane, pornind de la fragmentul dat.

În redactarea textului, vei avea în vedere:

- identificarea atitudinii naratorului față de scuza universală a „ispitei diavolești”;
- rolul notelor de subsol în construcția semnificațiilor textului.

Se acordă **12 puncte** pentru conținut și **8 puncte** pentru redactare (marcarea corectă a paragrafelor; coerența textului; proprietatea termenilor folosiți; corectitudinea gramaticală; claritatea exprimării ideilor; ortografia; respectarea normelor de punctuație; lizibilitatea).

U4

Modernizarea formelor literare în prima parte a secolului al XIX-lea. Construcția textului

- Contextul socioistoric în prima parte a secolului al XIX-lea
- Întemeierea instituțiilor culturale (presă, teatru)
- Romanticismul european
- Revista *Dacia literară*
- Romanticismul pașoptist
- Nuvela romantică
- Balada
- Coerență: unitatea semantică globală a textului; progresia tematică; structura informațională a enunțului; relațiile dintre informațiile explicite și informațiile implicite
- Coeziune: referința textuală – mărci anaforice și cataforice; coordonarea și subordonarea ca mijloace de conectare sintactică în propoziție și în frază; topica enunțului în limba română modernă ca procedeu de coeziune; raportul propoziție/frază – text; relații și conectori transfrastici; mărci deictice
- **Recapitulare**
- **Evaluare**

Mihail Șuțu, ultimul domn fanariot al Moldovei (1819-1821)

Napoleon Bonaparte, împărat al Franței între 1804 și 1814 și în 1815

1. Contextul socioistoric în prima parte a secolului al XIX-lea

Prelectură

1. Privește imaginile alăturate, apoi răspunde la întrebări.
 - a. Observă îmbrăcămintea, postura celor ilustrați și decorul din cele două imagini. Ce diferențe îți atrag atenția mai întâi?
 - b. Care dintre personaje pare mai apropiat de lumea orientală? Dar de cea occidentală? Ce detalii vizuale sunt sugestive în acest sens?
 - c. Ce imagine a puterii transmite fiecare portret? Care pare să sugereze tradiția? Dar schimbarea?
 - d. Dacă cele două imagini ar reprezenta două modele de societate, ce cuvinte ai asocia fiecăreia?
 - e. Ce sugerează aceste două portrete despre lumea românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea?
2. Imaginează-ți că trăiești într-un oraș românesc din prima jumătate a secolului al XIX-lea, într-o perioadă în care apar gazete, se deschid școli și circulă idei noi, venite din Occident.
 - a. Alege una dintre aceste schimbări: apariția gazetelor, deschiderea școlilor sau circulația ideilor occidentale.
 - b. Notează o reacție pozitivă pe care ar putea să o aibă un tânăr față de această schimbare.
 - c. Notează o temere pe care ar putea să o aibă o persoană atașată de tradiții.
 - d. Explică, în două-trei enunțuri, dacă schimbarea aleasă ți se pare dificilă pentru oamenii epocii.

Învăț

Pentru a înțelege corect literatura română din prima jumătate a secolului al XIX-lea, este necesară plasarea ei în contextul socioistoric al vremii, marcat de Revoluția lui Tudor Vladimirescu din 1821. În urma acestui moment, au loc transformări importante, care favorizează modernizarea societății și a culturii românești, precum:

- schimbarea raporturilor dintre țările române și Imperiul Otoman după Pacea de la Adrianopol din 1829;
- reapariția domnitorilor de origine română, după încetarea regimului fanariot;
- începutul destrămării structurilor semifeudale;
- intensificarea contactelor cu Europa;
- modificarea intereselor marilor puteri.

În anul 1848 a avut loc o revoluție deosebit de importantă pentru dezvoltarea civilizației, a culturii și a literaturii române. Participanții și promotorii noilor idealuri sunt cunoscuți sub numele de **generația pașoptistă**.

La începutul secolului al XIX-lea, spațiul românesc intră într-o fază decisivă de reorganizare istorică, în care vechile structuri sociale coexistă tensionat cu primele forme ale modernității. Țara Românească și Moldova funcționează, până în 1821, sub regim fanariot, continuând să se afle sub suzeranitate otomană. Regimul fanariot, deși corupt și instabil, a accelerat circulația ideilor, a limbilor de cultură și a contactelor externe. În paralel, Transilvania, integrată Imperiului Habsburgic, oferă un model instituțional diferit,

ȘTIAI CĂ...?

Termenul *pașoptist* provine din prescurtarea numărului 48, fiind o creație internă a limbii române, și se utilizează exclusiv pentru a desemna fenomenul românesc al Revoluției europene de la 1848.

bazat pe școală, administrație și drepturi civile, favorizând afirmarea timpurie a conștiinței naționale.

Societatea rămâne majoritar rurală și ierarhică, dominată de boierime, însă, prin intermediul tiparului, orașele devin centre de reformă, de educație și de circulație a cărții. Se conturează o nouă elită intelectuală, formată din profesori, funcționari, traducători și publiciști, care preia rolul de mediator între tradiție și Occident. Cultura încetează să fie un atribut al elitei și devine un instrument public, orientat spre utilitate, ordine și coeziune socială.

Evenimentele politice ale perioadei – mișcarea din 1821, redactarea Regulamentelor Organice (documente cu rol constituțional, adoptate în 1831, în Țara Românească, și în 1832, în Moldova), ecoul revoluțiilor europene – nu produc rupturi imediate, ci fixează cadrul unei modernizări graduale. Influențele occidentale, filtrate prin traduceri, educație și modele instituționale, se suprapun peste fondul local bizantin și oriental, generând o sinteză specifică. Astfel, începutul secolului al XIX-lea nu reprezintă doar o etapă de tranziție, ci și momentul în care societatea românească își formulează pentru prima dată, coerent și conștient, proiectul de modernizare a societății.

Începutul secolului al XIX-lea este, pentru literatura română, momentul trecerii de la scrisul folosit în scop religios, administrativ, moral, la scrisul pentru literatură ca instituție modernă: cu autori conștienți de rolul lor, cu public, cu presă, cu program estetic (set de principii și valori artistice) și cu o limbă literară în curs de stabilizare. Cultura intră într-un regim nou: nu mai este doar ornament al elitei, ci devine mijloc de formare socială (educație, disciplină civică, identitate). Astfel, literatura se construiește pe un efort de normare și de îmbogățire a limbii realizat prin traduceri, manuale, gramatici, dicționare, școală. Se reduc treptat dependențele de registrul slavon-bisericesc și de formulele vechi, se introduc termeni noi (mai ales prin filieră franceză și italiană), iar scrisul caută o sintaxă mai clară, mai „europeană”. În această perioadă, limba nu e doar un instrument – este o problemă culturală centrală. **Traducerea** devine un mijloc de modernizare: nu importă doar subiecte, ci și genuri, tehnici narative, modele lirice, tipuri de personaje etc. Prin traduceri și adaptări, se conturează **clasicismul și romantismul**. Literatura nu mai este un fenomen izolat, ci devine un instrument de construcție a identității românești, fiind sprijinită de:

- **presă** (gazete, reviste), care creează actualitate, polemică (discuție în contradictoriu), gust, canon provizoriu (opere considerate reprezentative și valoroase într-o epocă);
- **școală**, care formează cititori și impune modele de limbă;
- **teatru**, care aduce literatura în spațiul social: educă, satirizează, popularizează idei.

Specific perioadei este **amestecul**: clasicismul oferă reguli, claritate, morală; romantismul aduce istoria, pasiunea, pitorescul, individualitatea. Nu există o înlocuire bruscă, ci o sinteză, vizibilă adesea la același autor. Astfel, se îmbină mai multe genuri și specii literare.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea se pun bazele învățământului în limba română, datorită ideilor progresiste și activității unor cărturari patrioți.

Gheorghe Lazăr

- În 1814, la Iași, Gheorghe Asachi deschide un curs de inginerie hotarnică în limba română, care urmărea formarea de specialiști în măsurarea moșiilor.
- În 1818, la București, Gheorghe Lazăr înființează Școala de la Sfântul Sava – prima școală cu predare în limba română.
- În 1824, la Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, mitropolitul Veniamin Costachi deschide o școală elementară cu predare în limba română, iar în 1828, prin strădaniile sale și ale lui Gheorghe Asachi, aici se organizează Școala Vasiliană.
- În 1834, la Brașov, se înființează prima școală comercială. Din 1836, profesor aici este George Barițiu, unul dintre cei mai activi promotori ai culturii române din Transilvania.

În această perioadă se dezvoltă treptat sistemul de învățământ:

- apar școli primare în principalele centre ale țării;
- se înființează școli pentru fete;
- apar școli normale (care pregăteau învățătorii pentru a preda) în capitalele județelor;
- sunt create primele școli superioare, precum și conservatoare de muzică și de arte dramatice.

Profesorii au manifestat mult entuziasm, deși s-au confruntat cu numeroase dificultăți:

- lipsa clădirilor școlare;
- lipsa manualelor și a materialelor didactice;
- experiența redusă în organizarea unui sistem modern de învățământ.

Învățământul în limba română a câștigat treptat prestigiu. Studiile s-au dezvoltat și s-au diversificat; matematica, studiul limbii și filozofia au început să fie aprofundate. Mulți tineri români și-au continuat studiile în Franța, Germania sau Italia. Acolo au intrat în contact cu idei moderne și cu personalități importante ale epocii, contribuind ulterior la dezvoltarea culturii române.

Aplic

1. Citește fragmentul de mai jos, extras din prefața volumului *Între Orient și Occident*, de Neagu Djuvara.

„Adevăratul proces de aculturare nu începe decât târziu, în veacul al XVIII-lea, întâi în Transilvania, prin contactul cu Roma și cu Viena al preoților și cărturarilor «uniți»¹, apoi dincoace de Carpați, prin pătrunderea lentă a literaturii franceze a Luminilor, pătrundere accelerată, paradoxal, de ocuparea sporadică a Principatelor de către austrieci și ruși. [...] Dintre toate popoarele ortodoxe din Europa răsăriteană, românii au fost cei la care occidentalizarea a fost cea mai rapidă și, mai cu seamă, cea mai spontană, favorizată fiind de apartenența la familia popoarelor neolatine și de afinitățile sentimentale și temperamentale cu italienii și francezii, în sfârșit de afirmarea aproape obsesivă a latinității, devenită o idee-forță în lupta de emancipare.

În loc de a oculta² sau minimiza acest fenomen de aculturație, [...] am avea motive mai curând să ne mândrim cu ritmul în care s-a înfăptuit, în prima jumătate a secolului trecut, această formidabilă revoluție în moravuri și mentalități.

Dar și odată admisă existența până la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea a două Europe, cea de stil occidental și cea de tradiție bizantină, această prezentare bipolară rămâne prea simplificatoare. [...] Se pot distinge cel puțin trei sau patru «straturi de cultură», care, la rândul lor, nu sunt uniform distribuite în straturile sociale. Boierii mari au adoptat de la domnii fanarioți, până în amănunt, stilul de viață țărigrădean (mai mult turcesc decât bizantin), de la îmbrăcăminte și mobilier până la gusturile alimentare, iar cultura lor – în înțelesul restrictiv al cuvântului – e aproape exclusiv grecească. Aceste moravuri s-au extins curând la boierii de țară și la marii negustori, ba, cu vremea, și la târgoveți. La toți însă, respectarea canoanelor bisericii răsăritene și a datinilor strămoșești menține legătura cu viața țărănească, inclusiv cu latura ei artistică, poezia, cântecul, jocul – cu atât mai mult cu cât limba e aceeași pe toată scara socială. [...] La țară, mai dăinuiesc obiceiuri străvechi, cărora nu li se poate pune cu ușurință eticheta bizantină, datini și credințe ale căror origini se pierd într-un trecut imemorial, precreștin, uneori și preroman; iar deprinderile vieții zilnice, acasă, ca și la câmp, par încremenite de veacuri.

Atunci apare în stratul cult al societății, și așa destul de subțire, o «minoritate activă» care adoptă cu pasiune ideile și moravurile Apusului și care prin acțiunea ei politică și intelectuală izbutește, în mai puțin de două generații, să preschimbe în adâncime cultura unui neam întreg. [...]

Războaiele austro-ruso-turce care se desfășoară pe pământul țărilor române, chiar dacă sporesc necazurile poporului, nasc totuși condițiile prielnice trezirii năzuințelor naționale și reluării negoțului pe scară mare cu «Europa». Din îndepărtata Franță, sosesc, încetul cu încetul, Luminile și purtările alese; dar, mai presus de orice, răsunetul Revoluției și urmările valurilor pe care le va fi stârnit. Moda și obiceiurile se schimbă și ele în același timp. Boierimea și burghezia, ce abia se năștea, adoptă cu patimă într-o singură generație îmbrăcămintea, purtările și ideile Occidentului, pregătind totodată revoluția viitoare. Apar primele semne ale economiei capitaliste. Între 1800 și 1848, țările române trec, dintr-odată, de la Evul Mediu la perioada contemporană.”

¹ „uniți” – (aici) referire la reprezentanții Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolice) din Transilvania.

² a oculta – a ascunde.

1. Alege varianta care explică cel mai bine sensul termenului *aculturație* din text:

- a. procesul prin care o cultură dispare complet;
- b. procesul prin care o cultură preia influențe și elemente dintr-o altă cultură;
- c. procesul prin care o cultură refuză orice influență externă;
- d. procesul prin care oamenii renunță la tradițiile lor.

2. În ce spațiu românesc s-a manifestat mai întâi procesul numit la exercițiul anterior? Unde s-a extins apoi?

3. Selectează din lista dată afirmația care exprimă corect ideea principală a textului:

- a. Occidentalizarea a fost identică în toate țările ortodoxe.
- b. În spațiul românesc, procesul de occidentalizare s-a realizat rapid și spontan, determinând o transformare profundă a societății, a culturii și a mentalităților.
- c. Influența culturii grecești a dispărut complet din societatea românească.

4. Numește doi factori care favorizează răspândirea ideilor occidentale în spațiul românesc.

5. Identifică o cauză și un efect ale occidentalizării în spațiul românesc, așa cum reies din text.

6. Formulează o concluzie de 30-50 de cuvinte despre felul în care vede Neagu Djuvara procesul de occidentalizare a spațiului românesc.

7. Explică semnificația secvenței „două Europe”, folosind informații din text și din alte surse sau din cultura ta generală.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

2. Întemeierea instituțiilor culturale (presă, teatru)

Prelectură

1. Privește imaginile alăturate, apoi răspunde la întrebări.

- Ce observații poți face despre titlul publicațiilor, alfabetul folosit, răspândirea teritorială?
- Ce elemente ale clădirii din imaginea d. sugerează influențe occidentale? Ce informații oferă acestea despre transformările din epocă?
- Ce fel de oameni crezi că citeau aceste gazete sau intrau într-o astfel de clădire?

2. Alege una dintre publicații sau Teatrul cel Mare de la Copou. Imaginează-ți că ești reporter în anul apariției/inaugurării și scrie o știre, de cinci-șapte enunțuri, în care să precizezi: evenimentul, locul, anul, persoanele implicate și importanța culturală. Prezintă știrea în fața colegilor.

Învăț

Societăți culturale în prima parte a secolului al XIX-lea

În prima parte a secolului al XIX-lea, societățile culturale au jucat un rol important în dezvoltarea și modernizarea culturii române, contribuind la răspândirea ideilor noi și la formarea conștiinței naționale.

În 1827, se înființează **Societatea literară**, condusă de Dinicu Golescu și de Ion Heliade-Rădulescu, care susținea întemeierea școlilor, crearea de periodice în limba română, înființarea unui teatru național. În 1833 apare **Societatea Filarmonică**, inițiată de Ion Heliade-Rădulescu și Ion Câmpineanu, care continuă activitatea Societății Literare. În 1844, se înființează, la București, o nouă *Societate literară* numită, din 1845, **Asociația literară a României**, în cadrul căreia activează promotori ai mișcării naționale (Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, August Treboniu Laurian ș.a.).

Aceste societăți culturale susțineau idealurile sociale și politice ale epocii și urmăreau dezvoltarea culturii. Ele militau pentru înființarea de școli primare în sate, pentru dezvoltarea învățământului superior și artistic în limba română, pentru editarea de ziare și pentru înființarea teatrelor în limba națională. Totodată, susțineau dezvoltarea literaturii originale, cercetarea folclorului, publicarea documentelor istorice vechi, traducerea și adaptarea operelor din literatura universală, încurajând întrunirile publice, unde se discutate probleme politice, literare și științifice.

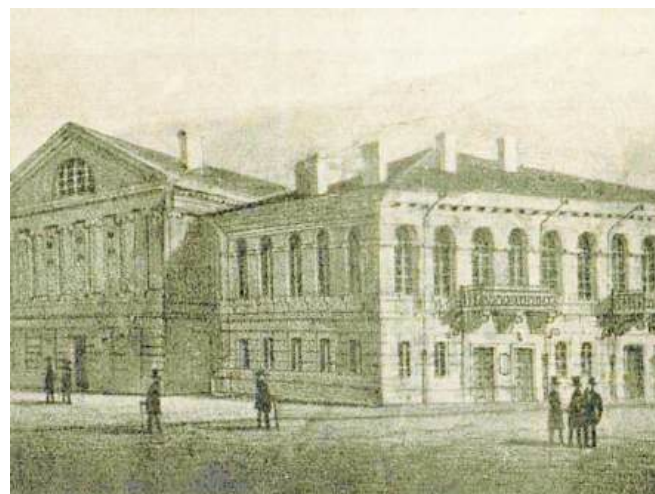
a. Curierul românesc, prima gazetă românească cu apariție regulată, publicată la București între 1829 și 1859

b. Albina românească, gazetă politico-literară apărută la Iași, între 1829 și 1835 și 1837 și 1850

c. Gazeta de Transilvania, gazetă politică, publicată la Brașov în 1838, înființată de George Barițiu

d. Teatrul cel Mare de la Copou, Iași, inaugurat în 1846, mistuit de foc în 1888

În această perioadă, mișcarea culturală nu mai depindea de curtea domnească sau de centrele monahale. Prin activitatea lor, societățile culturale au influențat puternic populația urbană și au contribuit la modernizarea societății.

Presa

În perioada pașoptistă se dezvoltă o activitate publicistică intensă, care contribuie la răspândirea ideilor moderne și la formarea conștiinței naționale.

➤ În 1829, apar primele ziare românești:

- *Curierul românesc*, la București, sub conducerea lui Ion Heliade-Rădulescu;
- *Albina românească*, la Iași, inițiat de Gheorghe Asachi.

➤ În 1838, la Brașov, George Barițiu înființează *Gazeta de Transilvania*.

➤ Un moment important îl reprezintă apariția, în 1840, a revistei *Dacia literară*, condusă de Mihail Kogălniceanu. Revista milita pentru unitatea culturală a românilor și pentru dezvoltarea unei literaturi originale.

➤ În 1845, Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian publică revista *Magazin istoric pentru Dacia*, cu orientare științifică. La Iași apare și culegerea de documente istorice *Arhiva românească*, îngrijită de Mihail Kogălniceanu.

➤ În 1848, în timpul Revoluției, apar numeroase ziare care susțin ideile revoluționare și promovează o publicistică militantă.

➤ După înfrângerea Revoluției, activitatea publicistică continuă în rândul revoluționarilor aflați în exil. Aceștia publică revista *România viitoare* (1850), condusă de Nicolae Bălcescu.

➤ În 1855, la Iași, Vasile Alecsandri publică revista *România literară*, care continuă activitatea *Daciei literare*, reunind în paginile ei texte valoroase ale scriitorilor români.

➤ În 1855 apare revista *Steaua Dunării*, condusă de Mihail Kogălniceanu, care susține idealurile politice și culturale ale epocii.

Prin ziare și reviste, presa a devenit un mijloc important de formare a opiniei publice și a contribuit la dezvoltarea culturii și la afirmarea conștiinței naționale.

Teatrul

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, trupele de teatru jucau în aer liber sau în saloane boierești, deoarece în Principatele Române nu existau încă instituții stabile dedicate acestor activități. În această perioadă, teatrul este puternic influențat de cultura occidentală. În orașe importante din Țara Românească și din Moldova, ca și din Transilvania, se țin spectacole în franceză, germană sau italiană, apoi, din ce în ce mai frecvent, în limba română.

➤ Primul edificiu teatral de pe teritoriul actual al României este construit în 1814-1816, la **Oravița**.

➤ În anul 1817 a fost ridicat **Teatrul din Arad**, la inițiativa comerciantului vienez Iacob Hirschl, primele reprezentații fiind susținute de trupe maghiare și germane. Pe scena teatrului arădean a urcat și trupa lui Mihai Pascaly și Matei Millo, venită de la București, ocazie cu care Mihai Eminescu a fost suflor (1868).

➤ În 1840, la **Iași**, sub conducerea lui Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu, se înființează **Teatrul Național**. Din 1846, instituția a funcționat în sala Teatrului cel Mare de la Copou, până când aceasta a fost mistuită într-un incendiu, în 1888.

➤ În **București**, primul teatru – în realitate, o mică încăpere – este înființat la **Cișmeaua Roșie**, unde se țin spectacole în limba greacă.

➤ În 1836, Societatea Filarmonică începe demersurile pentru construirea unui teatru național la București. Abia în 1852 se deschide **Teatrul cel Mare din București**, condus de Costache Caragiale. Prima reprezentație are loc la 31 decembrie 1852, cu piesa *Zoe sau Un amor românesc*, urmând ca în 1853 actorul Matei Millo să joace, pentru prima dată la București, piesa *Chirița în provincie*, de Vasile Alecsandri.

Ca și presa, teatrul a contribuit la formarea culturală și social-politică a boierimii și a păturilor de mijloc, fiind, totodată, un puternic instrument de modernizare a societății românești.

Teatrul din Oravița, care adăpostește astăzi Muzeul de Istorie a Teatrului și a orașului Oravița

Actuala clădire a Teatrului Național București (inaugurată în 1973)

Aplic

► Citește cu atenție fragmentul de mai jos, pentru a putea rezolva cerințele.

„Capitala atrage. Seducțiile ei sunt pentru toate gusturile, pentru toate obrazyele și pentru toate buzunarele. În orașul meloman¹ și boem² nu trece săptămână fără un concert și câteva spectacole de teatru. De la Franz Liszt, care a fost la București în 1847, până la pianistul Wieniawski, care a fost invitat în 1881 și a avut «o programă foarte atrăgătoare (Beethoven, Haydn, Chopin, Händel, Bach)», de la cântăreața italiană Adelina Patti la actrița care uimise Parisul, Sarah Bernhardt, bucureștenii au avut ocazia să-i primească la ei acasă pe marii artiști ai secolului. [...]

De la București, artiștii se duc adesea în fosta capitală Iași. În ultimii ani ai secolului, Teatrul Național ajunge la aproximativ 150 de reprezentații anual. [...]

Secolul 19 este unul cu barbă și mustăți. Le poartă Europa, le poartă Parisul, Berlinul, Londra și Viena și le poartă, la marginea de sud-est a continentului, toată România bărbaților. [...]

Literatura și viața comunică deplin și direct în șuvoiul nebuniei romantice, viața intră în carte, cartea intră în viață și cartea intră în carte [...]. Lectura de identificare e resimțită ca singura demnă de carte și de viață deopotrivă, iar ficțiunea nu e încă o noțiune prea limpede.

Arta de a citi și pericolele lecturii încep totuși să-i preocupe pe posesorii de biblioteci. În epistolele elevului Kogălniceanu către surorile lui, scrise în franceza lui Fénelon³, apar, în 1836, primele semne de exclamare și alarmă [...]. Unde duce citirea de romane? La morți ca-n romane [...]. Kogălniceanu rămâne preocupat și mai târziu de influența cărților asupra minților fragede. Chiar dacă nu antrenează catastrofe de proporții, romanele sentimentale, lectură frivolă și smintitoare, nu sunt recomandate tinerilor de pe la jumătatea secolului. [...]

Librăriile încep să intre firesc în peisajul orașelor. Una dintre primele este a lui C.A. Rosetti, care, împreună cu prietenul său vienez și revoluționar Winterhalder, are și tipografie. [...] Librăria are sală de lectură și e loc de întâlnire pentru revoluționari. În anul Unirii [1859], oferta lui Rosetti, anunțată în gazete, este destul de eterogenă calitativ, dar bogată și pe toate gusturile, cu cărți scoase în propria tipografie. Poezie, proză, teatru, între care *O soarea la mahala* de Costache Caragiali, traduceri, de pildă *Meropa* lui Voltaire, [...] ceva carte «practică», broșuri de negustorie, studii de pedagogie și de teorie militară. [...]

Titlurile sunt scrise într-un alfabet de tranziție, cu caractere slave și latine. Din păcate, obișnuința de a cumpăra cărți de la librărie încă nu există între concitadinii lui Rosetti, a cărui întreprindere îndrăzneată dă faliment. Dar alții îi iau locul. [...]

În marile cotidiane, literatura pătrunde pe două căi: reclama la cartea proaspăt tipărită și foiletoanele, de obicei traduceri nesemnate, bine plasate, pe prima sau a doua pagină, dovadă că se citesc cu interes. Pe strada Lipscani se află librăria lui G. Ioanid, la care «domnii studenți» pot găsi cărți de specialitate, «uvraje»⁴ de științe, litere, jurisprudență, finanțe etc., și colecția *Biblioteca literară*, cu *Misterele Parisului* de [Eugène] Sue sau *Fiziologia maritajului* de [Honoré de] Balzac.”

(Ioana Pârvulescu, *În intimitatea secolului 19*)

¹**meloman** – persoană căreia îi place mult muzica.

²**boem** – persoană nonconformistă (de obicei artist sau scriitor) care duce o viață dezordonată.

³**François Fénelon** – teolog și scriitor francez, precursor al Iluminismului.

⁴„**uvraje**” – adaptare a cuvântului francez *ouvrages* (opere).

1. Precizează două forme de viață culturală, prezente în Bucureștiul secolului al XIX-lea, așa cum reies din text.
2. Explică, în trei-cinci enunțuri, de ce capitala apare în text ca un centru de atracție culturală.
3. Numește două orașe reprezentând spații importante pentru viața culturală românească și precizează prin ce tip de activități culturale se remarcă fiecare.
4. La ce se referă autoarea în secvența „Le poartă Europa, le poartă Parisul, Berlinul, Londra și Viena și le poartă, la marginea de sud-est a continentului, toată România bărbaților.”? Ce sugerează despre influențele din spațiul românesc?
5. Selectează trei exemple de instituții sau spații culturale, aflate în formare ori în consolidare, și explică, pentru fiecare, ce rol avea în viața publică.
6. Arată cum devine librăria mai mult decât un simplu loc de vânzare a cărților. Se mai aplică aceste aspecte în viața cotidiană?
7. Ce se sugerează despre schimbarea mentalităților față de lectură în secolul al XIX-lea? Răspunde, valorificând atât fragmentul despre „pericolele lecturii”, cât și pasajele despre librării și foiletoane.
8. Formulează, în 50-80 de cuvinte, o concluzie despre felul în care textul Ioanei Pârvulescu surprinde procesul de modernizare culturală a societății românești.
9. În perechi, realizați, electronic, o hartă mentală referitoare la viața culturală românească, în care să includeți principalele teatre, librării, tipografii și spații de lectură din București și Iași, menționate de autoare, precum și altele, descoperite de voi pe parcursul lecției sau pe baza unor surse diverse.
10. Alege o reclamă actuală la o carte sau la un eveniment cultural. Identifică două cuvinte/structuri care leagă ideile și explică prin ce se deosebește organizarea mesajului de cea a unui text literar.

Caspar David Friedrich,
Hoinarul deasupra mării de ceață
(circa 1818)

3. Romantismul european

Prelectură

1. Citește următorul fragment, extras din prefața la piesa de teatru *Cromwell*, scrisă de Victor Hugo în anul 1827. Precizează ce caracteristici atribuie scriitorul francez artei.

„Nu există reguli, nici modele; sau mai bine zis, nu există alte reguli, decât legile generale ale naturii care domină arta în întregul ei și legile speciale care, pentru fiecare compoziție în parte, rezultă din caracteristicile proprii fiecărui subiect.”

2. **Jurnal imersiv.** Privește tabloul *Hoinarul deasupra mării de ceață*, de Caspar David Friedrich. Imaginează-ți că ești personajul aflat pe stâncă și scrie o pagină de jurnal, de cel puțin 100 de cuvinte. Notează ce vezi, ce auzi, ce simți și ce gânduri îți trezește peisajul. Integrează cel puțin două dintre următoarele aspecte: singurătatea, natura grandioasă, misterul, neliniștea sau dorința de cunoaștere. Ține cont și de viziunea despre artă din epocă, sugerată și în prefața lui Victor Hugo.

Învăț

Romantismul este un curent literar și artistic care ia naștere la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în Germania, Anglia și Franța, ca reacție împotriva regulilor rigide ale clasicismului și a excesului de raționalism prezent în gândirea iluministă. Acest curent este prefigurat de preromantism, o etapă de tranziție care anunță sensibilitatea și temele specifice romantismului. Victor Hugo este considerat teoreticianul romantismului francez, prin ideile enunțate în prefața la piesa *Cromwell*, din anul 1827, unde susține renunțarea la regulile clasice și afirmă necesitatea unei arte libere, capabile să redea complexitatea vieții. În Europa, romantismul apăruse mai devreme; la noi, el se manifestă prin **pașoptism**, ca mișcare culturală, civică și națională. De aceea, pașoptismul poate fi înțeles ca romantism românesc militant, adaptat modernizării târzii.

Pe parcursul manifestării sale, romantismul a luat două direcții principale: **High Romanticism** („romantism înalt”) și romantism **Biedermeier** („romantism îmblânzit”).

High Romanticism (1790-1815) pune accentul pe **respingerea** normelor culturale tradiționale și pe **radicalism ideologic**, pe **legătura profundă dintre individ și natură** (simț cosmic), pe **interesul pentru absolut** și **trăire interioară** (misticism), pe **capacitatea scriitorului de a înțelege sensuri profunde** (vizionarism) și pe integrarea contrariilor (apar relații de opoziție).

Romantismul de tip **Biedermeier** (1815-1848) aduce în prim-plan **viața socială** și pe cea de **familie**, orientarea spre **stabilitate emoțională**, preferința pentru **echilibru**, modestie, decență (conservatorism), **resemnare** și **ironie**.

Romantismul în Germania

În Germania, romantismul cunoaște una dintre cele mai ample și variate dezvoltări. Acest curent contribuie la lărgirea orizontului spiritual, prin interesul pentru Evul Mediu și Renaștere, pentru opera unor autori precum Dante sau Shakespeare, dar și prin cultivarea poeziei populare. În același timp, romantismul german stimulează dezvoltarea cercetărilor istorice și etnografice, a studiilor de filologie romantică și a filozofiei naturii. La început, romantismul este asociat cu opera lui **Johann Wolfgang von Goethe** și a lui **Friedrich Schiller**, însă într-o etapă preliminară pot fi menționați și autori precum **Jean Paul**, **Friedrich Hölderlin** și **Heinrich von Kleist**. În cadrul mișcării romantice din Germania, se disting trei centre importante: Jena, Heidelberg și Berlin. Printre reprezentanții de seamă ai romantismului german se numără **August Wilhelm Schlegel**, **Friedrich Schlegel**, **Novalis** și **Heinrich Heine**.

ȘTIAI CĂ...?

Termenul *Biedermeier* este un cuvânt compus din limba germană, alcătuit din *bieder*, care înseamnă *simplu*, *respectabil*, și *Meier*, care este un nume de familie comun în spațiul german.

Cuvântul își are originea în numele unui personaj satiric din literatura germană, creat de scriitorii Ludwig Eichrodt și Adolf Kussmaul, în anii 1850, pentru a reprezenta omul simplu, fără aspirații.

Romantismul în Anglia

Dacă romantismul german se remarcă prin literatura fantasticului, prin explorarea visului și a miturilor, romantismul englez se caracterizează prin cultul naturii și al sentimentelor, precum și prin atenția acordată pasiunii, considerată o manifestare spontană a firii omenești. Contemporani unor mari transformări istorice, scriitorii romantismului englez reflectă în operele lor ecoul luptei pentru formarea națiunilor burgheze și al mișcărilor naționale de eliberare. În etapa de început, romantismul englez este reprezentat de „poetii lacurilor”: **William Wordsworth**, **Samuel Taylor Coleridge** și **Robert Southey**. Alte nume importante ale romantismului englez sunt **Walter Scott**, **George Gordon Byron** (Lordul Byron), **John Keats**, **Jane Austen** și **Mary Shelley**.

Lordul Byron

Romantismul în Franța

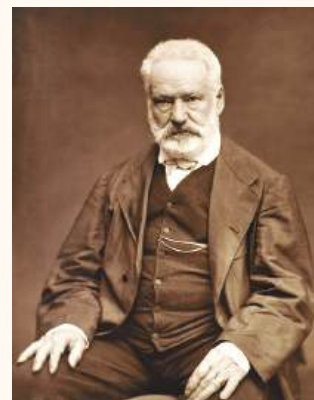
În Franța, romantismul îl are în centru pe marele scriitor **Victor Hugo**. Prin forța talentului și diversitatea genurilor literare abordate, precum și prin amploarea și durabilitatea operei sale, acesta continuă tradiția marilor creatori ai literaturii universale, precum Homer, Virgil, Dante Alighieri, William Shakespeare și Johann Wolfgang von Goethe. Printre scriitorii romantici francezi se numără și **Alphonse de Lamartine**, **Alfred de Vigny**, **Alexandre Dumas** și **Alfred de Musset**.

Mary Shelley

Romantismul în alte spații culturale

Romantismul s-a manifestat și în alte literaturi europene și americane. În Italia se remarcă poetul **Giacomo Leopardi**. În Rusia, reprezentanți importanți sunt **Alexander Pușkin** și **Mihail Lermontov**. În literatura maghiară, romantismul este reprezentat de **Sándor Petőfi**, iar în literatura poloneză, de **Adam Mickiewicz**. În literatura americană, unul dintre cei mai cunoscuți autori romantici este **Edgar Allan Poe**, celebru pentru poeziile și prozele sale cu elemente fantastice și misterioase.

Victor Hugo

Trăsăturile romantismului

- romanticii își propuneau ca **surse de inspirație** realitățile naționale, tradițiile folclorice, istoria, legendele și miturile;
- **cultul eului**, prin exagerarea personalității și tema condiției omului de geniu;
- primează **sentimentul**, sensibilitatea umană asupra rațiunii;
- există o strânsă legătură între **indivd** și **natură**;
- **absolută libertate de creație**, încercarea de a elibera actul creației de orice convenții sau canoane clasice; de aici apare și **amestecul speciilor**, o trăsătură a literaturii romantice;
- predilecția pentru **cosmic** (motive astrale: *stelele, luna, soarele*), pentru **exotic** (*insula*), pentru **magic** și **fantastic**, pentru **nocturn** (*motivul visului, al somnului*), pentru **acvatic** (*ape, izvoare, mare, fântână* etc.);
- folosirea altor **motive specifice**: *demoniacul, mortul viu, copacul sacru, floarea albastră, ruinele*;
- **antiteza** ca procedeu compozițional specific;
- personaje romantice: *geniul, demonul, îngerul, sentimentalul, visătorul, răzvrătitul, însetatul după absolut*;
- romantismul surprinde **personaje excepționale**, ieșite din comun, dominate de pasiuni puternice, singurătate, revoltă sau idealuri înalte; personajele sunt înfățișate adesea în situații neobișnuite și fac parte din toate mediile sociale;
- **stări specifice**: *frenesia, beția sufletească, melancolia, tristețea, plăcerea*.

Giacomo Leopardi

Aplic

1. Asociază fiecare dintre particularitățile „romantismului înalt” din coloana A cu manifestările acestora în literatură din coloana B.

A	B
a. simț cosmic	• relații de opoziție, precum înger-demon, pozitiv-negativ, cosmic-terestru
b. vizionarism	• peisaje grandioase, reflecții despre condiția umană în raport cu eternitatea
c. misticism	• tablouri simbolice și ample, ton solemn, teme precum destinul, istoria, poetul izolat și neînțeleș
d. integrarea contrariilor	• limbaj simbolic și metaforic, aspirația spre infinit și spre absolut, folosirea sugestiei

2. Citește fragmentele de mai jos și completează tabelul, după model.

Motive romantice	Antiteza	Atmosfera romantică
<i>luna</i>		

A. „Era senină luna și se juca pe valuri,
Fereastra-i larg deschisă la briza nopții-adânci.
Privea sultana marea, cum se izbea de stânci,
Cu fir de-argint tivindu-și cernitele ei maluri.”
(Victor Hugo, *Clar de lună*)

B. „Devala mă întorn
La sfânta, negrăita,
Tainică noapte.
Cât de departe zace lumea,
Și se scufundă într-o genune!
Și e deșert locul ei și singuratic!
O adâncă melancolie
Suflă pe strunele pieptului.
Depărtare a amintirii,
Dorință a tinereții,
Visuri ale copilăriei.”
(Novalis, *Imnuri pentru noapte*)

C. „Dormi în pământ, sub nea, dormi în neștire;
În rece groapă dormi, pe cellalt mal.
Au te-am uitat, tu, singura-mi iubire,
De care mă desparte-al vremii val?”

Când gânduri fluturând se-ntoarnă-acasă,
la nordicul meu țărm cu unde reci,
își odihnesc aripa-n iarba deasă
ce inima-ți acoperă în veci”

(Emily Brontë, *Amintire*)

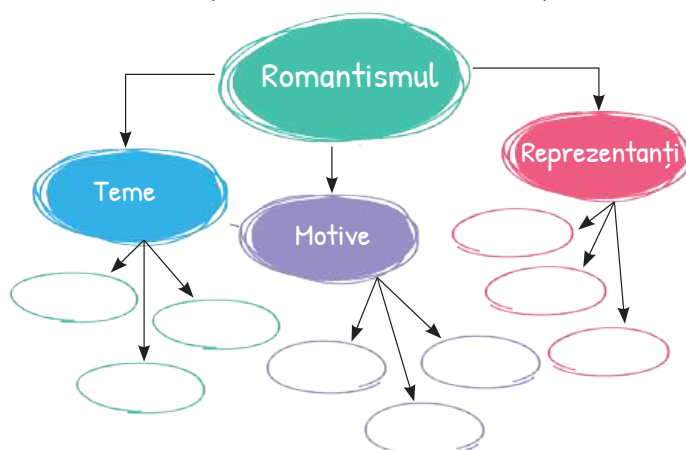
D. „O, lună grațioasă, îmi amintesc,
Că, în urmă cu un an, tot pe colina asta,
Am venit plin de suferință să te privesc.
Iar tu atârnai atunci deasupra pădurii
Și, la fel ca acum, luminai frumoasă.
Dar, ceața și geana tremurândă de plâns
Din coșul lacrimilor mele, în ochii mei
Sunt chipul tău necăjit”

(Giacomo Leopardi, *Până la lună*)

3. Precizează, pentru fiecare dintre textele de la exercițiul anterior, tipul de romantism în care se încadrează și justifică-ți alegerea. Compară răspunsul cu al unui coleg.

4. Scrie un text, de minimum 50 de cuvinte, în care să argumentezi că unul dintre fragmentele citite la exercițiul 2 se încadrează în romantism. Ai în vedere definirea curentului, enumerarea a două trăsături și exemplificarea acestora.

5. Completează, în caiet, harta conceptuală de mai jos, folosind informațiile descoperite în această lecție.

6. Compune o strofă, de minimum patru versuri, în stil romantic, în care să incluzi:

- descrierea unui peisaj;
- prezentarea unui sentiment puternic (dragoste, melancolie, dor etc.);
- cel puțin o figură de stil (personificare, metaforă sau epitet).

¹genune – prăpastie adâncă, abis.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

4. Revista *Dacia literară*

Prelectură

► Imaginează-ți că este anul 1840 și că, împreună cu alți tineri interesați de cultură, lansezi o revistă literară. Caută mai întâi informații despre o revistă culturală actuală, de exemplu *The New Yorker*, *Observator cultural*, *Dilema* sau *România literară*. Ce texte publică, ce teme preferă și cui se adresează?

Scrie apoi un text, de minimum 50 de cuvinte, în care să prezinți revista la care te-ai gândit. Precizează ce texte ai publica, ce valori ai susține și ce ai respinge. Compară ideile tale cu articolul-program al revistei *Dacia literară*.

Lecturi succesive

► Ascultă, în lectura profesorului, articolul-program al revistei *Dacia literară* (apărută la Iași în 1840), intitulat *Introducere*.

Introducere

de Mihail Kogălniceanu

La anul 1817, d. Racocia, c. c. translator românesc în Lemberg, publică prospectul unei foi periodice ce era să iasă pentru întâiași dată în limba românească. Planul seu nu se putu aduce în împlinire. La anul 1822, d. Z. Carcalechi, în Buda, cercă pentru a doua oară a asămine întreprindere, dar și aceasta fu în zădar. În sfârșit, la 1827, d. I. Eliad¹ vru și ar fi putut, pe o scară mult mai mare, să **isprăvească** aceea ce Racocia și Carcalechi nu putură face. Ocârmuirea de atunci a Țării Românești nu-i dădu voia trebuincioasă. Așa, puținii bărbați carii pe atunci **binevoia** a se mai **indeletnici** încă cu literatura națională pierdură nădejdea de a vede vreodată gazete românești. Numai doi oameni nu pierdură curagiu, ci așteptară toate de la vreme și de la împregiurări. Aceștii fură d. aga Asachi² și d. I. Eliad ; unul în Moldavia, altul în Valahia păstra în inima lor focul luminător a științelor. Așteptarea lor nu fu înșelată. Împregiurări cunoscute de toți le veniră întru ajutor. Așa, la 1 iunie 1829 în Iași, *Albina Românească* văzu lumina zillii pentru întâiași dată. Puțin după ea se arătă și *Curierul Românesc* în București. De atunci, unsprezece ani sunt aproape; între alte multe înaintări ce s-au făcut în îmbele principaturi, literatura n-au rămas în lenevire. Ajutată de **stăpânire**, apărută și îmbogățită de niște bărbați mari și patrioți adevărați, a cărora numi vor fi trainice ca veacurile, înlesnită prin miile de școli ce s-au făcut în târgurile și satele Moldo-valahiei, literatura noastră făcu pasuri de urieș și astăzi se numără cu mândrie între literaturile Europei.

După *Albină* și după *Curier*, multe alte gazete românești s-au publicat în deosebitele trii mari provincii ale vechei Dacii. Așa, în puțină vreme, am văzut în Valahia: *Muzeul național*, *Gazeta teatrului*, *Curiozul*, *Romania*, *Pământeanul*, *Mozaicul*, *Curierul de îmbe sexe*, *Vestitorul bisericesc*, *Cantorul de avis*; în Moldova: *Alăuta românească*, *Foaia satească*, *Oziris*; în Ardeal: *Foaia Duminiceii*, *Gazeta de Transilvania* și *Foaia inimii*. Unele dintr-însele, adică acele care au avut un început mai statornic, trăiesc și astăzi; celelalte au pierit sau din nepăsarea lor, sau din vina altora. Cele mai bune foi ce avem astăzi sunt: *Curierul românesc*, sub redacția d. I. Eliad, *Foaia inimii* a d. Bariț și *Albina românească*, carea, în anul acesta mai ales, au dobândit îmbunătățiri **simțitoare**. Însă, afară de politică, care li ia mai mult de jumătate din coloanele lor, tustrele au mai mult sau mai puțin o coloră locală. *Albina* este prea moldovenească, *Curierul*, cu dreptate poate, nu prea ne bagă în seamă, *Foaia inimii*, din pricina unor greutăți deosebite, nu este în puțină de a ave împărtășire de înaintirile intelectuale ce se fac în îmbele principaturi. O foaie, dar, carea, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională, o foaie carea, făcând abnegație de loc, ar fi numai o foaie românească și prin urmare s-ar îndeletnici cu producțiile românești, fie din oricea parte a Daciei, numai să fie bune, această foaie, zic, ar împlini o mare lipsă în literatura noastră. O asemenea foaie **ne vom sili** ca să fie *Dacia literară*; ne vom sili, pentru că nu avem **sumeata** pretenție să facem mai bine decât predecesorii noștri. Însă urmând unui drum bătut de dâșii, folosindu-ne de cercările și de ispita lor, vom ave mai puține greutăți și mai mari înlesniri în lucrările noastre.

Dacia, afară de compunerile originale a redacției și a conlucrătorilor sei, va primi în coloanele sale cele mai bune scrieri originale ce va găsi în deosebitele jurnaluri românești. Așadar, foaia noastră va fi un repertoriu general al literaturii românești, în carele, ca într-o oglindă, se vor vede scriitori moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni, fieștecările cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul seu.

Urmând unui asemenea plan, *Dacia* nu poate decât să fie bine primită de publicul cetitor. Cât pentru ceea ce se atinge de datoriile redacției, noi ne vom sili ca moralul să fie pururea pentru noi o tablă de legi și scandalul o urâciune izgonită. Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana. Vrăjmași a arbitrarului, nu vom fi arbitrari în judecățile noastre literare. Iubitori ai păcii, nu vom priimi nici în foaia noastră discuții ce ar pute să se schimbe în **vrajbe**. Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dizbinare; cât pentru noi, dar, vom căuta să nu dăm cea mai mică pricină din carea s-ar pute isca o urită și neplăcută neunire. În sfârșit, țalul nostru este realizația dorinții ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.

Dorul imitației s-au făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură. Mai în toate zilele ies de subț teasc³ cărți în limba românească. Dar ce folos! că sunt numai traducții din alte limbi și încă și acele de-ar fi bune. Traducțiile însă nu fac o literatură. Noi vom prigoni cât vom putea această manie ucigătoare a gustului original, însușirea cea mai prețioasă a unii literaturi. Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țeri sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi **subiecturi** de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații. Foaia noastră va primi cât se poate mai rar traduceri din alte limbi; compuneri originale îi vor umple mai toate coloanele.

Dacia, ce prin urmare va cuprinde toate ramurile literaturii noastre, va fi despărțită în patru părți. În partea dintâi vor fi compuneri originale a conlucrătorilor foaiei; partea a doua va avea articole originale din celelalte jurnale românești. Partea a treia se va îndeletnici cu critica cărților nou ieșite în deosăbitele provincii ale vechei Dacii. Partea a patra, numită *Telegraful Daciei*, ne va da **înștiințări** de cărțile ce au să iasă în puțin, de cele ce au ieșit de sub tipar, relații de adunările învățaților români, știri despre literaturii noștri și, în sfârșit, tot ce poate fi vrednic de însemnat pentru publicul român.

¹*I. Eliad* – Ion Heliade-Rădulescu.

²*aga Asachi* – Gheorghe Asachi.

³*teasc* – mașină de imprimat.

Aplic

1. Asociază, în caiet, cuvintele din coloana A cu sinonimele lor din coloana B.

Coloana A	Coloana B
• să isprăvească • a se îndeletnici • stăpânire • simțitoare • ne vom lili • sumeața • vrajbe • pitorești • subiecturi • înștiințări	• ne vom strădui • măreața • anunțuri • certuri • expresive • guvernare • a se preocupa • să termine • semnificative • subiecte

2. Răspunde la întrebările de mai jos:

- Ce reviste românești, menționate de autor, au apărut înaintea *Daciei literare*?
- Ce sugerează secvența „o foaie [...] ar fi numai o foaie românească”?
- Ce fel de foaie/publicație își propune să fie *Dacia literară*?
- Ce nemulțumire exprimă autorul față de publicațiile deja existente?
- Ce se poate deduce despre atitudinea autorului față de revistele cu orientare locală?
- Ce critică autorul în legătură cu traducerile și imitațiile?
- Care este scopul textului?

3. Precizează, prin raportare la ultimul paragraf al textului, structura revistei din perioada pașoptistă.

4. Citește cu atenție enunțurile de mai jos. Urmează modelul și separă informația pe care o știi, exprimată direct, de informația pe care o deduci din text.

Model:

„Traducțiile însă nu fac o literatură.”

Informația exprimată direct: autorul respinge ideea că o literatură se poate întemeia numai pe traduceri.

Informația dedusă: autorul consideră că o literatură valoroasă trebuie să se sprijine pe creație originală.

Enunțuri:

- „*Albina* este prea moldovenească.”
- „o foaie carea [...] ar fi numai o foaie românească [...] ar împlini o mare lipsă în literatura noastră.”
- „Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana.”
- „Literatura noastră are trebuință de unire, iar nu de dizbinare.”

5. Completează tabelul de mai jos, pornind de la enunțurile date. Observă care este informația de la care pornește autorul și care este informația nouă pe care o adaugă. Folosește modelul.

Enunțul	Informația de la care se pornește	Informația nouă
<i>Model: „O foaie, dar, carea, părăsind politica, s-ar îndeletnici numai cu literatura națională [...] ar împlini o mare lipsă în literatura noastră.”</i>	<i>existența altor foi și a nevoii unei publicații noi</i>	<i>necesitatea unei reviste dedicate numai literaturii naționale</i>

- „Critica noastră va fi nepărtinitoare.”
- „Traducțiile însă nu fac o literatură.”

6. Transcrie doar afirmațiile corecte.
- Dacia literară* își propune să se ocupe, în primul rând, de politică.
 - Revista urmărește să adune producții românești valoroase din toate provinciile.
 - Autorul consideră că traducerile sunt suficiente pentru întemeierea unei literaturi.
 - Critica formulată în paginile revistei trebuie să fie nepărtinitoare, obiectivă.
 - Una dintre finalitățile revistei este unificarea limbii și a literaturii române.
 - Revista respinge ideea valorificării istoriei și a obiceiurilor naționale.
7. Formulează două enunțuri despre articolul-program *Introduție*:
- unul care să conțină o informație explicită;
 - unul în care să valorifici o informație implicită, dedusă din text.
8. Precizează care crezi că este rolul perechii informație nouă-informație veche. Alege dintre variantele de mai jos sau propune alte opțiuni.
- trecerea de la cunoscut la necunoscut;
 - dezvoltarea argumentației;
 - respectarea ordinii logice a ideilor;
 - asigură coerența textului.
9. Ordonează, în caiet, ideile enunțate de Mihail Kogălniceanu în articolul *Daciei literare*. Subliniază două cuvinte sau structuri care te-au ajutat să stabilești ordinea corectă.
- promovarea scriitorilor din toate ținuturile românești în paginile revistei;
 - realizarea unei limbi și literaturi unice, deoarece este foarte important ca românii să aibă o limbă și o literatură comune;
 - creșterea interesului pentru crearea unei literaturi române, prin realizarea de scrieri originale;
 - combaterea imitației și a traducerilor altor literaturi, considerate dăunătoare pentru originalitatea și identitatea națională;
 - promovarea unei critici obiective care să trateze opera, nu autorul;
 - păstrarea specificului național în opera literară;
 - folosirea istoriei, a naturii și a folclorului drept surse de inspirație.
10. Indică motivul pentru care autorul, Mihail Kogălniceanu, folosește persoana I, plural în redactarea ideilor articolului.
11. Revista *Dacia literară* a fost suprimată după doar trei numere. Având în vedere contextul istoric și ideile promovate de articolul-program, alege, din lista de mai jos, cauzele posibile ale acestei cenzuri:
- promovarea tuturor scriitorilor, indiferent de zona de proveniență;
 - anticiparea, la nivel cultural, a unirii celor trei provincii românești;
 - promovarea unor grupări politice;
 - atitudinea democratică, antifeudală.
12. Ținând cont de ideile enunțate la exercițiul anterior, explică semnificația titlului. De ce consideri că s-a ales termenul *Dacia*? La ce face trimitere acesta?
13. Articolul *Introduție* a devenit programul romantismului românesc. Formulează, în caiet, ideea principală pentru fiecare dintre citatele de mai jos.
- „Critica noastră va fi nepărtinitoare; vom critica cartea, iar nu persoana.”
 - „În sfârșit, țalul nostru este realizația dorinței ca românii să aibă o limbă și o literatură comună pentru toți.”
 - „Dorul imitației s-au făcut la noi o manie primejdioasă, pentru că omoară în noi duhul național. Această manie este mai ales covârșitoare în literatură.”
 - „Istoria noastră are destule fapte eroice, frumoasele noastre țeri sunt destul de mari, obiceiurile noastre sunt destul de pitorești și de poetice, pentru ca să putem găsi și la noi subiecturi de scris, fără să avem pentru aceasta trebuință să ne împrumutăm de la alte nații.”

LIMBA ROMÂNĂ

Pragmatica este știința care studiază modul în care sensul enunțurilor depinde de contextul comunicării, de intenția vorbitorului și de relația dintre participanți.

Semantica este știința care se ocupă cu sensul cuvintelor, al îmbinărilor de cuvinte și al enunțurilor.

Unitatea semantică globală a textului reprezintă legătura de sens dintre ideile unui text, tema acestuia și semnificația lui de ansamblu.

Progresia tematică se referă la modul în care informațiile se dezvoltă într-un text, prin reluarea unor idei cunoscute și introducerea altora noi.

Structura informațională a enunțului

Comunicarea orală sau scrisă este alcătuită din **două părți**:

- **informația cunoscută**, ce reprezintă punctul de plecare al comunicării;
- **informația nouă, necunoscută**, prin care enunțul capătă sens.

Această organizare poartă numele de **structură informațională** a enunțului sau a textului.

Astfel, organizarea unui enunț se bazează pe două principii: **reluarea informației cunoscute** și **adăugarea treptată a informației noi**.

Relațiile dintre informațiile explicite și informațiile implicite

Într-un text, apar **informații explicite**, exprimate limpede, și **informații implicite**, care nu sunt redată direct, ci se pot deduce fie din text, fie din context.

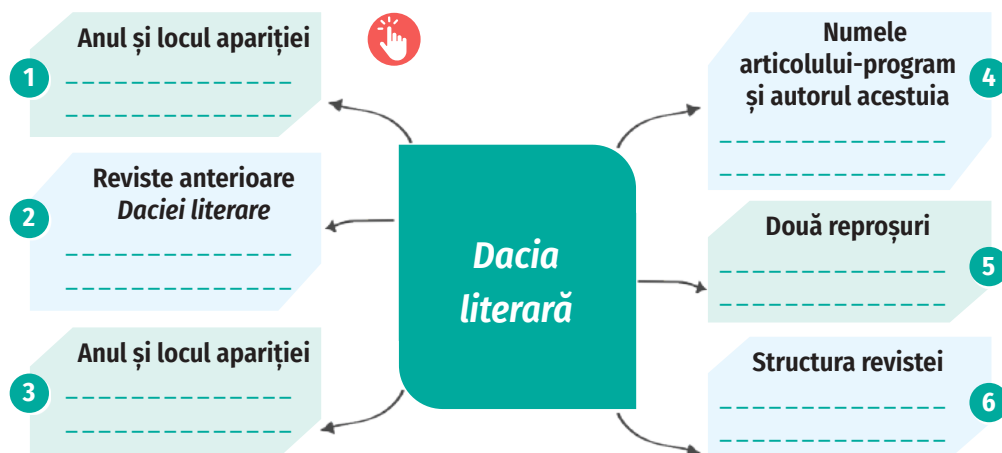

Mihail Kogălniceanu (1817-1891)

este prozator, istoric și om politic român. Provine dintr-o familie de boieri, fapt care i-a permis să studieze în străinătate, alături de copiii domnitorului Mihail Sturdza. A debutat în 1835 cu lucrarea *Limba și literatura română sau valahă*. A inițiat un amplu program cultural, cu o clară orientare politică: și-a cumpărat o tipografie și a editat reviste importante, precum *Dacia literară* și *Arhiva românească*. De asemenea, a fost codirector al Teatrului Național din Iași și a ținut cursuri de istorie națională. A călătorit în mari centre culturale europene, precum Paris și Berlin, dar și în Spania. În 1848 a participat la mișcarea revoluționară de la Iași, iar după 1849 s-a dedicat în totalitate carierei politice. A fost ales deputat în Divanul ad-hoc (1857) și, ca prim-ministru al lui Alexandru Ioan Cuza, a contribuit la realizarea unor reforme politice și sociale fundamentale. Ulterior, a devenit ministru de externe, prilej cu care s-a remarcat ca un strălucit orator. Activitatea sa literară include scrieri precum începutul de roman *Tainele inimii*, proza de observație *Fiziologia provincialului în Iași* și texte memorialistice, ca *Iluzii pierdute* și *Un întâi amor*.

14. Prezintă rolul articolului *Introducere* pentru direcția literară promovată de revista ieșeană.

15. Completează, în caiet, următoarea hartă conceptuală despre revista *Dacia literară*.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Învăț

Revista *Dacia literară* apare la Iași, în 1840, sub conducerea lui Mihail Kogălniceanu. Este o revistă literar-artistică, care își propune să publice creații originale, încurajând scriitorii din toate teritoriile românești. În primul număr al publicației, în articolul programatic *Introducere*, Kogălniceanu trasează direcțiile revistei:

- încurajează literatura națională originală, respingând imitațiile și traducerea;
- propune valorificarea istoriei, a naturii și a folclorului românesc;
- afirmă necesitatea unei limbi și a unei literaturi comune pentru toate provinciile românești;
- susține necesitatea obiectivității în interpretarea creațiilor artistice.

Deși a avut doar trei numere, revista a format un curent de opinii critice și estetice care a favorizat apariția unei literaturi originale. În paginile acesteia sunt promovate opere valoroase, precum *Alexandru Lăpușneanul* (Costache Negruzzi), *Buchetiera de la Florența* (Vasile Alecsandri), *Anul 1840* (Grigore Alexandrescu) ș.a.

Postlectură

1. Crezi că ideile prezentate de Mihail Kogălniceanu se mai pot aplica literaturii de astăzi? Scrie, într-un text de 50-100 de cuvinte, două argumente pro sau contra. Ai în vedere aspectele discutate în această lecție și motivează-ți răspunsul făcând referire la texte contemporane citite de tine sau studiate în anii de gimnaziu.

2. Alege una dintre revistele culturale românești publicate astăzi (*Dilema*, *Observator cultural*, *Vatra*, *Matca*, *Ficțiunea*, *România literară* etc.). Caută online câteva numere ale acesteia, observă conținutul și stabilește dacă reflectă titlul publicației.

3. Rapsodia este o compoziție muzicală de inspirație folclorică, larg răspândită spre sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, prin compozitori ca Franz Liszt, Johannes Brahms sau Claude Debussy. Cele mai cunoscute rapsodii din cultura română aparțin lui George Enescu. Ascultă *Rapsodia română* (nr. 1 în La major) a compozitorului român. Observă elementele de inspirație folclorică și explică modul în care acestea reflectă ideea de specific național. Spune ce emoții/sentimente îți transmite ascultarea operei.

5. Romantismul pașoptist

Prelectură

► Tabloul alăturat, intitulat *România Revoluționară*, a fost realizat de Constantin Daniel Rosenthal în 1850. Privește-l cu atenție și analizează-l, pornind de la întrebările date.

- Ce elemente din imagine sugerează ideea de națiune?
- Ce detalii din tablou sugerează energie, dorință de a lupta sau speranță?
- Cum este reprezentată națiunea română în acest tablou: ca persoană reală, ca simbol sau ca ideal? De ce crezi că artistul a ales această formă de reprezentare?
- Ce atmosferă evocă imaginea și ce legătură crezi că se poate stabili cu literatura publicată în perioada 1840-1860? Explică în patru-șase enunțuri.

Constantin Daniel Rosenthal,
România Revoluționară, 1850

Învăț

Romantismul european apare ca reacție la rigorile clasicismului, un curent literar manifestat în cultura apuseană, care valorizează rațiunea, echilibrul și armonia. Literatura clasicistă avea un rol educativ, punând accentul pe exprimarea binelui și a adevărului. Forma operelor clasiciste urmărea reguli precise, care să asigure ordinea, măsura și compoziția riguroasă. Spre deosebire de clasicism, romantismul valorizează fantezia, pasiunea și libertatea creației.

Sub influența romantismului european, în prima jumătate a secolului al XIX-lea se dezvoltă în literatura română **romantismul pașoptist**. În această perioadă, într-un proces de asimilare rapidă, scriitorii preiau aproape în același timp **influențe clasiciste** și **romantice** din literatura europeană, iar aceste curente se pot regăsi chiar în opera aceluiași autor.

Romantismul pașoptist nu este un curent literar într-un sens strict estetic, așa cum se întâmplă în literatura franceză, ci unul cultural-literar, deoarece exprimă o aspirație colectivă spre creație și spre participarea în mod activ la istorie.

Mișcarea culturală pașoptistă evidențiază **două aspecte**: eferescența epocii și faptul că, în fruntea diferitelor inițiative, se află în mare parte oameni animați de idealuri precum libertatea, progresul, unitatea și dezvoltarea culturii.

Principalele trăsături ale **literaturii pașoptiste** sunt **autohtonismul** (caracterizat prin întoarcerea la tradițiile românești), folosirea istoriei naționale ca sursă de inspirație (prin personaje istorice sau mitologice, prin teme și motive legate de trecutul național, de originea romană a poporului și de latinitatea limbii) și evocarea **elementelor particulare ale spațiului românesc** (precum ruinele, cimitirele, mormintele, meditația etc.)

Literatura pașoptistă cunoaște trei etape importante:

- **prepașoptismul** (1830-1840), care începe cu debutul lui Vasile Cârlova și continuă cu scriitori precum Ion Heliade-Rădulescu sau Gheorghe Asachi;
- **pașoptismul propriu-zis** (1840-1860) care are la bază întemeierea revistelor literare și realizarea unei sincronizări cu literatura occidentală, cu precădere cea franceză, prin Costache Negruzzi, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Alecsandri sau Nicolae Bălcescu;
- **postpașoptismul** (după 1860) prin operele unor autori ca Nicolae Filimon, Alexandru Odobescu, Bogdan Petriceicu Hasdeu.

ȘTIAI CĂ...?

Modelul feminin al tabloului *România Revoluționară* de Constantin Daniel Rosenthal este **Maria Rosetti**, publicistă și eseistă română de origine scoțiană, care a avut un rol activ în Revoluția de la 1848 din Țara Românească, alături de soțul ei – C.A. Rosetti. A scris aproape în întregime revista *Mama și copilul* (1865-1866), prima dedicată cu precădere femeilor.

Maria Rosetti

B.P. Hasdeu, autor postpașoptist format în spiritul marilor proiecte culturale ale secolului al XIX-lea, concepe una dintre cele mai ambițioase lucrări lexicografice românești: *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbii istorice și populare a românilor*, realizată sub auspiciile Academiei Române și cu sprijinul financiar al regelui Carol I. Au apărut patru tomuri, însă dicționarul propriu-zis este cuprins în primele trei; proiectul a rămas neterminat, oprindu-se la termenul *bărbat*.

Criticul literar Paul Cornea afirmă că pașoptiștii sunt „oamenii începutului de drum”. Aceștia sunt scriitori, istorici, artiști și oameni politici, formați adesea în contact direct cu ideile europene, fie prin studii în străinătate, fie prin lecturi și legături culturale cu Occidentul. Generația pașoptistă este considerată cea mai unitară din istoria culturii românești, prin elemente similare de formație intelectuală, prin idealuri, prin destin și chiar prin trăsături comune ale creației artistice. Astfel, ei creează opere care pun bazele literaturii române moderne. Cei mai cunoscuți reprezentanți ai generației pașoptiste sunt:

- în Muntenia: Ion Heliade-Rădulescu, Grigore Alexandrescu, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu și C.A. Rosetti;
- în Moldova: Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Alecu Russo și Costache Conachi;
- în Transilvania: Timotei Cipariu, Gheorghe Barițiu și Andrei Mureșanu.

În romantismul pașoptist sunt cultivate numeroase specii literare: **elegia** (*Miezul nopții* – Grigore Alexandrescu), **epopeea** (istorică: *Mihaiada* – I. Heliade-Rădulescu; cosmogonică: *Anatolida sau Omul și forțele* – I. Heliade-Rădulescu), **epistola** (*Epistolă către Voltaire* – Grigore Alexandrescu), **balada** (istorică: *Muma lui Ștefan cel Mare* – Dimitrie Bolintineanu; fantastică: *Mihnea și baba* – Dimitrie Bolintineanu), **meditația** (*Umbra lui Mircea. La Cozia* – Grigore Alexandrescu), **satira** (*Satiră. Duhului meu* – Grigore Alexandrescu) și **fabula** (*Căinele și câțelul* – Grigore Alexandrescu).

Temele literare se diversifică și pot fi grupate în funcție de genurile literare.

În **domeniul prozei**, scriitorii valorifică istoria și realitatea socială. Episoade din trecutul românilor sunt prezentate în *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*, de Nicolae Bălcescu, lucrare considerată de George Călinescu o imagine solemnă și impresionantă a unei Români puternice. Viața socială este analizată și criticată ironic în *Fiziologia provincialului*, de Costache Negruzzi. Tot în proză apar romane cu teme romantice, precum *Tainele inimii*, de Mihail Kogălniceanu și *Manoil și Elena*, de Dimitrie Bolintineanu. Volumul *Călătorie în Africa*, de Vasile Alecsandri, este alcătuit dintr-o succesiune de povestiri, după modelul *Decameronului* lui Giovanni Boccaccio, iar nuvela *Alexandru Lăpușneanul*, de Costache Negruzzi, este interpretată de Paul Cornea ca prezentând destinul unui domnitor crud, asemănător lui Richard al III-lea.

În **domeniul poeziei**, textele capătă un ton patriotic, valorificând teme ca istoria, timpul, revolta socială, erosul (iubirea), așa cum se observă în *Cântarea României*, de Alecu Russo, în *Umbra lui Mircea. La Cozia*, de Grigore Alexandrescu, sau în *Muma lui Ștefan cel Mare*, de Dimitrie Bolintineanu.

În **domeniul dramaturgiei**, se remarcă Vasile Alecsandri, care ironizează imitația superficială a Occidentului în *Iorgu de la Sadagura* și în ciclul *Chirițelor*, unde personajul provincial este ridiculizat într-un mod ce îl anticipează pe Caragiale. Tot el scrie și drama istorică *Despot-Vodă*.

Astfel, literatura acestei perioade este variată atât ca tematică, cât și ca genuri și specii literare abordate. Ca urmare, mai târziu, nu întâmplător, Mihai Eminescu va numi această etapă, în mod metaforic, „zilele de aur ale scripturilor române”, considerând-o punctul de plecare al epocii marilor clasici.

Aplic

1. Citește, cu atenție, fragmentele de mai jos. Numește tema/temele pentru fiecare și motivele literare.

A. „Dintr-o peșteră, din râpă, noaptea iese, mă-mpresoară:

De pe multe, de pe stâncă, chipuri negre se cobor;
Mușchiul zidului se mișcă... printre iarbă să strecoară
O suflare, care trece ca prin vine un fior.

[.....]

Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează.

Acest sunet, acest nume valurile îl primesc,
Unul altuia îl spune; Dunărea se-nștiințează,
Și-ale ei spumate unde către mare îl pornesc.”

(Grigore Alexandrescu, *Umbra lui Mircea. La Cozia*)

B. „Pe o stâncă neagră, într-un vechi castel,

Unde curge-n vale un râu mititel,
Plânge și suspină tână domniță,
Dulce și suavă ca o garofiță;
Căci în bătălie soțul ei dorit
A plecat cu oastea și n-a mai venit.

Ochii săi albaștri ard în lacrimile
Cum lucesc în rouă două vioarele;
Buclele-i de aur cad pe albu-i sân,
Rozele și crinii pe față-i se-ngân.
Însă doamna soacră lângă ea veghează
Și cu dulci cuvinte o îmbărbătează.”

(Dimitrie Bolintineanu, *Muma lui Ștefan cel Mare*)

C. „Iată-ne-ajunși cu bine pe naltele hotare

Ce zac între Moldova și țările maghiare,
Loc trist, de lupte crunte, cu sânge plămădit,
Căci fiarele-s cumplite, dar omu-i mai cumplit!...

Privește colo-n față, în zarea luminată:
Ca mantie regală, frumoasă și bogată,
Apare-n ochii noștri Moldova, dulce rai,
Comoară nesecată de bun și dulce trai.
Ea are grâu, și miere, și vinuri, ah! ce vinuri!
Toiag de bătrânețe, viu balsam pentru chinuri.”

(Vasile Alecsandri, *Despot-Vodă*)

D. „Prietene, mai ții tu minte acele povățuiri
Care-mi dai la ale mele trecute nemulțumiri?
C-aveai cuvânt, o vază bine; eu prea înșelat eram,
Când socoteam de cumplite relele ce-atunci cercam.
Într-o zi (de atunci însă multă vreme a trecut),
Povestindu-ți eu o nouă neplăcere ce-am avut,
Te-ai întors, și c-o zâmbire: — «Văz adevărat, mi-ai zis,
Și cunosc că ai dreptate, dar arată-o în scris,
Și în versuri, iar nu-n proză, căci oricâți sunteți poeți,
Voie a vă plânge-n proză de l-Apolon nu aveți».

Uitasem această glumă. Acum, fără să gândesc,
Cea dintre noi depărtare, locul unde locuiesc,
Neîngrijirea, nelucrarea poet mă silesc să fiu
Și în versuri de un stânjen lucruri de nimic să-ți scriu.”

(Grigore Alexandrescu, *Epistolă. Dlui I.C. [Ion Câmpineanu]*)

E. „Aici pe-aste ruine cu mândre suvenir
Privesc cum orizontul se umple de făclii,
Cum luna în tăcere s-arată să inspire
Gândiri religioase l-ai lui Apolon fii¹.

Când tot doarme-n natură, când tot e liniștire,
Când nu mai e mișcare în lumea celor vii,
Deșteaptă priveghează a mea tristă gândire,
Precum o piramidă se-nalță în pustii.”

(Grigore Alexandrescu, *Miezul nopții*)

¹În mitologia greacă, Apolon (Apollo) este considerat zeul artelor și protectorul poeziei și al muzicii. Așadar, secvența *Apolon fii* reprezintă o metaforă pentru poeți și artiști.

F. „Înalt, mai sus de ceruri, la locul nemuririi,
În sfânta atmosferă luminei celei vii,
De unde-emană viața, și râul fericirii
Adapă, răcorește cereștile câmpii,
Și spiritul agapei¹ burează² ambrozie³
Și-nmărgărită⁴ câmpii eternei beatituți⁵,
Spre-a crește haritatea⁶, angelica tărie
Din cari purced pacea, divinele virtuți”

(Ion Heliade-Rădulescu, *Anatolida sau Omul și forțele*)

¹**agape** – (din greaca veche) cea mai înaltă formă de iubire; iubirea lui Dumnezeu/pentru Dumnezeu.

²**a bura** – (aici) a împrăști.

³**ambrozie** – (aici) aliment divin.

⁴**a înmărgărita (a mărgări)** – a înflori.

⁵**beatitudine (beatitudine)** – stare de fericire deplină.

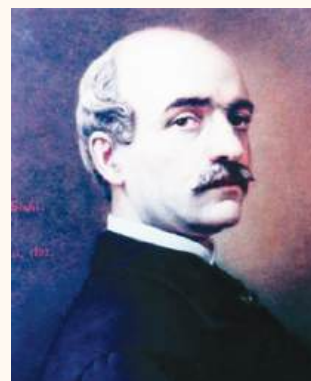
⁶**haritate (caritate)** – atitudine miloasă, plină de generozitate față de cineva.

Dimitrie Bolintineanu
(1819-1872)

Grigore Alexandrescu
(1810-1885)

Vasile Alecsandri
(1821-1890)

2. Grupează textele date în funcție de tema acestora. Ce observi? Se repetă vreuna? Care crezi că este motivul?

3. Recitește fragmentul D. Identifică două elemente care arată că textul are caracter de epistolă. Ai în vedere adresarea către un destinatar, tonul familiar-confesiv și referirea la o situație de comunicare anterioară.

INVESTIGAȚIE

Arheologia cuvintelor

Începând cu generația pașoptistă, limba română cunoaște o evoluție importantă, unul dintre aspectele principale fiind importul de cuvinte noi, mai ales din franceză și italiană. „Kogălniceanu și prietenii săi [...] constituie prima generație românească la care decalajul față de Apus nu se mai simte; pentru ei Europa e un partener de dialog” (Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*)

Tema cercetării: realizează o investigație despre proveniența cuvintelor folosite în poezia pașoptistă de inspirație istorică și patriotică.

Timpul de lucru: două săptămâni

Pașii cercetării:

- Alege cinci poezii din perioada pașoptistă și studiază-le cu atenție.
- Caută originea cuvintelor din poeziile alese, folosind biblioteci digitale precum digitool.bibnat.ro sau biblioteca-digitala.ro, dar și dicționare explicative sau etimologice.
- Completează câte un tabel pentru fiecare text, notând neologismele și limbile de proveniență ale acestora.
- Analizează fișele, observă ce influențe predomină și notează, în circa 50 de cuvinte, concluzia investigației.

Profesorul va evalua produsul final după următoarele criterii: respectarea temei și a pașilor de lucru (3 puncte); corectitudinea și relevanța informațiilor (3 puncte); folosirea a cel puțin două surse de cercetare, una digitală, iar alta – tipărită (2 puncte); exprimarea corectă (1 punct). Se acordă un punct din oficiu.

4. Romantismul pașoptist presupune îmbinarea de elemente clasice cu elemente romantice. Completează tabelul de mai jos, cu exemple semnificative din fiecare fragment de text. Folosește informațiile oferite în această lecție.

Textul	Elemente clasice	Elemente romantice
A.		
B.		
C.		
D.		
E.		
F.		

5. Extrage cuvintele care fac parte din câmpul semantic al istoriei. La ce regiune fac referire? Ce personalități istorice sunt prezentate explicit sau implicit? Ce știi despre acestea din clasa a VIII-a?

6. Lucrează în pereche.

- Folosiți *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția 2009 (varianta tipărită sau digitală, disponibilă pe site-ul dexonline.ro), sau *Dicționarul limbii române/DLR* (varianta tipărită sau digitală, disponibilă pe site-ul dlr1.solirom.ro) pentru a defini următoarele specii literare: elegie, meditație, pastel, epistolă, legendă, epopee, dramă.
- Asociați fiecare text dat la exercițiul 1 cu o specie literară. Acolo unde e cazul, notați ce specii literare se împletesc.
- Ilustrați câte două trăsături pentru fiecare specie literară identificată, valorificând secvențe din textele citite.

7. Notează în coloana B, pentru fiecare dintre particularitățile romantismului pașoptist din coloana A, câte un exemplu din textele de mai sus.

Coloana A	Coloana B
• valorificarea tradițiilor naționale	_____
• apariția cadrului natural	_____
• trimiterea la figuri istorice	_____

8. Explică semnificația unei figuri de stil din textul A.

9. Pentru fiecare dintre personalitățile enumerate mai jos, caută informații despre perioada în care a trăit, regiunea în care s-a născut, principala vocație, anul și opera debutului, opere semnificative.

Vasile Cârlova

Bogdan Petriceicu Hasdeu

Dimitrie Bolintineanu

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

► **Jurnal de reflecție.** Scrie un text, de 50-70 de cuvinte, în care să reflectezi asupra lecției de astăzi. În textul tău, vei răspunde la întrebările:

- Ce idei ai reținut despre pașoptism?
- Ce aspect ți s-a părut nou sau surprinzător?
- Ce întrebare/neclaritate ai după lectura fragmentelor și a informațiilor din lecție?

6. Nuvela romantică

Prelectură

1. Citește replica: „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau”.

Răspunde la întrebările:

- Ce fel de om crezi că vorbește astfel?
- Ce sugerează mai puternic această replică: orgoliu, amenințare, hotărâre, furie sau curaj?
- Dacă replica ar fi începutul unui film, cu ce scenă ai asocia-o?

Paul Delaroche, *Execuția lui lady Jane Grey* (1833)

2. Privește tabloul lui Paul Delaroche, intitulat *Execuția lui lady Jane Grey*. Acesta ilustrează momentul dinaintea morții tinerei Jane Grey, regină a Angliei între 10 și 19 iulie 1553, acuzată de înaltă trădare. Răspunde oral la întrebări.

- Ce simți privind acest tablou?
- Cine pare să dețină puterea în scenă?
- Ce detalii din tablou (privire, gest, poziție, lumină, culoare, armă, mulțime etc.) sugerează puterea?
- Ce atitudine manifestă tânăra Jane Grey?
- Ce element de legătură poți stabili între tablou și replica de la exercițiul 1?

Costache Negruzzi (1808-1868) este un reprezentant de seamă al literaturii pașoptiste. Odată cu începerea Revoluției în 1821, se mută la Chișinău, unde îl întâlnește pe poetul rus Aleksandr Pușkin, din a cărui operă va traduce. Din această perioadă datează opera *Zăbavele mele din Basarabia în anii 1821, 1822*, unde se observă primele încercări literare. Deși a scris și poezie, și teatru, notabilă este activitatea lui ca prozator. Cea mai însemnată lucrare a lui Negruzzi este nuvela romantică de inspirație istorică *Alexandru Lăpușneanul* (considerată prima de acest fel din literatura română), publicată în revista *Dacia Literară* în 1840.

Lecturi succesive (I)

► Citește textul *Alexandru Lăpușneanul*, de Costache Negruzzi.

Alexandru Lăpușneanul

de Costache Negruzzi

I

Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa, care acum cârmuia țara, dar Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea sa în două rânduri: de oștile Despotului, fugind la Constantinopol, izbutise a lua oști turcești și se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomșa și să-și ia scaunul, pre care nu l-ar fi pierdut, de n-ar fi fost vândut de boieri. Întrase în Moldavia, întovărașit de șapte mii spahii¹ și de vro trei mii oaste de strânsură². Însă pe lângă aceste, avea porunci împărătești către hanul tatarilor Nogai³, ca să-i deie oricât ajutor de oaste va cere.

Lăpușneanul mergea alături cu vornicul⁴ Bogdan, amândoi călări pe armasari turcești și înarmați din cap până în picioare.

— Ce socoți, Bogdane, zise după puțină tăcere, izbândi-vom oare?

— Să nu te îndoiești, măria-ta, răspunse curtezanul, țara geme sub asuprirea Tomșei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, câți i-au mai lăsat vii, numai frica morții îi mai ține, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga și-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni; dar ți-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dânșii.

— Aceasta rămâne la înaltă înțelepciunea măriei-tale.

Vorbind așa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod⁵ apropiindu-se, niște boieri sosind acum cer voie să se înfățișeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curând intrară sub cortul unde el ședea încungiurat de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștii erau vornicul Moțoc, postelnicul⁶ Veveriță, spatarul⁷ Spancioc și Stroiici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închină până la pământ, fără a-i săruta poala după obicei.

— Bine-ați venit, boieri! zise acesta silindu-se a zâmbi.

— Să fii măria-ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bântuirile țării și am venit s-o mântui; știu că țara m-așteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuiești, măria-ta, zise Moțoc, țara este liniștită și poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sânt;

căci așa este obiceiul norodului nostru, să facă din țânțar, armasar. Pentru aceea obștia⁸ ne-au trimis pre noi să-ți spunem că norodul nu te vrea, nici te iubește și maria-ta să te întorci înapoi ca...

— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg!?

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc; noi sântem datori a-ți spune adevărul. Boierii sânt hotărâți a pribegi la unguri, la leși și la munteni, pe unde au toți rude și prieteni. Vor veni cu oști streine și vai de biata țară când vom avea războaie între noi și poate și mării-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ștefan Tomșa...

— Tomșa! El te-au învățat a vorbi cu atâta dârzie? Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfârm mâselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucând măciuca de arme din mâna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomșa v-au învățat...?

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriță.

— Au doar nu sânt și eu unsul lui Dumnezeu? au doar nu mi-ați jurat și mie credință, când eram numai stolnicul Petre? Nu m-ați ales voi? Cum au fost oblăduirea mea? Ce sânge am vărsat? Care s-au întors de la ușa mea, fără să câștige dreptate și mângâiere? Și însă, acum nu mă vreți, nu mă iubiți? Ha! ha! ha!

Râdea; mușchii i se suceau în râsul acesta și ochii lui hojma⁹ clipeau.

— Cu voia mării-tale, zise Stroici, vedem că moșia noastră a să cadă de isnoavă¹⁰ în călcarea păgânilor. Când astă negură de turci va prăda și va pustii țara, pe ce vei domni mării-ta?

— Și cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgâni ce aduci cu mării-ta? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii țăranilor pre care-i Jupiți voi. Voi mulgeți laptele țării, dar au venit vremea să vă mulg și eu pre voi. Destul, boieri! Întoarceți-vă și spuneți celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle și din pelea lui căptușeală dobelor mele.

Boierii ieșiră mânăniți; Moțoc rămase.

— Ce-ai rămas? întrebă Lăpușneanul.

— Doamne! Doamne! zise Moțoc, căzând în genuchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre! Adă-ți aminte că ești pământean¹¹, adă-ți aminte de zisa scripturei și iartă greșităilor tăi! Cruță pre biata țară. Doamne! sloboade oștile aceste de păgâni; vină numai cu câți moldoveni ai pe lângă mării-ta și noi chizeșluim¹² că un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimei-tale; și de-ți vor trebui oști, ne vom înarma noi cu femei și copii, vom rădica țara în picioare, vom rădica slugile și vecinii noștri. Încredi-te în noi!

— Să mă-ncred în voi? zise Lăpușneanul înțelegând planul lui. Pesemne gândești că eu nu știu zicătoarea moldovenească: „Lupul părul schimbă, iar năravul ba”? Pesemne nu vă cunosc eu și pre tine mai vârtos? Nu știu, că fiind mai mare peste oștile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat? Veveriță îmi este vechi dușman, dar încai¹³ niciodată nu s-au ascuns; Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iubire de moșie; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinu. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna; lui i se par că toate paserile ce zboară se mânăncă. Dar tu, Moțoc? Învechit în zile rele, deprins a te ciocoi¹⁴ la toți domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, când m-aș încrede în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sânt alți trântori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să mușce, linge mâna care-l bate. El era mulțămît de făgăduința ce câștigase; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputând înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe¹⁵ și dare de bani, să mijlocească mazilia¹⁶ lui. Dar văzând că el venea cu însuși învoirea Porții, pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa cerură voie să rămâie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

¹**spahiu** – soldat dintr-un corp de cavalerie otomană recrutat din rândurile aristocrației militare.

²**oaste de strânsură** – oaste formată din țărani, târgoveți și boieri cu slugile lor, care luptau alături de trupele regulate.

³**nogai** – populație mongolă turcizată.

⁴**vornic** – mare dregător din Sfatul domnesc.

⁵**aprod** – dregător al curții domnești.

⁶**postelnic** – mare boier, membru al Sfatului domnesc, care avea în grijă camera de dormit a domnului.

⁷**spatar (spătar)** – dregător la Curtea domnească care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului.

⁸**obștie** – mulțime, popor.

⁹**hojma** – continuu, mereu.

¹⁰**de isnoavă (de iznoavă)** – din nou.

¹¹**pământean** – om de-al locului, care aparține poporului.

¹²**a chezășui** – a garanta.

¹³**incai** – cel puțin.

¹⁴**a se ciocoi** – a se comporta ca un parvenit, slugarnic.

¹⁵**jalobă (jالبă)** – plângere, reclamație.

¹⁶**mazilie** – destituire, detronare.

Aplic

- Răspunde la întrebările de mai jos:
 - Cine este Alexandru Lăpușneanul și cu ce scop revine în Moldova?
 - Câți oameni avea armata lui Alexandru Lăpușneanul?
 - Care este sensul termenului *vândut* în secvența „de n-ar fi fost vândut de boieri”?
 - Cine sunt cei patru boieri cu care discută Lăpușneanul?
 - Unde se întâlnesc boierii cu Alexandru Lăpușneanul?
 - Ce mesaj îi transmit boierii lui Lăpușneanul?
 - Ce îi cere Moțoc lui Lăpușneanul?
 - De ce îl iartă Lăpușneanul pe Moțoc?
- Transcrie, pentru fiecare dintre cei patru boieri, descrierea făcută de Lăpușneanul. Menționează modalitatea de caracterizare folosită.
- Observă reluarea verbului a se încrede, dar și schimbarea formei pronominale în următoarea secvență: „Încredi-te în noi! / — Să mă-ncred în voi?”. Care este rolul acestei repetiții? De ce se schimbă forma pronumelui? La cine se referă prin *noi* și *voi*? Ce conflict se poate anticipa prin această reluare a verbului?
- La ce se referă cuvintele evidențiate în secvențele de mai jos? Unde apar față de această referință – înainte sau după?
 - „Alexandru Lăpușneanul, după înfrângerea **sa** în două rânduri”
 - „Lăpușneanul mergea alături cu vornicul Bogdan, **amândoi** călări pe armasari turcești”
 - „**Aceștii** erau vornicul Moțoc, postelnicul Veveriță, spatarul Spancioc și Stroici.”
 - „Bine-**ați** venit, boieri!”
- La ce se referă secvența „de n-ar fi fost vândut de boieri”?
- Ce atitudine a personajului se transmite prin succesiunea de propoziții din replica de mai jos: fermitate, agresivitate, grabă, amenințare etc.?

„Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțăleg!”
- Recitește replica domnitorului în dialogul cu Moțoc: „Dar tu, Moțoc? Învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, când m-aș încrede în tine? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mânji în sângele tău; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurez de blăstemurile norodului. Sânt alți trântori de care trebuie curățit stupul.” Ce transmite domnitorul boierului? Ce trăsături ale boierului, respectiv ale lui Lăpușneanul se desprind?
- Extrage formulele de adresare folosite de boieri față de Alexandru Lăpușneanul. Din ce fel de enunțuri fac parte (asertive, interogative, exclamative, imperative)? Ce relație sugerează acestea?
- Indică tipologia în care se încadrează Moțoc, alegând dintre variantele următoare sau propunând altele: lingușitor, slugarnic, mârșav.
- Precizează ce opoziție se identifică între cei patru boieri. Se poate vorbi despre o antiteză? Care ar fi elementele aflate în opoziție?
- Explică relația dintre Alexandru Lăpușneanul și Moțoc, așa cum reiese din primul capitol.
- Ce tip de societate/putere sugerează replica-motto a domnitorului?

DICTIONAR LITERAR

Conflictul reprezintă un dezacord, o dispută sau o opoziție între două sau mai multe personaje, care au opinii, idei, sentimente diferite.

Conflictul exterior apare între două sau mai multe personaje, între personaj și societate sau destin, fiind de natură socială, economică, politică etc.

Conflictul interior apare în conștiința eroului, între idei, sentimente sau interese opuse, ce presupun o alegere care zdruncină echilibrul interior.

LIMBA ROMÂNĂ

Referință textuală: mărci anaforice și cataforice

Într-un text, cuvintele și grupurile de cuvinte fac adesea trimitere la alte elemente menționate anterior sau ulterior.

Anafora este un fenomen lingvistic care presupune reluarea unui termen exprimat anterior. Această reluare se poate face printr-un substitut care se numește anaforic:

„**Moțoc** îi sărută mâna, asemenea cânelui care, în loc să muște, linge mâna care-l bate.

El era mulțămît de făgăduința ce câștigase”. Anafora ajută la menținerea coerenței și la evitarea repetițiilor.

În strânsă legătură cu anafora este **catafora**, cu diferența că aceasta din urmă presupune anticiparea unui termen.

Această anticipare se poate face printr-un substitut numit element cataforic: „Mai degrabă-și va întoarce **Dunărea** cursul îndărăpt”

Pentru a-și recăpăta tronul, **Lăpușneanul le cere ajutor boierilor**. – și este element cataforic pentru *Lăpușneanul*, iar *le* este marcă anaforică pentru *boierilor*.

13. Crezi că Lăpușneanul are motive justificate să nu se încreadă în boieri?

14. Ce sugerează dorința puternică a lui Lăpușneanul de a reveni la domnie?

Alexandru Lăpușneanu (domnitor al Moldovei între 1552 și 1561, apoi între 1564 și 1568) și familia lui

Lecturi succesive (II)

II

Ai să dai samă, doamnă!...

Tomșa, nesimțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia și Lăpușneanul nu întâlnise nicio împedcare în drumul său. Norodul pretutindene îl întâmpina cu bucurie și nădejde, aducându-și aminte de întâia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-și dezvăli urâtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiiți: știau că norodul îi urăște, și pre domn că nu-i iubește...

Îndată ce sosise, Lăpușneanul porunci să împle cu lemne toate cetățile Moldaviei, afară de Hotin, și le arse, vrând să strice prin aceasta azilul nemulțămiiților, carii de multe ori sub adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi și ațâțau revolte. Ca să sece influința boierilor și să stârpească cuiburile feudalității, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni și corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din când în când. La cea mai mică greșală dregătorească, la cea mai mică plângere ce i s-arăta, capul vinovatului se spânzura în poarta curții, cu o țidulă vestitoare greșalei lui, adevărate sau plătuite și el nu apuca să putrezească, când alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cât mai vârtos a lucra ceva. O gvardie² numeroasă de lefecii³ albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lângă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziți; iar oștile moldovene, sub căpitani creature⁴ a lui, le ținea pe margini; slobozind însă pre ostași pe la casele lor, le mărginise în puțin număr.

Întru o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor și care ieșea, după ce îi înfățișase planul unei nouă contribuții. Se părea nestâmpărat, vorbea singur și se cunoștea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, când o ușă lăaturalnică deschizându-se, lăsă să între doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petre Rareș, care – zice hronica – cu multă jale și mahniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese în fragedă vârstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliaș și Ștefan. Iliaș, urmând în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrânată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrățișă mahometismul și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decât fratele său; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuieră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducând sărăcie pământului și cădere negoțului. Boierii care, cei mai mulți, era încuscriți cu polonii și cu ungurii, se supărară, și corăspunzându-se cu boierii pribegi, hotărâră peirea lui. Poate ar fi mai întârziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit. „Nu hălăduia⁵ de răul lui nicio jupâneasă, dacă era frumoasă”, zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, când se afla la Țuțora, nemaiașteptând sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dânsul, ca să nu-l scape, au tăiat frânghiile cortului sub carele el ședea și, dând năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș și pre dânsa boierii ucigași o hotărâseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl alesesă de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întâmpinând pre Joldea, îl birui și prinzându-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pre fica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsese a fi parte biruitorului. Când intra în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fice și surori de domn.

Peste zobonul⁶ de stofă aurită, purta un benișel⁷ de felendreș⁸ albastru blănit cu samur, a căruia mânice atârneau dinapoi; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat⁹, împregiurate cu petre scumpe; iar pe grumazii ei atârna o salbă de multe șiruri de margaritar. Șlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci¹⁰ alb și sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umerii și spatel

sale. Figura ei avea acea frumusețe, care făcea odinioară vestite pre femeile României și care se găsește rar acum, degenerând cu amestecul națiilor străine. Ea însă era tristă și tânjitoare, ca floarea espusă arșiții soarelui, ce nu are nimic s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinții săi, privise pre un frate lepădându-și relegea și pre celalalt ucis; și mai întâi hotărâta de obștie a fi soția lui Jolde (pre care nici îl știa), acum fusese silită de aceeași obștie, care dipoza de inima ei făr-a o mai întreba, a da mâna lui Alexandru-vodă, pre care cinstindu-l și supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cât de puțină simțire omenească.

Apropiindu-se, se plecă și-i sărută mâna. Lăpușneanul o apucă de mijloc, și rădicându-o ca pre o pană, o puse pe genuchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea doamnă? zise el sărutând-o pre frunte; ce pricină te face astăzi, când nu-i sărbătoare, a-ți lăsa fusele? Cine te-au trezit așa de dimineață?

— Lacrimile jupânesilor văduve care se varsă la ușa mea și care strigă răsplătire la domnul Hristos și la sfânta născătoare, pentru sângele care verși.

Lăpușneanul, posomorându-se, desfăcu brațele; Ruxanda căzu la picioarele lui.

— O, bunul meu domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâte sărimani¹¹! Gândește că măriia-ta ești prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește mării-tale? N-ai cu nime război; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe! cât te iubesc! și copiii mării-tale sânt frumoși și tineri. Judecă că după viață este și moarte și că măriia-ta ești muritor și ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poți împăca, și...

— Muiere nesocotită! strigă Lăpușneanul sărind drept în picioare și mâna lui, prin deprindere, se răzămă pe junghiul¹² din cingătoarea sa; dar îndată, stăpânindu-se, se plecă și rădicând pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ți mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu știu ce se poate întâmpla. Mulțamește sfântului mare mucenic Dimitrie izvorătorul de mir, a cărui hram se prăznuiește la biserica ce noi i-am făcut la Pângărați, că ne-au oprit de a face un păcat, aducându-ne aminte că ești mama copiilor noștri.

— De aș ști că mă vei și omori, nu pot să tac. Ieri, când voiam să întru, o jupâneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului¹³ meu și m-au oprit arătându-mi un cap ținut în poarta curții. „Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că lași pre bărbatul tău să ne taie părinții, bărbății și frații... Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!” și îmi arăta capul sângeros capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpâne! de atunci neîncetat văd capul

acela și mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Și ce vrei? întrebă Lăpușneanul zâmbind.

— Vreu să nu mai verși sânge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

— Îți făgăduiesc că de poimâne nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; și mâne îți voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mâne vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi copiii și caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine și pune la cale să ne gătească un ospăț, căci mâne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieși după ce iarăși îi sărută mâna. Bărbatul său o pitrecu până la ușă.

— Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armașul său, care întrase atunci.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

¹**țidulă** – dispoziție dată în scris de către o autoritate.

²**gvardie** – pază, strajă.

³**lefeciu (lefegiu)** – mercenar.

⁴**creatură** – persoană care s-a ridicat nu prin merite personale, ci datorită protecției cuiva.

⁵**a hălădui** – a scăpa.

⁶**zobon (zăbun)** – haină lungă, fără mâneci.

⁷**benișel (binișel, diminutiv pentru biniș)** – haină boierească lungă de ceremonie, cu mânecile largi și despicate.

⁸**felendreș** – postav fin.

⁹**matostat** – piatră semiprețioasă de culoare verde.

¹⁰**surguci** – panaș din pene (de struț) împodobit cu pene scumpe.

¹¹**săriman (sărman)** – (aici) orfan.

¹²**junghi** – (aici) pumnal.

¹³**rădvan** – trăsură trasă de cai.

Aplic

1. Enumeră cronologic acțiunile făcute de domnitor odată cu revenirea la domnia Moldovei.

2. Răspunde la întrebările de mai jos:

- Cum este întâmpinat Alexandru Lăpușneanul de norod? Dar de boieri?
- De ce se temeau cei patru boieri?
- Cine este Ruxanda? Ce s-a întâmplat cu familia ei?
- Care este motivul pentru care Ruxanda vine la soțul ei? Ce a determinat-o să i se adreseze?
- Ce îi promite bărbatul femeii?

3. Identifică paragraful care narează trecutul domniței Ruxanda. Care a fost structura care te-a ajutat în delimitarea acestuia? Din ce este alcătuită, din punct de vedere sintactic? Notează patru informații despre familia Ruxandei.

LIMBA ROMÂNĂ

Coordonarea și subordonarea ca mijloace de conectare sintactică în propoziție și în frază

Între propozițiile unei fraze se poate stabili un raport de **coordonare** între propoziții de același fel, principale sau secundare, sau de **subordonare** între propoziții regente și propozițiile secundare (atribuite, complete, circumstanțiale).

Coordonarea dintr-o frază se realizează prin **juxtapunere**, marcată prin semne de punctuație (virgulă, punct-și-virgulă), sau prin **joncțiune**, marcată prin elemente de relație. Conjunțiile coordonatoare pot fi copulative, disjunctive, adversative sau concluzive. La nivelul propoziției, subordonarea poate fi prin **prepoziții** (*zidită de el*), **prin acord** (*vorbe nebune*), **prin caz** (*copiilor acestora*). La nivelul frazei, **subordonarea** este relația care se stabilește între un termen regent, aflat într-o propoziție regentă, și o propoziție care depinde de acesta, numită propoziție subordonată. Subordonarea se realizează cel mai adesea prin **joncțiune**; rar poate fi și prin **juxtapunere**, ca în exemplul: „Ai carte, ai parte.” Propozițiile subordonate se leagă de regentele lor prin conjuncții subordonatoare, locuțiuni conjuncționale subordonatoare, pronume relative, adjective pronominale relative, pronume și adjective pronominale nehotărâte, adverbe relative sau nehotărâte.

4. Transcrie propozițiile subordonate din discursul Ruxandei: „O, bunul meu domn! viteazul meu soț! urmă ea, destul! Ajungă atâta sânge vărsat, atâte văduvii, atâte sărimani! Gândește că măria-ta ești prea-puternic și că niște săraci boieri nu-ți pot strica. Ce-ți lipsește măriei-tale? N-ai cu nime război; țara este liniștită și supusă. Eu, Dumnezeu știe! cât te iubesc! și copiii măriei-tale sânt frumoși și tineri. Judecă că după viață este și moarte și că măria-ta ești muritor și ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sângele, ci mai ales ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici îl poți împăca, și...”. Ce raporturi exprimă ele: cauză, condiție, scop, consecință? Cum contribuie acestea la tonul implorator al scenei?

5. Indică ce valoare morfologică are cuvântul regent al subordonatelor din frazele de la exercițiul anterior.

6. Extrage din dialogul dintre Ruxanda și Alexandru Lăpușneanul: două enunțuri imperative; două enunțuri asertive; toate enunțurile interogative. Care este rolul acestora pentru transmiterea informațiilor?

7. Inserează, în tabelul de mai jos, secvențe din capitolul dat, în funcție de tipul de subordonare manifestat. Care este rolul subordonării pentru înțelegerea sensului? În ce mod realizează coerența textului? Ce fel de informații noi prezintă? Despre ce sunt acestea: locuri, personaje, acțiuni?

Subordonare prin prepoziții	Subordonare prin caz	Subordonare prin acord

8. Rar, subordonarea se poate realiza prin juxtapunere, ca în modelul de mai jos. Alcătuieste patru fraze în care ai raport de subordonare între o propoziție principală și o propoziție subordonată care să reprezinte afirmații despre subiectul nuvelei lui Costache Negruzzi, aflate până acum.

Model: Vine, recucerește Moldova. (De vine, recucerește Moldova).

9. Transcrie, din capitolele parcurse până acum, exemple în care *de* este prepoziție, respectiv conjuncție. În ce mod schimbă sensul textului literar? Ce exprimă în fiecare situație?

10. Care sunt apelativele prin care i se adresează Lăpușneanul Ruxandei? Cum se schimbă acestea pe parcursul dialogului?

11. Transcrie structurile care descriu vestimentația Ruxandei. Ce transmit acestea în mod indirect? Din ce părți de vorbire sunt alcătuite? Ce fel de descriere este redată?

12. Crezi că Alexandru Lăpușneanul se va ține de promisiunea făcută Ruxandei?

13. Prezintă, în minimum 30 de cuvinte, relația dintre cei doi soți.

14. Precizează motivul pentru care Lăpușneanul alege să o ia de soție pe Ruxanda. Ce trăsătură a domnitorului reiese ca urmare a acestei decizii?

15. Recitește discursul Ruxandei. Identifică un argument afectiv și un argument moral prin care aceasta încearcă să-l convingă pe Lăpușneanul să înceteze omorurile. Explică, în două-trei enunțuri, de ce aceste argumente nu îl înduplecă pe domnitor.

16. Analizează replica văduvei: „Ai să dai seamă, doamnă!”. Ce fel de conflict anticipează această replică? Este Ruxanda responsabilă pentru acțiunile soțului ei? În ce măsură îi poate schimba ea comportamentul?

17. Comentează, în maximum 70 de cuvinte, statutul femeilor la curtea domnitorului.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Lecturi succesive (III)

III

Capul lui Moțoc vrem...

De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosi Alexandru-vodă, sfânta slujbă începuse și boierii erau toți adunați.

Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor și peste dulama¹ poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița² turcească. Nicio armă nu avea alta decât un mic junghi cu plăselele de aur; iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sarmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborât din strană, s-a închinat pe la icoane și, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie și a sărutat moaștele sfântului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la față și că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăși în strană, se înturnă către boieri și zise:

„Boieri dumneavoastră! De la venirea mea cu a doua domnie și până astăzi, am arătat asprime către mulți, m-am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu știe de nu mi-a părut rău și de nu mă căiesc de aceasta; dar dumneavoastră știți că m-a silit numai dorința de a vedea conținând gâlceviri și vânzările unora și altora, care ținteau la răsipa țării și la peirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii și-au venit în cunoștiință; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mântuitorul: «Bate-voi păstorul, și se vor împrăștia oile.»

Boieri dumneavoastră! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca niște frați, pentru că aceasta este una din cele zece porunci: Să iubești pre aproapele tău ca însuși pre tine și să ne iertăm unii pre alții, pentru că sântem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos – își făcu cruce – să ne ierte nouă greșalele, precum iertăm și noi greșiților noștri.”

Sfârșind această deșănțată³ cuvântare, merse în mijlocul bisăricii și, după ce se închină iarăși, se înturnă spre norod în față, în dreapta și în stânga, zicând:

— Iertați-mă, oameni buni și boieri dumneavoastră!

— Dumnezeu să te ierte, măria-ta! răspuseră toți, afară de doi junci boieri ce sta gânditori, răzămăți de un mormânt lângă ușă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpușneanul ieși din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospăteze împreună; și încălecând, se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celălalt; și se amestecară în norod.

Acești erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii; și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăși posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țaranului. Cât pentru norod, el era indiferent; el din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă; cârtea numai asupra ministrului său Moțoc, care întrebuinta creditul ce avea la domn, spre împilarea⁴ gloatei. Căci deși era neconținute jalobe obștei pentru jăfuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărășiți fieștecare de câte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmați și că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socoteau că sânt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că și prepuneau vreo cursă, dar odată întrând, nu se mai putea înturna; căci porțile erau străjuite și păzitorii porunciți a nu lăsa să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesii, având în dreapta pre logofătul Troțușan și în stânga pre vornicul Moțoc. Începură a zice din surle; și bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia, pe vremea aceea, nu se introduseseră încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindea în câteva feluri de bucate. După borșul polonez, veneau mâncări grecești ferte cu verdețuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc și, în sfârșit, fripturile cosmopolite. Pânza mesii și șervetele erau de filaliu țesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile și păharele erau de argint. Pe lângă părete sta așezate în rând mai multe ulcioare pântecoase, pline de vin de Odobești și de Cotnar și la spatele fieștecăruia boier dvorea⁵ câte o slugă, care dregea⁶. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lângă două junci și patru berbeci fripți, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mâncau și beau; boierii mâncau și beau. Acum capetele începuseră a se înfierbânta; vinul își făcea lucrare. Boierii închinău și urau pre domn cu vivate⁷ zgomotoase, la care răspundeau lefecii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, când Veveriță rădică paharul și închinând zise:

— Să trăiești întru mulți ani, măria-ta! să stăpânești țara în pace și milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri și a bântui norodul...

N-apucă să sfârșească, căci buzduganul armașului, lovind-l drept în frunte, îl oborî la pământ.

— A! voi ocărăți pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toți slujitorii de pe la spatele boierilor, scoțând junghiurile, îi loviră; și alți ostași, aduși de căpitanul de lefecii, înțără și năpustiră cu sabiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luasă pre Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El râdea; iar Moțoc, silindu-se a râde ca să placă stăpânului, simțea părul zburlindu-i-se pe cap și dinții săi clănțâind. Și cu adevărat era groază a privi această scenă sângeroasă. Închipuiesc-și cineva într-o sală de cinci stânjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărâți spre ucidere, calăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii, neavând nicio grijă, surprinși mișalește pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împotivi. Cei mai bătrâni mureau făcându-și cruce; mulți însă din cei mai junci se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile mesii se făceau arme în mâna lor; unii, deși răniți, se înțeleau cu furie de gâtul ucigașilor și, nesocotind ranele ce priimeau, îi strângeau pân-îi înădușeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, își vindea scump viața. Mulți lefecii periră, dar în sfârșit nu mai rămasă niciun boier viu. Patruzeci și șapte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta și trânta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărseseră și vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldați, plectară de fugă. Puțini care scapară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; și invitând pre alte slugi și oameni boierești, burzuluiseră⁸ norodul și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpușneanul, pre care îl înștiințase de pornirea norodului, trimise pre armașul să-i întrebe ce vră și ce cer? Armașul ieși.

— Ei, vornice Moțoc, zise apoi înturnându-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mântuit de răii aceștii și am scăpat țara de o așa râie?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înțelepciune, răspunse mârșavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuiesc pre marea-ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea mării-tale au apucat mai nainte și ai făcut bine că i-ai tăiat; pentru că... fiindcă... era să...

— Văd că armașul întârzie, zise Lăpușneanul curmând pre Moțoc, care se învălmășea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoți și dumneata?

— Așa, așa, să-i împoarte cu tunurile; nu-i vro pagubă c-or muri câteva sute de mojici, de vreme ce au perit atâtea boieri. Da, să-i omoare de istov⁹.

— M-așteptam s-aud asemenea răspuns, zise cu oțărare¹⁰ Lăpușneanul, dar să vedem întâi ce vră.

În vremea aceasta, armașul se suise pe poarta curții și, făcând semn, strigă:

— Oameni buni! Măria-sa vodă întreabă ce vreți și ce ceriți? și pentru ce ați venit așa cu zurba¹¹?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aștepta la asemenea întrebare. Venise fără să știe pentru ce au venit și ce vrea. Începu a se strânge în cete, cete, și a se întreba unii pe alții ce să ceară. În sfârșit începură a striga:

— Să micșureze dădiile! — Să nu ne zapciască¹²!

— Să nu ne mai îplinească! — Să nu ne mai jăfuiască!

— Am rămas săraci! — N-avem bani! — Ne i-au luat toți Moțoc! — Moțoc! Moțoc! — El ne belește¹³ și ne pradă! — El sfătuiește pre vodă! Să moară!

— Moțoc să moară! — Capul lui Moțoc vrem!

Acest din urmă cuvânt găsând un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas și acest glas striga: „Capul lui Moțoc vrem”.

— Ce cer? întreabă Lăpușneanul, văzând pre armașul întrând.

— Capul vornicului Moțoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un șarpe; n-ai auzit bine, fârtate! vrei să suguiesti¹⁴, dar nu-i vreme de șagă. Ce vorbe sânt aceste? Ce să faci cu capul meu? îți spun ca ești surd; n-ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostașii nemaiîmpotivindu-se, norodul începuse a se cățăra pe ziduri, de unde striga în gura mare: „Să ne deie pre Moțoc! Capul lui Moțoc vrem!”

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică precură fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta și mă jur să fac o biserică, să postesc cât voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la mănăstirea Neamțului!... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici. Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sânt boier mare; ei sânt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă dumneata singur. Du-te de mori pentru binele moșiei dumitale, cum ziceai însuși când îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubeste țara. Sânt bucuros că-ți răsplătește norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele și mai pe urmă lăsându-mă și trecând în partea Tomșii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moțoc smulgându-și barba, căci de pe vorbele tiranului înțelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încăi lăsați-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa și de copilașii mei! lăsați-mă să mă spoveduiesc!

Și plângea, și țipa, și suspina.

— Destul! strigă Lăpușneanul, nu te mai boci ca o muiere! fii român verde¹⁵. Ce să te mai spoveduești? Ce-i să spui duhovnicului? că ești un tâlhar și un vânzător? Asta o știe toată Moldova. Haide! luați-l de-l dați norodului și-i spuneți că acest fel plătește Alexandru-vodă celor ce pradă țara.

Îndată armașul și capitanul de lefecii începură a-l târâi. Ticăitul boier răcnea cât putea, vrând să se împotrivească; dar ce puteau bătrânile lui mâni împotriva acelor patru brațe zdrene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedeca de trupurile confrăților săi și luneca pe sângele ce se închegase pe lespezi. În sfârșit puterile îi slăbiră, și sateliții tiranului, ducându-l pe poarta curții mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulțime.

Ticălosul boier căzu în brațele idrei acestei cu multe capete, care întru o clipală îl făcu bucăți.

— Iată cum plătește Alexandru-vodă la cei ce pradă țara! ziseră trimișii tiranului.

— Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata.

Și mulțămindu-se de astă jertfă, se împrăștii.

În vreme ce nenorocitul Moțoc perea acest fel, Lăpușneanul porunci să rădice masa și să strângă tacâmurile; apoi pusă să răteze capetele ucișilor și trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luând capetele, le așază în mijlocul mesii pe încet și cu rânduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt și pe a celor mai mari deasupra, după neam și după ranguri, până ce făcu o piramidă de patruzeci și șapte căpăține, vârful căria se închia prin capul unui logofăt mare. Apoi, spălându-se pe mâni, merse la o ușă lăturalnică, trase zăvorul și drugul de lemn care o închidea și intra în apartamentul doamnei.

De la începutul tragediei acestia, doamna Ruxanda, neștiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieșeau din apartamentul lor și slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oștimi ce nu cunoștea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneată, ieșind, auzise

vorbă că este zurma asupra lui vodă și adusesese această veste stăpânei sale.

Buna doamnă, temându-se de furia norodului, era spăriată, și când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ți-am făgăduit, ți-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce ți-pete, ce strigări se azeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniștit. Zicând aceste, luă pre Ruxanda de mână și o aduse în sală.

Întru vederea grozavii priveliști, ea slobozi un țipet strașnic și leșină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpușneanul zâmbind; în loc să se bucure, ea se sparie.

Și luând-o în brațe, o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnându-se iarăși în sală, găsi pre căpitanul de lefecii și pre armașul așteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cânilor acestora, iar titvele lor să le înșire pe zid, zise lefecului. Iar tu, adresându-se către armaș, să-mi pui mâna pe Spancioc și pe Stroici.

Însă Stroici și Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonașii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul:

— Spuneți celui ce v-au trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedea până-a nu muri!

¹dulamă – haină de ceremonie purtată de domni și de boieri.

²cabaniță – manta scumpă, bogat împodobită.

³deșănțat – ciudat, bizar.

⁴împilare – asuprire, oprimare.

⁵a dvori – a sluji.

⁶a drege – a turna vin sau alte băuturi în pahare.

⁷vivat – ovație, toast.

⁸a burzului – a enerva, a mânia, a răscula.

⁹de istov – cu totul.

¹⁰oțărare – mânie.

¹¹zurba – acțiune violentă împotriva unei nedreptăți; revoltă.

¹²a zăpcii – a încasa cu forța dările sau datoriile de la cineva.

¹³a beli – a despuia, a jumuli; a jefui.

¹⁴a șugui – a glumi.

¹⁵verde – (aici) curajos.

Theodor Aman, *Lăpușneanu arătând soției sale capetele boierilor uciși*, detaliu (1872)

Aplic

- Domnitorul îi cheamă la curte pe boieri, la prânz. Care este adevăratul motiv al acestei invitații?
- Poporul se adună în curtea palatului. Recitește secvența venirii lor și transcrie tot ce afirmă aceștia că doresc. Știe mulțimea ce vrea încă de la început? De ce este Moțoc asociat cu dorința mulțimii de a avea un trai mai bun?

LIMBA ROMÂNĂ

Topica enunțului în limba română modernă ca procedeu de coeziune

Topica se referă la ordinea cuvintelor în propoziție sau a propozițiilor în frază. În limba română modernă, topica este relativ flexibilă. Cele mai multe propoziții simple respectă ordinea subiect-predicat verbal/nominal.

Atributiva stă întotdeauna după termenul regent, iar uneori poate fi intercalată în regentă. Completiva directă, indirectă și prepozițională, precum și circumstanțialele de loc, de mod, de cauză și de scop stau mai frecvent după regentă. Antepunerea lor este posibilă și are diferite efecte discursive și stilistice: accentuarea informației noi, punerea în relief sau în contrast. Circumstanțiala de timp și construcțiile condiționale stau atât după regentă, cât și înainte, iar construcțiile concesive apar mai frecvent înainte de regentă.

3. De ce poruncește domnitorul uciderea boierilor? De ce se răzbină Lăpușneanul? Precizează cauza conflictului.

4. În primul capitol, domnitorul îi jură lui Moțoc că nu îl va ucide. Care este replica exactă a acestuia? Care este motivul pentru care face această promisiune? Cu ce îl ajută boierul?

5. Delimitează fraza următoare în propoziții: „De cu seară se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie și domnul, ca să asculte liturghia și apoi să vie să prânzească la curte.” Ce raporturi sintactice identifici: scop, cauză, condiție, concesie etc.? Ce informații importante află? Ce eveniment urmează? Care este locul de întâlnire? Cine va participa la acesta?

6. Identifică, în secvența narativă dată, mărcile anaforice și cataforice. Ce desemnează acestea? Precizează care este locutorul. Care este rolul folosirii anaforei și cataforei? Cum influențează referința textuală?

„— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celălalt; și se amestecară în norod.

Acești erau Spancioc și Stroici.”

7. Recitește secvența dată: „Odată cu omorul de sus, începuse uciderea și în curte. Slugile boierilor, văzându-se lovite fără veste de soldați, plecară de fugă. Puțini care scapară cu viață, apucând a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; și învâțând pre alte slugi și oameni boierești, burzuluieră norodul și tot orașul alergase la poarta curții, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostașii amețiți de beție făceau numai o slabă împotrivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.” Identifică formele verbale. Care dintre acestea alcătuiesc o propoziție? Care este sensul structurilor: *plecară, dasă larmă, burzuluieră*?

8. Observă topica în replica poporului „Capul lui Moțoc vrem”. Ce scoate în evidență așezarea substantivului *Capul* la începutul propoziției?

9. Recitește schimbul de replici dintre Moțoc și domnitor. Răspunde la întrebările de mai jos:

„— [...] Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sânt boier mare; ei sânt niște proști!

— Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece [...]”

a. Identifică cele două verbe la conjunctiv. Ce fel de raport sintactic observi: coordonare sau subordonare?

b. Prin ce fel de raport sintactic se observă opoziția dintre boier și mulțime? Transcrie propozițiile. Ce sugerează?

c. Ce parte de propoziție lipsește din replica lui Lăpușneanul? Care este motivul absenței? Ce vrea domnitorul să scoată în evidență?

d. Folosește un dicționar de arhaisme. Care este sensul termenului *prost*?

10. Ce fel de personaj este mulțimea – principal, secundar, episodic, figurant sau colectiv? De ce crezi că se încadrează în această categorie?

11. Care este motivul pentru care domnitorul reia substantivul în replica: „Femeia tot femeie.” Ce vrea să sugereze? Ce parte de vorbire/de propoziție crezi că lipsește? Cum se numește acest procedeu?

12. Ce rol crezi că are discursul lui Lăpușneanul în mitropolie?

13. Indică ce trăsătură de caracter se observă la Alexandru Lăpușneanul ca urmare a raportului dintre promisiunea inițială față de Moțoc și finalul textului. Justifică-ți alegerea cu secvențe sugestive.

14. Explică expresia „leac de frică” folosită de domnitor.

Lecturi succesive (IV)

IV

De mă voi scula, pre mulți am să popesc și eu...

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese niciun boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenefte, născoci feluri de schingiuri.

Scotea ochi, tăia mâni, ciuntea și seca pe care avea prepus; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cârti cât de puțin.

Cu toate aceste, era neliniștit, căci nu putuse pune mâna pe Spancioc și pe Stroici, care ședea la Cameniță, așteptând și pândind vreme. Deși avea doi gineri grafi¹ cu mare influență la curtea Poloniei, era îngrijit de acești doi boieri, să nu invite pre poloni, care nu căutau decât pretexte, spre a intra în Moldavia; dar acești doi români erau prea buni patrioți ca să nu judece că războiul și venirea oștilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpușneanul le scrisese în mai multe rânduri ca să vie, legându-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei știau cât prețuiește jurământul lui. Ca să-i privilegheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire; însă aici se bolnăvi de langoare². Boala făcu răpezi înaintiri și în curând tiranul se văzu la ușa mormântului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fiorease și amenințitoare, îngrozindu-l și chemându-l la judecata Dumnezeului dreptății. În deșert se învârtă în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemând pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pe boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfârșitul vieții, își ceru iertare de la toți, umilindu-se; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiul său Bogdan, pre care îl lasă moștean scaunului și să-l ajute căci, fiind în fragedă vârstă, încungiuat de puternici vrăjmași, nu se va pute apăra nici pre sine, nici pre țară, de nu va fi unire între boieri și de nu vor ave dragoste și supunere cătră domn.

— Cât pentru mine, urmă a zice, de mă voi și ridica din boala aceasta, sânt hotărât a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spăsesc, câte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci, vă rog, părinți arhieriei, de mă veți vedea aproape de moarte, să mă tundeți călugăr...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară și un leșin grozav ca moartea îi îngheță trupul, încât mitropolitul și episcopii, crezând că se sfârșăște, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea pân-a nu se face domn.

După aceasta, salutând pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorității fiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră stafete pe la boierii din țară și emigrați și pe la capitani oștilor.

Abia amurgise când Stroici și Spancioc sosiră. Descălecând pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută și pustie ca un mormânt de urieș. Nu se auzea decât murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stâncoasele ei coaste, sure și goale și strigătul monoton a ostașilor de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămați pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puțină mirare neîntâlnind pre nime; în sfârșit, o slugă le arătă camera bolnavului. Voind să între, auziră un mare zgomot și se opriră ca să asculte.

Lăpușneanul se trezise din letargia sa.

Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dânsul și se văzu coperit cu o rasă³; pe căpătăiul său sta un potcap⁴. Vru să rădice mâna și se împedecă în niște metanii⁵ de lână. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizându-i peste puțin, văzu aceleși lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simți, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzându-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sângele într-însul începu a ferbe și, sculându-se pe jumătate:

— Ce pocitanii sânt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaită! leșiți! că pre toți vă omor! Și căuta o armă pe lângă el, dar negăsind decât potcapul îl azvârli, cu mânie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiul ei, mitropolitul, boierii, slugile intrară toți în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră și sta ascultând la ușă.

— A! voi m-ați călugărit, striga Lăpușneanul cu glas răgușat și spărios; gândiți că veți scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa, și...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiți că ești în ceasul morții! Gândește, păcătoșule, că ești monah; nu mai ești domn! Gândește că prin hulele și strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată și pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei...

— Boaită⁶ fățarnică! adăogă bolnavul, zbuciumându-se a se scula din pat; tacă-ți gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-ați popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu! Iar pre cățeaua asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țâncul ei, ca să nu mai asculte sfătuirile boaitelor și a dușmanilor mei... Minte acel ce zice că sânt călugăr! Eu nu sânt călugăr, sânt domn! Sânt Alexandru-vodă!... Săriți, flăcăi! Unde-s voinicii mei?... Dați! dați de tot! Eu vă poruncesc. Ucideți-i pre toți... Nici unul să nu scape... A! mă-năduș!... Apă! apă! apă! — și căzu răsturnat pe spate, hârcâind de turbare și de mânie.

Doamna și mitropolitul ieșiră. La ușă îi întâmpinară Stroici și Spancioc.

— Doamnă! zise Spancioc apucând de mână pre Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecât. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă! strigă ea, înfiorându-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viața măriei-tale și a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl și destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiul.

O slugă ieși.

— Ce este? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit și cere apă și pre fiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strângând cu furie copilul la sân.

— Nu-i vreme de stat în gânduri, doamnă, adăogi Spancioc. Adă-ți aminte de doamna lui Ștefăniță-vodă și alege între bărbat și între fiu.

— Ce zici, părinte? zise sărmana femeie, înturnându-se cu ochi lăcrămați spre mitropolitul.

— Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul Dumnezeu să te povățuiască. Iar eu mă duc să găsesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn; și pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte și să te ierte și pre tine. Zicând aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un pahar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga; și apoi, mahinalicește și silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase ușa și se uita.

— Întrebă de fiul său – zice că vrea să-l vadă – cere de băut – doamna tremură – îi dă paharul – nu vre să-l iaie!...

Spancioc sări și scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, îl ia, bea... Să-ți fie de bine, măria-ta!

Ruxanda ieși tremurândă și galbănă și, răzemându-se de părete:

— Voi să dați seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinând, că voi m-ați făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

— Să mergem, zise doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh! părinte, ce mă făcuși să fac! zise doamna către mitropolitul și se duse cu el plângând.

Amândoi boierii intrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-și face lucrarea. Lăpușneanul sta întins cu fața în sus, liniștit, dar foarte slab. Când intrară boierii, el îi privi îndelung și necunoscându-i, îi întrebă cine sânt și ce voiesc?

— Eu sânt Stroici, răspunse acesta.

— Și eu Spancioc, adăogi celalalt; și aceea ce voim este să

te vedem până-a nu muri, cum ți-am făgăduit.

— Oh! vrăjmașii mei! suspină Alexandru.

— Eu sânt Spancioc, urmă acesta, Spancioc pre care ai vrut să-l tai, când ai ucis 47 de boieri și care a scăpat din ghearile tale! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsându-i femeia și copiii să cerșătorească pe la ușile creștinilor.

— Ah! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucându-se cu mâinile de pânțele.

— Zi, acum slobozește, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh! m-ați otrăvit, nelegiuitor! Doamne! fie-ți milă de sufletul meu! O, ce foc! Unde-i doamna? Unde-i copilul meu?

— S-au dus și te-au lăsat cu noi.

— S-au dus și m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorâți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tânăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfâșie! înjunghe-mă! zise, înturnându-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sângele cel pângărit a unui tiran ca tine.

Durerile creșteau. Otrăvitul se zbugiuma în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! dați-mi apă... dați-mi ceva să beau!

— Iată, zise Spancioc, luând paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea și te răcorește!

— Ba; ba, nu, nu vreau, zise bolnavul strângând dinții. Atunci Stroici îl apucă și-l ținu neclintit; iar Spancioc, scoțând cuțitul din teacă, îi descleștă cu vârful lui dinții și îi turnă pe gât otrava ce mai era în fundul paharului.

Lăpușneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul și securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu fața spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osânda ta să ne privești; învață a muri, tu care știai numai a omorî. Și apucându-l amândoi, îl țineau nemișcat, uitându-se la el cu o bucurie infernală și muștrându-l.

Nenorocitul domn se zvârcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură; dinții îi scrâșneau, și ochii săi sângerați se holbaseră; o sudoare înghețată, tristă a morții prevestitoare, ieșea ca niște nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfârșit, își dete duhul în mâinile calăilor săi.

Acest fel fu sfârșitul lui Alexandru Lăpușneanul, care lăsă o pată de sânge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede și astăzi portretul lui și a familiei sale.

¹graf – conte (german).

²lângoare – (lingoare) febră tifoidă.

³rasă – haină de postav, largă și lungă, pe care o poartă preoții, călugării și călugărițele pe deasupra îmbrăcămintei.

⁴potcap – acoperământ al capului, înalt, de formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoții și călugării ortodocși.

⁵metanie – (mătanie) șirag de mărgel pe care călugării sau credincioșii mirenii numără rugăciunile rostite.

⁶boaită – termen de batjocură pentru preoți.

Aplic

- Răspunde la întrebările de mai jos:
 - Câți ani au trecut de la momentul ospățului?
 - De ce voia să-i găsească pe Stroici și Spancioc?
 - Ce nume primește Lăpușneanul când este călugărit?
 - Cum moare domnitorul?
- Transcrie din capitol secvențele care arată atitudinea lui Lăpușneanul pe parcursul acțiunii.
- Ce raport sintactic (cauză, condiție, concesie, scop etc.) indică structura subliniată din secvența „Cu toate acestea, era neliniștit”? Cu ce propoziție intră în relație aceasta? Indică motivul nemulțumirii domnitorului.
- Precizează raportul sintactic predominant din frazele de mai jos. Cum se realizează acesta? Apar la nivelul propoziției sau la nivelul frazei? La cine fac trimitere? Care este rolul acestora? În ce măsură ajută la înțelegerea textului? Creează coerență sau îngreunează înțelegerea?
 - „Chemând pre mitropolitul Teofan, pre episcopi și pe boieri și spuindu-le că se simte sosit la sfârșitul vieții, își ceru iertare de la toți, umilindu-se”
 - „Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dânsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mâna și se împedecă în niște metanii de lână. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizându-i peste puțin, văzu aceleși lucruri, metaniile, potcapul, călugării.”
- Identifică mărcile anaforice și cataforice din secvențele de mai jos. Ce reiau acestea? Care este rolul acestora? Ce sugerează în raport cu personajele și relația dintre acestea?
 - „Deschizând ochii, văzu doi călugări stând unul la cap și altul la picioarele sale, neclintiți ca două statuie de bronz; se uită pe dânsul și se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să rădice mâna și se împedecă în niște metanii de lână. I se păru că visează și iarăși închise ochii; dar redeschizându-i peste puțin, văzu aceleși lucruri, metaniile, potcapul, călugării.”
 - „— Ce pocitanii sânt aceste? strigă. A! voi vă jucați cu mine! Afară, boaită! Leșiți! că pre toți vă omor! Și căuta o armă pe lângă el, dar negăsind decât potcapul îl azvârli, cu mânia în capul unui călugăr.”
 - „— S-au dus și m-au lăsat! m-au lăsat cu voi! Oh! omorâți-mă, să scap de durere! Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tânăr, fie-ți milă! scapă-mă de durerile ce mă sfâșie! înjunghe-mă!”
- Ce relație marchează folosirea cuvintelor evidențiate în secvențele de mai jos. Alege din lista de mai jos sau propune tu alta: contrast, opoziție, explicație, adăugare, cauză, reformulare, precizie.
 - „**însă** prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cărti cât de puțin”
 - „**Deși** avea doi gineri grafi cu mare influință la curtea Poloniei”
 - „**Abia** amurgise când Stroici și Spancioc sosiră”
 - „**Ba**; **ba**, nu, nu vreu, zise bolnavul strângând dinții”
 - „**Dar** cine va căuta de nenorocitul acesta”
- Ce marchează cuvintele evidențiate de la exercițiul anterior: dinamism, pauză, succesiune de întâmplări, intenția personajului/naratorului? Care este scopul utilizării lor? La ce momente ale acțiunii fac acestea trimitere? Notează ideile principale organizate în jurul acestora.

LIMBA ROMÂNĂ

Raportul propoziție/frază – text

În construcția unui text, propozițiile și frazele trebuie să fie într-o strânsă relație de coeziune, pentru a asigura continuitatea ideilor și logica discursului.

Relații și conectori transfrastici

În cadrul unui text, între propoziții/fraze se stabilesc relații logice, marcate prin **conectori transfrastici**.

Conectorii transfrastici unesc cuvinte în interiorul aceleiași propoziții sau fraze și stabilesc relații între **enunțuri**, între **fraze** sau între secvențe de **text**. Aceștia asigură **coeziunea** (legarea părților între ele) și **coerența textului** (desfășurarea logică a ideilor) și orientează lectura (indică direcția discursului). Conectorii pot marca diferite tipuri de **relații**: de **adăugare** (și, de asemenea, totodată, în plus, mai mult); de **opoziție** sau de **contrast** (dar, însă, totuși, cu toate acestea, dimpotrivă); de **cauzalitate/explicativă** (fiindcă, de aceea, așadar, întrucât, căci); **temporală** și de **succesiune** (mai întâi, apoi, după aceea, în cele din urmă, deodată, îndată, mai apoi); de **reformulare** sau de **precizare** (adică, mai exact, cu alte cuvinte, de fapt). Totodată, aceștia pot avea rol **narativ** (organizează succesiunea faptelor), **stilistic** (dau ritm, pauză, accelerare); **interpretativ** (influențează modul în care cititorul înțelege o parte a textului), **pragmatic** (arată intenția unui personaj sau a naratorului).

ȘTIAI CĂ...?

- După **curentul literar**, nuvela este:
- > **renascentistă**: Giovanni Boccaccio, *Decameronul*;
- > **romantică**: Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*; Vasile Alecsandri, *Buchetiera de la Florența*, *Mărgărita*; Nicolae Filimon, *Mateo Cipriani*, *Friderich Staaps*; M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*;
- > **realistă**: Nicolae Filimon, *Nenorocirile unui slujnicar sau gentilomii de mahala*; Ion Creangă, *Moș Nechifor Coțcariul*; Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, *Gura satului*; M. Sadoveanu, *Dureri înăbușite*; L. Rebreanu, *Răfuiala*, *Ițic Ștrul, dezertor*; Marin Preda, vol. *Întâlnirea din pământuri*;
- > **naturalistă**: I.L. Caragiale, *O făclie de Paște*, *În vreme de război*; Ion Agârbiceanu, *Fefelega*; B.Șt. Delavrancea, *Hagi-Tudose*, *Zobie*.
- După **temă**, nuvela este:
- > **istorică**: Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*; Al. Odobescu, *Mihnea vodă cel Rău*, *Doamna Chiajna*;
- > **psihologică**: Ioan Slavici, *Moara cu noroc*, *Gura satului*, *Pădureanca*, L. Rebreanu, *Ițic Ștrul, dezertor*;
- > **fantastică**: I.L. Caragiale, *La hanul lui Mânjoală*, *Calul dracului*, *Kir Ianulea*; M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*, *Cezara*, *Avatarii faraonului Tlâ*; Gala Galaction, *De la noi la Cladova*, *Moara lui Călifâr*;
- > **filozofică**: M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*;
- > **anecdotică**: B.P. Hasdeu, *Duduca Mamuca*;
- > **socială**: M. Sadoveanu, *Dureri înăbușite*, *Crâșma lui Moș Precu*, *La noi în Viișoara*, *Bordeienii*, *Locul unde nu s-a întâmplat nimic*.

8. Cum evoluează boala lui Lăpușneanul?

9. Cum reacționează Lăpușneanul când se trezește călugărit?

10. De ce boierii aleg să-l otrăvească pe Lăpușneanul și nu să-l omoare în alt mod?

11. De ce crezi că Lăpușneanul le cere boierilor să îl omoare?

12. Se poate vorbi de un conflict interior la domnița Ruxanda? Ce sugerează alegerea ei finală?

13. Cum interpretezi sfârșitul tragic al lui Lăpușneanul?

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Învăț

Nuvela (< fr. *nouvelle*, it. *novella* – *noutate*, *nuvelă*) este o specie a genului epic, în proză (rar în versuri), de dimensiune medie, având un singur fir narativ, cu un număr restrâns de personaje și conflict puternic, care pune accent pe complexitatea de caracter a personajului principal. Subiectul nuvelei prezintă, de obicei, un episod semnificativ sau o situație-limită din viața unui personaj. Accentul cade mai ales pe **caracterizarea complexă a personajului**, nu pe acțiune.

Acțiunea este unitară, construită riguros, fără divagații. Conflictul este clar, timpul și spațiul sunt bine precizate, iar modurile principale de expunere sunt **narațiunea**, **dialogul** și **descrierea**.

Spre deosebire de roman, care are mai multe planuri narrative și numeroase personaje, nuvela urmărește un singur fir epic și un conflict principal. Față de povestire, nuvela este mai obiectivă și se concentrează pe construcția atentă a personajului.

Trăsăturile nuvelei

- acțiunea este concentrată pe un singur fir narativ, urmărindu-se succesiunea logică a întâmplărilor și etapele acțiunii (momentele subiectului);
- accentul este pus pe complexitatea de caracter a protagonistului;
- conflictul este puternic; acesta poate fi interior, de natură psihologică, sau exterior, social ori istoric;
- prezintă un număr redus de personaje.

Apcar Baltazar, *Capul lui Moțoc vrem*, detaliu (începutul secolului al XX-lea)

Aplic

1. Ordonează ideile de mai jos, astfel încât să respecte cronologia faptelor. Subliniază două repere temporale sau două reluări care te-au ajutat să stabilești ordinea corectă. Numește rolul acestora.

- Norodul, răsculat, cere „Capul lui Moțoc”, iar Lăpușneanul îl predă mulțimii pe vornicul Moțoc, care este omorât.
- După patru ani de cruzimi și schingiuri, Alexandru Lăpușneanul se îmbolnăvește grav și este călugărit cu numele Paisie, crezându-se aproape de moarte.
- Tomșa fuge în Valahia, iar Lăpușneanul reîntră în domnie și începe să-și consolideze puterea, arzând cetățile și pedepsind boierii.
- Doamna Ruxanda îl roagă să înceteze vărsarea de sânge, îngrozită de suferința văduvelor.
- Lăpușneanul organizează un ospăț la curte și, sub pretextul împăcării, poruncește uciderea celor 47 de boieri.
- Revenindu-și din boală, recurge din nou la amenințări, dar boierii Spancioc și Stroici hotărăsc că trebuie să moară pentru siguranța țării și a fiului moștenitor.
- La întâlnirea cu boierii trimiși să-l oprească, Lăpușneanul rostește hotărât: „Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau”, refuzând să se retragă.
- Lăpușneanul devine tot mai crud, executând boieri și întărindu-și autoritatea prin teroare.
- Doamna Ruxanda îl otrăvește la îndemnul boierilor, iar Lăpușneanul moare în chinuri, pedepsit pentru tirania sa.
- Alexandru Lăpușneanul revine în Moldova cu oaste turcească pentru a-l înlătura pe Ștefan Tomșa și a-și recăpăta tronul.

2. Notează, pentru fiecare etapă a acțiunii, ideile principale corespunzătoare, folosind tabelul de mai jos.

Etapile acțiunii	Ideile principale
Situația inițială ➤ Expozițiunea	
Sucesiunea de întâmplări ➤ Intriga/Elementul perturbator ➤ Desfășurarea acțiunii ➤ Punctul culminant/Momentul de maximă intensitate	
Situația finală ➤ Deznodământul	

3. Alcătuieste o listă cu toate personajele existente în textul dat. Grupează-le, folosind tabelul de mai jos, în funcție de importanța acestora la nivelul acțiunii.

Personaje principale	Personaje secundare	Personaje episodice	Personaje figurante	Personaje colective

4. Citatele de mai jos sunt semnificative pentru caracterizarea personajului principal. Stabilește, pentru fiecare dintre acestea, tipul de caracterizare și trăsătura semnificativă.

- „— Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanul, a căruia ochi scântieră ca un fulger, și dacă voi nu mă iubiți, eu vă iubesc pre voi și voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc? Mai degrabă-și va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A! Nu mă vrea țara? Nu mă vreți voi, cum înțeleg!”
- „Dar tu, Moțoc? Învechit în zile rele, deprins a te ciocii la toți domnii, ai vândut pre Despot, m-ai vândut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa; [...] te voi cruța, căci îmi ești trebuit, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sânt alți trântori de care trebuie curățit stupul.”
- „Tomșa, nesimțindu-se în stare a se împotrivi, fugise în Valahia și Lăpușneanul nu întâlnise nicio împedcare în drumul său. Norodul pretutindene îl întâmpina cu bucurie și nădejde, aducându-și aminte de întâia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-și dezvăli urâtul caracter.”
- „Proști, dar mulți, răspunse Lăpușneanul cu sânge rece; să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat?”
- „Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea căroră Alexandru-vodă, credincios făgăduinței ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese niciun boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omenești, născoci feluri de schingiuri.”
- „Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor și peste dulama poloneză de catifea stacoșie, avea cabanița turcească. Nicio armă nu avea alta decât un mic junghi cu plăselele de aur; iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sârmă.”
- „Crud și cumplit este omul acesta, fiica mea”
- „Iar pre căteava asta voi s-o tai în patru bucăți împreună cu țâncul ei, ca să nu mai asculte sfaturile boailor și a dușmanilor mei... Minte acel ce zice că sânt călugăr! Eu nu sânt călugăr, sânt domn!”

5. Enumeră patru personaje distincte cu care Alexandru Lăpușneanul intră în conflict. Notează care este motivul disputei.

6. Amintește-ți ce desemna articolul hotărât în raport cu cel nehotărât. Indică motivul pentru care numele domnitorului este articulat hotărât. Care este diferența între *Lăpușneanu* (numele real al domnitorului) și *Lăpușneanul*? La ce trăsătură de caracter trimite această articulare?

7. Explică, în 30-50 de cuvinte, care crezi că este rolul mărcilor anaforice și cataforice într-un text literar sau nonliterar. Folosește informațiile teoretice și menționează scopul utilizării acestora în coeziunea și coerența textului.

8. Precizează care este conflictul principal al nuvelei. Ce are acesta la bază?

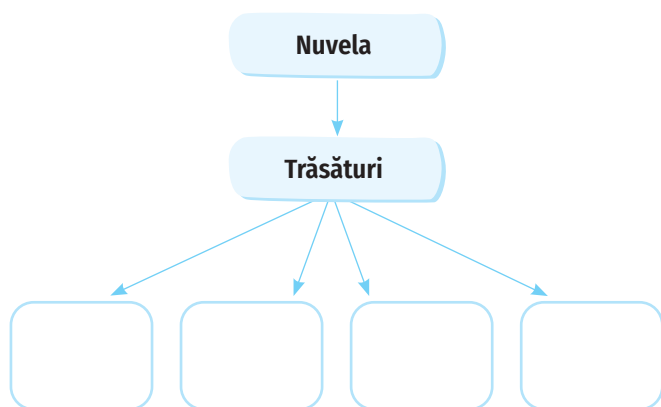
9. Scrie, în minimum 50 de cuvinte, semnificația titlului, valorificând informațiile din această lecție.

10. Redactează, în 80-120 de cuvinte, rezumatul textului. Vei avea în vedere exercițiile lucrate anterior.

11. Scrie un text, de minimum 150 de cuvinte, în care să îl caracterizezi pe Alexandru Lăpușneanul din nuvela lui Costache Negruzzi. Vei avea în vedere:

- precizarea datelor de identificare a personajului (nume, vârstă, ocupație, origine, portret fizic etc.);
- numirea a două trăsături morale ale personajului;
- ilustrarea trăsăturilor prin raportare la două secvențe comentate;
- notarea caracterului de model sau antimodel al acestuia, justificându-ți răspunsul.

12. **Harta conceptuală.** Realizează, în caiet, harta de mai jos cu patru trăsături ale nuvelei. Oferă, pentru fiecare trăsătură, câte un exemplu din textul citit.

13. Asociază textul dat cu alte două texte studiate în gimnaziu sau citite de tine ca lectură suplimentară, având în vedere trăsăturile speciei literare.

14. Sursa de inspirație pentru nuvela lui Costache Negruzzi este *Letopiseșul Țării Moldovei*, de Grigore Ureche. Citește fragmentul extras din cronică și notează asemănările și deosebirile dintre aceasta și nuvelă. Ai în vedere: călugăria, numele primit, cauza morții, otrăvirea etc.

„Alixandru vodă căzu în boală grea și-și cunoscă moartea și chieamă episcopii și boierii și toată curtea, de i-au învățat înaintea morții și le-au arătat moșan pre fiu-său Bogdan vodă, ca să-l puie pre urma lui la domnie. Iar el, dacă au umplut treisprăzece ani i pol a domniei sale, și cei dintâi și cei de apoi, au răposat.

Zic unii că și moartea lui Alixandru vodă au fost cu înșălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzându-să în boală grea ce zăcuse și neavându nădejdede a mai firea viu, au lăsată cuvântu episcopilor și boierilor, de-l vor vedea că este spre moarte, iară ei să-l călugărească. Dăcii văzându-l ei leșinându și mai multu mort decât viu, după cuvântul lui, l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, dacă s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, vă popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boierii înțelegându acestu cuvântu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temându-să de un cuvântu ca acesta, carile era de a-l și crêderea, știind câtă groază și moarte făcuse mai nainte în boierii săi, temându-să doamnă-sa să nu pață mai rău decâtu alții, l-au otrăvit și au murit. Și cu cînste l-au îngropat în mănăstirea sa, Slatina, ce este de dânsul zidită.”

Postlectură

► Interpretează acțiunile lui Alexandru Lăpușneanul, plecând de la *Scrisoarea XIX* din ciclul *Negru pe alb*, de Costache Negruzzi.

„Un veac era de când aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzându-o bătrână și slujită de nelegiuiri, tinde mâna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mână.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise într-atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decât niște sclavi îngioșiți a unei boierimi desfrânată, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se văzu ocârmuită când de un serb, când de un arman, când de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și pășind cu pași giganti anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un domn, care – deși străin – va fi totdeauna scump românilor.”

7. Balada

Prelectură

1. Citește următoarele două fragmente, apoi răspunde la întrebările date.

„**Zburător** – Reprezentare mitică cu chip de om sau de balaur care coboară în zbor noaptea în casele oamenilor unde chinuiește fetele și nevestele pricinuindu-le, prin neodihnă, oboseală și, prin *frământare* în timpul somnului, vânătăi pe corp, sinonim cu Zmeu, Ceas Rău, Crâșnic, Ăl mai Rău. Când are înfățișare de om, Z-ul reprezintă ființa iubită, dragostea neîmpărtășită, feciorul care-și vizitează drăguța măritată de părinți cu altcineva. Împins de dorința nestăvilă, el intră noaptea pe horn, pe fereastră, pe gaura cheii sau prin crăpătura ușii în camera în care doarme fata, o sărută, o mușcă, o strânge în brațe, o iubește. Fata sau femeia îl vede în vis, tresare în somn, slăbește văzând cu ochii, este palidă la față. În zori, după dezlănțuirea erotică din timpul nopții, Z-ul iese pe coș prefăcându-se în pară de foc și scânteii, uneori trăsnește și șuieră. Poate fi împiedicat să intre în casă numai dacă se ung intrările cu untură de zmeu pleznit. Ziua stă prin scorburile copacilor, ascuns de lumina soarelui. [...] Deși are înfățișare piromorfă (limbă sau sul de foc, ochi strălucitori ca focul, stea alungită), Z-ul ia, după coborârea lui pe horn în casă, chipul iubitului. Vizitele Z-ului și consecințele lăsate fetei sau nevestei vizitate (oboseala, lipsa poftii de mâncare, privirea pierdută și îngândurată) erau considerate boli (Lipitură, Zburător) lecuite cu buruiana numită Z., cu alifi din solzi de pește sau din smoală de la moară, prin descântec de Z. sau prin practica magică a săritului Călușarilor la Rusalii peste bolnavă. Fata sau femeia cu Z. este recunoscută de cei din jur după înfățișarea fizică și, uneori, după comportamentul ciudat din timpul zilei: are vedenii, este tristă și indispusă, este cuprinsă de fiori și tremurături, umblă grăbită după cel iubit și face gesturi amoroase la umbra unor arbori.”

(Ion Ghinoiu, *Mitologie română. Dicționar*)

„Ea a doua zi se miră cum de firele sunt rupte,
Și-n ogind-ale ei buze vede vinete și supte –
Ea zâmbind și trist se uită, șopotește blând din gură:
– Zburător cu negre plete, vin' la noapte de mă fură.”

(Mihai Eminescu, *Călin, file din poveste*)

- Ce este zburătorul și ce înfățișare are?
- Cum se manifestă „lipitura”? Ce simptome apar?
- În ce mod pătrunde zburătorul în case și cum pot fetele să se protejeze de el?
- Ce înfățișare ia zburătorul în textul poetic?
- Cum este iubirea dintre zburător și femeie, potrivit celor două texte?

2. Zburătorul este o ființă din mitologia românească. Folosindu-te de cunoștințele tale, de surse găsite pe internet sau de un dicționar mitologic, alege două ființe din alte culturi care sunt similare cu zburătorul. Explică elementele comune și elementele de diferențiere.

Lecturi succesive

► Citește textul *Zburătorul*, de Ion Heliade-Rădulescu.

Zburătorul

de Ion Heliade-Rădulescu

- „Vezi, mamă, ce mă doare! și pieptul mi se bate,
Mulțimi de vinețele pe sân mi se ivesc;
Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau la spate,
Îmi ard buzele, mamă, obraji-mi se pălesc!
- Ah! inima-mi zvâcnește!... și zboară de la mine!
Îmi cere... nu-ș' ce-mi cere! și nu știu ce i-aș da:
Și cald, și rece, uite, că-mi furnică prin vine,
În brațe n-am nimica și parcă am ceva;
- Că uite, mă vezi, mamă? așa se-ncrucișează,
Și nici nu prinț de veste când singură mă strâng
Și tremur de nesațiu, și ochii-mi vâpăiază,
Pornesc dintr-înșii lacrimi, și plâng, măicuță, plâng.
- Ia pune mâna, mamă, – pe frunte, ce sudoare!
Obraji... unul arde și altul mi-a răcit!
Un nod coala m-apucă, ici coasta rău mă doare;
În trup o piroteală de tot m-a stăpânit.
- Oar' ce să fie asta? Întreabă pe bunica:
O ști vrui leac ea doară... o fi vrui zburător.
Ori aide l-alde baba Comana, ori Sorica,
Ori du-te la moș popa, ori mergi la vrăjitor.
- Și unul să se roage, că poate mă dezleagă;
Mătușile cu bobii fac multe și desfac;
Și vrăjitorul ăla și apele încheagă;
Aleargă la ei, mamă, că doar mi-or da de leac.
- De cum se face ziua și scot mânzat-afară
S-o mân pe potecuță la iarbă coala-n crâng,
Vezi, câtu-i ziulița, și zi acum de vară,
Un dor nespui m-apucă, și plâng, măicuță, plâng.
- Brândușa paște iarbă la umbră lângă mine,
La râuleț s-adapă, pe maluri pribegind;
Zău, nu știu când se duce, că mă trezesc când vine,
Și simt că mișcă tufa, aud crângul trosnind.

9. Atunci inima-mi bate și sar ca din visare,
Și parc-aștept... pe cine? și pare c-a sosit.
Acest fel toată viața-mi e lungă așteptare,
Și nu sosește nimeni!... Ce chin nesuferit!
10. În arșița căldurii, când vântuleț adie,
Când plopul a sa frunză o tremură ușor
Și-n tot crângul o șoaptă s-ardică¹ și-l învie,
Eu parcă-mi aud scrisul pe sus cu vântu-n zbor;
11. Și când îmi mișcă țopul², cosița se ridică,
Mă sperii, dar îmi place – prin vine un fior
Îmi fulgeră și-mi zice: «Deșteaptă-te, Florică,
Sunt eu, vin să te mângâi...» Dar e un vânt ușor!
12. Oar' ce să fie asta? Întreabă pe bunica:
O ști vrun leac ea doară... o fi vrun zburător;
Ori aide l-alde baba Comana, ori Sorica,
Ori du-te la moș popa, ori mergi la vrăjitor."
13. Așa plângea Florica și, biet, își spunea dorul
Pe prispă lângă mă-sa, ș-obida³ o neca;
Junicea⁴-n bătătură mugea, căta oborul,
Și mă-sa sta pe gânduri, și fata suspina.
14. Era în murgul serii și soarele sfințise;
A puțurilor cumpeni țipând parcă chemau
A satului cireadă, ce greu, mereu sosise,
Și vitele muginde la jgheab întins pășeau.
15. Dar altele-adăpate trăgeau în bătătură,
În gemete de mumă vițeei lor strigau;
Vibra al serii aer de tauri grea murmură;
Zglobii sărind vițeei la uger alergau.
16. S-astâmpără ast zgomot, ș-a laptelui fântână
Începe să s-audă ca șoaptă în susur,
Când ugerul se lasă sub fecioreasca mână
Și prunca vițelușă tot tremură-mprejur.
17. Încep a luci stele rînd una câte una
Și focuri în tot satul încep a se vedea;
Târzie astă-seară răsare-acum și luna,
Și, cobe⁵, câteodată tot cade câte-o stea.
18. Dar câmpul și argeaua⁶ câmpeanul ostenește
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit.
Tăcere pretutindeni acuma stăpânește,
Și lătrătorii numai s-aud neconținut.
19. E noapte naltă, naltă; din mijlocul tăriei⁷
Veșmântul său cel negru, de stele semănat,
Destins cuprinde lumea, ce-n brațele somniei
Visează câte-aieva deșteaptă n-a visat.
20. Tăcere este totul și nemișcare plină:
Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat;
Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină,
Și apele dorm duse, și morile au stat.
.....
21. „Dar ce lumină iute ca fulger trecătoare
Din miazănoapte scapă cu urme de scânteii?
Vro stea mai cade iară? vrun împărat mai moare?
Ori e – să nu mai fie! – vro pacoste de zmei?
22. Tot zmeu a fost, surato. Văzuși, împelițatu,
Că țintă l-alde Floarea în clipă străbătu!
Și drept pe coș, leicuță! ce n-ai gândi, spurcatu!
Închină-te, surato! — Văzutu-l-ai și tu?
23. Balaur de lumină cu coada-nflăcărată,
Și-pietre nestemate lucea pe el ca foc.
Spun, soro, c-ar fi june cu dragoste curată;
Dar lipsa d-a lui dragosti! departe de ast loc!
24. Pândește, bată-l crucea! și-n somn coala mi-ți vine
Ca brad un flăcăiandru, și tras ca prin inel,
Bălai, cu părul d-aur! dar slabele lui vine
N-au nici un pic de sânge, ș-un nas – ca vai de el!
25. O! biata fetișoară! mi-e milă de Florica
Cum o fi chinuind-o! vezi, d-aia a slăbit
Și s-a pălit copila! ce bine-a zis bunica:
Să fugă fata mare de focul de iubiti!
26. Că-ncepe de visează, și visu-n lipitură
Începe-a se preface, și lipitura-n zmeu,
Și ce-i mai faci pe urmă? că nici descântătură,
Nici rugă nu te mai scapă, ferească Dumnezeu!

¹a se ardica – a se ridica.

²țop – zuluș, coadă împletită.

³obidă – întristare adâncă.

⁴junică – vițea tânără.

⁵cobe – (aici) piață rea.

⁶argea – (aici) război de țesut.

⁷tărie – (aici) boltă cerească.

Aplic

- Răspunde la întrebările de mai jos despre înțelegerea textului.
 - Care sunt însemnele trupului pe care le observă fata? Ce senzații/simptome are aceasta?
 - Cu cine dialoghează ea? Cui cere ajutorul? Care crezi că este motivul pentru care apelează la acestea?
 - Cine crede fata că este de vină pentru stările ei?
 - Transcrie cuvintele care fac parte din câmpul lexical al iubirii, respectiv al naturii.
 - Selectează din text toate formele morfologice care fac trimitere la personajul principal. Precizează ce parte de vorbire este fiecare: pronume personal, formă pronominală clitică, adjectiv pronominal posesiv etc.
 - Ce desemnează cuvintele evidențiate din versurile date? Se referă la timp, la spațiu sau la personaje? La ce fac acestea trimitere?
„Un nod **colea m**-apucă, **ici** coasta rău **mă** doare;
În trup o piroteală de tot **m-a** stăpânit.”
 - Explică rolul acestor forme în referința textuală. Alege dintre variantele următoare sau propune tu altele:
• ajută la evitarea repetiției excesive	• realizează coerența discursului
• mențin claritatea textului	• contribuie la coeziunea comunicării
- Observă reluarea conjuncției *ori*, din strofa a cincea. Coordonarea realizată de aceasta este la nivelul propoziției sau la nivelul frazei? Ce sentimente/atitudini transmite fata prin această reluare?
 - În limba română, există mai multe tipuri de ghilimele, folosite numai în pereche: românești „ ” (cel mai frecvent folosite); franțuzești « »; numite și ghilimele ascuțite/unghiulare, cu rolul de a marca un citat inclus în alt citat (situația de „ghilimele în ghilimele”). Delimitează strofa 11 în propoziții, observând cu atenție ghilimelele. Care este raportul sintactic dintre propoziții? Cine se adresează în fiecare dintre acestea? Cum alternează formele pronominale? La cine se referă persoana I? Dar persoana a II-a?
 - Indică momentul în care apare Zburătorul. Transcrie cuvintele care descriu perioada. Ce părți de vorbire sunt acestea? Care crezi că este motivul alegerii lor?
 - Urmărește replica Floricăi, identificând enunțurile aflate în raport de coordonare. Ce atitudine a fetei se poate desprinde din acestea? Alege dintre variante sau propune alta, motivând răspunsul cu exemple din text.

• agitație;	• disperare;
• confuzie;	• încântare.
 - Transcrie doi conectori transfrastici diferiți și indică rolul acestora în realizarea referinței textuale.
 - Observă strofele 1, 14 și 23. Răspunde la întrebările:
 - Cine se adresează în fiecare dintre acestea?
 - Ce persoană se folosește?
 - Ce se povestește în fiecare dintre acestea?
 - Cum se poate delimita textul ca urmare a acestor mărci?

LIMBA ROMÂNĂ

Mărci deictice

Formele îngroșate în enunțul **Eu îți spun acum** ce s-a întâmplat **aici**, reprezintă **mărci deictice**. Acestea fac trimitere fie la participanții la comunicare, fie la elementele spațio-temporale. Mărcile deictice se raportează întotdeauna la realitatea exterioară pe care o percepe vorbitorul. De obicei, în comunicarea orală aceste mărci sunt dublate de elemente nonverbale, precum priviri, gesturi etc.

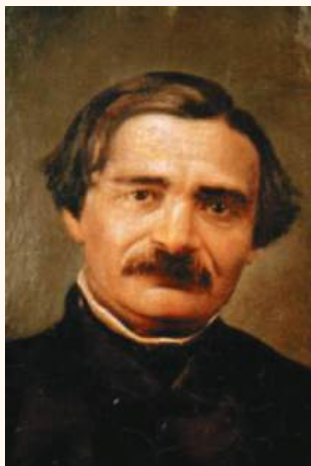
Elipsa

Limba vorbită se caracterizează prin spontaneitate; de aceea, mesajul transmis oral nu este la fel de elaborat ca cel din limba scrisă. În limba vorbită, transpusă adesea și în creații literare, apar construcții eliptice și propoziții fragmentare.

Elipsa reprezintă omisiunea unor secvențe care pot fi înțelese din context, deoarece au fost exprimate anterior: „**inima-mi zvâcnește!... și zboară de la mine!**”, Ion Heliade-Rădulescu.

Propozițiile fragmentare:

- reiau doar informația nouă („— **Eu sunt Stroici, răspunse acesta.** / — **Și eu Spancioc, adăogi celalalt**”, Costache Negruzzi);
- reprezintă părți de propoziție corespunzătoare cuvântului interogativ („— **Ce cer? întrebă Lăpușneanul [...].** / — **Capul vornicului Moțoc, răspunse.**”, Costache Negruzzi);
- sunt răspunsuri de tipul **da, nu, poate, sigur, bineînțeles.**

Ion Heliade-Rădulescu se naște la Târgoviște, în 1802, și moare în 1872. Este una dintre cele mai proeminente personalități ale culturii române din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În 1829, întemeiază și conduce ziarul *Curierul românesc*, primul ziar important în limba română din Țara Românească. Activează și ca lingvist, traducător, poet, prozator, gazetar și om politic. Printre scrierile sale importante se numără: *Gramatica românească* (1828), una dintre primele lucrări de sistematizare a limbii române; *O noapte pe ruinele Târgoviștii* (1836), poem romantic cu temă istorică; *Zburătorul* (scris în 1843 și publicat în 1844), poem subintitulat *baladă*; *Anatolida sau Omul și forțele* (1870), poem filozofic de mari dimensiuni. Publicat inițial în *Curierul românesc* (1844), poemul *Zburătorul* a fost inclus în volumul *Patria sau Omul social*. Textul valorifică mitul zburătorului, personaj despre care a scris și Dimitrie Cantemir în *Descriptio Moldaviae*. Potrivit aprecierilor criticului literar G. Călinescu, „Invaziunea misterioasă a dragostei e surprinsă în plină agresiune [...]. Fata în criză de pubertate e doborâtă de o boală necunoscută, explicabilă mitologic și curabilă magic”.

11. Ce observi în privința topicii versurilor de mai jos? La ce trimit acestea? Ce scot în evidență?

- „Din mieznoapte scapă cu urme de scânteii;
- „Tot zmeu a fost, surato.”
- „O! biata fetișoară!”
- „Să fugă fata mare de focul de iubit!”

Învăț

Mitologia

Mitul este o poveste care explică diferite fenomene ale naturii, întâmplări istorice, apariția unor eroi, denumiri ale unor forme de relief etc.

Mitologia națională reprezintă ansamblul de mituri, simboluri, obiceiuri și credințe prin care un popor își exprimă identitatea, valorile și viziunea despre lume.

Mitologia folclorică este o componentă a mitologiei naționale și cuprinde credințe și reprezentări răspândite, de obicei, în cultura populară și păstrate prin tradiție. Mitologia folclorică explică simbolic experiențe omenești, precum iubirea, teama sau destinul, prin ființe și întâmplări fantastice.

Miturile fundamentale ale culturii române sunt mitul Mioriței, mitul lui Traian și Dochia, mitul Meșterului Manole și mitul Zburătorului. La acestea se adaugă numeroase personaje mitice, specifice culturii române: *balaurul*, *zmeul*, *calul năzdrăvan*, *căpcăunul*, *ielele*, *Muma-Pădurii*, *vârcolacul* etc. Unele dintre aceste personaje se regăsesc și în alte culturi, cu o altă înfățișare sau simbolică.

În perioada pașoptistă, scriitorii au valorificat din plin folclorul, preluând elementele mitice din literatura populară (creată anonim și colectiv, difuzată pe cale orală) și integrându-le în literatura cultă, ce cuprinde opere scrise, semnate de autori cunoscuți. Mai mult decât atât, scriitorii care au valorificat artistic miturile au propus o viziune personală asupra temei, integrând-o în forme literare complexe (precum basmul sau balada). Așa este și cazul mitului Zburătorului, care stă la baza baladei *Zburătorul*, de Ion Heliade-Rădulescu, și a poemului *Călin* (*file din poveste*), de Mihai Eminescu.

Balada

Balada este o specie a genului epic, în versuri, în care sunt prezentate întâmplări din viața unor personaje, de obicei, cu caracter legendar, istoric sau fantastic. **Baladele populare**, precum *Miorița*, *Monastirea Argeșului* sau *Toma Alimoș* au caracter oral (se transmit prin viu grai), sincronic (îmbină diferite forme artistice: literatură, muzică, dans), anonim și colectiv (sunt produsul unei colectivități). **Baladele culte** pornesc de la modelul popular, de care se deosebesc printr-o acțiune mai concentrată și o versificație mai îngrijită.

Trăsăturile baladei

- este un text epic în versuri;
- prezintă un fir narativ simplu (o întâmplare sau o serie de întâmplări);
- evenimentele au, de regulă, caracter istoric, legendar sau fantastic;
- acțiunea este relatată de un narator;
- personajele sunt puține, dar bine individualizate, având trăsături ieșite din comun;
- apar elemente lirice (figuri de stil, muzicalitate, rimă) și dramatice (momente tensionate, dramatism, apariția unui conflict);
- narațiunea se împletește cu dialogul, cu monologul și cu descrierea.

Aplic

1. Despre ce este vorba în balada *Zburătorul*? Numește două teme, ilustrându-le cu câte o secvență sugestivă.
2. Deși organizat în versuri, textul este epic, având personaje și un fir narativ. Alcătuieste o listă cu personajele. Care dintre ele sunt amintite, fără a participa la acțiune?
3. Precizează care este legătura dintre sentimentele fetei și elementele naturii descrise în text.
4. Notează, într-un tabel asemănător, strofele care cuprind aspectele indicate.

Monologul fetei	Elementul de legătură	Descrierea satului	Dialogul suratorilor

5. Textul se poate structura în trei secvențe poetice: strofele 1-12, 13-20, 21-26. Scrie, pentru fiecare dintre acestea, un titlu potrivit. Care sunt cele mai semnificative idei pentru ele?
6. Transcrie secvențele care contribuie la crearea unei atmosfere specifice folclorului. Ai în vedere interogațiile, interjecțiile sau construcțiile în vocativ.
7. Balada are o structură simetrică. Identifică versurile sau structurile care imprimă muzicalitate textului și dau o notă circulară.
8. Fata crede că boala este provocată de vrajă, iar vindecarea ar putea fi obținută numai prin descântec ori rugăciuni. Ești de părere că în imaginarul popular există o legătură între zburător și vrajă? Explică.
9. Argumentează, în 50-70 de cuvinte, că textul se încadrează în categoria baladelor.
10. **Eseul de cinci minute.** Ce te-a impresionat în textul studiat?
11. Selectează un răspuns redactat de tine în această unitate și transcrie-l în Word, Google Docs, Pages sau în aplicația Notite/Notes. Folosește funcția de evidențiere pentru a marca doi conectori și două reluări lexicale sau pronominale. Rescrie apoi o propoziție pentru a face textul mai clar și mai coerent.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

1. Privește comparativ cele două fragmente de text, unul din secolul al XIX-lea, altul, din secolul al XXI-lea. Răspunde la întrebările de mai jos.
 - a. Ce observi în privința topicii?
 - b. Cum se realizează progresia tematică?
 - c. Cum se leagă enunțurile?

- d. Compară modul în care este prezentată iubirea la cei doi autori, ținând cont de intensitatea sentimentului și de modul de exprimare.
- e. Care dintre cele două texte ți se pare că exprimă mai autentic iubirea? Motivează răspunsul în patru-cinci enunțuri.

Textul A

„Dar ce lumină iute ca fulger trecătoare
Din miazănoapte scapă cu urme de scânteii?
Vro stea mai cade iară? vrun împărat mai moare?
Ori e – să nu mai fie! – vro pacoste de zmei?”
(Ion Heliade-Rădulescu, *Zburătorul*)

Textul B

„nu am fost în stare decât de patru texte cu iubire parțial
inclusă
printre celelalte metehne;
acum relația e atât de avansată, că aş putea trece la al
cincilea:
17 ani de când ne cunoaştem
și 12 de la căsătorie
totul a trecut pe pilot automat
fără să ne dăm seama
că mitul efortului cu care se ține o flacără vie
a cedat în fața inerției
sau a obișnuinței.”
(Teodora Coman, *Iubirea nu este „corecția” lui Franzen*)

2. Compară textul lui Ion Heliade-Rădulescu, *Zburătorul*, cu sculptura redată în imaginea de mai jos. Notează două asemănări și două deosebiri între acestea.

Antonio Canova, *Amor și Psyche* (1787-1793), Muzeul Luvru

3. Imaginează-ți că imaginea sculpturii *Amor și Psyche* însoțește textul *Zburătorul* într-o antologie de texte din perioada pașoptistă. Scrie o legendă explicativă de 30-40 de cuvinte, în care să evidențiezi legătura dintre iubire, mister și reprezentarea corpului în artă.
4. Analizează un schimb scurt de mesaje dintr-un chat de grup. Identifică o reluare, o elipsă și o marcă deictică, apoi rescrie o replică neclară pentru a face conversația mai coerentă.

Oameni ai timpului lor

► Sarcina de lucru

Împărțiți-vă în cinci grupe. Fiecare grupă va citi și va studia, la alegere, viața și opera unei personalități reprezentative pentru viața literară din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Puteți alege o personalitate din lista dată sau puteți propune alta.

- **Gheorghe Asachi**
- **Ion Heliade-Rădulescu**
- **Grigore Alexandrescu**
- **Maria Rosetti (Mary Grant)**
- **Dimitrie Bolintineanu**

Pornind de la informațiile studiate în această unitate despre modernizarea formelor literare în prima parte a secolului al XIX-lea și de la cele descoperite în propria cercetare, realizați un proiect în care să evidențiați rolul personalității alese în dezvoltarea culturii și a societății românești.

După studierea surselor (literare și nonliterare), veți realiza o prezentare, sub formă digitală sau sub formă de afiș, în care să includeți:

- date biografice esențiale despre personalitatea aleasă;
- contextul istoric și cultural al epocii în care a trăit;
- principalele activități și contribuții ale acesteia (literare, culturale, politice și/sau sociale);
- importanța în dezvoltarea culturii române moderne: instituții culturale, presă, literatură, idei politice sau sociale, valori pe care le reprezintă;
- exemple de opere, articole sau inițiative culturale reprezentative;
- rolul personalității în afirmarea identității naționale și în modernizarea societății românești;
- un scurt fragment dintr-un text reprezentativ sau o ilustrare a activității sale;
- materiale vizuale (fotografii, ilustrații, documente etc.);
- concluzie: explicați de ce această personalitate poate fi considerată „un om al timpului său” și ce impact a avut asupra culturii române.

► Timpul de realizare a proiectului: două săptămâni

► Pașii pentru pregătirea proiectului

Săptămâna 1 – Căutarea informațiilor și realizarea proiectului

Împărțiți-vă sarcinile astfel încât să nu existe suprapuneri.

- Folosindu-vă de materiale diverse de la bibliotecă și/sau de pe internet, citiți informații importante și începeți să lucrați la prezentare.

- Redactați proiectul organizând informațiile și analiza voastră.
- Includeți fotografii sau realizați desene pentru a ilustra cele prezentate.

Săptămâna 2 – Finalizarea, susținerea și evaluarea proiectului

- Revizuiți proiectul și dați-i o formă atractivă.
- Fiecare grupă va prezenta proiectul în fața clasei.
- **Interevaluare.** Elevii din celelalte grupe vor evalua fiecare proiect pornind de la criteriile din tabelul de mai jos. Ei le pot adresa colegilor întrebări pentru a afla mai multe informații despre personalitatea prezentată. Elevii din grupa cu cel mai mare punctaj vor fi recompensați.

Aspecte	Criterii	Punctaj (de la 1 la 3*)
Documentarea	Informațiile au fost corecte.	
	Sursele folosite pentru documentare au fost diverse.	
Munca în echipă	Fiecare membru a contribuit la realizarea și prezentarea proiectului.	
	Grupa a respectat termenul de finalizare a proiectului.	
Prezentarea proiectului	Informațiile au fost comunicate clar, fără a plictisi, iar comunicarea nonverbală și cea paraverbală au fost în acord cu mesajul transmis.	
	Prezentarea a fost atractivă și originală.	
Punctaj total		
*1 – în mică măsură sau deloc; 2 – parțial; 3 – în totalitate.		

- După prezentarea tuturor proiectelor, se va dezbate actualitatea valorilor promovate și felul în care aceste texte contribuie și astăzi la formarea unei perspective globale asupra societății cotidiene.

► Observă schema recapitulativă de mai jos, apoi rezolvă activitatea de autoevaluare.

Modernizarea formelor literare în prima parte a secolului al XIX-lea

I. Contextul socioistoric • începutul modernizării societății românești • schimbări politice, sociale și culturale • intensificarea contactului cu Occidentul • apar școli, gazete, cărți • se conturează un public cititor • limbă literară în formare	II. Întemeierea instituțiilor culturale • societăți culturale importante: – Societatea Literară – Societatea Filarmonică – Asociația Literară a României • rolul societăților culturale: – sprijină școala în limba română – susțin presa și teatrul – încurajează literatura originală – valorifică folclorul și istoria • presa și teatrul devin instituții ale culturii moderne	III. Romantismul european • curent literar și artistic opus clasicismului și excesului de raționalism • idei centrale: – primatul sentimentului – libertatea imaginației – cultul eului – inspirație din natură, istorie, folclor, mituri • spații reprezentative: Germania, Anglia, Franța ș.a.
IV. Revista <i>Dacia literară</i> • revistă-program a literaturii române moderne • idei esențiale: – promovarea literaturii originale – respingerea imitațiilor – inspirație din istorie, natură, obiceiuri, folclor – unirea scriitorilor din toate provinciile – critică obiectivă: criticarea cărții, nu a persoanei	V. Pașoptismul • etapă importantă în afirmarea literaturii române moderne • îmbină elemente clasice și romantice • idealuri: naționale, patriotice, culturale, sociale • teme predilecte: istoria, natura, iubirea, realitatea socială, libertatea ș.a.	VI. Nuvela <i>Alexandru Lăpușneanul</i>, de Costache Negruzzi • specie epică în proză, dimensiune medie, accent pus pe complexitatea de caracter a personajului • trăsături: acțiune concentrată, conflict puternic, număr redus de personaje • personaj central: domnitor autoritar, crud, răzbunător • text romantic prin tema istorică și personajul excepțional (tiranul) în situații excepționale, prin utilizarea antitezei ș.a.
VII. Balada <i>Zburătorul</i>, de Ion Heliade-Rădulescu • valorifică mitologia folclorică • tema: iubirea tulburătoare și misterioasă • îmbină realul cu fantasticul • motive romantice: noaptea, visul, natura, neliniștea		Concluzii • Literatura din această perioadă marchează trecerea spre modernitate. • Se afirmă specificul național și se consolidează literatura română modernă.

Elemente de limbă

Recomandări pentru asigurarea coeziunii și a coerenței unui text	
Coerență	Coeziune
• Fii atent/ă la relațiile dintre propoziții (coordonare și subordonare) și folosește adecvat conectorii, pentru a avea un text coerent! • Verifică dacă topica te ajută să transmiți mai clar ideile! • Asigură-te că referințele textuale (mărcile anaforice, cataforice și deictice) și elipsele sunt folosite corect, pentru a evita ambiguitățile!	• Verifică progresia tematică: începe cu idei generale și avansează spre detalii specifice! • Pornind de la informațiile vechi (deja cunoscute), introdu informații noi! • Oferă informații explicite atunci când nu vrei să lași loc de interpretări și implicite atunci când vrei să adaugi profunzime sau deschidere spre interpretare textului!

Autoevaluare

Completează cadranele alăturate cu părerile tale legate de această unitate.

Ce ai învățat nou?

Ce ai vrea să aprofundezi?

Ce ți-a plăcut?

Ce nu ți-a plăcut?

► Citește cu atenție fragmentul următor, apoi rezolvă cerințele pe o foaie separată.

Se acordă **10 puncte** din oficiu.

SUBIECTUL I

60 de puncte

„Un orologiu sună noaptea jumătate.
În castel în poartă oare cine bate?
– «Eu sunt, bună maică, fiul tău dorit;
Eu, și de la oaste mă întorc rănit.
Soarta noastră fuse crudă astă dată:
Mica mea oștire fuge sfărâmată.
Dar deschideți poarta... Turcii mă-nconjur...
Vântul suflă rece... Rănila mă dor!»
Tânăra domniță la fereastră sare.
– «Ce faci tu, copilă?» zice doamna mare.
Apoi ea la poartă atunci a ieșit
Și-n tăcerea nopții astfel i-a vorbit:

– «Ce spui, tu, străine? Ștefan e departe;
Brațul său prin taberi mii de morți împarte.
Eu sunt a sa mamă; el e fiul meu;
De ești tu acela, nu-ți sunt mamă eu!
Însă dacă cerul, vrând să-ngreueze
Anii vieții mele și să mă-ntristeze,
Nobilul tău suflet astfel l-a schimbat;
Dacă tu ești Ștefan cu adevărat,
Apoi tu aicea fără biruință
Nu poți ca să intri cu a mea voință.
Du-te la oștire! Pentru țară mori!
Și-ți va fi mormântul coronat cu flori!»
(Dimitrie Bolintineanu, *Muma lui Ștefan cel Mare*)

1. Încercuiește litera corespunzătoare răspunsului corect. 6 puncte
 - Atitudinea mamei lui Ștefan cel Mare denotă:
 - a. orgoliu;
 - b. autoritate;
 - c. înțelegere.
 - Ștefan cel Mare revine la castel pentru că:
 - a. aude sunetul unui orologiu;
 - b. este chemat de mama lui;
 - c. are nevoie de adăpost.
2. Prezintă, în minimum 30 de cuvinte, tema fragmentului dat. 6 puncte
3. Explică semnificația secvenței: „Du-te la oștire! Pentru țară mori!”. 6 puncte
4. Notează două trăsături ale romantismului, valorificând textul dat. 6 puncte
5. Asociază textul *Muma lui Ștefan cel Mare* cu un alt text literar studiat, prezentând în 50-70 de cuvinte, o valoare comună, prin referire la câte o secvență relevantă din fiecare text. 6 puncte
6. Selectează câte două mărci anaforice și cataforice din textul dat. Precizează valoarea morfologică a acestora. 6 puncte
7. Alcătuiește două enunțuri care să conțină o informație explicită și una implicită din opera dată. 6 puncte
8. Scrie două mijloace de realizare a coordonării care apar în text, ilustrându-le cu exemple. 6 puncte
9. Transcrie două propoziții aflate în raport de subordonare. 6 puncte
10. Extrage o elipsă și precizează tipul acesteia. 6 puncte

SUBIECTUL AL II-LEA

30 de puncte

Scrie un text, de minimum 150 de cuvinte, în care să prezinți mesajul/o semnificație a textului. În redactarea textului:

- vei preciza mesajul/o semnificație a textului;
- vei ilustra mesajul/semnificația prin două secvențe comentate;
- vei defini specia în care se încadrează textul și particularitățile acesteia;
- vei exemplifica trăsăturile speciei prin exemple concrete;
- vei nota o emoție pe care ți-a produs-o citirea textului.

Se acordă **18 puncte** pentru conținut și **12 puncte** pentru redactare (marcarea corectă a paragrafelor; coerența textului; proprietatea termenilor folosiți; corectitudinea gramaticală; claritatea exprimării ideilor; ortografia; respectarea normelor de punctuație; lizibilitatea).

U5

Maturizarea formelor culturale și literare în a doua parte a secolului al XIX-lea. Comunicarea orală. Limbă standard și variație regională

- Contextul socioistoric în a doua parte a secolului al XIX-lea
- Grupări culturale și reviste: *Junimea* și *Convorbiri literare*
- Apariția instituției criticii literare. Critica de direcție
- Textul critic
- Realismul. Ecouri ale clasicismului
- Nuvela realistă
- Memorialistica
- Comedia
- Monologul și prezentarea pe o temă dată.
Planificarea și organizarea discursului oral.
Criterii de monitorizare a comunicării orale eficiente
- Dialogul formal, dialogul informal. Strategii de negociere și de cooperare
- Regionalisme
- Normă și abatere (greșeli fonetice, lexico-semantică și gramaticale)
- Instrumente normative: normele ortografice și de punctuație
- Dicționare explicative
- **Recapitulare**
- **Evaluare**

Louis Haghe, Regina Victoria declară deschisă Prima expoziție universală (1851)

Edgar Degas, Ora de dans (1875)

Gheorghe Tattarescu, 11 februarie 1866 – România modernă (1866)

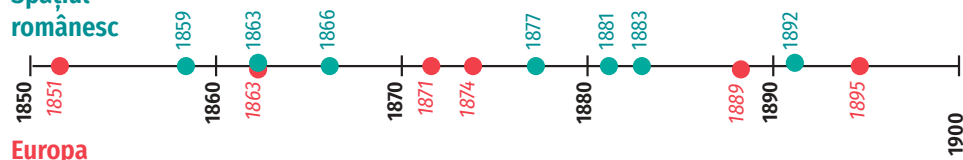
Actul proclamării Regatului României, semnat de regele Carol și de regina Elisabeta (1881)

1. Contextul socioistoric în a doua parte a secolului al XIX-lea

Prelectură

► Privește axa cronologică de mai jos, care ilustrează câteva evenimente importante din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Parcurge apoi informațiile corespunzătoare.

Spațiul românesc

Europa

- 1851 Marea Expoziție a Lucrărilor de Industrie a tuturor națiunilor** – prima mare expoziție internațională dedicată industriei, științei și artelor, organizată la Londra
 - 1863 Salonul Refuzaților** – organizat la Paris din ordinul lui Napoleon al III-lea, pentru lucrările respinse de Salonul din Paris (expoziție organizată de Academia de Arte Frumoase)
 - 1871 Proclamarea Imperiului German** – marchează apariția unei mari puteri europene
 - 1874 Prima expoziție a impresioniștilor** – impresionismul este o mișcare artistică revoluționară apărută în Franța, care pune accent pe libertatea formelor, lumină, culoare și impresia de moment, în opoziție cu redarea academică rigidă
 - 1889 Turnul Eiffel** – construcție tehnică ingenioasă, realizată pentru Expoziția Universală din 1889; deși contestat la început, a devenit simbolul modernității și al Parisului
 - 1895 Apariția cinematografului** – prima proiecție publică cu plată a fraților Lumière, la Paris
 - 1859 Unirea Principatelor Române** – unirea Moldovei și a Țării Românești, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza la Iași și la București
 - 1863 Junimea** – societate culturală și literară înființată la Iași, cu rol decisiv pentru afirmarea spiritului critic
 - 1866 Constituția României** – prima constituție modernă a statului român; legiferează un regim politic liberal, bazat pe separarea puterilor în stat
 - 1877 Independența României** – marchează desprinderea României de suzeranitatea otomană și afirmarea sa ca stat suveran
 - 1881 Proclamarea Regatului României** – transformarea Principatului în Regat, Carol I devenind primul rege; momentul a consolidat prestigiul internațional al țării și stabilitatea monarhiei
 - 1883 Apariția poemului Luceafărul** – considerat și azi capodopera lui Mihai Eminescu și una dintre operele fundamentale ale literaturii române
 - 1892 Inițiatorul cenaclului și al revistei Literatorul, Alexandru Macedonski**, publică articolul *Poezia viitorului*, în care susține că literatura trebuie să devină o sinteză între muzică și imagine. Prin ideile propuse, articolul promovează deschiderea literaturii române către tendințele europene ale momentului.
- a. Identifică, pentru fiecare spațiu, câte două evenimente care sugerează ideea de modernitate în plan politic sau cultural.
 - b. Ce tipuri de schimbări (culturale, tehnice, politice etc.) se pot observa în Europa? Dar în spațiul românesc? Cum explici diferențele?
 - c. Ce nevoi ale societății românești reflectă aceste evenimente?
 - d. Cum crezi că ar putea influența aceste evenimente literatura română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea?

Învăț

A doua jumătate a secolului al XIX-lea reprezintă o perioadă de profunde transformări politice, sociale și culturale, atât în Europa, cât și în spațiul românesc, marcând trecerea spre modernitate.

În Europa, epoca este dominată de afirmarea statelor naționale și de accelerarea progresului tehnic și cultural. Revoluțiile de la 1848 au deschis drumul reformelor politice, iar unificările naționale (Italia – 1861, Germania – 1871) au modificat echilibrul de putere continental. Dezvoltarea industrială și urbanizarea au favorizat apariția unor noi curente culturale și artistice, precum realismul și impresionismul, și a unor noi spații de manifestare artistică (Salonul Refuzaților – 1863; prima expoziție impresionistă – 1874). Totodată, progresul științific și tehnic se reflectă în evenimente simbolice precum expoziții universale (Londra – 1851; Paris – 1889) și apariția cinematografului (1895).

Această perioadă coincide la noi cu procesul de formare și de consolidare a statului național modern. Unirea Principatelor Române (1859), adoptarea Constituției din 1866 și obținerea Independenței de stat (1877) creează cadrul politic necesar modernizării. Proclamarea Regatului României (1881) confirmă integrarea țării în sistemul european al statelor suverane. Pe plan cultural, se afirmă instituții și personalități esențiale: societatea Junimea (înființată la Iași, în 1863) contribuie la modernizarea limbii și a literaturii, iar opera lui Mihai Eminescu, încununată cu publicarea poemului *Luceafărul* (1883), marchează apogeul literaturii române în secolul al XIX-lea. Înființarea Universității din Iași (1860) și a Universității din București (1864), activitatea Societății Literare Române (înființată în 1866, cunoscută din 1879 sub denumirea de Academia Română), precum și inaugurarea Ateneului Român (1888) reflectă maturizarea vieții culturale românești și încercarea de a reduce decalajele de modernizare față de spațiul occidental.

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Astfel, a doua jumătate a secolului al XIX-lea se caracterizează prin efortul sincronizării României cu țările europene, atât la nivel politic, cât și cultural, acest lucru traducându-se, de multe ori, printr-o preluare rapidă a modelelor occidentale, adesea fără o bază socială și culturală solidă. În literatura română încep să fie imitate forme de expresie europene (genuri, stiluri, teme), dar conținutul rămâne uneori artificial sau insuficient adaptat realităților locale.

Aplic

1. a. Pe baza informațiilor de la rubrica *Învăț*, selectează trei cuvinte-cheie definitorii pentru epocă și explică de ce sunt importante pentru România secolului al XIX-lea.
- b. Ce crezi că ar trebui să facă scriitorii și intelectualii într-o astfel de epocă?

2. Observă următoarele repere:

- Europa: unificări naționale, curente artistice moderne, progres științific
- România: formarea statului modern, apariția și dezvoltarea instituțiilor culturale

În ce fel crezi că modelele culturale europene ar fi putut influența literatura și cultura română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea?

3. Completează enunțul următor cu două dintre opțiunile de mai jos, motivându-ți alegerea:

„Într-o societate aflată în curs de modernizare, rolul intelectualului este...”

- de a educa publicul
- de a imita modelele occidentale
- de a crea valori durabile
- de a păstra tradiția

4. **Jurnal imersiv.** Imaginează-ți că trăiești în România, în perioada 1880-1900. Alege una dintre perspectivele de mai jos și, după ce ai stabilit împreună cu profesorul o listă de surse de încredere – reviste, enciclopedii, resurse online –, scrie un fragment de jurnal (de cel puțin 80 de cuvinte) despre experiența ta:

- ești un tânăr student care pășește pe holurile Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde vei studia dreptul;
- ești profesor la Colegiul Național „Andrei Șaguna” din Brașov și iei, din curiozitate, tramvaiul cu abur pentru a ajunge la școala unde predai;
- ești scriitor și participi pentru prima dată la întâlnirile unui cenaclu literar (de pildă, *Literatorul*), unde asistezi la discuții despre poezie.

Textul trebuie să conțină:

- o referire la schimbările din societate;
- o opinie despre starea culturii și a literaturii române;
- o întrebare sau o neliuște legată de viitor.

2. Grupări culturale și reviste: Junimea și *Convorbiri literare*

Prelectură

a. Formați două echipe de dezbatere.

- **Echipa A:** Argumentează de ce ar fi benefic pentru un tânăr intelectual român din secolul al XXI-lea să plece la studii în străinătate.
- **Echipa B:** Argumentează de ce ar fi important ca același tânăr să se întoarcă în țară și să contribuie la viața culturală românească.

Fiecare grupă va prezenta în fața clasei minimum trei argumente pentru a susține punctul de vedere, referindu-se la motive culturale (acces la idei noi, contacte intelectuale), sociale/naționale (nevoia de a contribui la dezvoltarea socioculturală a țării) sau etice și civice (necesitatea unor modele sociale și a unor formatori de opinie).

b. După dezbatere, completează pe caiet, în trei-patru enunțuri, concluzia, raportând situația discutată la contextul secolului al XIX-lea: „Un intelectual român din acea epocă pleca la studii pentru... și se întorcea pentru...”.

Învăț

Junimea și revista *Convorbiri literare*

Junimea este o societate cultural-literară înființată la Iași, în 1863, într-o perioadă de modernizare accelerată a spațiului românesc. Membrii fondatori sunt tineri care au făcut studii universitare în străinătate: Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, Theodor Rosetti. Scopul inițial al Junimii a fost ridicarea nivelului cultural prin dezbateri despre limbă, literatură și societate. Ideile junimiste vor deveni celebre prin intermediul **prelecțiilor populare** (conferințe publice pe diverse teme de interes), al **cenaculului literar** al societății și al **revistei** *Convorbiri literare*.

Evoluția societății Junimea poate fi ilustrată prin raportare la trei etape distincte, conform periodizării realizate de criticul literar Tudor Vianu.

- ❖ **Etapa ieșeană (1863-1874)** este una de început, de tatonare și de afirmare, caracterizată prin ședințe literare regulate, „prelecțiuni populare” și discuții critice, generate de preocupările fondatorilor în domeniul limbii și al culturii. Tot în această etapă se formulează principiile culturale și estetice care vor ghida activitatea societății și se practică o „critică negatoare”, menită să descurajeze mediocritatea.

Primul număr al revistei *Convorbiri literare* apare la 1 martie 1867. În paginile acesteia se reflectă activitatea societății și sunt publicate aproape toate scrierile

importante ale literaturii române din epoca respectivă. Sub direcția lui Iacob Negruzzi, revista apare la început bilunar, iar din 1872, lunar. Scopul revistei, așa cum a fost enunțat de Titu Maiorescu, dar publicat sub semnătura lui Iacob Negruzzi, este de „a reproduce și răspândi tot ce intră în cercul ocupațiilor literare și științifice; de a supune unei critici serioase operele ce apar în orice ramură a științei [...] și de a servi ca punct de întâlnire și înfrățire pentru autorii naționali”.

- ❖ **Etapa ieșean-bucureșteană (1874-1885)** corespunde unei epoci de înaltă afirmare a societății literare, fiind perioada în care în paginile revistei *Convorbiri literare* publică „marii clasici” (Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale și Ioan Slavici). Astfel, nu doar că se fixează un canon literar (ce cuprinde operele considerate reprezentative și valoroase într-o epocă), prin impunerea unor criterii estetice ferme, ci se și formează preferințele publicului. Se consolidează ideile și principiile junimiste, adică „direcția nouă” în proza și în poezia românească, ce presupune, de fapt, schimbări profunde în toate planurile culturii. Ședințele cenacului se vor desfășura alternativ la Iași și la București, societatea extinzându-și astfel influența la nivel național.

- ❖ **Etapa bucureșteană (după 1885)** aduce schimbări majore: societatea se mută la București, conducerea este preluată de Mihail Dragomirescu și Ioan Bogdan, ceea ce generează și o reorientare către activitatea științific-universitară, în detrimentul celei culturale.

Trăsăturile junimismului

Spiritul critic este cea mai importantă trăsătură a junimismului, fiind vizibil în toate manifestările membrilor societății, în rigoarea intelectuală, în respectul pentru adevărul istoric și respingerea mediocrității, dar și în cultivarea simplității și a clarității, în opoziție cu falsa erudiție sau cu discursul demagogic. Junimiștii promovează valorile autentice, atât în plan cultural, cât și în plan politic, respingând „forme fără fond”, adică instituțiile, ideile sau modelele occidentale preluate fără ca ele să aibă o bază reală, solidă, în viața socială și culturală a țării. Junimiștii considerau că modernizarea trebuie să fie firească, nu o simplă imitație a Occidentului. Spiritul critic a dus la maturizarea literaturii române.

Spiritul filozofic caracterizează junimiștii, care sunt intelectuali rafinați, la curent cu evoluția literaturii și a științei. Această trăsătură se traduce prin preferința pentru ideile generale, abstracte și prin dorința de a construi pornind de la o bază teoretică solidă, nu de la impresii de moment.

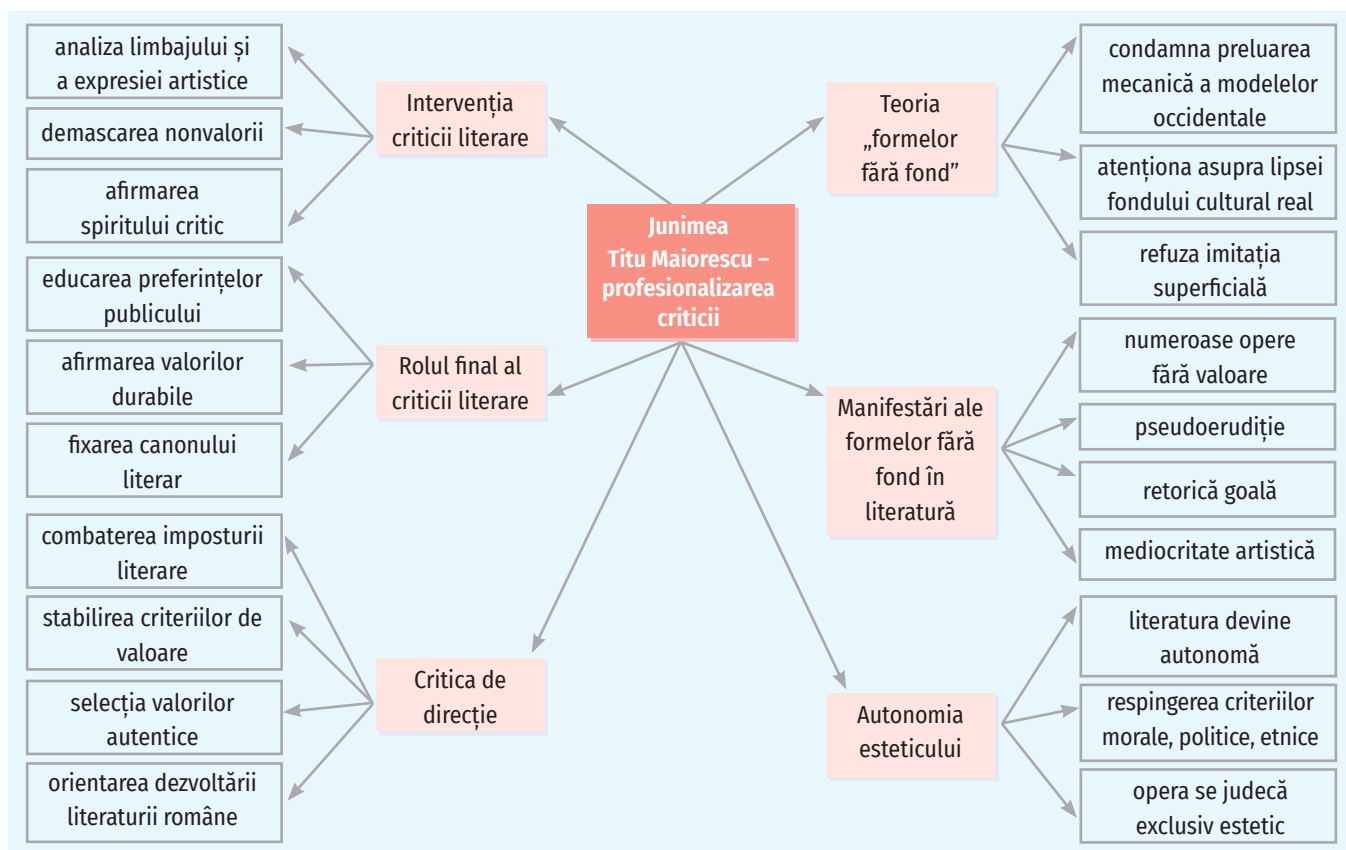
Gustul pentru clasic și academic derivă din vocația pedagogică a lui Titu Maiorescu și din înclinația junimiștilor către valorile canonice. Ei privesc cu rezervă inovația lipsită de valoare estetică, inclusiv în plan literar, optând pentru o literatură indiscutabilă, ca valoare, și pentru o critică riguroasă și academică.

Spiritul oratoric se naște în contra „direcției vechi”, a retoricii pașoptiste romantice și a frazeologiei demagogice, a „beției de cuvinte” (adică a folosirii exagerate, pretențioase și goale de sens a cuvintelor). Junimiștii impun un nou stil (exact, ironic, riguros, măsurat), vizibil la toate nivelurile, de la vestimentație până la dicție.

Ironia, ca instrument de evaluare critică, apare ca o reacție împotriva pedanteriei și a solemnității artificiale. Activitatea

junimistă se dorea a fi flexibilă și lipsită de morgă (îngâmfare), în opoziție cu celelalte manifestări culturale ale epocii.

Literatura este și un mijloc de construire a unor lumi imaginare, care interacționează cu lumea reală, cu valorile epocii. Este un sistem în continuă modificare, atât la nivelul operei, cât și în raport cu restul fenomenului cultural și cu contextul socioistoric. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, **sistemul literar românesc** se maturizează prin schimbarea funcțiilor și a formelor din interiorul operei. Pe plan cultural se consolidează relațiile dintre genurile literare, autori, reviste culturale, societăți literare și critică. Junimea și critica maioreșciană contribuie la reorganizarea sistemului, deoarece modifică ierarhiile de valoare, impun criteriul estetic și susțin forme literare capabile să contribuie la dezvoltarea literaturii moderne.

Aplic

► Citește sursa din paginile următoare, pentru a înțelege importanța societății Junimea și contextul social în care a apărut, apoi rezolvă cerințele.

„Când tinerețea lasă urme

Era pe vremea când, ca de atâtea alte ori, totul trebuia făcut în România și când destui oameni considerau o asemenea situație drept un noroc personal. Bărbați bucuroși că pun în funcțiune una dintre roțile, oricât de mici și aparent neînsemnate, ale marelui ceasornic care face timpul țării lor să arate orele unei lumi mai civilizate, și femei mulțumite că-i

pot susține și ajuta. Asumarea istoriei ca pe un lucru în care ai și tu un cuvânt de spus îi face pe oamenii din a doua jumătate a secolului 19 să nu se teamă de forța ei. Spre deosebire de înaintașii lor care oftau, odată cu cronicarul, de mila bietului om «subt vremi» și spre deosebire de urmașii lor interbelici, care aveau să fie obsedați de teroarea istoriei, oamenii născuți în preajma Revoluției de la 1848 știau de la tații lor «pașoptiști» că, dacă ai curaj, și timpurile pot ajunge subt oameni.

Era pe vremea când respectul reciproc dădea naștere prieteniei, când prietenia avea termen de garanție nelimitat și când tinerețea era la mare preț, nu pentru că voia neapărat să se impună, ci pentru că avea cu ce s-o facă.

Era pe vremea când de succesele unuia se bucurau toți. Pe vremea când un bărbier din Iași, aflând din ziar că a fost premiat *Cântecul gintei latine* al lui Alecsandri, a fost cuprins de o asemenea emoție, încât a început să alerge ca un nebun prin tot orașul, cu gazeta în mână, oprindu-i pe trecători ca să le împărtășească vestea și strigând cât îl ținea gura: «Asta e un lucru mare, e o grozavă onoare pentru noi, românii!»

Era pe vremea când răsul era o formă de seriozitate, când libertatea de a râde era neîngrădită de alte reguli decât de cele dictate de bunul-simț personal, iar uneori nu putea fi stăvilită nici măcar de acestea. Tinerii nu aveau tabuuri, nu repetau papagalicește ideologii, dar rațiunea, inima și literatura îi ajutau să țină lumea în echilibru. Călcu pe-alături, greșeau adesea, totuși firea sau educația îi îndemneau să regăsească drumul și să repare stricăciunea.

Societatea Junimea n-a fost un loc, n-a fost un grup, n-a fost, în niciun caz, o instituție plicticoasă, o lecție de manual, a fost o lecție de viață și o stare de spirit: aceea care-i însuflețea pe tinerii cu vârste cuprinse între 20 și 30 de ani, întorși de la studii din străinătate cu gândul de a umple un loc gol pe harta treburilor românești. [...]

O Societate cum nu sunt multe

«Toată această parte veselă era oarecum sarea, iar bucatele se alcătuiau din scrierile aduse de membrii Junimii.»
(Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*)

Înainte de orice, Junimea a fost un mod folositor și plăcut de a fi împreună cu alții, un drum al prieteniei și al tinereții. La începutul lui 1864, când întâlnirile câtorva oameni dau naștere unei mici societăți – fără statute sau reguli, dar cu ritualuri amuzante și, mai ales, cu bine-venite inițiative –, Titu Maiorescu avea 24 de ani (împliniți în februarie), Iacob Negruzzi 21, Carp 26, la fel ca Theodor Rosetti, iar Vasile Pogor, decanul de vârstă, 30. E adevărat însă că anii aceștia au, în secolul romantic, altă greutate. Dacă privești pozele de tinerețe ale întemeietorilor grupării, se vede că au un aer sobru, hotărât și, pentru noi, cei de azi, aproape bătrânicos. Cartea lui Iacob Negruzzi înfirmă și confirmă în egală măsură impresia: acești bărbați fac din Junimea un prilej de desfătare, sunt neastâmpărați, plini de văpaia vârstei, dar pun la cale proiecte mature și fac cu putință schimbarea la față a culturii, reașezarea ei pe temelii critice. [...]

Probabil că n-a mai existat nicio construcție culturală de o asemenea dimensiune la care plăcerea să fie atât de vădită și de neprogramată. A fost cel mai temeinic fapt cultural ieșit din prietenie și joc. [...] În primul rând, compoziția ei are toate elementele esențiale ale unui grup normal. Din ea fac parte oameni foarte diferiți în toate privințele, inegali și ca talent, și ca studii, și ca avere, și ca fire. Nimeni nu-i obligă să fie la fel. Selecția lor este liberă: vine cine vrea, rămâne cine poate. Într-adevăr, toți ieșenii mai răsați au trecut pe la Junimea,

dar nu mulți au rămas, iar câțiva s-au transformat chiar în dușmani ai grupării. În privința firii, Iacob Negruzzi însuși se definește drept adept al poziției conservatoare, nu neapărat în sens politic. [...] Opusul său în toate este Vasile Pogor, care, spune Zeitblom-ul ieșean¹, e «entuziast pentru orice inovații». În plus, e un factor de transmitere a noutății din Europa, pe filiera cărților franțuzești, e voltairian² până la maliție³, dinamic, nestatornic, nerăbdător, iute la minte, drăcos. Nu suportă constrângerile, dogmele⁴, iar multe lucruri care țin de ordine le respinge instinctiv, spre necazul lui Negruzzi, format la școli germane. Nu e de mirare că întâlnirea cu Pogor îl sperie pe viitorul coleg, care mărturisește sincer că prima impresie este «puțin simpatcă, de nu chiar plăcută». I se plânge tatălui în următorii termeni: «Curios om e acesta, mi s-a părut și obraznic și cam într-o doagă⁵». Costache însă, cu sensibilitatea lui de prozator, îi deschide ochii asupra calităților lui Pogor, între care și faptul că «s-a deosebit ca judecător, printr-un mare sentiment de dreptate, ceea ce la noi este rar...». În Junimea există, pe lângă cei doi, și Anton Naum, om serios, unul dintre cei mai vârstnici, clasicist, roșind feciorelnic la orice cuvânt coroziv⁶, dar și Creangă, cel care spune anecdotele⁷ de pe ulița mică și smulge hohote de râs asistenței. Există și Eminescu, un geniu altminteri foarte cuminte și blând, ușor străin de toți ceilalți, dar știind să-i vrăjească, și Maiorescu, liderul care aduce «echilibrul între antiteze», care știe să țină toate firele în mână și să construiască apoi din joaca și cearta micii comunități lucruri durabile. Există, în fine, P.P. Carp, politician cu vederi largi și «filoevreu»⁸, deși epoca nu favoriza asta. [...] Junimea este, în fond, greu de plasat în canoanele atât de clișeizate de azi: este o mică lume, și egalitară, și ierarhizată. Toți au același drept la cuvânt, la opinie, dar ascultați, urmați sunt, în virtutea bunului-simț, cei mai buni: cei mai talentați, cei mai cultivați, cei mai limpezi în gândire și marii creatori. Un mod eficient, constructiv și valabil de a fi democrat, la urma urmei.

Cititorul neavizat de astăzi s-ar mira probabil de lipsa femeilor din cercul Junimii. Cu toate acestea e un lucru firesc în țesătura socială a vremii: tinerii își încep experiența imediat după formarea în școli de băieți (nu există școli mixte) și în universități unde femeile sunt rara avis⁹. Erau învățați să se comporte cu înfinită grijă când sunt persoane feminine de față, să-și cenzureze vocabularul, să nu povestească orice anecdotă, pentru a nu răni urechile sensibile ale doamnelor.”

(Ioana Pârvulescu, *Prefață la Iacob Negruzzi, Amintiri din Junimea*)

¹Ioana Pârvulescu îl asociază pe Iacob Negruzzi, cronicarul serilor junimiste, cu Serenus Zeitblom, naratorul din *Doctor Faustus*, de Thomas Mann, datorită seninătății și a candorii cu care povestește.

²voltairian – persoană care adoptă sau exprimă o atitudine de anticlericalism și scepticism, proprii lui Voltaire.

³**malicie** – răutate.

⁴**dogmă** – teză, doctrină politică, științifică etc. impusă ca adevăr incontestabil.

⁵**a fi într-o doagă** – a fi trăsnit, nebun; a avea comportări anormale.

⁶**coroziv** – (aici) pișcător, pătrunzător, urzicător.

⁷**anecdotală** – scurtă povestire hazlie sau picantă cu final neașteptat.

⁸**filoevreu** – care manifestă simpatie pentru evrei.

⁹**rara avis** – om scump la vedere; raritate.

1. Precizează două trăsături ale contextului socioistoric din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, așa cum reies din text. Susține fiecare trăsătură printr-o idee sau o formulare relevantă extrasă din fragmentul dat.

2. Textul punctează faptul că bărbații epocii puneau în funcțiune „una dintre roțile [...] marelui ceasornic care face timpul țării lor să arate orele unei lumi mai civilizate”. Explică, în trei-cinci enunțuri, cum reflectă această metaforă efortul de modernizare a României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

3. Fragmentul sugerează o schimbare de mentalitate față de generația anterioară și față de cea ulterioară. Compară, în cinci-șapte enunțuri, atitudinea față de istorie a celor trei generații menționate în fragment (înaintașii/cronicarii, junimiștii și generația interbelică), evidențiind câte o trăsătură definitorie pentru fiecare.

4. Identifică trei trăsături ale generației junimiste (de exemplu: raportarea la tinerețe, educație, prietenie, spirit critic) și explică-le succint, folosind informații din text.

5. Autoarea afirmă că Junimea „n-a fost un loc, n-a fost un grup [...], a fost o lecție de viață și o stare de spirit”. Explică această afirmație în 60-80 de cuvinte, raportându-te la valorile și relațiile descrise în text.

6. Ioana Pârvulescu evidențiază ideea unei comunități egalitare și ierarhizate. Formulează un punct de vedere (60-80 de cuvinte) despre acest mod de organizare a unei grupări culturale și explică de ce a fost eficient în contextul epocii.

7. În fragment se menționează că, pentru junimiști, „râsul era o formă de seriozitate”. Argumentează, într-un text de aproximativ 50-80 de cuvinte, de ce umorul și autoironia erau instrumente esențiale pentru spiritul critic specific acelei perioade, spre deosebire de „ideologiile repetate papagalicește”. În formularea răspunsului tău, te poți raporta la următoarele idei:

- ironia este o formă de sancționare a clișeelelor, a imitației sau a vorbelor goale;
- autoironia reflectă luciditate și echilibru, pentru că presupune capacitatea de a-ți observa limitele;
- umorul dovedește libertate de gândire și discernământ;
- râsul poate fi un mijloc de corectare a exceselor;
- râsul este o formă de evaluare.

8. Realizează un „portret de generație” al junimiștilor sub una dintre formele:

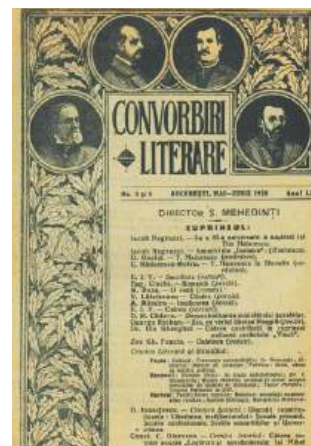
- afiș cultural;
- pagină de revistă;
- colaj de cuvinte-cheie și citate.

Include trăsături precum: tinerețe, prietenie, spirit critic, educație occidentală, umor.

9. Textul explică motivul pentru care femeile lipseau din cercul Junimii, punându-l pe seama „țesăturii sociale a vremii”. Identifică în text două cauze obiective (educaționale sau sociale) care explică această situație și menționează cum trebuiau să se comporte tinerii junimiști în prezența doamnelor, conform normelor de etichetă din perioada respectivă.

10. Ioana Pârvulescu sugerează că tinerețea are „cu ce să se impună”. Redactează un text reflexiv (de 60-80 de cuvinte), în care să compari tinerețea junimistă cu tinerețea de azi, din perspectiva rolului cultural.

11. Scrie un eseu, de 150-300 de cuvinte, în care să compari epoca pașoptistă cu cea junimistă. Pornește de la criteriile date, folosindu-te atât de informațiile din secțiunea *Învăț*, cât și de sursa descoperită la *Aplic*.

Convorbiri Literare – coperta mai-iunie 1920

Criteriu	Pașoptism	Junimea
Perioadă	prima jumătate a secolului al XIX-lea	a doua jumătate a secolului al XIX-lea
Obiectiv	afirmarea națională	consolidarea valorii culturale
Atitudine	entuziasm, idealism	luciditate, spirit critic
Raport cu Occidentul	imitație rapidă	adaptare organică
Criteriu literar	patriotic, moral	estetic
Tip de discurs	militant	critic, analitic

Postlectură

► Accesează site-ul www.muzeulliteraturiiiasi.ro. Urmărește turul virtual al Muzeului „Vasile Pogor” – Casa Junimii și notează două elemente din interior (decor, obiecte etc.) care sugerează spiritul Junimii. Explică, în patru-cinci enunțuri, cum reflectă aceste elemente ideea că „Junimea a fost o stare de spirit”.

Titu Maiorescu (1840-1917) a fost o personalitate enciclopedică a culturii române: avocat, filozof, pedagog, estetician, politician și scriitor român, considerat nu doar primul din marii critici români, ci și o figură esențială pentru modernizarea României. Maiorescu face școala primară în orașul natal, Craiova, apoi se mută la Brașov, pentru un an de gimnaziu. La doar 11 ani pleacă la Viena, unde studiază la Gimnaziul Academic și la Academia Tereziană.

După finalizarea studiilor la Viena, urmează Dreptul și Filozofia la Berlin și la Giessen, unde obține titlul de doctor în Filozofie (1859), apoi își continuă studiile la Paris, obținând licențe în Litere și Drept. Revenit în țară în 1861, începe o carieră didactică și politică de mare amploare: intră în magistratură în 1862, iar la doar 23 de ani este numit rector al Universității („Alexandru Ioan Cuza”) din Iași. În 1863 fondează, alături de alți cărturari, societatea Junimea și inițiază renumitele „prelecțiuni populare”, cu o tradiție de durată. În 1874, se stabilește la București, unde, ca membru al Partidului Conservator, ocupă pe rând funcții importante: deputat, ministru al cultelor, al justiției, ministru de externe și prim-ministru, calitate în care prezidează Conferința de pace de la București (1913).

3. Apariția instituției criticii literare. Critica de direcție

Prelectură

1. Indică două situații din viața de zi cu zi (școală, societate, mass-media, rețele sociale) în care este necesară gândirea critică. Argumentează fiecare exemplu în trei-patru enunțuri.
2. Explică rolul criticului într-o societate modernă, raportându-te la următoarele afirmații:
 - a. Criticul promovează valorile autentice.
 - b. Criticul sancționează impostura.
 - c. Criticul contribuie la educarea publicului.
3. Completează enunțurile de mai jos:
 - Un critic obiectiv este cel care... .
 - Exigența criticului se manifestă prin... .
4. Precizează trei calități esențiale pe care trebuie să le aibă:

un critic literar

un critic de film sau de teatru

un critic de modă

Învăț

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, literatura română începe să resimtă nevoia unei instanțe critice autentice, capabile să distingă între valoarea reală și simpla intenție patriotică ori culturală. Până atunci, în absența unei critici literare propriu-zise, aprecierile asupra operelor se făceau adesea subiectiv, prin elogiarea tematicii, sau din perspectiva utilității lor naționale, fără criterii estetice ferme, chiar dacă au existat și intervenții importante, precum cele ale lui Mihail Kogălniceanu. Apariția criticii moderne a însemnat, astfel, instituirea unor criterii de evaluare mai riguroase, întemeiate pe discernământ estetic, coerență, expresivitate și judecată de valoare. În acest nou context, literatura nu mai este apreciată doar prin prisma rolului ei cultural sau moral, ci și ca artă, supusă unei selecții valorice autentice. Tocmai această schimbare de perspectivă va fi consolidată decisiv în epoca Junimii, mai ales prin activitatea lui Titu Maiorescu, când critica literară devine o instituție esențială a vieții culturale românești.

În plan cultural, Titu Maiorescu începe o campanie împotriva „direcției vechi” în cultură și literatură, publicând o serie de articole de referință: *Despre scrierea limbei române* (1866), în care militează pentru o ortografie unitară, pornind de la principiul fonetic, *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*, *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868) în care enunță cunoscuta teorie a **formelor fără fond**, *Comediile d-lui Caragiale* (1885), articol în care susține autonomia esteticului în fața eticului, politicului și a etnicului, conturând teoria despre *artă pentru artă* și reliefând că aceasta este moralizatoare prin esența ei etc.

Teoria formelor fără fond denunță adoptarea mecanică a unor instituții, modele culturale și forme literare occidentale, în absența unui fond social și cultural autentic care să le susțină. Pentru Titu Maiorescu, acest fenomen generează superficialitate, impostură și mediocritate culturală, motiv pentru care susține necesitatea adaptării tuturor „importurilor” la specificul național.

Artă pentru artă (în opoziție cu *arta cu tendință*) desemnează concepția potrivit căreia opera artistică are valoare prin ea însăși și trebuie evaluată exclusiv pe baza criteriilor

estetice, independent de scopuri morale, politice sau sociale. În viziunea lui Titu Maiorescu, acest principiu susține autonomia esteticului și afirmă ideea că literatura nu trebuie subordonată utilitarismului sau ideologiilor, ci judecată după calitatea expresiei și a formei artistice.

Critica de direcție este forma de critică literară prin care criticul stabilește criterii de valoare și orientează dezvoltarea literaturii și culturii naționale, delimitând valorile autentice de nonvaloare. În concepția lui Titu Maiorescu, considerat fondatorul criticii de direcție în România, aceasta are rol normativ și selectiv, respingând imitația superficială și promovând creațiile întemeiate pe un fond cultural real, în acord cu principiile teoriei „formelor fără fond” și cu exigențele estetice.

Textul critic reprezintă discursul analitic prin care opera literară este interpretată, explicată și evaluată obiectiv, pe baza criteriilor estetice, lingvistice și structurale, fără a recurge la considerații morale, politice sau biografice. În viziunea lui Titu Maiorescu, textul critic are o funcție formativă și polemică, urmărind să educe gustul public, să demascheze nonvaloarea și să contribuie la instituționalizarea autonomiei esteticului.

„**Marii clasici**” este o sintagmă care desemnează categoria scriitorilor care au creat opere de o valoare estetică durabilă, capabile să exprime în mod autentic spiritul unei literaturi naționale și să reziste în timp, fiind repere fundamentale pentru cultura română. Marii clasici, Mihai Eminescu, Ion Creangă, I.L. Caragiale și Ioan Slavici, se impun prin rigurozitatea expresiei, prin originalitatea creației și prin adecvarea formei la fond, fiind validați de critica literară ca repere canonice. Sintagma nu se referă la apartenența lor la clasicism.

Lecturi succesive

► Citește cu atenție textul de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

În contra direcției de astăzi în cultura română (fragment)

de Titu Maiorescu

Cufundată până la începutul secolului XIX în barbaria orientală, societatea română, pe la 1820, începu a se trezi din letargia ei, apucată poate de-abia atunci de mișcarea contagioasă prin care ideile Revoluției franceze au străbătut până în extremitățile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, jumimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fântănele științei din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescând și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din nenorocire, numai lustrul dinafară! Căci nepregătiți precum erau și sunt tinerii

Locuința din București a lui Titu Maiorescu; aici se țineau și ședințele Junimii

noștri, uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră până la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, care au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar fi putut exista. Și astfel, mărginiți într-o superficialitate fatală, cu mintea și cu inima aprinse de un foc prea ușor, tinerii români se întorceau și se întorc în patria lor cu hotărârea de a imita și a reproduce aparențele culturii apusene, cu încrederea că în modul cel mai grăbit vor și realiza îndată literatura, știința, arta frumoasă și, mai întâi de toate, libertatea într-un stat modern. Și așa de des s-au repetat aceste iluzii juvenile, încât au produs acum o adevărată atmosferă intelectuală în societatea română, o direcție puternică, ce apucă cu tărie egală pe cei tineri și pe cei bătrâni, pe cei cari se duc spre a învăța și pe cei cari s-au întors spre a aplica învățătura lor. [...]

Avem de toate cu îmbelșugare – își închipuiesc ei – și când îi întrebi de literatură, îți citează cifra coalelor înnegrite pe fiecare an cu litere române și numărul tipografiilor din București, și când le vorbești de știință, îți arată societățile mai mult sau mai puțin academice și programele discursurilor ținute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenței omenești; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacotec¹ și gliptotec², îți arată expoziția artiștilor în viață și se laudă cu numărul pânzelor spânzurate pe pereți; și dacă, în fine, te îndoiești de libertate, îți prezintă hârtia pe care e tipărită constituțiunea română și îți citesc discursurile și circulările ultimului ministru care s-a întâmplat să fie la putere.

Față cu această direcție a publicului român, noi nu putem crede că adevăratul mobil care l-a îndemnat spre cultura occidentală să fi fost o prețuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decât vanitatea descendenților lui Traian, vanitatea de a arăta popoarelor străine cu orce preț, chiar cu disprețul adevărului, că le suntem egali în nivelul civilizațiunii.

Numai așa se explică vițiul³ de care este molipsită viața noastră publică, adică lipsa de orice fundament solid pentru formele dinafară ce le tot primim. [...]

Înainte de a avea partid politic, care să simță trebuința unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare și am falsificat și disprețuit jurnalistică. Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii și universități și am falsificat instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut atenee române și asociațiuni de cultură și am deprețiat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-arheologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat ideea academiei. Înainte de a avea artiștii trebuincioși, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de bele-arte⁴; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul național – și am deprețiat și falsificat toate aceste forme de cultură.

În aparență, după statistica formelor dinafară, românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate acestea sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă și fără valoare, și abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. [...]

O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră, este încurajarea blândă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra – toate sunt primite cu laudă, sau cel puțin cu indulgență, sub cuvânt că „tot este ceva” și că are să devie mai bine. Așa zicem de 30 de ani și încurajăm la oameni nechemați și nealeși! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y – jurnalist eminent, domnul Z – bărbat de stat european, și rezultatul este că de atunci încoace mergem tot mai rău, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistică și-a pierdut orice influență; iar cât pentru politica română, fericite articolele literare, cărora le este permis să nu se ocupe de dânsa! [...]

Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: Forma fără fond nu numai că nu aduce niciun folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimicește un mijloc puternic de cultură. Și, prin urmare, vom zice: este mai bine să nu facem o școală deloc decât să facem o școală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă deloc decât să o facem lipsită de artă frumoasă; mai bine să nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorarii și neonorați ai unei asociațiuni decât să le facem

fără ca spiritul propriu de asociere să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem deloc academii, cu secțiunile lor, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu analele pentru elaborate decât să le facem toate aceste fără maturitatea științifică ce singură le dă rațiunea de a fi.

Căci dacă facem altfel, atunci producem un șir de forme ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puțin lung fără fondul lor propriu. Însă în timpul în care o academie e osândită să existe fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără instrucțiune bună, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică și întârzie chiar fondul, ce, neatârnat de ele, s-ar putea produce în viitor și care atunci s-ar sfii să se îmbrace în vestmântul lor disprețuit. [...]

Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi și această formă binefăcătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată și între o națiune rezistentă se nimicește națiunea, dar niciodată adevărul.

¹**pinacotecă** – colecție mare de tablouri.

²**gliptotecă** – colecție de pietre prețioase sau semiprețioase gravate.

³**vițiu (viciu)** – cusur, defect.

⁴**bele-arte** – nume generic pentru artele frumoase: pictura, sculptura etc.

Titu Maiorescu la Berlin (1876)

Aplic

1. Stabilește dacă următoarele afirmații sunt adevărate (A) sau false (F), raportându-te la ideile susținute de Titu Maiorescu în textul *În contra direcției de astăzi în cultura română*. Motivează, pentru două dintre afirmații, alegerea făcută.

- Titu Maiorescu susține preluarea modelelor occidentale fără o analiză critică.
- Intellectualii români formați în Occident au contribuit la introducerea unor instituții moderne, dar fără a asigura întotdeauna un fond cultural corespunzător.
- Preluarea modelelor occidentale este considerată de Maiorescu benefică doar în măsura în care este adaptată realităților românești.
- Mediocritatea promovată în viața culturală și politică este văzută de Maiorescu ca un pericol pentru dezvoltarea valorilor autentice.

2. Rezumă fragmentul citit, punctând perspectiva autorului cu privire la construirea unei societăți autentice.

3. Explică, în 60-80 de cuvinte, teoria formelor fără fond, având în vedere: ce înseamnă „formă”; ce înseamnă „fond”; de ce consideră Maiorescu această situație problematică pentru cultura română.

4. Arată sensul expresiei „o cultură falsă”, raportându-te la concepția lui Titu Maiorescu.

5. Pornind de la modelul de mai jos, completează tabelul cu exemple din text:

Forme importate	Lipsa fondului real	Consecințe culturale
<i>academii</i>	<i>lipsa cercetării științifice</i>	<i>discreditarea instituțiilor</i>

6. Analizează următorul enunț, raportându-l la teoria „formelor fără fond”: „Nu forma creează valoarea, ci fondul.” Răspunsul va avea minimum cinci enunțuri.

7. Motivează, în cinci-șase enunțuri, de ce textul lui Titu Maiorescu poate fi considerat un exemplu de critică de direcție. În răspunsul tău, poți face referire la: scopul criticii, tonul, efectele urmărite asupra vieții culturale.

8. Notează două consecințe negative ale promovării mediocrității „la vârf” (în cultură, politică sau educație).

9. Scrie un text argumentativ, de 150-200 de cuvinte, pornind de la întrebarea de mai jos. În răspuns, valorifică o idee din textul lui Titu Maiorescu și un exemplu din societatea actuală.

Este spiritul critic necesar societății contemporane?

10. Compară, într-un text de cel puțin 100 de cuvinte, ideea lui Titu Maiorescu cu privire la *formele fără fond* cu viziunea lui Mihail Kogălniceanu asupra *specificului național*, descoperită în Unitatea 4. Precizează ce critică fiecare autor și ce soluție propune pentru literatura română.

Postlectură

1. Imaginează-ți că ești critic cultural în prezent. Scrie un scurt paragraf critic (50-70 de cuvinte) în care să sancționezi o „formă fără fond” din societatea actuală (din educație, media, cultură etc.).

2. Imaginează-ți că expresia „forme fără fond” devine titlul unei expoziții. Alege trei „exponate” care ar putea ilustra ideile lui Maiorescu și scrie pentru fiecare câte o etichetă scurtă, ironică, de muzeu (de exemplu: Academia – solemnitate fără originalitate).

3. *High Culture* („cultură înaltă”) este un ideal cultural formulat în secolele XIX-XX de critici și gânditori care considerau că nu toate produsele culturale au aceeași valoare. Potrivit acestui ideal, adevărata cultură este aceea care are calitate artistică și intelectuală, profunzime și valoare durabilă.

Matthew Arnold (critic cultural englez din secolul al XIX-lea) este unul dintre cei mai importanți teoreticieni ai culturii înalte. El definea cultura ca fiind „the best that has been thought and said” („ceea ce a fost gândit și spus mai bine de-a lungul timpului”).

În spațiul european, ideea apare și la criticii clasici și romantici, iar în cultura română este apropiată de gândirea lui Titu Maiorescu, prin critica valorilor false și prin selecția riguroasă a operelor.

Idealul *High Culture* presupune:

- **valoare** – o operă este importantă pentru ideile și expresia ei, nu pentru succesul rapid;
- **perfectiunea intelectuală și morală** – scopul culturii constă în armonie, echilibru, cunoaștere, claritate intelectuală;
- **autenticitate** – creațiile valoroase nu copiază superficial modele, ci exprimă un fond real de gândire și de sensibilitate;
- **rigoare și disciplină artistică** – limba, forma și structura sunt atent construite;
- **universalitate** – operele pot fi înțelese și apreciate și de alte generații sau alte culturi;
- **rol educativ** – cultura înaltă formează gustul estetic, gândirea critică și caracterul.

Scrie un scurt **manifest al „culturii înalte”** (trei-patru enunțuri) pentru secolul al XXI-lea, inspirat de principiile maioresciene, dar și de ideile lui Matthew Arnold.

4. Textul critic

Prelectură

1. Notează, individual sau alături de colegul/colega de bancă, ce idei, lucrări, situații asociezi cu următoarele sintagme:

„teatru național”

„scandal public”

„imoralitate în artă”

„satiră politică”

2. Indică dacă ești de acord sau nu cu afirmațiile de mai jos și justifică succint:

- Arta trebuie să educe moral publicul.
- O operă literară poate fi valoroasă chiar dacă prezintă personaje imorale.
- Instituțiile statului au dreptul să intervină în conținutul operelor artistice.

3. Plasează pe o axă temporală reperele socioculturale de mai jos, apoi discută cu colegul/colega de bancă despre ce ați observat.

- Unirea Principatelor
- adoptarea Constituției din 1866
- apariția societății Junimea
- promulgarea Legii instrucțiunii publice de către Alexandru Ioan Cuza
- înființarea primei universități din România
- activitatea literară a lui I.L. Caragiale

4. Discută în clasă despre tensiunile care ar putea izbucni între instituții moderne (școli, teatre etc.), apărute în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, și mentalități tradiționale.

Lecturi succesive

► Citește textul de mai jos, pentru a descoperi viziunea lui Titu Maiorescu despre comedii semnate de I.L. Caragiale, precum și despre artă în general.

Comediile d-lui Caragiale

(fragment)

de Titu Maiorescu

O noapte furtunoasă, Conu Leonida față cu reacțiunea, O scrisoare pierdută, D'ale Carnavalului – cine din cei ce se duc la teatrul român nu a văzut una sau alta din aceste comedii? Mulți cunosc pe cea dintâi, mai toți pe cea de-a treia și câțiva pe celelalte!

De meritat, toate merită să fie cunoscute și, după părerea noastră, laudate – toate fără excepție. [...]

Citim pe a doua pagină a unui ziar liberal din București, de la 13 aprilie 1885, despre comedia *D'ale Carnavalului*:

Și ce piesă! O stupiditate murdară, culeasă din locurile unde se aruncă gunoiul. Femei de stradă de cea mai joasă speță, bărbieri și ipistați¹, în gura cărora se pun cuvinte insultătoare pentru mișcări ca cea de la 11 februarie, pentru libertate și egalitate, cari sunt baza organizațiunii noastre politice.

Palma primită de la public, care a fluierat, nu ne mulțumește; e de datoria ministrului instrucțiunii să puie în vederea direcțiunii ce caragialiadă a făcut, și pe acest temei s-o schimbe, ca incapabilă și nedemnă. Voim un teatru național, nu o gașcă de opoziție nedemnă, în care se insultă poporul și instituțiile țării.

Cerem cu insistență ministrului instrucțiunii să intervie. [...]

Adecă, cum am zice, poliția în contra literaturii! Cenzura guvernamentală în contra spiritului comediilor! Destituirea comitetului teatral și poate pedepsirea autorului! [...]

Căci pentru orice om cu mintea sănătoasă este evident că o comedie nu are nimic a face cu politica de partid; autorul își ia persoanele sale din societatea contemporană cum este, pune în evidență partea comică așa cum o găsește, și același Caragiale, care astăzi își bate joc de fraza demagogică², și-ar fi bătut joc ieri de ișlic³ și tombateră⁴ și își va bate joc mâine de fraza reacționară⁵, și în toate aceste cazuri va fi în dreptul său literar incontestabil.

Așadar, nu la asemenea imputări nechibzuite ne putem opri. E însă o altă imputare mai serioasă ce se face autorului nostru, și pe aceasta ne credem datori să o cercetăm mai de aproape.

Comediile d-lui Caragiale, se zice, sunt triviale⁶ și imorale; tipurile sunt toate alese dintre oameni sau vițioși, sau proști; situațiile sunt adeseori scabroase; amorul e totdeauna nelegiuit; și încă aceste figuri și situații se prezintă într-un mod firesc, parcă s-ar înțelege de la sine că nu poate fi altfel; nicăiri nu se vede pedepsirea celor răi și răsplătirea celor buni.

Pentru cei ce cunosc multe discuții deșteptate și în literatura altor țări asupra acestor întrebări, ne-am putea mărgini să răspundem: există aceste tipuri în lumea noastră? sunt adevărate aceste situații? Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai ca să ni le prezinte în mod artistic; iar valoarea lor morală este afară din chestie. [...]

Dacă ni se pune întrebare: arta în genere și în special arta dramatică are sau nu are și o misiune morală? contribuie ea la educarea și

O noapte furtunoasă, prima comedie a lui I.L. Caragiale, publicată în *Convorbiri literare* la 1 noiembrie 1879

înălțarea poporului? Noi răspundem fără șovăire: da, arta a avut totdeauna o înaltă misiune morală, și orice adevărată operă artistică o îndeplinește.

Va să zică, asupra acestui punct nu suntem dezbinați.

Rămâne numai să ne înțelegem în ce consistă, în ce poate consista acea influență morală a lucrărilor de artă.

Și aici trebuie să stabilim mai întâi un punct de plecare elementar: influența morală a unei lucrări literare nu poate să fie alta decât influența morală a artei în genere. Dacă arta în genere are un element esențial moralizator, acelaș element va trebui să-l găsim și în orice artă deosebită, prin urmare și în arta dramatică. [...]

Aceeaș influență asupra înălțării morale a individului ce o poți aștepta din producerea simțământului estetic la auzirea unei simfonii de Beethoven și la privirea statuei lui Apollo din Belvedere sau a Venerii de Medicis, aceeaș, și nu alta, trebuie să o aștepti de la citirea unei poezii sau de la asistarea la o reprezentare dramatică. [...]

Venera aflată la Milo este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amândouă sunt expuse vederii tuturor în muzeele din Paris și din Florența, și cine găsește că sunt imorale?

În ce consistă dar moralitatea artei?

Orce emoțiune estetică, fie deșteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale.

Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul și egoismul exagerat, atunci o stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a răului, și astfel o înălțare morală. Și cu cât cineva va fi mai capabil prin dispoziția sa naturală sau prin educație a avea asemenea momente de emoțiune impersonală, cu atât va fi mai întărită în el partea cea bună a naturei omenești.

Aceasta este cu atât mai important în zilele noastre cu cât simțământul religios, care mai nainte îndeplinea misiunea de a înălța spiritele deasupra intereselor egoismului zilnic, dispare din ce în ce mai mult din clasele culte și trebuie înlocuit cu alte emoțiuni impersonale.

¹**ipistat (epistat)** – cel mai mic grad de ofițer de poliție.

²**demagogic** – propriu demagogiei (înselare a opiniei publice prin promisiuni mincinoase, discursuri bombastice etc.).

³**șlic** – căciulă de blană scumpă sau de postav, purtată de domni, de boieri și uneori de soțiile lor, iar mai târziu de negustori, de lăutari etc.

⁴**tombateră** – acoperământ al capului sau îmbrăcăminte de modă orientală, care se purta în trecut.

⁵**reacționar** – care aparține sau care este specific reacțiunii politice, care se referă la reacțiune; care este ostil față de progres.

⁶**trivial** – de prost gust.

Aplic

1. Pe baza informațiilor descoperite în sursa citită și în lecțiile anterioare, asociază personalitatea/gruparea cu rolul pe care l-a jucat în cultura română din a doua parte a secolului al XIX-lea.

• Junimea	a) creator de tipologii comice (tipuri/ categorii de personaje construite pentru un efect comic) moderne
• Titu Maiorescu	b) promovarea valorii estetice
• I.L. Caragiale	c) instituționalizarea criticii literare

2. Explică sensul din text al cuvintelor „imputări”, „scabroase” și al secvenței „emoțiune impersonală”.

3. Stabilește dacă următoarele afirmații sunt adevărate (A) sau false (F), raportându-te la ideile susținute de Titu Maiorescu în textul *Comediile d-lui Caragiale*.

a. Titu Maiorescu consideră că toate comediile lui I.L. Caragiale merită să fie cunoscute și apreciate. ☐

b. În opinia lui Maiorescu, comedia are rolul de a susține direct o anumită doctrină politică de partid. ☐

c. Maiorescu respinge ideea intervenției autorităților statului în judecarea valorii unei opere literare. ☐

d. Potrivit textului, emoția estetică îl ajută pe om să iasă, fie și temporar, din egoism. ☐

e. Personajele imorale compromit valoarea artistică a unei opere. ☐

4. Ordonează următoarele afirmații în funcție de apariția lor în text, apoi notează în caiet literele corespunzătoare acestora.

a. Criticul explică faptul că emoția estetică îl face pe om să uite de sine și să se înalțe în lumea ficțiunii ideale.

b. Maiorescu afirmă că o comedie nu are nimic de-a face cu politica de partid.

c. Sunt enumerate patru comedii ale lui I.L. Caragiale.

d. Criticul susține că adevărată operă artistică îndeplinește o înaltă misiune morală.

e. Este prezentată acuzația potrivit căreia comediile lui Caragiale ar fi triviale și imorale.

f. Titu Maiorescu citează un articol de ziar care atacă piesa de teatru *D'ale Carnavalului*.

5. Identifică în text câte un exemplu de interogație retorică, de analogie (artă plastică/muzică) și de raționament logic. Explică rolul fiecăruia.

Venus din Milo, în jurul secolului al II-lea, î.H., Muzeul Luvru

6. Precizează două trăsături ale vieții politice și culturale românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea care explică reacția presei față de piesa *D'ale Carnavalului*.

7. Explică de ce solicitarea intervenției „ministrului instrucțiunii” în cazul unei comedii poate fi interpretată ca un simptom al modernizării incomplete a societății românești.

8. Identifică, pe baza textului, două „forme” ale modernității care nu sunt susținute de un „fond” autentic, conform teoriei maioresciene.

9. Explică legătura dintre prezentarea tipurilor „vițioase sau proaste” și reacția publicului și a presei. Ce presupuneri despre rolul artei stau la baza acestei reacții?

10. Prezintă, în 60-80 de cuvinte, cum redefineste autorul ideea de „moralitate” în artă, raportându-te la exemplul sculpturilor clasice.

11. Formulează, într-o propoziție, teza principală susținută de autor în fragmentul dat. Identifică apoi două argumente folosite în favoarea ei.

12. De ce crezi că autorul afirmă că „o comedie nu are nimic a face cu politica de partid”? Ce concepție despre autonomia artei se desprinde din această afirmație?

13. Pornind de la ideile enunțate de Titu Maiorescu în cele două articole și de la cele incluse de Mihail Kogălniceanu în *Introducere*, identifică două idei comune referitoare la dezvoltarea culturii și literaturii române și formulează-le în enunțuri proprii. Te poți raporta la imitarea modelelor străine, necesitatea autenticității, legătura dintre literatură și realitatea națională etc.

14. Compară viziunea lui Titu Maiorescu asupra operei lui Caragiale cu propria opinie despre actualitatea personajelor caragialiene, pornind de la fragmentul de mai jos, extras din *O scrisoare pierdută*:

„TRAHANACHE, care s-a urcat la tribună, apoi CAȚAVENCU, POPESCU, IONESCU, ALEGĂTORI, PUBLICUL venind din fund și ocupând locurile lor din scena I. Intrare zgomotoasă, acompaniată de clopoțelul prezidentului.

TRAHANACHE (în picioare): Orele sunt înaintate! poftiți, poftiți, stimabililor: avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei... (șade.)

(Toată lumea s-a așezat la locul său.)

CAȚAVENCU (cu modestie): D-le președinte, vă rog, cerusem și eu cuvântul...

TRAHANACHE: Da, (binevoitor) da, stimabile. Aveți cuvântul. Poftiți la tribună!...

(Mișcare în grupul lui Cațavencu)

CAȚAVENCU (ia poză, trece cu importanță pintre mulțime și suie la tribună; își pune pălăria la o parte, gustă din

paharul cu apă, scoate un vraf de hârtii și gazete și le așază pe tribună, apoi își trage batista și-și șterge cu eleganță avocațească fruntea. Este emoționat, tușește și luptă ostentativ cu emoția care pare a-l birui. Tăcere completă. Cu glasul tremurat): Domnilor!... Onorabili concetățeni!... Fraților!... (Plânsul îl înecă.) Iertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune și eu... (Plânsul îl înecă mai tare.) Ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne (de-abia se mai stăpânește)... mă gândesc... la țărișoara mea (plânsul l-a biruit de tot)... la România (plânge: aplauze în grup)... la fericirea ei!... (același joc de amândouă părțile) la progresul ei!... (asemenea crescendo) la viitorul ei! (Plâns cu hohot. Aplauze zguduitoare.)

IONESCU, POPESCU, TOȚI (foarte mișcați): Bravo!"

Postlectură

1. În ce măsură consideri că ideile despre artă formulate de Titu Maiorescu mai sunt valabile astăzi? Argumentează printr-un exemplu din cultura actuală.

2. Amintește-ți o operă (film, piesă de teatru, roman, serial) care a fost criticată pentru „imoralitate” sau a provocat reacții puternice în societate. Care a fost motivul? În ce măsură reacția publicului seamănă cu cea din secolul al XIX-lea?

3. Imaginează-ți că textele comice ale lui Caragiale vor fi adaptate cinematografic, teatral sau printr-un scurtmetraj modern. Alege și citește o scenă dintr-o comedie și creează o schiță a scenariului sau un plan de regie în care:

- să alegi un cadru vizual/artistic pentru scenă;
- să explici ce elemente vizuale sau sonore ai folosi ca să subliniezi tensiunile sociale (de exemplu: costume, muzică, decor);
- să argumentezi de ce aceste alegeri accentuează mesajul critic social transmis de Caragiale și observat de Maiorescu.

4. Închipuie-ți că ești jurnalist cultural în prezent și trebuie să scrii un scurt mesaj pentru o rețea socială sau pentru rubrica de opinie a unui ziar, în care să răspunzi la întrebarea: „Mai poate stârni comedia controversă în societatea de azi, așa cum stârneau piesele lui Caragiale în vremea lui Maiorescu?”

În redactarea răspunsului, vei include:

- o idee susținută de Titu Maiorescu în articolul *Comediile d-lui Caragiale*;
- un exemplu din literatură sau din realitatea contemporană;
- exprimarea unei opinii personale argumentate.

5. Monologul și prezentarea pe o temă dată. Planificarea și organizarea discursului oral. Criterii de monitorizare a comunicării orale eficiente

Prelectură

1. Amintește-ți o situație în care cuvintele cuiva (profesor, părinte, prieten, persoană publică) au avut un impact asupra ta. Prezintă oral, în aproximativ un minut:

- cine a spus acele cuvinte

- în ce context

- ce efect au avut asupra ta (încurajare, schimbare de perspectivă etc.).

La final, completează oral enunțul: „Cuvintele au fost puternice pentru că...”.

2. Citește cu atenție următoarele fragmente, apoi rezolvă exercițiile de mai jos.

Fragmentul 1

„Există însă un fel de beție deosebită între toate prin mijlocul cel extraordinar al producerii ei, care se arată a fi privilegiul exclusiv al omului, în ciuda celorlalte animale: este beția de cuvinte.

Cuvântul, ca și alte mijloace de beție, e, până la un grad oarecare, un stimulent al inteligenței. Consumat însă în cantități prea mari și mai ales preparat astfel încât să se prea eterizeze¹ și să-și piardă cu totul cuprinsul intuitiv al realității, el devine un mijloc puternic pentru amețirea inteligenței. Efectele caracteristice ale oricărei beții sunt atunci și efectele lui [...].

Simptomele patologice ale amețelii produse prin întrebuințarea nefirească a cuvintelor ni se înfățișază treptat după intensitatea îmbolnăvirii. Primul simptom este o cantitate nepotrivită a vorbelor în comparare cu spiritul căruia vor să-i servească de îmbrăcăminte. În curând se arată al doilea simptom în depărtarea oricărui spirit și întrebuințarea cuvintelor seci; atunci tonul gol al vocalelor și consonantelor a uimit mintea scriitorului sau vorbitorului, cuvintele curg într-o confuzie naivă și creierii sunt turburați numai de neconținută vibrație a nervilor acustici. Vine apoi slăbirea manifestă a inteligenței: pierderea oricărui șir logic, contrazicerea gândurilor puse lângăolaltă, violența nemotivată a limbajului.”

(Titu Maiorescu, *Beția de cuvinte*)

¹a eteriza – a face să devină prea abstract sau prea îndepărtat de realitate, pierzând legătura cu lucrurile concrete.

Fragmentul 2

„Onorabile Secretar General al ONU, domnule Ban Ki-moon, stimate președinte al Adunării Generale, domnule Vuk Jermic, onorabile trimis al ONU pentru educație globală, domnule Gordon Brown, stimabili bătrâni și dragi frați și surori, astăzi este o onoare pentru mine să vorbesc din nou după o lungă perioadă. A fi aici, alături de oameni atât de onorabili, reprezintă un moment important în viața mea.

Nu știu de unde să încep discursul meu. Nu știu ce așteaptă oamenii să spun. Dar, în primul rând, mulțumesc lui Dumnezeu, pentru care suntem cu toții egali, și mulțumesc tuturor celor care s-au rugat pentru recuperarea mea rapidă și pentru o nouă viață. Nu-mi vine să cred câtă dragoste mi-au arătat oamenii. Am primit mii de felicitări și cadouri din toată lumea. Mulțumesc tuturor. Mulțumesc copiilor, ale căror cuvinte inocente m-au încurajat. Mulțumesc bătrânilor, ale căror rugăciuni m-au întărit. [...]

Există sute de activiști pentru drepturile omului și asistenți sociali care nu numai că militează pentru drepturile omului, ci și luptă pentru a-și atinge obiectivele în materie de educație, pace și egalitate. Mii de oameni au fost uciși de teroriști și milioane au fost răniți. Eu sunt doar una dintre cei răniți.

Așadar, iată-mă aici, o fată printre multe altele.

Nu vorbesc în numele meu, ci în numele tuturor fetelor și băieților.

Îmi ridic vocea – nu pentru a striga, ci pentru ca cei care nu au voce să poată fi auziți.

Cei care au luptat pentru drepturile lor:

Dreptul lor de a trăi în pace. Dreptul lor de a fi tratați cu demnitate. Dreptul lor la egalitate de șanse. Dreptul lor la educație.

Dragi prieteni, pe 9 octombrie 2012, talibanii m-au împușcat în partea stângă a frunții. Mi-au împușcat și prietenii. Au crezut că gloanțele ne vor reduce la tăcere. Dar au eșuat. Și atunci, din acea tăcere au răsărit mii de voci. Teroriștii au crezut că ne vor schimba obiectivele și ne vor opri ambițiile, dar nimic nu s-a schimbat în viața mea, cu excepția acestui lucru: slăbiciunea, frica și disperarea au dispărut. Puterea, forța și curajul au luat naștere. Sunt aceeași Malala. Ambitiile mele sunt aceleași. Speranțele mele sunt aceleași. Visurile mele sunt aceleași. [...]

Dragi surori și frați, înțelegem importanța luminii când vedem întunericul. Înțelegem importanța vocii noastre când suntem reduși la tăcere. În același fel, când eram în Swat, în nordul Pakistanului, am înțeles importanța stilourilor și a cărților când am văzut armele.

Zicala înțeleaptă «Stiloul este mai puternic decât sabia» era adevărată. Extremiștii se tem de cărți și de stilouri. Puterea educației îi sperie. Se tem de femei. Puterea vocii femeilor îi sperie. [...]

Astăzi, facem apel la liderii mondiali să își schimbe politicile strategice în favoarea păcii și a prosperității.

Facem apel la liderii mondiali ca toate acordurile de pace să protejeze drepturile femeilor și ale copiilor. Un acord care încalcă demnitatea femeilor și drepturile lor este inacceptabil. [...]

Facem apel la toate comunitățile să fie tolerante — să respingă prejudecățile bazate pe castă, credință, sectă, religie sau gen. Să asigure libertatea și egalitatea femeilor, astfel încât acestea să poată prospera. Nu putem avea cu toții succes când jumătate dintre noi sunt împiedicați să avanseze. [...]

Așadar, să ducem o luptă globală împotriva analfabetismului, sărăciei și terorismului și să luăm cărțile și stilourile în mână. Acestea sunt armele noastre cele mai puternice.

Un copil, un profesor, un stilou și o carte pot schimba lumea.

Educația este singura soluție. Educația, pe primul loc.”

(Malala Yousafzai, *Discurs despre educație*, malala.org)

Malala Yousafzai

- Precizează, în câte un enunț, ce critică Titu Maiorescu în fragmentul citat și ce susține Malala în discursul ei.
- Alege, din fiecare text, un cuvânt/o expresie care ți se pare impresionantă sau memorabilă. Explică, într-un enunț, de ce crezi că autorul/autoarea a ales-o.
- Ești de acord cu ideea lui Maiorescu că folosirea excesivă a cuvintelor poate duce la „amețirea inteligenței”? Motivează-ți răspunsul printr-un exemplu din mediul online (rețele sociale, reclame, discursuri publice).
- Completează enunțul, pe baza lecturii celor două texte: „Cuvintele pot fi periculoase atunci când..., dar pot fi puternice atunci când...”.

- Notează o emoție pe care o simți citind fiecare text (de exemplu: revoltă, speranță, curaj etc.). Explică, în unu-două enunțuri, ce anume din text provoacă această emoție.

Învăț

Monologul este o formă de comunicare orală sau scrisă în care un singur vorbitor își exprimă ideile, sentimentele sau opiniile fără a primi sau fără a aștepta replici imediate din partea unui interlocutor. Monologul presupune organizarea coerentă a discursului, claritatea ideilor și adaptarea limbajului la scopul comunicării și la public.

Monologul poate apărea și într-o narațiune, unde este:

- **adreat:** discurs rostit în fața unui interlocutor sau a unui grup de persoane; are un destinatar clar (public, auditoriu); limbajul este adaptat contextului și publicului; scopul poate fi informativ, argumentativ, persuasiv sau expresiv; presupune planificare și o structurare atentă;
- **interior:** exprimarea gândurilor, a reflecțiilor sau a emoțiilor unui personaj pentru sine, fără intenția de a comunica direct cu un public; nu are un destinatar; limbajul poate fi fragmentat, spontan; reflectă stările interioare, frământările, ideile personale.

Prezentarea orală, pe o temă dată, este un tip de monolog adresat în fața unui public, având ca scop transmiterea clară și coerentă a unui mesaj.

Planificarea și organizarea discursului oral presupune câteva etape importante:

- alegerea și organizarea ideilor:**
 - › selectează ideile esențiale, adecvate tematicii, evitând informațiile inutile;
 - › stabilește ideea principală și ideile secundare;
 - › asigură o succesiune logică a acestora;
- argumentarea:**
 - › susține ideile prin argumente clare, evidențiate prin exemple relevante;
 - › utilizează conectori logici (de exemplu: în primul rând, deoarece, astfel, în concluzie);
 - › menține legătura dintre idei pentru coerență;
- structurarea discursului în trei etape:**
 - › **introducere:** presupune captarea atenției și anunțarea tematicii abordate;
 - › **cuprins:** vizează conținutul propriu-zis al prezentării, dezvoltând ideile principale;
 - › **încheiere:** concluzii, poate include un mesaj final sau o invitație la reflecție.

Pentru ca discursul să fie eficient, ai în vedere următoarele **criterii de monitorizare**:

- **dicția și intonația**: vorbește clar, pronunțând corect cuvintele, pe un ton adecvat;
- **coerența**: ai grijă la logica și la claritatea ideilor dintr-un text sau discurs; un mesaj este coerent atunci când ideile sunt ordonate firesc, se leagă unele de altele din punctul de vedere al sensului și pot fi ușor urmărite de către ascultător sau cititor;
- **coeziune**: fii atent/ă la legăturile dintre enunțuri, adică la modul în care propozițiile sunt unite prin cuvinte de legătură (conjunții, pronume relative etc.);
- **adecvarea la contextul comunicativ**: adaptează limbajul la context și la public (vârstă, interese, nivel de competență), menține contactul vizual, fii atent/ă la reacțiile publicului, manifestă o atitudine politicoasă, adaptează volumul și debitul la situația de comunicare.

Aplic

1. Precizează tipul de discurs din textul Malalei și menționează două trăsături care susțin această clasificare, raportându-te la situația de comunicare.
2. Identifică în discursul Malalei: introducerea, cuprinsul și încheierea. Notează pentru fiecare o idee principală.
3. Pornind de la ideile din textul lui Titu Maiorescu, elaborează un plan de discurs oral cu tema: „Pericolul folosirii excesive a cuvintelor fără conținut”. Ai în vedere formularea titlului, ordonarea logică a ideilor, precizarea concluziei.
4. Selectează trei idei esențiale din textul lui Maiorescu care ar putea fi folosite într-un discurs oral destinat colegilor de clasă. Argumentează alegerea.
5. Urmărește online discursul Malalei, apoi bifează grila de verificare de mai jos. Argumentează două dintre opțiuni.

Criteriu	✓ / ✗
dicție clară	
intonație expresivă	
ritm adecvat	
discurs coerent, logic	
adecvare la public	

6. Raportându-te la textul *Beția de cuvinte*, explică două greșeli de comunicare orală pe care un vorbitor trebuie să le evite într-un discurs public.

7. Redactează și susține un monolog oral, de două-trei minute, cu tema: „Educația – între cuvânt gol și cuvânt cu putere”. Monologul va fi prezentat în fața clasei și va respecta următoarele cerințe:

- structură clară: introducere – cuprins – încheiere;
- idei exprimate logic și coerent;
- limbaj adecvat contextului școlar;
- utilizarea conștientă a cuvintelor, evitând „beția de cuvinte”;
- adecvarea elementelor nonverbale (mișcarea corpului, mimica, gesturile, postura etc.) și paraverbale (dicție, intonație, ritm).

Cealaltă colegi vor asculta cu atenție monologul tău și vor completa grila de verificare de mai jos, adăugând și un feedback.

Criteriu	Foarte bine	Bine	În curs de îmbunătățire
Structura discursului (introducere, cuprins, încheiere)			
Claritatea ideilor (coerență, coeziune, logica ideilor)			
Adecvarea limbajului (potrivit temei, contextului, publicului)			
Elemente nonverbale			
Dicția (pronunție clară), intonația și ritmul (voce expresivă, pauze)			
Impactul mesajului (convingător, relevant)			
Feedback			
Un lucru reușit:			
Un aspect care poate fi îmbunătățit:			

8. După susținerea monologului, redactează un text, de 60-80 de cuvinte, în care să răspunzi la întrebarea: „Ce aspect al comunicării mele orale a fost cel mai reușit și ce aș putea îmbunătăți?”

9. Creează un inventar al valorilor și al atitudinilor ce reies din discursul Malalei despre educație. Transcrie secvențele care te-au ajutat în formularea răspunsului.

6. Dialogul formal, dialogul informal. Strategii de negociere și de cooperare

Prelectură

1. Răspunde oral la întrebări:

- Cu cine porți cel mai des discuții online?
- Simți că vorbești la fel online și față în față? De ce?

2. Spune dacă ești sau nu de acord cu următoarele afirmații:

- Identitatea mea online îmi aparține în totalitate.
- Cultura unei generații nu are legătură cu cea a generațiilor anterioare.

Justifică-ți oral răspunsurile.

3. Explică, din experiența ta, ce înseamnă *identitate*, *virtual*, *cultură* și *generație*. Discută cu colegul/colega de bancă și comparați răspunsurile. Crezi că interlocutorii trebuie să fie mereu de acord? Dezacordul poate fi util? De ce?

Învăț

Dialogul formal și dialogul informal

Dialogul este o formă de comunicare orală sau scrisă care presupune schimbul de replici între două sau mai multe persoane, pentru transmiterea unor informații, opinii, atitudini sau emoții. Este organizat în funcție de o situație de comunicare (context, scop, relația dintre interlocutori) și se caracterizează prin alternanța replicilor, coerența tematică și adaptarea limbajului la interlocutor și la intenția comunicativă. Dialogul poate avea ca scop: informarea, investigarea, convingerea, argumentarea, socializarea, negocierea etc.

Structură:

- 1. introducere:** cuprinde formulele specifice de adresare și inițiere, precum și anunțarea temei;
- 2. cuprins:** vizează conținutul propriu-zis, ideile și argumentele expuse, precum și formule de menținere a dialogului, completări și nuanțări;
- 3. încheiere:** finalizarea comunicării, marcată sau nu prin formule de încheiere.

Dialogul formal este utilizat în contexte oficiale sau publice (interviuri, dezbateri, conferințe, contexte instituționale), între interlocutori aflați într-o relație care necesită respectarea anumitor norme de politețe.

Caracteristici:

- limbaj standard, îngrijit, cu termeni specializați, când situația o cere;
- respectarea normelor gramaticale și a regulilor de politețe;
- formulări clare, explicite, bine structurate;
- scop informativ, argumentativ sau explicativ;
- relație distantă sau protocolară între interlocutori.

Dialogul informal este specific situațiilor cotidiene, private, între persoane aflate într-o relație apropiată (familie, prieteni, colegi).

Caracteristici:

- limbaj familiar, colocvial, uneori expresiv;
- formulări simple, spontane;
- utilizarea adresării directe și a interjecțiilor;
- scop predominant relațional, afectiv sau de schimb rapid de idei;
- relație apropiată între interlocutori.

Strategii de negociere și de cooperare

Într-un dialog, nu este suficient să ne exprimăm punctul de vedere. Trebuie să știm să ascultăm, să înțelegem ce spune partenerul de discuție, să ne exprimăm clar și să construim împreună un schimb de idei coerent. În acest sens, în orice dialog trebuie să **ascultăm activ**, să respectăm **principiul cooperării** și pe cel al **politeții**. De asemenea, trebuie să ținem cont de următoarele strategii de negociere și de cooperare: **clarificarea**, **reformularea**, **concesia** și **compromisul**.

Prin **clarificare** se pot solicita lămuriri sau se pot oferi explicații suplimentare, pentru a asigura înțelegerea unui mesaj și pentru a evita neînțelegerile.

Reformularea presupune reluarea ideilor interlocutorului. Astfel, vorbitorul dovedește ascultare activă și verifică înțelegerea mesajului transmis de partenerul de discuție. Această strategie ajută la organizarea ideilor și reduce tensiunea într-o discuție în contradictoriu.

Concesia reprezintă acceptarea parțială a punctului de vedere enunțat de interlocutor, pentru ca discuția să poată avansa. Vorbitorii manifestă, în această manieră, disponibilitate pentru cooperare, flexibilitate și deschidere, conturând premisele unei soluții comune.

Compromisul transformă opoziția în colaborare, reprezentând soluția la care ajung interlocutorii prin concesii reciproce.

Aplic

► Citește cu atenție următoarele fragmente, apoi rezolvă cerințele.

Fragmentul 1

„Cristian Pătrășconiu: Cât e de reală o *identitate virtuală*? Și, de fapt, ce e ea? Tu lucrezi cu o triadă pentru a defini acest concept complex – să îi numim așa termenii: *discurs – preluare și prelucrare algoritmică – interpretare...*

Mihnea Măruță: Mă bucur că ai început cu această «triadă». Într-adevăr, raționamentul pe care îl propun în carte e construit pe trei niveluri: *primul nivel e omul real*, fiecare dintre noi, cei care suntem activi într-o rețea de socializare; *al doilea nivel este ecranul*, unde ne construim un Eu virtual, adică o dublură formată din toate intervențiile noastre din rețea – texte, fotografii, video, like-uri sau inimioare, comentarii și distribuiri la postările altora ș.a.m.d.

În fine, *al treilea nivel, cel mai misterios, pe care îl numesc «identitate virtuală», este cel care se constituie în mințile următorilor* fiecăruia dintre noi: ei interpretează fragmentele de sine pe care noi li le arătăm în rețea (adică Eul nostru virtual) și asociază aceste interpretări cu numele nostru. Cu alte cuvinte, următorii (*followers*) mei din rețea îmi judecă orice intervenție, fie că îmi convine sau nu, și aceste judecăți se constituie în «căsuța» cu numele meu din mințile lor.

[...] Și atunci răspunsul la întrebarea ta ajunge să depindă de felul în care definim *realul*: este real sau nu un obiect ideal, un concept al cărui conținut pot doar să mi-l imaginez?

Ce fel de identități sunt acestea? Te-ai ocupat de (deja) marea (și de neocolit) temă a identității virtuale într-o carte-instalație de referință...

După ce a apărut cartea, mi-am dat seama că această identitate care ni se creează într-o rețea de socializare (subliniez: *ni* se creează, și nu «ne-o creăm» noi înșine) este *de trei ori virtuală*.

Unu: pentru că se ivește într-un mediu virtual, care nu există decât pe ecrane. Doi: este virtuală în sens temporal, adică nu se încheagă niciodată, nu am cum să o aflăm, e mereu «pe pragul» dintre potențialitate și actualizare. Trei: este virtuală pentru că e oricând supusă schimbării, inclusiv după moartea noastră. E suficient ca altcineva să posteze o istorioară nouă despre tine pentru ca identitatea ta virtuală să se modifice. [...]

E a noastră această identitate virtuală sau e ceva exterior nouă, ceva ce nu putem cuprinde cu mintea?

Identitatea mea virtuală e «a mea» doar în sensul că poartă numele meu, dar ea nu îmi aparține. Fragmentele ei se nasc și trăiesc în mințile celor care mi-au dat *follow* în rețea. Am scris acest lucru și în carte: *identitatea virtuală*

este literalmente un nume predicativ. Adică e un nume care «predică» în mințile celorlalți, un nume care creează un predicat, care pune în mișcare o acțiune colectivă de interpretare și, din această cauză, ajunge să modifice însăși identitatea reală a «titularului».

De ce avem nevoie de o identitate virtuală?

Nu de identitate virtuală avem nevoie, ci, după cum arată situația la nivel mondial, suntem disperați să avem *Euri* virtuale, să ne creăm în rețea aceste dubluri care să ne facă să părem mai frumoși, mai interesanți, mai bogați, mai merituoși – pe scurt, mai «demni» de a fi iubiți sau măcar de a fi luați cumva în seamă de către ceilalți.

De ce NU avem nevoie de o identitate virtuală? De ce e periculoasă aceasta?

Aici intrăm în miezul problemei: chiar dacă e un obiect ideal, identitatea virtuală produce *efecte reale* asupra omului al cărui nume îl poartă. Se produce un fenomen care în teoria literară se numește *antimetalepsă*. Eu îmi creez în rețea o dublură a mea, *Eul* virtual, adică un personaj care să pară mai atrăgător decât mine; acest personaj e interpretat de către următorii mei, iar în mințile lor se naște un alt personaj. Apoi acești prieteni sau *followers* îmi dau feedback prin comentarii, like-uri și eventuale share-uri, și astfel constat că personajul cu numele meu din mințile lor, adică identitatea mea virtuală, e diferit de personajul pe care l-am creat eu, adică *Eul* meu virtual. Simplificând, nivelul trei e diferit de nivelul doi.”

(Mihnea Măruță în dialog cu Cristian Pătrășconiu, în revista *România literară*, nr. 35/2024)

Fragmentul 2

– [...] Eu sunt la fel, nu-mi place totdeauna muzica pe care o ascuți tu, muzica tehnă îmi sparge urechile. Dar voi aveți modul vostru de viață. E o cultură care se opune culturii părinților. E un conflict clasic între generații.

– Dar noi ascultăm și Beatles, care sunt din generația noastră.

– Fiecare generație are propriile mode și talente. După aceea, ele sunt reluate sau refuzate de generațiile următoare. Tocmai am vorbit despre benzi desenate și Beatles, care fac parte din patrimoniul universal. Cultura e și ea un patrimoniu care se îmbogățește de la o generație la alta. Are loc o selecție. Există mulți cântăreți și melodii apreciate într-o anumită perioadă: sunt un semn de recunoaștere pentru o generație, dar ele nu rămân pentru posteritate! Același lucru în privința modei, filmelor, muzicii, cărților etc. – pe unele le uităm, în timp ce altele vin și rămân să îmbogățească patrimoniul național și mondial.

– Da, dar pentru noi, tinerii, există o diferență esențială. Tot ce-i legat de computer s-a născut odată cu noi. Deci am

devenit conștienți de viață cu ajutorul computerului. Ceea ce nu s-a întâmplat și în cazul generației anterioare, pentru ea, chiar pentru frații și surorile mele, dar și pentru tine, totul e nou, de necunoscut. Pentru noi e ceva de la sine.

— Pentru noi, avionul, telefonul erau ceva de la sine înțeles, dar nu și pentru părinții noștri. E normal, voi v-ați însușit internetul, aveți impresia că vă aparține.

— Exact. Cu internetul găsim tot ce vrem, tot ce căutăm, în fine, ne descurcăm: comunicăm între noi prin e-mail cu persoane din diferite țări și, chiar dacă pare complicat, în general reușim. A devenit ceva foarte important pentru noi.

— Ai dreptate. Îl folosești mult?

— Da.

— Pentru ce?

— Pentru a călători în lume, pentru a lucra sau de plăcere, pentru a căuta pe diferite site-uri ceea ce mă interesează: filme, muzică și cântăreți. Mă uit la imagini, citesc textele, observ cum sunt făcute site-urile. De altfel, în clasa mea este un băiat care a făcut fotografii colegiului nostru și a creat un site chiar despre noi. E site-ul clasei noastre. Pentru noi e super: dacă există tineri de aceeași vârstă la capătul lumii, care împărtășesc cultura tânără, fără să cunoască însă cultura noastră suburbană pariziană sau cea din familiile noastre, ei totuși o înțeleg și comunică cu noi. Nu știu cum fac pentru a ajunge pe site, dar, la un moment dat, vor vedea cum e o școală în Franța, care este atmosfera ei. E extraordinar!

(Jérôme Clément, Ce este cultura? În dialog cu fiica mea)

1. Notează:

- cine sunt vorbitorii din fiecare text;
- care este relația dintre aceștia (de exemplu: colegi, prieteni, părinte-copil, jurnalist-scriitor etc.);
- numărul de replici pentru fiecare interlocutor.

2. Stabilește dacă următoarele afirmații sunt adevărate sau false, raportându-te la cele două conversații:

- Primul text este un dialog între persoane apropiate.
- Al doilea text folosește un limbaj accesibil și exemple din viața cotidiană.
- Ambele texte discută despre relația dintre generații și tehnologie.
- În primul text, interlocutorii urmăresc clarificarea unui concept.

3. Precizează scopul fiecărui dialog, alegând varianta corectă:

Textul 1

- ☐ informarea publicului
- ☐ explicarea unui concept abstract
- ☐ exprimarea unei relații afective
- ☐ povestirea unei întâmplări personale

Textul 2

- ☐ transmiterea unei experiențe personale
- ☐ negocierea diferențelor dintre generații
- ☐ prezentarea unei teorii
- ☐ informarea științifică

4. În ce măsură scopul dialogului influențează felul în care vorbesc interlocutorii? Argumentează, în patru-cinci enunțuri.

5. Explică, în trei-patru enunțuri, de ce limbajul și tonul sunt diferite în cele două texte, raportându-te la relația dintre interlocutori și la contextul de comunicare.

6. Analizează modul în care cei doi interlocutori din primul fragment negociază definiția identității virtuale. Menționează punctul de plecare al întrebării, clarificările succesive, concluzia deschisă.

7. Imaginează și scrie un dialog informal (de opt-zece replici) între doi colegi care au opinii diferite despre rețelele sociale. Scopul discuției este ajungerea la un compromis.

8. Textul *Ce este cultura? În dialog cu fiica mea* prezintă un schimb de idei între reprezentanții a două generații care privesc diferit tehnologia, cultura și internetul. Imaginează-ți că, după această discuție, fiica trebuie să redacteze o pagină de jurnal/o postare personală pentru rețelele sociale, în care să reflecteze asupra conversației purtate cu tatăl ei. Redactează un text, de cel puțin 150 de cuvinte, în care:

- să reiei, în mod indirect, două idei importante exprimate de tată;
- să prezinți punctul de vedere al tinerei, explicând ce înseamnă pentru ea cultura digitală;
- să integrezi un scurt fragment de dialog reconstituit (două-trei replici), adaptat limbajului informal;
- să formulezi o concluzie personală despre relația dintre generații și cultură.

9. Compară cele două texte dialogate, având în vedere criteriile de mai jos, și completează tabelul. Ulterior, formulează un răspuns argumentat, de opt-zece enunțuri, în care să evidențiezi diferențele esențiale dintre acestea.

Criteriu	Textul 1	Textul 2
Relația dintre interlocutori		
Limbajul utilizat		
Scopul comunicării		
Tema dialogului		
Strategii discursive (explicare, negociere, acord/dezacord)		
Tonul comunicării		

10. Urmărește trailerul documentarului *Dilema socială* (2020), regizat de Jeff Orlowski. Dacă ai posibilitatea, urmărește întregul documentar. Pornind de la acesta și de la cele două fragmente de text, redactează, împreună cu colegul de bancă, un dialog de 14-20 de replici între doi interlocutori aparținând unor generații diferite (de exemplu: un profesor și un elev/un părinte, un adolescent/un jurnalist și un tânăr influencer), care discută despre felul în care tehnologia și mediul online modelează identitatea și cultura tinerilor. Indicații:

- alegeți un tip de dialog (formal sau informal) și mențineți-l consecvent;
- utilizați un limbaj adecvat contextului și relației dintre interlocutori;
- integrați cel puțin o strategie de negociere/cooperare (clarificare, reformulare, concesiune, compromis);
- includeți un moment de acord și un moment de dezacord argumentat;
- respectați structura dialogului (alternanța replicilor, coerență tematică) și principiile unei comunicări eficiente (cooperare, politețe).

Ulterior, veți purta dialogul în fața colegilor, care vor evalua interacțiunea voastră, pornind de la criteriile de mai jos. Câștigă echipa cu cel mai mare punctaj.

Criteriu	Descriere	Punctaj
Adecvarea la cerință și temă	Dialogul respectă tema propusă și valorifică atât trailerul/documentarul, cât și cele două fragmente.	2 puncte
Tipul de dialog	Tipul de dialog (formal/informal) este corect ales și menținut consecvent.	2 puncte
Limbajul utilizat	Limbajul este adecvat contextului, relației dintre interlocutori și tipului de dialog.	2 puncte
Structura dialogului	Replicile alternează coerent, clar și logic.	2 puncte
Strategii de negociere și de cooperare	Sunt folosite corect strategiile de negociere și de cooperare (clarificare, acord/dezacord, compromis). Sunt respectate principiul cooperării și cel al politeții.	4 puncte
Creativitate și expresivitate	Situația de comunicare este originală, iar replicile denotă naturalețe.	2 puncte
Corectitudine lingvistică	Sunt respectate normele gramaticale și de punctuație.	2 puncte

11. a. De la foileton la feed. Lucrează alături de doi colegi. Realizați scenariul unui podcast cu titlul „Cum se construiește reputația?”. În dialog, intrați:

- moderatorul podcastului, care conduce discuția și adresează întrebări;
- un tânăr din Bucureștiul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, cititor de ziare și pasionat de teatru;
- un adolescent de astăzi, activ pe rețelele sociale.

b. Redactați un dialog, de cel puțin 12 replici, în care să includeți:

- o idee din fragmentul 1, referitoare la faptul că imaginea noastră publică este construită și de ceilalți;
- o idee din fragmentul 2, referitoare la cultura unei generații și la ceea ce rămâne sau nu în patrimoniul cultural;
- două mentalități/idealuri din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, raportate la prezent, de exemplu: dorința de prestigiu public, încrederea în progres, rolul teatrului și al presei, nevoia de afirmare socială, conflictul dintre generații etc.

c. Înregistrați podcastul, cu ajutorul unui telefon sau al unei camere de filmat, adaptând scenariul și dialogul, astfel încât rezultatul final să reflecte firescul unui discurs oral.

JOC

Clasa se împarte în echipe de câte patru membri. Fiecare echipă va construi „profilul” unei generații, pornind de la cele două fragmente și trecând prin mai multe „probe”, pentru a acumula puncte.

Proba 1: Cuvântul-parolă.

Fiecare echipă extrage un cuvânt-cheie, dintr-un șir de bilețele dat de profesor: *identitate, generație, cultură, internet, imagine, comunicare, interpretare, avatar* etc. Echipa explică, într-o frază, legătura dintre cuvântul ales și unul dintre fragmente. **(15 puncte)**

Proba 2: Harta identității.

Echipa creează o hartă mentală pornind de la primul fragment și incorporând un exemplu actual care să susțină o idee cuprinsă în hartă.

(20 de puncte)

Proba 3: Conflictul dintre generații.

Echipa identifică două diferențe între generații, pornind de la al doilea fragment. Apoi, formulează un schimb verbal, de șase-opt replici, care ar putea avea loc între reprezentanții celor două generații. **(20 de puncte)**

Proba 4: Avatarul

adolescentului de azi. Fiecare echipă creează un avatar al unui adolescent de astăzi, care să includă: un nume simbolic; trei trăsături; un avantaj și un risc al lumii în care trăiește; o întrebare adresată adulților.

(20 de puncte)

Proba 5: Minutul de reflecție.

Un reprezentant al fiecărei echipe susține o prezentare orală, de maximum un minut, în care explică, cu argumente, cum sunt tinerii modelați de lumea digitală. **(25 de puncte)**

Câștigă echipa care are cel mai mare punctaj.

7. Realismul. Ecouri ale clasicismului

Prelectură

1. Citește fragmentul de mai jos, apoi răspunde la întrebări.

„Sunt case în unele orașe de provincie a căror priveliște însuflă aceeași melancolie pe care o provoacă mănăstirile cele mai sumbre, întinderea șesurilor cu bălării și mărăcini, nespus de mohorâte, ruinele cele mai pline de jale. [...]”

Același suflu de melancolie se desprinde din fizionomia unei locuințe așezate în Saumur¹, la capătul străzii care duce, în urcuș, spre castel, prin partea de sus a orașului. Strada, acum puțin umblată, încinsă vara, înghețată iarna, întunecoasă pe alocuri, se deosebește între toate prin sonoritatea pavajului de prundiș mărunț, întotdeauna uscat și curat, prin îngustimea întortocheatei sale căi, prin tihna caselor sale, care țin de târgul cel vechi și domină meterezele. [...]

În această stradă, prăvăliile neguțătorilor nu sunt nici dughene, nici magazine; amicii Evului Mediu ar regăsi aici atelierul părinților noștri în toată naiva-i simplitate. Sălile scunde, care n-au nici fațadă, nici vitrină, nici geamlâc, sunt adânci, întunecoase, fără ornamente interioare ori în afară. Ușa e despărțită în două tăblii pline, rudimentar ferecate; cea de sus se deschide pe dinăuntru, și cea de jos, prevăzută cu un clopoțel prins în arc, se vântură într-un necurmat du-te-vino. Aerul și lumina pătrund în acel soi de jilav² hrubă³ fie prin partea de sus a ușii, fie prin spațiul dintre boltă, pardoseală și micul zid de sprijin, în care se proptesc zdrenele obloane, scoase dimineața, puse la loc și zăvorâte seara cu drugi de fier înșurubați. [...]

În acest ținut, ca și în Touraine⁴, vicisitudinile⁵ atmosferei domină viața comercială. Podgorenii, proprietarii, negustorii de cherestea, dogarii, hangiii și marinarii, cu toții pândesc o rază de soare; se culcă seara tremurând ca nu cumva să afle dimineața că peste noapte a dat înghețul; se tem de ploaie, de vânt, de secetă, și toți ar voi apă, căldură sau nori la poruncă. E un necurmat duel între cer și interesele pământești. Barometrul posomorăște, înseninează și înveselește mutrele pe rând.”

(Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*)

¹Orașul Saumur e situat în vestul Franței, pe râul Loire, într-o regiune viticolă.

²jilav – umed, reavăn.

³hrubă – pivniță.

⁴Touraine este o provincie situată la est de Saumur.

⁵vicisitudine – concurs de împrejurări grele; necaz, nenorocire.

- Ce informații oferă textul despre spațiul în care trăiesc personajele?
- De ce crezi că autorul insistă asupra detaliilor descriptive (străzi, prăvălii, vreme etc.)?

- Ce relație observi între mediu și personaje?
- Cum contribuie descrierea la înțelegerea vieții cotidiene a personajelor?
- Crezi că autorul intenționează să impresioneze cititorul sau să redea o realitate? Argumentează.

2. Privește pictura *Înmormântare la Ornans*, de Gustave Courbet, expusă în prezent la Muzeul Orsay, Paris.

Gustave Courbet, *Înmormântare la Ornans* (1849-1850)

- Ce moment/ritual este ilustrat în tablou?
 - Cine apare în scenă: oameni obișnuiți sau personaje excepționale?
 - Prin ce aspecte este indicat statutul social al personajelor din tablou?
 - Ce rol au expresiile faciale? Ce exprimă acestea?
 - Ce elemente de decor îți atrag atenția?
 - De ce crezi că pictorul a ales să illustreze astfel acest ritual?
3. Pornind de la fragmentul citat și de la pictura analizată, răspunde la următoarele întrebări:
- Ce tip de artă crezi că reprezintă atât fragmentul de text, cât și tabloul? O artă a visului, a idealizării sau una a realității?
 - Ce valori par importante pentru cei doi autori?
 - Autorul/Pictorul încearcă să provoace o emoție sau să prezinte o imagine obiectivă a indivizilor?
 - Cum se raportează aceste opere la societatea timpului lor?
 - Este important ca arta să reflecte realitatea? De ce?
 - Ce aspecte ale vieții de azi ar putea fi prezentate în mod similar?

Învăț

Realismul european. Realismul românesc

Realismul reprezintă un curent artistic și literar care se conturează în Franța, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și se dezvoltă ca reacție la idealizarea și subiectivismul specifice romantismului, fiind teoretizat sistematic în a doua jumătate a secolului. Dacă romanticii puneau accentul pe imaginație, pe sentiment și pe evadarea din realitate, realiștii întorc privirea spre lumea concretă, spre omul obișnuit și spre societatea din jurul lor.

La baza acestui curent stă un principiu estetic dezvoltat încă din Antichitate, *mimesis*, adică imitația realității. Artistul realist nu inventează lumi ideale, ci observă, consemnează și redă ceea ce există deja, cu acuratețe și obiectivitate.

Realismul nu apare întâmplător. El este produsul unui secol al marilor transformări: industrializarea rapidă, consolidarea burgheziei, creșterea clasei muncitoare, urbanizarea și, nu în ultimul rând, revoluția gândirii științifice. Darwinismul, teoria despre evoluția speciilor prin selecție naturală (*Originea speciilor*, 1859), schimbă radical modul în care omul se privește pe sine: nu ca o ființă superioară, desprinsă de natură, ci ca parte integrantă a unui mediu care îl formează și îl condiționează. De aceea, una dintre ideile centrale ale realismului este că individul nu poate fi separat de mediul natural, social și istoric în care trăiește.

Caracteristici principale

a. Veridicitatea și reprezentarea obiectivă a realității: opera realistă prezintă lumea așa cum este, fiind oglinda artistică a acesteia. Artistul realist nu idealizează, nu înfrumusețează artificial, astfel că obiectivitatea lucidă, demistificatoare, sinceritatea și imparțialitatea sunt esențiale.

b. Redarea societății în toată complexitatea ei (fresca socială): operele realiste au în centru existența cotidiană, punând sub lupă moravuri, categorii sociale, problematici specifice epocii, precum și raportul dintre individ și istorie/mediu.

c. Tipicitatea personajelor: personajele realiste nu sunt eroi excepționali sau figuri mitice, ci tipuri umane reprezentative pentru o categorie socială, o epocă sau o condiție. Ele întrușează trăsăturile esențiale: avariția, ambiția, resemnarea, corupția etc. Tipurile create sunt verosimile (arivistul, demagogul, parvenitul, răufăcătorul etc.), provenind din toate mediile și categoriile sociale. Omul este determinat social, produs al mediului în care trăiește.

d. Tehnica observației și a detaliului: creatorul realist studiază cu atenție realitatea înconjurătoare. Detaliul concret – o îmbrăcăminte, un gest, un obiect – capătă valoare documentară și psihologică. Nimic nu este aleatoriu: „Perfectul realist trebuie să facă portretul fizic al unui individ, descrierea obiceiurilor sale, talia exactă a omului și chiar greutatea sa.” (Jules Champfleury, *Realismul*). Prin urmare, portretul și descrierea devin procedee literare esențiale.

e. Stilul sobru și impersonal: spre deosebire de lirismul romantic, realismul preferă o scriere precisă, rece, detașată, necizelată (anticalofilă). Autorul se retrage discret în spatele operei, lăsând realitatea să vorbească singură. „Nu frumosul, o născocire omenească, interesează în artă, ci pulsația vieții. Când ai reușit să închizi în cuvinte câteva clipe de viață adevărată, ai realizat o operă mai prețioasă decât toate frazele frumoase din lume.” (Liviu Rebreanu, *Amalgam*)

f. Caracterul critic: oglindind societatea cu luciditate, realismul devine adesea o formă de critică socială. Acesta denunță inegalitatea, corupția, ipocrizia morală și degradarea umană.

g. Alte trăsături: rolul eredității în evoluția individului, culoarea locală, reperele spațio-temporale precise.

Manifestări ale realismului

Manifestările curentului au fost diverse. Una dintre formulele în care se ramifică realismul este cea de tip psihologic, care pune accent pe consecințele evenimentelor exterioare în planul conștiinței, al trăirilor interioare. Personajele sunt individualități complexe, contradictorii, ale căror acțiuni izvorăsc din tensiuni interioare – dorințe reprimite, temeri, ambiții, conflicte morale. Tehnicile specifice acestui tip de realism includ:

- monologul interior – procedeu literar ce constă în reproducerea fluxului gândirii unui personaj, în succesiunea ei firească, fără o ordine exclusiv logică;
- analiza stărilor afective în cele mai mici nuanțe;
- introspecția – observare și interpretare a propriilor stări și dispoziții mentale și emoționale.

Se urmărește nu doar ce se întâmplă, ci cum este trăit și perceput evenimentul de către personaj.

Realismul în literatură. Marea literatură realistă europeană a secolului al XIX-lea oferă o frescă monumentală a societății burgheze. Romanul cunoaște o dezvoltare fără precedent în istoria literaturii, prin activitatea unor scriitori ca Stendhal, Honoré de Balzac, Guy de Maupassant, Gustave Flaubert (Franța), Charles Dickens, William Makepeace Thackeray (Anglia), Feodor Dostoievski, Anton Cehov, Lev Tolstoi (Rusia) etc. Honoré de Balzac (*Comedia umană*) construiește o întreagă lume în care fiecare personaj este produsul unui mediu precis: bancheri, nobili decăzuți, artiști săraci, cămătari etc. Romanul *Eugénie Grandet* este un studiu al avariției ca forță distructivă în familie și în societate. Gustave Flaubert (*Doamna Bovary*, 1857) ridică realismul la rangul de artă prin precizia stilului și prin analiza psihologică profundă. Lev Tolstoi (*Anna Karenina*, *Război și pace*) realizează o oglindire detaliată a societății ruse, urmărind personaje tipice în contexte sociale și istorice concrete.

În realism, autorii oglindesc realitatea dintr-un anumit spațiu și timp, în toată complexitatea ei socială, încercând să redea iluzia vieții și efectul de verosimil. Indiferent dacă personajele au

Honoré de Balzac

Ilia Repin, *Edecarii de pe Volga*
(1870-1873)

Honoré Daumier, *Spălătoreasa* (1853)

Ștefan Luchian, *Mahalaua Dracului*
(1905)

Constantin Meunier, *Miner cu topor* (1901)

sau nu un corespondent în realitate, ele ar fi putut exista cu adevărat. Așadar, pentru realiști, ficțiunea înglobează realitatea, construind decupaje care să ne facă să înțelegem mai bine lumea și pe noi înșine.

În literatura română, realismul se manifestă în opera unor scriitori precum Nicolae Filimon, Ion Creangă, I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, George Călinescu, Marin Preda etc. De exemplu, Ioan Slavici (*Moara cu noroc*, *Mara*) și I.L. Caragiale (*O scrisoare pierdută*, *O noapte furtunoasă*) aduc în prim-plan tipologii sociale recognoscibile – arivistul, parvenitul, politicianul corupt, burghezia mărunță etc. –, având un pronunțat caracter critic. Caragiale demistifică societatea prin luciditate și ironie. Slavici, pe de altă parte, creează o imagine panoramică a vieții în Ardeal, surprinzând societatea la toate nivelurile: social, economic, psihologic etc.

Realismul în pictură. Francezul Gustave Courbet este considerat părintele realismului în artele vizuale. În lucrarea *Spărgătorii de pietre* (1849), el înfățișează, fără idealizare eroică, doi muncitori epuizați – o imagine directă și crudă a efortului. *Înmormântare la Ornans* (1849-1850) surprinde prin tratarea unei scene cotidiene cu monumentalitatea rezervată până atunci subiectelor istorice sau religioase. Jean-François Millet înfățișează categorii sociale ignorate, până în acel moment, de arta academică – țărani (*Culegătoare de spice*, *Angelus*). Ilia Repin, în pictura rusă, realizează portrete și compoziții de o forță documentară remarcabilă, precum *Răspunsul cazacilor zaporojeni* sau *Edecarii de pe Volga*.

Realismul în sculptură. Și sculptura resimte influența realismului, în special prin atenția acordată figurii umane comune, neidealizate. Constantin Meunier (sculptor belgian) creează imagini ale muncitorului industrial – figuri încovoiate de muncă, cu mâini aspre și trupuri extenuate –, transformând omul muncii dintr-un anonim într-un subiect monumental.

Concluzie

Realismul rămâne unul dintre cele mai fertile și mai influente curente din istoria artei și a literaturii. Prin obiectivitate, veridicitate, analiză socială și luciditate critică, operele realiste nu sunt simple fotografii ale trecutului – ele pun întrebări despre condiția umană, valabile și astăzi. Privind un tablou de Courbet sau citind un roman de Balzac, nu descoperi doar o frescă a unei epoci apuse, ci și mecanisme ale societății și ale sufletului uman care, în esență, nu s-au schimbat.

Ecouri ale clasicismului

Clasicismul este un curent artistic și literar european care nu s-a manifestat în literatura română pe deplin, ci doar ca ecouri, în timp ce, în Europa, s-a răspândit în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Clasicismul pune accent pe imitarea Antichității, preluând, de exemplu, regula celor trei unități în teatru, potrivit căreia opera dramatică trebuie să dezvolte o singură acțiune, desfășurată în același loc și într-un interval de maximum 24 de ore. Scopul operelor de artă era de a înfiera/condamna viciile și de a promova modelele pozitive, personajele (numite **caractere**) fiind, de obicei, direcționate de rațiune, nu de emoții, iar principiile lor – ferme. Stilul concis și sobru era, de asemenea, cultivat în clasicism.

În literatura română, realismul preia unele trăsături ale clasicismului. De exemplu, personajele au o singură trăsătură morală („mască” socială), înnăscută (avarul, ipocritul, mizantropul/persoana nesociabilă etc.), fără a evolua, aspect prin care se generează, în piesele de teatru, **comicul de caracter**.

În realism, caracterele evoluează spre **personajul tipic în situații tipice** (G. Călinescu). Spre deosebire de caracter, este mai complex: reprezintă o clasă socială, o profesie, o categorie umană, o epocă (arivistul, funcționarul, intelectualul, moșierul etc.), înclinația sa spre un anumit tipar de comportament fiind explicată prin mediu. În esență, caracterul clasicist este construit prin raportarea la o trăsătură morală de caracter (viciu/virtute), iar personajul tipic/realist reprezintă o categorie socială. Avarul clasicist s-a născut astfel,

având doar această trăsătură, pe când avarul realist (personaj tip) a devenit avar prin condițiile sociale la care a fost expus.

Deși este un scriitor realist, Ioan Slavici e un exemplu de autor în a cărui operă se pot distinge ecouri ale clasicismului. De exemplu, *Moara cu noroc* e împărțită clasic, în capitole (G. Călinescu o consideră „nuvelă solidă cu subiect de roman”). Replicile bătrânei, mai ales cele din debutul și finalul operei, au valoare absolută, atemporală, moralizatoare. De asemenea, personajele vinovate din punct de vedere moral, în accepțiunea autorului, ajung să moară, la Slavici neexistând circumstanțe atenuante.

Un alt scriitor la care se observă influența clasicismului este I.L. Caragiale: piesele sale respectă unitatea dintre timp, spațiu și acțiune, arhitectura lor fiind riguroasă, iar situația inițială tensionată este declanșată de un eveniment neprevăzut. Personajele comedilor sunt tipologice (arivistul, încornoratul, cocheta etc.), dar ele nu sunt specifice doar finalului de secol al XIX-lea, ci, prin trăsăturile lor, devin universale. Scopul moralizator al pieselor de teatru este, de asemenea, specific clasicismului. Dramaturgul nu este un copiator al trăsăturilor clasiciste, depășind această estetică prin luciditate și viziune critică asupra moravurilor societății.

Aplic

1. Pe baza fragmentului descoperit în secțiunea *Prelatură*, stabilește dacă afirmațiile de mai jos sunt adevărate sau false. Corectează-le pe cele false.

- Balzac idealizează strada din Saumur, prezentând-o ca pe un spațiu pitoresc și atrăgător.
- Tehnica detaliului, vizibilă în descrierea ușii și a prăvăliilor, este o caracteristică specifică realismului.
- În fragment, viața oamenilor este complet independentă de condițiile naturale și atmosferice.

2. Asociază fiecare noțiune din coloana A cu explicația corespunzătoare din coloana B.

A – Noțiune	B – Explicație
1. Tipicitate	a. Redarea fidelă a realității, fără intervenție subiectivă
2. Cauzalitate	b. Reprezentarea unor personaje care ilustrează trăsăturile esențiale ale unui grup social
3. Obiectivitate	c. Folosirea amănuntelor pentru a crea autenticitate
4. Tehnica detaliului	d. Principiu conform căruia evenimentele au explicații de natură socială, psihologică, istorică

3. Identifică în fragmentul dat două detalii concrete prin care naratorul descrie strada din Saumur și explică, în câte un enunț, rolul fiecăruia în conturarea atmosferei.

4. Cum se reflectă în ultimul paragraf legătura dintre mediu și individ? Răspunde în trei-patru enunțuri, valorificând diferite secvențe.

5. Precizează două trăsături ale realismului pe care le poți identifica în fragment și exemplifică-le cu câte o secvență relevantă.

6. György Lukács descria realismul ca un proces de „defetișizare a existenței”, adică de eliberare a lumii de orice iluzie. Consideri că fragmentul din *Eugénie Grandet* ilustrează această idee? Argumentează în cinci-șase enunțuri.

ȘTIAI CĂ...?

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în spațiul cultural românesc încep să se afirme și creatoare feminine, precum:

• **Sofia Nădejde** (1856-1946) – autoare de nuvele, romane (*Patimi, Părinți și copii*) și teatru, jurnalistă care s-a remarcat în polemici (cea mai cunoscută fiind aceea cu Titu Maiorescu, căruia i-a adus contraargumente științifice pentru a demonstra că dimensiunea creierului femeii nu înseamnă că are o inteligență mai mică decât a bărbatului), a susținut mișcarea feministă, fiind una dintre cele mai puternice personalități în această direcție;

• **Constanța Dunca-Șchiu** (1843-1923) – una dintre primele scriitoare feministe din România, a studiat la Sorbona (obținând brevet de institutoare) și la Viena; jurnalistă și profesoară, a militat pentru înființarea școlilor de arte și de meserii pentru fete în vremea lui Alexandru Ioan Cuza; a scris poezii, romane și teatru în franceză, română și germană;

• **Iulia Hasdeu** (1869-1888) – adolescentă genială, autoare de factură romantică, scrie poezii, proză, teatru, eseuri (redactate în franceză și publicate postum de tatăl ei), numărându-se printre primele românce admise la Universitatea Sorbona din Paris;

• **Veronica Micle** (1850-1889) – poetă de sensibilitate romantică, marea iubire a lui Mihai Eminescu, a susținut un salon literar la Iași și a fost soră de caritate în timpul Războiului de Independență din 1877.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Ioan Slavici (1848-1925), prozator, dramaturg, gazetar și memorialist, este unul dintre marii clasici ai literaturii române din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Se înscrie în direcția „realismului popular”, îmbogățit prin viziunea moralizatoare și prin preocuparea constantă pentru analiza psihologică a personajelor. Născut la 18 ianuarie 1848, în satul Șiria din actualul județ Arad, urmează studii universitare la Budapesta și Viena. Își formează o solidă cultură filozofică și științifică la Viena, unde ia parte la înființarea societății „România jună” și îl cunoaște pe Eminescu, cel care îi facilitează contactul cu societatea Junimea. Debutează în 1871, cu piesa *Fata de birău*. În 1878, se stabilește la București, devenind redactor la ziarul *Timpu*, alături de Eminescu și Caragiale, pentru ca în 1884 să se mute la Sibiu și să înființeze ziarul *Tribuna*, implicându-se în lupta politică a românilor din Transilvania. Opera sa cuprinde nuvele (*Moara cu noroc*, *Pădureanca*, *Popa Tanda*, *Budulea Taichii* etc.), romanul *Mara*, basme (*Zâna Zorilor*, *Doi feți cu stea în frunte*), teatru (*Fata de birău*, *Bogdan-Vodă*, *Gaspar Grațiani*) și scrieri memorialistice (*Închisorile mele*, *Amintiri*, *Lumea prin care am trecut*).

8. Nuvela realistă

Prelectură

1. Privește pictura *Carul cu fân*, de Hieronymus Bosch, apoi formulează scurte răspunsuri pentru cerințele de mai jos.

Hieronymus Bosch, *Carul cu fân* (circa 1516)

- Notează trei detalii vizuale (personaje, gesturi, obiecte) care sugerează dorința de îmbogățire sau lăcomia.
 - Explică semnificația carului cu fân în contextul tabloului. Formulează un răspuns de cinci-șase enunțuri, folosind cel puțin unul dintre următorii termeni, explicați mai jos: simbol, alegorie, mesaj moral.
 - **Simbol** – semn, imagine, cuvânt etc. care reprezintă indirect altceva, exprimând o idee, un sentiment, o noțiune etc.
 - **Alegorie** – figură de stil care exprimă o idee abstractă prin referire la elemente concrete.
 - **Mesaj moral** – învățătură sau concluzie desprinsă dintr-o acțiune, o poveste sau o experiență de viață.
 - Precizează două consecințe ale lăcomiei, așa cum sunt sugerate în tablou, și explică mijloacele prin care sunt reprezentate vizual.
 - În ce text literar ai întâlnit tema tratată de Hieronymus Bosch în *Carul cu fân*?
2. Celebra serie intitulată *Car cu boi*, realizată de Nicolae Grigorescu la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, reflectă preocuparea pentru redarea vieții rurale din epocă. Privește pictura și răspunde la următoarele întrebări:
- Ce fel de lume vezi aici: bogată sau modestă?
 - Ce ocupații ar putea avea oamenii din această lume?
 - De ce era drumul atât de important în secolul al XIX-lea?
 - Ce riscuri aduce dorința de a câștiga mai mult într-o astfel de lume?

Nicolae Grigorescu, *Car cu boi* (circa 1900-1907)

Lecturi succesive (I)

- Citește integral nuvela *Moara cu noroc*, de Ioan Slavici.
- Parcurge fragmentele următoare și rezolvă cerințele.

Moara cu noroc

de Ioan Slavici

I

— Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit. Dar voi să faceți după cum vă trage inima, și Dumnezeu să vă ajute și să vă acopere cu aripa bunătății sale. Eu sunt acum bătrână, și fiindcă am avut și am atât de multe bucurii în viață, nu înțeleg nemulțumirile celor tineri și mă tem ca nu cumva, căutând acum la bătrânețe un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte până în ziua de astăzi și să dau la sfârșitul vieții mele de amărăciunea pe care nu o cunosc decât din frică. Voi știți, voi faceți; de mine să nu ascultați. Mi-e greu să-mi părăsesc coliba în care mi-am petrecut viața și mi-am crescut copiii și mă cuprinde un fel de spaimă când mă gândesc să rămân singură într-însa: de aceea, poate că mai ales de aceea, Ana îmi părea prea tânără, prea așezată, oarecum prea blândă la fire, și-mi vine să râd când mi-o închipuiesc cârciumărită.

— Vorbă scurtă, răspunse Ghiță, să rămânem aici, să cârlesc și mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămâna în opinci ori desculți, iară dacă duminica e noroi, își duc cizmele în mână până la biserică, și să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amândoi la copilaș, iară d-ta la tustrei. Iacă liniștea colibei.

— Nu zic, grăi soacra așezată. Eu zic numai ce zic eu, vă spun numai așa, gândurile mele, iară voi faceți după gândul vostru, și știți prea bine că, dacă voi vă duceți la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămân aici ori să mă duc în altă parte: dacă vă hotărâți să mergeți, mă duc și eu cu voi și mă duc cu toată inima, cu tot sufletul, cu toată dragostea mamei care încearcă norocul copilului ieșit în lume. Dar nu cereți ca eu să hotărâsc pentru voi.

— Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba: mă duc să vorbesc cu arândașul¹, și de la St. Gheorghe cârciuma de la Moara cu noroc e a noastră.

— În ceas bun să fie zis, grăi bătrâna, și gând bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul!

II

De la Ineu drumul de țară o ia printre păduri și peste țărini² lăsând la dreapta și la stânga satele așezate prin colțurile văilor. Timp de un ceas și jumătate drumul e bun; vine apoi un pripor³, pe care îl urci, și după ce ai coborât iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug⁴

și să le mai lași timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele.

Aici în vale e Moara cu noroc.

Ori din care parte ar veni, drumețul se bucură când o zărește din culmea dealului pleșuv⁵, căci, venind despre locurile rele, ea îl vestește că a scăpat norocos, iară mergând spre ele, la moară poate să găsească ori să aștepte alți drumeți, ca să nu plece singur mai departe.

Și fiindcă aici se opresc toți drumeții, încetul cu încetul s-a făcut bătătură înaintea morii, și oarecum pe nesimțite moara a încetat a mai măcina și s-a prefăcut în cârciumă și loc de adăpost pentru tot drumețul obosit și mai ales pentru acela pe care noaptea-l apucă pe drum. În cele din urmă, arândașul a zidit cârciuma la un loc mai potrivit, departe de câteva sute de pași de la râuleț, iară moara a rămas părăsită, cu lopețile rupte și cu acoperământul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dânsul.

Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu țircălamul⁶ și vopsite cu icoane sfinte; toate aceste sunt semne care-l vestesc pe drumeț că aci locul e binecuvântat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.

Dar binecuvântat era locul acesta mai ales de când veniseră cârciumarul cel nou cu nevasta lui tânără și cu soacră-sa cea bătrână, căci ei nu primeau pe drumeț ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten așteptat de multă vreme la casa lor. Abia trecuseră dar câteva luni după St. Gheorghe, și drumeții mai umblați nu mai ziceau că o să facă popas la Moara cu noroc, ci că se vor opri la Ghiță, și toată lumea știa cine e Ghiță și unde e Ghiță, iar acolo, în vale, între pripor și locurile cele rele, nu mai era Moara cu noroc, ci cârciuma lui Ghiță.

Iară pentru Ghiță cârciuma era cu noroc.

Patru zile pe săptămână, de marți seara până sâmbătă, era mereu plină, și toți se opreau la cârciuma lui Ghiță, și toți luau câte ceva, și toți plăteau cinstit.

Octav Băncilă, *Bătrână* (1910)

Sâmbătă de cu seară locul se deșerta, și Ghiță, ajungând să mai răsuflă, se puneă cu Ana și cu bătrâna să numere banii, și atunci el privea la Ana, Ana privea la el, amândoi priveau la cei doi copilași, căci doi erau acum, iară bătrâna privea la câteși-patru și se simțea întinerită, căci avea un ginere harnic, o fată norocoasă, doi nepoți sprinteni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr-un câștig făcut cu bine. [...]

Dacă aruncaai privirea împrejur, la dreapta și la stânga, vedeai drumul de țară șerpuind spre culme, iară la vale, de-a lungul râulețului, cât străbate ochiul, până la câmpia nesfârșită, afară de câțiva arini ce stăteau grămadă din jos pe podul de piatră, nu zăreai decât iarbă și mărăcini. La deal valea se strâmtează din ce în ce mai mult; dar aici vederile sunt multe și deosebite: de-a lungul râulețului se întind două șiruri de sălcii și de răchite, care se îndeasă mereu, până ce se pierd în crângul din fundul văii; pe culmea dealului de la stânga, despre lneu, se ivește pe ici, pe colo marginea unei păduri de stejar, iară pe dealul de la dreapta stau răzlețe rămășițele încă nestărpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieșite din pământ și, tocmai sus la culme, un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre câmpie; fundul văii, în sfârșit, se întunecă, și din dosul crângului depărtat iese turnul țuguat al bisericii din Fundureni, învelit cu tinichea, dară pierdut oarecum în umbra dealurilor acoperite cu păduri posomorâte, ce se ridică și se grămădesc unul peste altul, până la muntele Bihorului, de pe ale cărui culmi troienite se răsfrâng razele soarelui de dimineață.

Rămânând singur cu Ana și cu copiii, Ghiță privește împrejurul său, se bucură de frumusețea locului și inima îi râde când Ana cea înțeleaptă și așezată deodată își pierde cumpătul și se aruncă răsfățată asupra lui, căci Ana era tânără și frumoasă, Ana era fragedă și subțirică, Ana era

sprintenă și mlădioasă, iară el însuși, înalt și spătos, o purta ca pe o pană subțirică.

Numai câteodată, când în timp de noapte vântul zgâlțâia moara părăsită, locul îi părea lui Ghiță străin și pustiicios, și atunci el pipăia prin întuneric, ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lângă dânsul, nu cumva s-a descoperit prin somn, și s-o acopere iar.

III

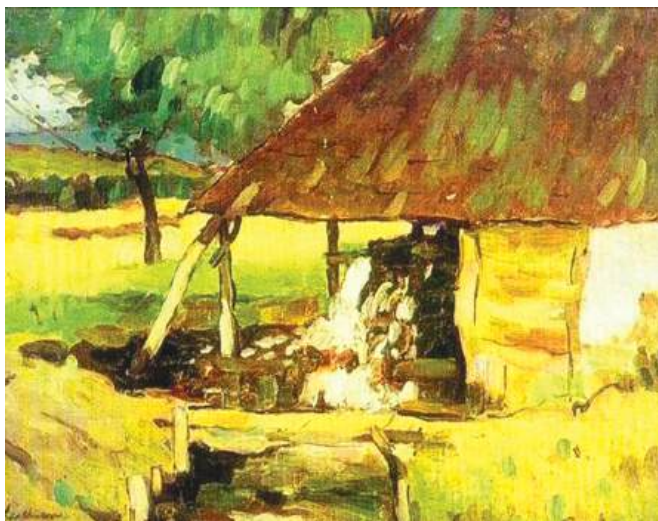
Cât țin luncile, ele sunt pline de turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie și mulți păstori. Dar și porcarii sunt oameni, ba, între mulți, sunt oameni de tot felul, și de rând, și de mâna a doua, ba chiar și oameni de frunte.

O turmă nu poate să fie prea mare, și așa, unde sunt mii și mii de porci, trebuie să fie sute de turme, și fiecare turmă are câte un păstor, și fiecare păstor e ajutat de către doi-trei băieți, boitarii⁷, adeseori și mai mulți, dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcari, oameni care s-au trezit în pădure la turma de grăsunii, ai căror părinți buni și străbuni tot păstori au fost, oameni care au obiceiurile lor și limba lor păstorească, pe care numai ei o înțeleg. Și fiindcă nu-i neguțatorie fără de pagubă, iară păstorii sunt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspundă de paguba care se face în turmă: acest cineva este „sămădăul”⁸, porcar și el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduți ori pe cei furați. De aceea sămădăul nu e numai om cu stare, ci mai ales om aspru și neîndurat, care umblă mereu călare de la turmă la turmă, care știe toate înfundăturile, cunoaște pe toți oamenii buni și mai ales pe cei răi, de care tremură toată lunca și care știe să afle urechea grăsunului pripășit chiar și din oala cu varză.

Și dacă lumea zice că locurile de lângă Moara cu noroc sunt rele, n-ai fi avut decât să-l întrebi pe vreunul dintre sămădăi, și el ți-ar fi putut spune pentru ce nu sunt bune și cine le primejduiește; dar sămădăul e, mai presus de toate, om tăcut, și dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde: „Nu știu, n-am văzut, am atâtea și atâtea turme în răspunderea mea și nu mă pot strica cu oamenii”. El știe ce știe, numai pentru nevoile lui.

Veneau câteodată pe la cârciuma lui Ghiță și porcari, niște oameni îndeobște înalți și bine făcuți, cu cămașa neagră și cu părul strălucitor de untura cea multă și căzut în plete lungi și răscute asupra grumajilor goi: oameni erau și ei, chiar oameni cinstiți, care mănâncă, beau și plătesc.

Într-o zi de luni au venit trei inși în căruță cu osiile⁹ de fier, ușurică și trasă de doi cai frumoși, dintre care însă unul mai mare și altul mai mic. În căruță nu era nici scaun, nici fân, ci unul dintre porcarii unsuroși mâna cailor, stând în picioare, iară ceilalți doi ședeau pe leutrelor¹⁰ vopsite în verde, ca și când n-ar fi venind decât de aci din apropiere.

Ștefan Luchian, *Moara de la poduri* (circa 1909)

„Ăștia nu prea îmi par a oameni buni”, își zise Ghiță când îi văzu sărind din căruță și privind împrejur, ca unii ce au mai fost pe aici și acum nu găsesc nici locul, nici oameni ca odinioară.

Ei întrebară dacă n-a fost sămădăul pe acolo, puseră sluga să deshame caii, să-i adape și să le dea ovăz, apoi intrară, băură fiecare cât trei inși la un loc și plecară cu un „noroc bun”.

— Bine, dar n-au plătit, grăi bătrâna nedumerită.

— Lasă, că m-am înțeles eu cu dânșii, răspuse Ghiță, apoi se duse pe ici în colea, ca nimeni să nu-i vadă fața și ca nu cumva nevasta să-l întrebe: „Ce ai, Ghiță?”

Peste puțin sosi și sămădăul, vestitul Lică Sămădăul, la Moara cu noroc.

Lică, un om ca de treizeci și șase de ani, înalt, uscățiv și supt la față, cu mustața lungă, cu ochii mici și verzi și cu sprâncenele dese și împreunate la mijloc. Lică era porcar, însă dintre cei ce poartă cămașă subțire și albă ca floricelele, pieptar¹¹ cu bumbi de argint și bici de carmajin¹², cu codoriște¹³ de os împodobit cu flori tăiate și cu ghintulețe¹⁴ de aur.

El își opri calul înaintea cârciumii, aruncă o privire la Ana, apoi alta la bătrâna care ședea pe laița¹⁵ de lângă masa cea mare din umbra cerdacului¹⁶, trase cu ochii o raită primprejur, apoi întrebă unde-i cârciumarul.

— Noi suntem, răspuse bătrâna ridicându-se.

— Știu, grăi Lică, dar cred că vor fi și oameni pe aici. Eu întreb de cârciumarul; cu el vreau să vorbesc.

Lică le zise aceste așa, ca orișicine să poată înțelege că are grabă și că nu vrea să mai lungească vorba: bătrâna plecă dar fără de întârziere să caute pe Ghiță, iar Ana rămase privind ca un copil uimit la călărețul ce stătea ca un stâlp de piatră înaintea ei.

Dacă Lică ar fi fost alt om, el n-ar fi statut așa cu privirea pierdută în vânt, ci s-ar fi bucurat de vederea femeii frumoase, care-l privea oarecum pierdută și speriată de bărbăția înfățișării lui. [...]

¹**arândaș (arendaș)** – persoană care cedează temporar dreptul de exploatare a unor bunuri agricole, în schimbul unei plăți.

²**țarină** – câmp cultivat.

³**prapor** – coastă de deal sau de munte, pantă abruptă.

⁴**jug** – dispozitiv de lemn care se pune pe grumazul animalelor cornute care trag la car, la plug etc.

⁵**pleșuv** – (despre soluri, munți etc.) lipsit de vegetație, fără arbori; (despre ogoare) fără semănături.

⁶**țircălam (țarcălam)** – unealtă asemănătoare cu compasul, folosită mai ales în dulgherie.

⁷**boitar** – ajutor de păstor (de porci).

⁸**sămădău** – persoană care ține socotelile cuiva; supraveghetor peste porcari; supraveghetor care garantează de lucrurile date în paza lui.

⁹**osie** – arbore sau ax terminat la cele două capete cu fusuri, pe care sunt montate roțile unui vehicul.

¹⁰**leutră (loitră)** – fiecare dintre cele două părți laterale ale căruței, constând dintr-un fel de scară.

¹¹**pieptar** – obiect de îmbrăcăminte (de postav, de lână etc.) fără mâneci, care acoperă ca o vestă partea superioară a corpului; cojocel scurt din blană de oaie, fără mâneci, adesea ornamentat, încheiat în față sau pe umăr.

¹²**carmajin** – piele vopsită în roșu-închis.

¹³**codoriște** – coadă de bici.

¹⁴**ghintuleț** – diminutiv pentru ghint (cui sau piron cu capătul lat și proeminent).

¹⁵**laiță** – scândură lată fixată pe țărui de-a lungul unui perete în casele țărănești, pe care se stă.

¹⁶**cerdac** – mic pridvor, uneori închis cu geamlâc, situat pe una sau pe mai multe laturi ale unei clădiri; galerie deschisă, mărginită de stâlpi (la vechile case boierești sau la mănăstiri).

Aplic

1. Lucrați în echipe formate din patru membri. Recitiți primul paragraf al textului și completați următoarea fișă cu predicții:

- Ce tip de conflict anticipați (interior/exterior)?
- Ce fel de personaje vă așteptați să intre în conflict?
- Ce atmosferă va domina textul? Notați trei adjective sugestive.
- Formulați o nelămurire pe care o aveți înaintea de a discuta textul.
- Ce perspective asupra vieții reies din dialogul dintre Ghiță și bătrână?

2. Stabilește dacă afirmațiile sunt adevărate sau false. Corectează enunțurile false, indicând pasajul corespunzător din text.

- Ghiță și Ana sunt căsătoriți. ☐
- Bătrâna consideră că plecarea la han este o decizie corectă. ☐
- Ghiță ia în arendă hanul din dorința de a se îmbogăți rapid. ☐
- Moara cu noroc se află la o răscruce de drumuri, într-un spațiu izolat de sat. ☐
- După ce Ghiță se instalează, hanul începe să prospere. ☐
- Lică Sămădăul este conturat ca un personaj amenințător încă de la prima sa apariție. ☐
- Ghiță acceptă fără ezitare prima propunere a lui Lică. ☐
- În primele capitole, relația dintre Ghiță și Ana este marcată de neîncredere și de conflicte deschise. ☐
- Copiii și bătrâna au un rol important în primele capitole, participând activ la acțiune. ☐
- Atmosfera nuvelei se întuneacă progresiv odată cu apariția lui Lică. ☐

DICTIONAR LITERAR

Prologul (< gr. *prologos* – cuvânt-înainte, *preambul*) reprezintă partea introductivă a unei opere literare, prin care sunt explicate evenimentele anterioare, se fixează teza sau se pregătește intrarea personajelor în acțiune.

Epilogul (< fr. *épilogue*, lat. *epilogus*, gr. *epilogos* – *concluzie*) reprezintă partea finală a unei opere, prin care se rezumă acțiunea, se introduce o concluzie sau se ilustrează succint faptele ce urmează după încheierea acțiunii.

Mikoláš Aleš,
Corbul din Karlsteiner (1882)

3. Recitește descrierea hanului. Unde este plasat? Identifică în text două aspecte care definesc locul și două elemente legate de atmosferă și de oamenii care se opresc la cârciumă.
4. Cum este conturat personajul principal în primele două capitole? Ilustrează, în câte un enunț, statutul social, moral și psihologic al lui Ghiță, având în vedere ocupația și familia, valorile și alegerile sale, respectiv dorințele și frământările.
5. Ce rol are incipitul nuvelei în orientarea lecturii: are o simplă valoare introductivă sau transmite, încă de la început, o perspectivă asupra temei centrale? Argumentează-ți răspunsul.
6. În realism, descrierea spațiului nu are doar rol estetic/ornamental, ci prefigurează acțiunea și destinul personajelor. Completează tabelul următor pe caiet, punctând în coloana din dreapta tot ce îți evocă elementul indicat. Raportează-te atât la evenimentele din nuvelă, cât și la experiența personală și culturală.

Element	Ce simbolizează
Drumul: „drumul e bun; [...] iară mai departe locurile sunt rele.”	Simbolizează o cumpănă în destinul personajelor, ce amenință echilibrul și necesită o decizie, o alegere morală.
Moara părăsită: „moara a încetat a mai măcina și s-a prefăcut în cârciumă”; „moara a rămas părăsită, cu lopețile rupte și cu acoperământul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dânsul.”	
Crucile: „Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu țircălamul și vopsite cu icoane sfinte.”	
Pustietatea: „Dacă aruncai privirea împrejur, la dreapta și la stânga, vedeai drumul de țară șerpuind spre culme, iară la vale, de-a lungul râulețului, cât străbate ochiul, până la câmpia nesfârșită, afară de câțiva arini ce stăteau grămadă din jos pe podul de piatră, nu zăreai decât iarbă și mărăcini.”	
Copacul ars: „un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate”	
Turnul bisericii: „din dosul crângului depărtat iese turnul țuguat al bisericii din Fundureni”	
Corbii: „loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre câmpie”	

7. Hanul este situat la răscruce de drumuri. Discută semnificația simbolică a răscrucii în cultura populară și în literatura universală (poți face referire la basme, la mitologie, la alte texte pe care le cunoști), folosindu-te și de următoarele informații, extrase din *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, de Romulus Antonescu:

„RĂSPÂNTIE: Cel care călătorește să nu treacă prin răspântia a două sau mai multe drumuri, pentru că este în pericol de a fi schilodit de duhurile rele – Muntenia; în răspântii se îngroapă tot felul de farmece, acolo se găsesc hâburile unor oale în care s-au făcut vrăji și cine calcă în ele, fără să fie atent cum pășește, poate fi betegit în fel și chip – Țara Oltului; ca să se scape de gândacii din casă, se iau nouă dintre ei și se duc într-o răspântie, unde li se dă drumul, fără să vadă însă cineva – Suceava; ca să se scape de greierii din casă, se prinde unul dintre ei, este legat cu o ață și este scos afară, unde este batjocorit în tot felul, apoi este dus într-o răspântie și legat acolo de un stâlp, din care cauză și ceilalți greieri vor pleca din casă pentru totdeauna – Suceava [...]. Răspântia este locul cel mai prielnic pentru vrăji și farmece, deoarece vrăjitoarea poate invoca aici, în chipul cel mai direct, duhurile de care are nevoie în acțiunile ei magice și tot acest loc este foarte temut noaptea târziu, mai ales în anumite perioade ale anului, pentru primejdia ce amenință pe oameni, mai mult decât oriunde aiurea, de a se întâlni cu unele spirite răufăcătoare [...].”

8. Hanul este, în general, un loc de popas, un spațiu mai degrabă public, în care domină activitatea comercială. Interpretează influența acestui loc asupra destinului personajului, luând în calcul următoarele idei:

- viața domestică și cea publică se suprapun; există personaje care aparțin ambelor lumi;
- izolarea este un factor care intensifică stările personajului;
- depărtarea de comunitate acutizează degradarea morală a personajului.

9. Exemplifică cel puțin două tipuri de conflicte prezente în nuvelă:

- exterior, între două sau mai multe personaje;
- interior, între individ și norma morală.

Care dintre acestea este mai puternic? Argumentează.

10. Ce tip de narator există în *Moara cu noroc*? Argumentează-ți răspunsul printr-o secvență semnificativă, explicând în ce măsură această opțiune narativă susține viziunea realistă a autorului.

11. Scrie, în două minute, cât mai multe cuvinte/expresii din câmpul lexical al cuvântului *noroc*. Ulterior, separă termenii, în funcție de sensul lor, pozitiv, respectiv negativ. Discută apoi cu colegul/colega de bancă: în nuvela lui Slavici, poate fi vorba despre un *noroc înșelător*? După lectura integrală a textului, analizați relația de fidelitate dintre titlu și evenimentele relatate.

12. Recitește fragmentul extras din capitolul al III-lea, în care este descrisă apariția lui Lică la han. Formulează o ipoteză cu privire la viitoarea relație dintre Lică și Ghiță. În răspunsul tău, vei răspunde la următoarele întrebări:

- Ce sugerează intrarea în scenă a lui Lică?
- De ce crezi că este numit „vestitul”?
- Ce indică felul în care vorbește și se comportă personajul despre relația lui viitoare cu Ghiță?

REPERE DE RECEPTARE

Nuvela *Moara cu noroc* a fost publicată mai întâi în limba germană, în revista *Deutsche Revue*, fiind inclusă apoi în volumul *Novele din popor* (1881). Considerată „o nuvelă solidă, cu subiect de roman” (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*), *Moara cu noroc* dezvăluie o problemă etică și psihologică, generată de eterna dorință de îmbogățire, și introduce în literatura română o zonă geografică cu amprentă clară: câmpia arădeană, dominată de o populație eterogenă. Realismul lui Slavici constă în ilustrarea unei tensiuni permanente între voința individului și presiunile exercitate de comunitate. Prin tehnica detaliului semnificativ, autorul înregistrează obiceiuri, credințe, superstiții și mecanisme sociale ale satului ardelean. Personajele au o viață interioară tensionată, Slavici fiind cel care pune baza analizei psihologice în literatura română. Ioan Slavici rămâne, așadar, un fin observator al sufletului omenesc, creând o frescă autentică, vie și durabilă, în care dimensiunea etică este inseparabilă de cea estetică.

Lecturi succesive (II)

IV-V

[După vizita lui Lică la han, Ghiță începe să ia măsuri de protecție. Cumpără două pistoale și își mai ia o slugă, pe Marti, și doi câini. Prin intermediul unui tânăr, Lică Sămădăul îi cere lui Ghiță să le ofere mâncare și băutură porcarilor și să-și ia drept răsplată cinci porci din turmă. Deși la început ezită, Ghiță acceptă oferta. Oamenii însă îi spun că nu știu nimic de înțelegerea celor doi. Ghiță devine din ce în ce mai îngrijorat de situație, iar Ana observă schimbarea acestuia.]

Lică și oamenii săi își fac din nou apariția la cârciumă. Ana, temându-se de primejdie, îl trimite pe Laie, sluga de la cârciumă, să vorbească cu părintele, ca acesta să știe că Lică a trecut pe acolo. Lăsându-i însemnele turmelor, Lică îi cere cârciumarului să-i spună ce turme trec pe la han și ce oameni le mână. Acesta refuză la început, dar Sămădăul îl amenință că va aduce alt om la Moara cu noroc. Lică îi cere cheile de la cârciumă și îi ia bani, sub pretextul că îi va da înapoi mai mult. Ghiță îi spune că oamenii ca el sunt slugi primejdioase, dar prieteni neprețuiți. Aflând de la Ghiță despre plecarea lui Laie, Lică acceptă să îl trateze pe cârciumar ca pe un prieten.]

VI

Ca om care își petrecea viața pe drumuri, Lică venea des pe la Moara cu noroc, câte-o dată, câte de două, ba și câte de mai multe ori pe săptămână. El venea, descăleca, bea câte un pahar de vin, mânca ceva și iar se ducea.

Numai arareori se întâmpla ca el să stea mai mult; însă mai ales duminică el venea adeseori cu câte doi-trei tovarăși, și atunci era în voie bună.

Lui Ghiță îi părea totdeauna bine când Lică venea fără de veste la cârciumă. Ana fusese muncită de gânduri grele, care o îmbătrâniseră oarecum într-un singur ceas și care îi veneau iar de câte ori îl vedea pe Lică.

Dar plecând Lică, ea-l întrebasese pe Ghiță despre cele petrecute și el îi răspunse că n-a fost nimic, că ce putea să fie?! și că Lică e omul lui. De aceea, Ana tăcuse atunci, și de atunci tăcea mereu și privea numai din când în când furișat la Lică, zicând în sine: „Trebuie să fie om rău și primejdios”.

Zilele treceau, însă, precum ele treceau, Ana se simțea tot mai părăsită. De când se împrietenise cu Lică, Ghiță parcă fugea de dânsa, parcă-i ascundea ceva și se ferea să nu rămâie singur cu dânsa.

— Ghiță, ce ai tu cu omul ăsta? îl întrebă ea într-una din zile după plecarea lui Lică.

— Eu?! îi zise el cam speriat. Ce să am? Nimic! Ceea ce am cu toți drumeții: vine, stă de vorbă, mănâncă, bea și plătește.

Ana privi lung în fața bărbatului său.

— Dar de obicei plătește peste ceea ce se cuvine, îi zise ea aspru.

— Așa sunt oamenii cu dare de mână.

— Ghiță! grăi nevasta așezat. Nu vorbi cu mine ca și când ai avea un copil înaintea ta. Tu ești bărbat și trebuie să știi ce faci. Te întreb numai; nu vreau să te descos: tu îți dai seama dacă ai ori nu ceva să-mi spui. Fă cum știi, dar eu îți spun, și nu mă lasă inima să nu-ți spun, că Lică e om rău și om primejdios: asta se vede din ochii lui, din rânjetul lui și mai ales din căutătura ce are, când își roade mustața cu dinții. E om pătimaș, Ghiță, și nu e bine să te dai prea departe cu el.

— Dar nu mă dau deloc! răspunse bărbatul.

— Bine! grăi nevasta. Tu fă cum știi, dar să nu zici apoi că nu ți-am spus.

Ghiță ar fi voit să vorbească, însă îi era greu, după ce zisese o dată că n-are nimic cu Lică; își puse dar numai de gând că îi va vorbi altă dată.

Și, la drept vorbind, ce ar fi avut el acum să îi spună?! Toate cele petrecute erau parcă date uitării, și așa poate că nici nu era bine ca Ana să afle despre ele. Ce-i drept, Ghiță se uita mereu la urechile porcilor, ba a găsit în mai multe rânduri și porci cu semne de ale lui Lică, însă Lică venea și se ducea fără să-l întrebe ceva, și așa nu avea decât să țină minte și să tacă. Lică nu-l întreba nimic, nimic nu-i spunea și nimic nu cerea de la dânsul.

Cu toate aceste, Sămădăul parcă știa tot ce se petrecea la Moara cu noroc, și aceasta îl nedumerea câteodată pe cârciumar.

Și mai mare îi se făcu nedumerirea, când într-o zi Lică îi trimisese șase porci, dintre care patru nu erau însemnați cu nici unul dintre semnele înșirate pe veriga de sârmă. Ghiță a stătut mult la luptă cu sine; dar în cele din urmă tot i-a primit, pentru ca să nu se strice cu Lică, și tot nu i-a grăit Anei, fiindcă se temea că ea va stărui să nu-i primească.

De aici înainte el în adevăr se ferea de dânsa, iară ea își dădea silință să nu-l supere. [...]

Adriaen van Ostade, *Scenă de tavernă* (circa 1660-1665)

Într-o zi de luni erau cinci care la Moara cu noroc și șapte oameni sub cerdac, când sosi și Lică dimpreună cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul și cu Răuț, omul de care numai arareori se despărțea. [...]

Lui Lică îi veni de la o vreme poftă să joace și, apucând pe Buză-Ruptă, ieși din cârciumă și începu să frământa pământul, încât părul răsucit în plete lungi îi zbura în vânt.

Dar jocul fără de muiere nu are niciun rost. De când umbla pe la Moara cu noroc, el nu grăise nici zece vorbe cu Ana; acum însă el se duse la ea, o apucă de mâini și-i zise:

— Haid' să te joc o dată, să zici că ai fost jucată!

Ana se dete în lături.

El o cuprinse cu amândouă brațele. [...]

— Ei! nu vreau! grăi Ana rece și se dete înapoi.

Lică se retrase cam necăjit.

— Săracul de mine! grăi Ghiță așa în glumă. Dar năzuroasă mi s-a mai făcut nevasta! Joacă, muiere; parcă are să-ți ia ceva din frumusețe...

Ana își călcă pe inimă și se dete la joc.

La început se vedea c-a fost prinsă de silă; dar ce avea să facă? La urma urmelor, de ce să nu joace? Încetul cu încetul, ea prinse voie bună; se cam tulbura când Lică se apropia de dânsa; sângele îi năvălea în obraji când el o apuca de brâu ca s-o învântească; dar așa era acum și altfel nu putea să fie și ea se dete din ce în ce după păr. În cele din urmă, tot se arătă copila răsfățată de odinioară, și Ghiță fierbea în el când îi vedea fața străbătută de plăcerea jocului.

— Să-ți fie de bine! grăi Lică peste câțva timp obosit. Dau mărturie că te ții mai bine decât mine.

El o strânse apoi în brațe, o ridică de la pământ, se învârti cu ea o dată, o sărută și o puse pe laiță.

VII-X

[Ghiță se împrietenește cu jandarmul Pinte. Cârciumarul e din ce în ce mai neliniștit, neînțelegând de ce Lică vrea să vorbească cu arendașul. Ana se înstrăinează – nu mai era veselă ca înainte în prezența lui Ghiță.]

Pinte îi mărturisește lui Ghiță că în trecut făcuse parte din gașca de tâlhari a lui Lică. Îi mai spune și că doi inși l-au bătut și jefuit pe arendaș, iar cârciumarul nu crede că Lică ar putea fi implicat, întrucât în noaptea aceea a dormit la han. Ghiță și Pinte se duc la Ineu pentru a afla mai multe despre jaf.

La cârciumă sosește o văduvă alături de un fecior și de vizitiu. Ana află de la fecior că femeia își jelește soțul care s-a sinucis în urmă cu trei săptămâni și că văduva are turme în apropiere de han.

Feciorul și vizitiul cred că Sămădăul fură bijuterii, iar stăpâna le vinde.

Ghiță și două slugi sunt anchetați de comisar. Pe drumul dinspre Ineu spre cârciumă, Ghiță și Pinte, alături de

slujitoarea Uța, pe care jandarmul o pune să-l spioneze pe Lică, dau peste o trăsură fără cal, cu un copil mort alături. La vederea slujitoarei, Ana devine geloasă și îl acuză pe Ghiță că e implicat în jefuirea arendașului.

Noaptea, Pinte dă peste trupul mort al văduvei care vizitase Moara cu noroc. Nu după mult timp, găsește un alt jandarm zăcând pe jos, plin de sânge, încă în viață.]

XI

Vineri după Sfântul Dumitru se ținu judecata.

Răuț și Acrișor fuseseră prinși chiar în ziua când îl aduseseră pe Ghiță la Ineu, Acrișor acasă la el, iară Răuț în pădurea de la Șicula, unde se aflau turmele. Tot în acea zi jandarmii au mai prins încă vreo șase alți oameni bănuți și au găsit cei trei cai lăsați de pripas în hotarul Fundurenilor; însă urma celor două slugi, feciorul și vizitiul, era pierdută, încât nu se știa dacă au fugit ori au fost uciși și îngropați la loc bine ascuns, ceea ce, după sângele aflat pe capra trăsorii și după bălțile de sânge de lângă trasură, părea mai de crezut. Pe Buză-Ruptă și pe Săilă Boarul nu-i putură prinde decât treizeci și șase de ceasuri în urmă, la Salonta, cale de vreo două poște¹ înspre Oradea-Mare; și nici nu se mai întoarseră cu ei la Ineu, ci-i duseră drept la Oradea-Mare, unde aveau să fie judecați și unde se aflau și ceilalți, afară de Lică, pe care judecătorul îl ascultase mai nainte decât pe toți ceilalți și-l lăsase iar să-și caute de trebile stăpânilor. [...]

Cel dintâi adus înaintea judecătorilor fu și astă dată tot Lică, omul înalt și uscățiv, care totdeauna știa să tragă asupra-și privirile altora.

Ana se făcu albă ca varul când îl văzu intrând, și ochii ei mari rămaseră, ca odinioară, ațintiți la fața lui aspră și nemișcată. De la acest om atârna soarta lui Ghiță, căci dacă el scăpa, nici Ghiță nu putea să fie osândit: ea urma deci cu încordată luare-aminte, și inima i se încălzea la fiecare cuvânt rostit de dânsul.

Lică se știa sprijinit de stăpânii săi, dintre care unii erau pătrunși de nevinovăția lui, iară alții, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mână, deși poate că-l bănuiau; cu toate acestea, el știa de ce e vorba, aflase că mai mulți dintre judecători îl bănuiesc și așa își dete răspunsurile scurt și deslușit, neabătându-se întru nimic de la mărturisirile ce făcuse pe când fusese luat pentru întâia oară la cercetare. Se biziua Lică pe cât se biziua pe ajutorul stăpânilor săi, dar mai mult se biziua pe chiar a sa cumițenie. [...]

Înalt, lat în umeri, cu ochiul limpede și cu fața nemișcată, Ghiță se opri în mijlocul lumii.

Înaintea lui erau doi oameni nevinovați, care aveau să sufere osânda² grea; era pătruns de nevinovăția lor, dar acum nu mai putea să o dovedească, deși era gata s-o apere chiar cu primejdia de a trece drept părtaș la vina lor: ochii lui se opriră asupra lor ca și când ar voi să le zică: „Nu vă

temeți, căci știu eu un lucru prin care pot să vă scap cel puțin deocamdată”.

Ana suspină o dată din greu, apoi rămase încremenită. Nu mai era el, omul puternic și plin de viață: în câteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce fusese odinioară; în câteva zile pielița obrazilor i se încrețise și perii capului îi dăduseră în cărunțeală. [...]

XII

[...] Și bătrâna avea dreptate: Ghiță trecuse în adevăr printr-un fel de prefacere.

Nenorocirea îl făcuse mai îngăduitor și mai mulțumit cu lumea în mijlocul căreia se afla. Odinioară el credea că omul poate să facă și să desfacă; acum simțea că toate vin cu întâmplarea și se mulțumea cu puținul bine de care avuse parte. Astfel, îi părea bine când o vedea veselă pe Ana, care se bucura de capătul la care au ajuns lucrurile, fiindcă ele puteau să ajungă la un capăt și mai rău.

Apoi omul își caută, la amărăciune, el însuși mângâierea. Încetul cu încetul, Ghiță își puse tare și tot mai tare de gând că mai stă pân' la primăvară la Moara cu noroc, apoi își adună toată averea, își ia nevasta și copiii și se duce departe, unde nu-l cunoaște nimeni, în fundul Banatului, ori chiar în Țară. „Și, își zicea el, nu este cu puțință ca purtările bune să nu străbată cu vremea.” Astfel, își dădea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și când nu ar fi fost, și să se piardă într-un viitor mai bun, pe care și-l închipuia adeseori ca-n aieva.

În puținele zile petrecute în închisoare îi venise de sute de ori gândul să ucidă pe omul care-l pierduse și nu o dată simțea în el că e prea slab spre a se stăpâni să nu-l ucidă, ci să-l omoare încetul cu încetul și să-l ducă, precum ar fi dorit, pe jumătate sfârșit, la spânzurați; acum parcă-i venea să-și zică: „Dar ce-mi pasă!? cele făcute tot nu se mai pot desface”.

„Lasă-l, săracul, cu păcatele lui”, zise el când îl văzu iar pe Lică Sămădăul, care veni câteva zile în urmă la Moara cu noroc. Iară Ana îl privi cu inima deschisă pe omul care vorbise atât de frumos în fața judecătorilor și prin a cărei cumiinție scăpase soțu-său de primejdia în care se afla.

După ce stete vreun ceas de vorbă, Lică își desfăcu șerparul³ de la brâu, plin de bani, și-l deșertă pe masă.

Ghiță, cuprins de o pornire pătimășă, privi aspru în fața lui.

— De care sunt ăștia? întrebă el apăsând asupra vorbelor. De ai ovreului ori de ai domnișoarei?

El credea că Lică se va cutremura în auzul acestor cuvinte; rămase rușinat când acesta îi răsă în față și-i răspunse:

— Și de unii, și de alții; ca hoț m-am împrumutat și tot ca hoț trebuie să și plătesc.

— Și dacă mă prinde cineva cu ei?

— Cine să te prindă? banii sunt bani și tu ești cârciumar: vin la tine fel de fel de oameni și tu iei ce-ți dă fiecare.

— Și dacă te-aș da eu de gol?

— De asta nu mă tem, răspunse Lică.

Ghiță se ridică, scoase saltarul⁴ mesei, trase banii în el și iar îl închise.

— Vezi, acum ești om cu minte, grăi Lică. De ce folos ți-ar fi fost dacă-i spuneai judecătorului ceea ce poate că nici el nu dorea să-i spuie. Peste mintea mea tot nu trece niciunul cu mintea lui, nici tu, nici altul. Lasă-i, șadă la răcoare, dacă sunt proști. Credeau, proștii, că eu îmi pun credința în niște oameni pe care nu-i țin destul de strâns legați și că mă vor păgubi pe mine, dacă se vor duce cu Răuț, ca să ia vreo sută de porci din turma mea: acum n-or să mai ia nici unul.

Ghiță suspină o dată. Era uimit de acest om atât de ager în răutatea sa și se simțea ușurat când află că în nedreptatea legilor e o aspră ceartă dumnezeiască.

— Dar cu femeia aceea ce-ai avut? întrebă el.

— Ceea ce am cu tine, răspunse Lică rece. Am prins-o că are slăbiciune de aur și de pietre scumpe și am pus-o să vândă, ceea ce putea să facă fără de a cădea la bănuială. Dar muiera tot muieră rămâne: era să mă dea de gol, căci n-a avut inimă să vândă un lanț, care-i plăcea, precum se vede, afară din seamă.

— Și pentru asta tu ai stins patru suflete, grăi Ghiță îngrozit. Tu nu ești om, Lică, ci diavol!

— O simți acum?! grăi sămădăul mulțumit. Ar fi trebuit să o simți mai de mult și să înțelegi că eu atât de mult mă tem de cearta legilor, încât frica îmi deschide mințile și-mi luminează calea pe care umblu. E nebun acela care-mi zice, ca tine, că are să mă ducă la furci, pentru că mă face să bag mai bine de seamă. Înțelegi tu acum că acela care ține cu mine nu are să se teamă de nimic, iară acela care vrea să mă doboare trebuie să stea mereu cuprins de îngrijire, pentru că, de ar fi mai nevinovat decât copilul de trei zile, tot îi frâng în cele din urmă gâtul. Tu ești om cinstit, Ghiță, și am făcut din tine om vinovat; acum pot să merg lesne și mai departe și să te duc eu la furcile cu care mă sperii tu pe mine.

— Pentru ce, Lică?! pentru ce? strigă cârciumarul, cuprins de spaimă.

Pieter Bruegel cel Bătrân, *Avaritia* (1558), din seria *Cele șapte păcate capitale*

— Nu zic că te duc, răspunse Lică domol: acu nu-mi vine la socoteală; am trebuință de un om ca tine. Zic numai că te pot duce dacă-mi stai în cale.

— Plec mâine de aici, și-mi dă pace.

— Acu nu te las să pleci; ai stat până acum din încăpățănare; trebuie să stai de aici înainte de frică. N-am muncit eu degeaba: acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn; acu vreau să stai aici!

— Ce vrei cu mine?!

— Ce vreau? grăi Lică râzând. Ghiță! mulți oameni au pierit la cârciuma asta și li s-a găsit urma cale de două poște de aici. De când ești tu aici, n-a murit încă nici unul. Mă înțelegi?

Ghiță se ridică și-l privi cu dispreț.

— Și câtă vreme stau eu aici, n-are să moară nici unul, afară poate de mine! zise el hotărât.

Lică iar se rânji la el.

— Vorbești ca fetele mari mai nainte de a fi gustat dulceața păcatului, zise apoi așezat. Poate că și eu am vorbit odată așa, nu țin minte. Știu numai că mă aflu în strâmtoare când am ucis pe cel dintâi om: îmi pieriseră niște porci din turmă și-mi era rușine să spui c-au pierit și n-aveam bani să cumpăr alții în locul lor. Apoi am ucis pe al doilea, ca să mă mângâi de muștrările ce-mi făceau pentru cel dintâi. Acum sângele cald e un fel de boală, care mă apucă din când în când, pentru că tu nu știi încă, urmă el mai cu avânt, cum îți fierbe și clocotește tot sângele când te hotărăști odată să pui un lucru la cale, și ce grozavă e plăcerea de a-l lovi pe omul care te supără, de a-l lovi tare, ca să-l sfărâmi, când te-a atins c-o vorbă ori cu o privire, de a răsplăti însutit și înmiit. Aduni mereu venin și ură și mânie oarbă, și când ai adunat destulă, atunci verși cu prisos, și nu prea mult îți pasă asupra cui, numai om să fie. Tu ești om, Ghiță, om cu multă ură în sufletul tău, și ești om cu minte: dacă te-aș avea tovarăș pe tine, aș râde și de dracul și de mumă-sa. Mă simt chiar eu mai vrednic când mă știu alături cu un om ca tine.

— Îți sunt tovarăș! grăi Ghiță hotărât și rece.

— Nu te primesc! răspunse Lică tot atât de hotărât și de rece. Pe om nu-l stăpânești decât cu păcatele lui, și tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine. Ca să le dea mai lesne pe față, caută-i slăbiciunea, fă-l să și-o deie de gol și faci cu el ce vrei, căci unul se mânie, altul se rușinează, al treilea se zăpăcește, dar nu e nici unul care nu-și pierde bunul cumpăt și mintea întreagă. E însă o slăbiciune de care mă tem, fiindcă nu știi niciodată cum s-o apuci; e azi mai mare, mâine mai mică, și când ai crede c-ai nimerit-o, dai greș: de oamenii care au asemenea slăbiciune mă feresc, căci ei te dau de gol când lumea ți-e mai dragă. Am pățit-o odată cu Pinte: n-o mai păț și cu tine.

— Ce fel de slăbiciune? întrebă Ghiță cam cu jumătate de gură.

— De femei, ba chiar mai rea decât aceasta, de o singură femeie.

Ghiță nu-i răspunse nimic, dar după ce Lică se depărtă, el își ridică amândouă mâinile asupra lui și grăi pătruns de un singur gând: „Te crezi tu mai rău decât mine?! Să vedem! Te duc la spânzurătoare chiar dac-ar trebui să merg și eu de hăț cu tine.” [...]

XIII-XV

[Într-o zi de sâmbătă, numărând banii în familie, Ana recunoaște o bancnotă ruptă pe care anterior o refuzase de la văduvă. Întrebat de unde are banii, Ghiță evită să răspundă.

Din toamnă până în primăvară, Ghiță începe să colaboreze în secret cu Pinte pentru a-l prinde pe Lică, dar slăbiciunea lui pentru bani și teama de a nu se da de gol îl fac tot mai neliniștit. Între timp, relația dintre el și Ana se degradează: neîncrederea crește, iar Lică o fascinează pe Ana.

De Paște, bătrâna pleacă împreună cu copiii la Ineu, la una dintre fiicele ei. Ana refuză să petreacă sărbătorile fără soțul ei, așa că rămâne la han. Ghiță plănuiește să fugă de Lică și de Pinte cu toți banii, apoi să-și cheme și familia.

În ziua pe Paște, Lică sosește cu oamenii săi la han. Lică o ia din nou pe Ana la dans, în timp ce Ghiță fierbe de gelozie. Ana rămâne singură cu Lică, în timp ce cârciumarul merge la Ineu după jandarmi. Lică devine suspicios și părăsește hanul înainte de întoarcerea lui Ghiță. Se adăpostește de ploaie în biserica din satul Fundureni, unde își amintește că a uitat banii la cârciumă. Scos din minți, Lică decide că toți cei care ar putea să-l dea în vileag trebuie să moară.]

¹poștă – unitate de măsură a distanțelor folosită în trecut, egală cu aproximativ 20 km.

²osândă – condamnare, pedeapsă la care este supus cineva (de către organele judiciare).

³șerpar – brâu lat de piele (prevăzut cu buzunare).

⁴salțar – sertar.

Aplic

1. Identifică două schimbări observate de Ana în comportamentul lui Ghiță după apropierea acestuia de Lică Sămădăul. Susține răspunsul cu exemple din text.
2. Precizează două motive pentru care Ghiță acceptă să primească porcii trimiși de Lică, deși bănuiește că situația este necurată.
3. Explică relația dintre Ghiță și Ana, așa cum este surprinsă în fragmentul extras din capitolul VI. Cum este influențată comunicarea dintre cei doi de prezența lui Lică?
4. Prezintă, în cinci-șapte enunțuri, împrejurările în care Ana ajunge să joace cu Lică, precum și trăirile lui Ghiță, care asistă la această scenă.

DICȚIONAR LITERAR

Personajul (< lat. *persona* – rol, mască, actor) este o creație a autorului, care nu există în realitate, ci face parte din lumea ficțională, luând parte la acțiune. Într-un text epic, personajele pot să fie ființe umane, plante, animale, obiecte, ființe fabuloase. Personajul cunoaște nenumărate clasificări de-a lungul timpului; pe lângă cunoscuta distincție bun/rău din terminologia tradițională, se face distincție între personaj mobil (dinamic) și personaj imobil (static, care nu evoluează pe parcursul acțiunii). Aceleași concepte sunt denumite de către E.M. Forster drept personaj plat (univoc) – construit în jurul unei singure idei, previzibil –, respectiv personaj multidimensional (rotund), capabil de surprize și de transformări.

5. Comentează semnificația afirmației lui Lică: „Pe om nu-l stăpânești decât cu păcatele lui”. În răspunsul tău, te poți referi la relația dintre Lică și Ghiță, dar și la tema nuvelei.

6. Analizează conflictul interior al lui Ghiță dintre dorința de îmbogățire și nevoia de a rămâne „om cinstit”. În ce momente se observă cel mai clar această luptă interioară? Susține-ți opinia cu exemple din text.

7. Cum se schimbă relația dintre Ghiță și Ana, față de momentul în care au ajuns prima dată la Moara cu noroc? Raportează-te atât la fragmentele citite, cât și la cele de mai jos, primul fiind o intervenție a naratorului prin care surprinde trăirile și dorințele ascunse ale lui Ghiță, iar cel de-al doilea aparținându-i Anei:

- „Ghiță întâia oară în viața lui ar fi voit să n-aibă nevastă și copii pentru ca să poată zice: «Prea puțin îmi pasă!» Se gândea la câștigul pe care l-ar putea face în tovărășie cu Lică, vedea banii grămadă înaintea sa și i se împăienjneau parcă ochii: de dragul acestui câștig ar fi fost gata să-și pună pe un an, doi capul în primejdie.” (capitolul IV)
- „— [...] Tu nu mă omori, Ghiță, mă seci de viață, mă chinuiești, îmi scoți răsuflare cu răsuflare viața din mine, mă lași să mă omor eu din mine.” (capitolul IX)

8. Fin observator al psihicului uman, Slavici ilustrează cu precizie îndoielile și involuția personajului principal. Care sunt, din punctul tău de vedere, schimbările care au loc la nivelul conștiinței personajului?

9. Recitește scena procesului, surprinsă în fragmentul extras din capitolul al XI-lea. Explică importanța acestui moment în transformarea interioară a lui Ghiță și analizează cum se reflectă această modificare în conștiința Anei. În răspunsul tău, vei preciza:

- două detalii din text care arată starea Anei în timpul procesului;
- două semne ale transformării lui Ghiță;
- semnificația faptului că această schimbare este surprinsă prin ochii soției.

10. În capitolul XII, naratorul vorbește despre o adevărată „prefacere” a protagonistului, conturându-l ca pe un personaj rotund. Clivajul interior al lui Ghiță este redat prin intermediul monologului interior. Selectează trei secvențe prin care poate fi ilustrată continua pendulare a lui Ghiță între tentația îmbogățirii rapide și dorința de a rămâne cinstit și comentează-le în raport cu evoluția lui.

11. Citește următoarea afirmație critică: „Slavici este primul scriitor român care a învățat lecția lui Shakespeare, Tolstoi și Dostoievski, de a crea un erou nelinear și de a-l complica în permanență sufletește.” (Mircea Zăciu, *Scriitori români*). Analizează transformarea lui Ghiță, punctând schimbarea de roluri (capul familiei/*pater familias* – omul dilematic ajuns complicele lui Lică – omul imoral) și reflectarea acestora în interioritatea personajului.

12. Pe baza următoarelor fragmente extrase din nuvelă, notează trăsăturile principale ale lui Ghiță, precum și mijloacele de caracterizare folosite.

- „Numai câteodată, când în timp de noapte vântul zgâlțâia moara părăsită, locul îi părea lui Ghiță străin și pustiicios, și atunci el pipăia prin întuneric, ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lângă dânsul, nu cumva s-a descoperit prin somn, și s-o acopere iar.” (capitolul II)
- „Dar încă în acea zi Ghiță se duse cu treabă la Arad, cumpără două pistoale și își luă o a doua slugă, pe Marți, un ungar înalt ca un brad. Peste câteva zile se duse apoi la Fundureni și se întoarse cu doi căței flocoși. [...] Îi râdea inima când vedea cum cățelei prind și cum scot sânge din urechile grăsunilor [...]” (capitolul IV)
- „Acum el se făcuse mai de tot ursuz, se aprindea pentru orișice lucru de nimic, nu mai zâmbea ca mai nainte, ci râdea cu hohot, încât îți venea să te sperii de el, iar când se mai hârjonea câteodată cu dânsa, își pierdea lesne cumpătul și-i lăsa urme vinete pe brațe.” (capitolul IV)

- „Și dacă ar fi știut Ana ce gândea și ce simțea el, când stătea așa singur și posomorât, ea s-ar fi dus la el și l-ar fi mângâiat, dar el tăcea, și așa ea nu îndrăzneala să-l supere, ci se întreba mereu ce o fi având soțul ei.” (capitolul IV)
- „Unul dintre porcari intră iute în casă, iar celălalt se ivi pe prag, unde rămase privind în ochii lui Lică.
— I-a venit poftă să se prindă la harță cu noi, grăi Lică.
— Ba să mă ferească Dumnezeu, răspunse Ghiță. Sunt om cuminte. Voiesc numai să vă arăt că nu mi-e frică de voi.” (capitolul V)

13. Parcurge din nou capitolele III și XII, apoi răspunde la cerințele de mai jos, valorificând textul:

- Compară portretul făcut de narator cu fragmentul în care Lică se autocaracterizează și punctează asemănările și deosebiri. Ce elemente anticipează caracterul personajului?
- Care este imaginea personajului despre sine?
- Cum se autodefinesc Ghiță și Lică? Prin asemănare sau opoziție? De ce?

14. Recitește dialogul dintre Ghiță și Lică din capitolul al XII-lea. Redactează un eseu, de minimum 200 de cuvinte, în care să analizezi modul în care Slavici construiește confruntarea dintre cei doi.

În răspunsul tău, vei valorifica secvențe relevante și vei avea în vedere:

- elementele specifice dialogului: întrebarea, răspunsul, tonul, ritmul vorbirii, pauzele semnificative etc.;
- tipul de interacțiune verbală: negociere, confruntare, intimidare, provocare;
- tipul conflictului care se conturează între cei doi și modul în care acesta se reflectă în plan interior;
- strategiile utilizate de fiecare personaj în raportarea la celălalt:
 - Ghiță: interogația acuzatoare, revolta morală, tentativa de a se opune, fermitatea aparentă, amenințarea finală;
 - Lică: ironia, luciditatea rece, intimidarea, manipularea, confesiunea calculată, dominarea interlocutorului;
- caracterizarea directă și indirectă a celor două personaje, așa cum reiese din replici, atitudini și reacții;
- portretele în opoziție;
- semnificația finalului în care hotărârea lui Ghiță anticipează accentuarea conflictului.

15. Analizează modul în care evoluează relația dintre Ghiță și Lică, de la prudență, la teamă, colaborare, supunere și, în final, ură. Ce strategii folosește Lică pentru a-l controla pe Ghiță? Poți avea, ca punct de plecare, următoarea listă: ispitierea, intimidarea, manipularea.

16. Trăirile protagonistului par ambivalente. Se teme Ghiță de Lică sau este fascinat de acesta? Răspunde, în 60-80 de cuvinte, valorificând citatul următor: „[...] pe fundalul lumii pure și liniștite pe care o exprimă în mod obișnuit umanitatea creată de Slavici, Lică e *diavolul*, necuratul din poveștile medievale. [...] În destinul lui Ghiță, Lică joacă rolul nefast al lui Mefisto, care îi oferă omului avere pentru ca în cele din urmă să-i cumpere și sufletul.” (Elena Zaharia-Filipaș, *Retică și semnificație*).

17. Analizează cu atenție fragmentele de mai jos, în care sunt ilustrate două perspective asupra personajului feminin, una aparținând bătrânei, mama Anei, cealaltă – naratorului.

- „[...] Ana îmi părea prea tânără, prea așezată, oarecum prea blândă la fire, și-mi vine să râd când mi-o închipuiesc cârciumărită.” (mama Anei)
- „[...] inima îi râde când Ana cea înțeleaptă și așezată deodată își pierde cumpătul și se aruncă răsfățată asupra lui, căci Ana era tânără și frumoasă, Ana era fragedă și subțirică, Ana era sprintenă și mlădioasă, iară el însuși, înalt și spătos, o purta ca pe o pană subțirică.” (naratorul)

Stabilește modalitățile de caracterizare a personajului feminin și portretele construite în viziuni diferite, având în vedere următoarele repere:

- adjectivele folosite de bătrână în conturarea portretului și imaginea pe care acestea o construiesc;
- identificarea trăsăturilor comune celor două perspective;
- analiza trăsăturilor puse în opoziție și rolul acestora;
- diferența de perspectivă dintre caracterizarea făcută de bătrână și cea realizată de narator.

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Jacob van Ruisdael, *Moară de apă* (circa 1660)

Lecturi succesive (III)

XVI

[...] Intrând, el închise ușa în urma sa, o încuie și aruncă cheia într-un colț.

Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi și grăi înecată:

— Nu vreau să mor, Ghiță! Nu vreau să mor! urmă ea tare, și se aruncă în genunchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omori.

Ghiță își dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amândouă mâinile capul și privi dus în fața ei.

— Nu-ți fie frică, îi zise el înduioșat; tu știi că-mi ești dragă ca lumina ochilor! N-am să te chinuiesc: am să te omor cum mi-aș omori copilul meu când ar trebui să-l scap de chinurile călăului, ca să-ți dai sufletul pe nesimțite.

— Dar de ce să mă omori? zise ea agățându-se de brațele lui. Ce-am păcătuit eu?

— Nu știu! răspunse el. Simt numai că mi s-a pus ceva de-a curmeziș în cap și că nu mai pot trăi, iară pe tine nu pot să te las vie în urma mea. Acu, urmă el peste puțin, acu văd c-am făcut rău, și dacă n-aș vedea din fața ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în brațele lui pentru ca să-mi astâmpăr setea de răzbunare. Dacă mai adineoară l-aș fi găsit aici, poate că nu te-aș fi ucis.

Ana se ridică și privi ca trezită din somn la el.

— Unde ai plecat tu? întrebă ea.

— M-am dus ca să-l aduc pe Pinte, pentru ca să-l prindem aici pe Lică cu șerparul plin de galbenii luați de la arândașul. El e omul de la care am primit hârtiile pe care găsiseseși tu atunci noaptea semnele.

— Ghiță! Ghiță! de ce nu mi-ai spus-o tu mie asta la vreme!? zise ea înăbușită de plâns, și-l cuprinse cu amândouă brațele.

Afară se auzi țipătul unui huhurez, apoi iar se făcu liniște. Ghiță începu și el să plângă, o strânse la sân și îi sărută fruntea.

— Pentru că Dumnezeu nu mi-a dat gândul bun la vreme potrivită, zise el, și deodată se întoarse spre ușa.

Afară se azeau pași, și peste puțin cineva încercă să deschidă ușa.

— Pinte cu jandarmii! șopti bărbatul scoțându-și cuțitul din tureac. Ano! fă-ți cruce! fă-ți cruce, că nu mai avem vreme.

— Săriți, că mă omoară! săriți, măi oameni! strigă nevasta luptându-se cu el, săriți, săriți!

Când ușa căzu sfărâmată din țâțâni și Răuț se ivi cu Lică în ea, Ana era întinsă la pământ și cu pieptul plin de sânge cald, iară Ghiță o ținea sub genunchi și apăsa cuțitul tot mai adânc spre inima ei.

— Dă foc! zise Lică, și Răuț își descărcă pistolul în ceafa lui Ghiță, care căzu înapoi fără să mai poată afla cine l-a împușcat.

Nemaisimțind greutatea genunchilor lui, Ana se opinti să se ridice.

— Tu ești, Lică, tu? gemu ea cu ochii țintiți la el. Vino și mă ridică.

Când Lică se plecă asupra ei, ea țipă dezmiertată, îi mușcă mâna și își înfipse ghearele în obrajii lui, apoi căzu moartă lângă soțul ei.

Lică se ridică iute și începu să-și ștergă sângele de pe obrajii zgâriați, să-l ștergă fără de astâmpăr, ca și când mâna ei ar fi otrăvită, apoi își luă șerparul de la piciorul patului și îl încinse.

— Voi căutați că trebuie să găsiți bani mulți în casă, le zise după aceste, și când socotiți că eu mă apropii de Fundureni dați foc pentru ca să pot privi cârciuma arzând, de la Fundureni, dimpreună cu sătenii. Tu, Răuț, vii pe cealaltă cale la Ineu, iar tu, Păune, te întorci la Șicula.

Toate aceste el le zise iute, ca și când i-ar fi fost groază să mai stea sub acest acoperământ și ștergându-și mereu cu mâneca la față, iar după ce își dete astfel poruncile, se depărtă spre șirul de răchite, unde-și lăsase calul.

[...]

Murgul nu voia să se ridice, apoi nu voia să plece, ci stătea zgribulit în loc, apoi nu voia să o ia la treapă, iar deodată el își adună toate puterile, o rupse la fugă încordată și o ținu așa cale de câteva împușcături, apoi căzu frânt la pământ, încât își aruncă stăpânul cât colo între cioate.

„Acu m-a ajuns mânia lui Dumnezeu! grăi Lică după ce se ridică anevoie de la pământ. Ce să fac eu acum!? Calul meu!? Măine îmi găsesc oamenii calul aici, și eu cu fața zgâriată, și cârciuma arde.”

Egbert van der Poel, *Un incendiu nocturn* (1664)

Încă pe când plecase de la Moara cu noroc, îl apucaseră fierbințele; acum începu să-l treacă sudorile și tremura încât abia mai stătea pe picioare.

[...]

În vremea aceasta Răuț se depărtase spre Ineu, Pârnu o luase spre Șicula, iară Pinte, văzând focul la Moara cu noroc, îi lăsa pe săteni să creadă că a trăsnet din cer, și aducându-și aminte de vorbele lui Ghiță, se întoarse drept pe zarea de lumină ca să sosească, dacă mai era cu putință, la vreme.

Când ajunse la murgul lui Lică, calul îi sări speriat în lături.

— Un cal?! Murgul lui Lică! strigă el sărind din scări. Sfinte Doamne, încotro s-a dus? Îmi scapă, iar îmi scapă! La deal n-a putut să meargă, fiindcă l-aș fi văzut.

El așteptă un fulger, ca să poată privi împrejur. Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu trecând prin zarea focului pe care îl pusese la Moara cu noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra lui Dumnezeu, făcând lumea să creadă că a trăsnet.

— Stăi! strigă Pinte tare, încât răsună toată valea. „Uf! Săracul de mine! Își zise apoi. L-am scăpat! Acu fuge.”

Așa-i! dar astă dată Lică nu mai putea să fugă și, dacă fugea, tot prins era, prins de mâna lui Pinte, prins cu toate dovezile.

El se îndreptă încât părea îndoit așa de nalt ca mai nainte, privi împrejurul său, își ținti ochii la un stejar uscat ce stătea la depărtare de vreo cincizeci de pași, scrâșni din dinți, apoi își încordă toate puterile și se repezi înainte.

Pinte îl găsi cu capul sfârâmat la tulpina stejarului și rămase neclintit și cuprins de fior în loc.

„A scăpat! zise el într-un târziu. Dar asta nu are s-o afle nimeni în lume.”

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior și îl trase după sine până la un râuleț, apoi împinse trupul cu piciorul în valuri.

XVII

Luni pe la prânz focul era stins cu desăvârșire și zidurile afumate stăteau părăsite, privind cu tristețe la ziua senină și înveselitoare.

Din toate celelalte nu se alesese decât praful și cenușa: grinzi, acoperământ, dușumele, butoaie din pivniță, toate erau cenușă, și numai pe ici, pe colo se mai vedea câte un cărbune stins, iară în fundul gropii, care fusese odinioară pivniță, nu se mai vedeau decât oasele albe ieșind pe ici, pe colo din cenușa groasă.

Bătrâna ședea cu copiii pe-o piatră de lângă cele cinci cruci și plângea cu lacrimi alinătoare.

— Se vede c-au lăsat ferestrele deschise! zise ea într-un târziu. Simțeam eu că nu are să iasă bine; dar așa le-a fost dat!...

Apoi ea luă copiii și plecă mai departe.

Aplic

1. Stabilește ordinea din text a următoarelor idei, apoi notează în caiet literele corespunzătoare acestora.

- Ghiță, cizmar sărac, hotărăște să ia în arendă cârciuma de la răscruce de drumuri pentru a-și îmbunătăți situația materială.
- Relația dintre Ghiță și Ana se degradează, pe măsură ce acesta devine tot mai înstrăinat și mai dominat de dorința de îmbogățire.
- Lică Sămădăul își face apariția la cârciumă și începe să exercite o influență puternică asupra lui Ghiță.
- Moara cu noroc este incendiată, iar destinul personajelor se încheie tragic.
- Ghiță părăsește hanul, lăsând-o pe Ana singură cu Lică.
- Mama Anei rostește un avertisment cu privire la dorința de schimbare a condiției materiale.
- Ghiță acceptă, pas cu pas, complicitatea cu Lică, trecând sub tăcere faptele acestuia.
- Ana este ucisă de Ghiță într-un moment de rătăcire și de gelozie.

2. Încadrează fiecare dintre enunțurile de la exercițiul anterior în tabelul de mai jos.

Momentele subiectului	Secvențe corespunzătoare
Expozițiunea	
Intriga	
Desfășurarea acțiunii	
Punctul culminant	
Deznodământul	

3. Explică rolul lui Pinte în deznodământul nuvelei, valorificând fragmentul dat.

4. Prezintă, în patru-șase enunțuri, imaginea hanului după stingerea focului, valorificând fragmentul din capitolul XVII.

5. Interpretează motivul uciderii Anei de către Ghiță. Alege una dintre variantele de mai jos sau propune alta, argumentând:

- crima este o formă de pedeapsă pentru infidelitate;
- crima reprezintă, pentru Ghiță, a „salvare” a Anei de la o existență dezonorantă, plină de remușcări;
- crima este un act substitutiv: Ghiță o omoară pe Ana, pentru că nu îl poate omori pe Lică;
- crima reprezintă un ultim gest prin care Ghiță își exercită controlul, altfel pierdut;
- Ghiță o ucide pe Ana, pentru că a fost martora degradării lui, acesta fiind un gest prin care își ascunde rușinea;
- crima este forma lui Ioan Slavici de a pune totul sub semnul destinului nemilos.

6. Dezbateri la nivelul clasei. Formați două echipe (echipa afirmatoare, echipa negatoare), alcătuite din câte trei membri, și discutați următoarea idee: „Ghiță nu este vinovat, ci victimă.” Echipa afirmatoare va construi argumente care să susțină afirmația, iar cealaltă – contraargumente.

Pașii dezbaterii:

- ❖ Elevii vor discuta și vor pregăti idei și probe prin care să-și susțină punctul de vedere, selectându-le pe cele mai relevante. Vor pregăti și o serie de întrebări pe care să le adreseze echipei adverse. Întrebările pot fi adaptate în funcție de ideile prezentate.
- ❖ Dezbateri propriu-zisă se va desfășura astfel:
 - Afirmatorul 1 își prezintă ideea, timp de două-trei minute. Răspunde apoi la o întrebare venită din partea echipei negatoare.
 - Negatorul 1 își prezintă ideea, timp de două-trei minute. Răspunde apoi la o întrebare venită din partea echipei afirmatoare.
 - Se vor succeda apoi și ceilalți elevi (afirmatorul 2, negatorul 2, afirmatorul 3, negatorul 3), care își vor expune ideile și vor răspunde, la rândul lor, la întrebările adversarilor.
- ❖ Restul clasei se va organiza în echipe de evaluatori (de câte trei-cinci elevi) și va nota intervențiile conform grilei de mai jos.

Criterii	Punctaj maxim
Argumentele/contraargumentele sunt clare, diferite, urmează o structură corectă – enunțarea argumentului/contraargumentului, dezvoltarea acestuia și dovada.	10 p.
Răspunsurile la întrebările echipei adverse sunt nuanțate și argumentate.	10 p.
Trimiterile la text sunt precise și adecvate.	10 p.
• Terminologia literară este utilizată corespunzător. • Sunt respectate regulile gramaticale. • Elementele nonverbale și paraverbale sunt utilizate adecvat. • Exprimarea este clară.	10 p.
Echipa este convingătoare.	10 p.

7. Cum interpretezi sinuciderea lui Lică? Alege una dintre variantele următoare sau propune alta, motivându-ți opțiunea.

- moartea e, pentru Slavici, singura modalitate de izbăvire pentru încălcarea normelor;
- sinuciderea este un ultim act de control și o formă de vanitate;

- Lică refuză, și în acest punct, ordinea socială;
- Lică rămâne egal cu sine, nu se schimbă, iar acesta este un gest care dovedește consecvența;
- este o formă a situației sale de partea răului.

8. Citește următoarea interpretare critică: „[...] Moara cu noroc pretinde o restabilire a normalității prin desființarea violentă și brutală a răului [...]” (Magdalena Popescu, Slavici). Redactează un text, de cel puțin 100 de cuvinte, în care să analizezi în ce măsură finalul nuvelei lui Ioan Slavici confirmă această viziune critică. În elaborarea răspunsului, vei avea în vedere:

- explicarea sensului secvenței „restabilirea normalității”;
- identificarea formelor prin care răul se manifestă în operă (personaje, fapte, relații);
- analiza finalului operei;
- evidențierea legăturii dintre această viziune asupra răului și trăsăturile și ecourile clasicismului (compoziția clasică, finalul moralizator etc.).

9. Compară incipitul nuvelei, surprins în prolog (capitolul I), cu finalul acesteia, ilustrat în epilog (capitolul XVII), și răspunde la următoarele întrebări:

- Se confirmă sau se infirmă avertismentul bătrânei?
- Ce rol are această corespondență asupra structurii narative și a mesajului textului?
- Ce semnificație capătă cuvântul *noroc* în discursul bătrânei („căutând acum la bătrânețe un noroc nou”)?
- Ce rol joacă bătrâna în text (vocea unei mentalități arhaice, vocea experienței, vocea comunității, voce profetică etc.)? Argumentează.
- Care este sensul afirmației ei finale?
- Ce simbolizează focul care cuprinde moara în noaptea de Paște?

10. De ce crezi că singurii supraviețuitori sunt bătrâna și copiii? Argumentează, cu trimitere la incipitul și la finalul operei.

11. Pornind de la următoarea referință critică, interpretează rolul lui Pinte în nuvelă: „Conflictul dintre Lică și Pinte e o vendetă¹ plină de tensiune psihologică care poate constitui un nucleu de mare dramatism.” (Elena Zaharia-Filipaș, *Retică și semnificație*).

¹**vendetă** – act de răzbunare sângeroasă pentru o jignire, un omor, divulgarea unui secret etc.

Te poți raporta la următoarele variante sau poți oferi o interpretare proprie:

- este om al legii, pedepsind vinovații;
- dorește să se răzbune pe Lică;
- încearcă să-l înlăture pe Lică, pentru a-i lua locul;
- este sprijinul lui Ghiță în încercarea de a rămâne onest.

12. Analizează modul în care este construită viața interioară a personajelor în nuvela *Moara cu noroc*. Identifică și ilustrează, prin exemple relevante din text, principalele mijloace de analiză psihologică folosite de autor. În răspunsul tău, vei avea în vedere:

- intervențiile naratorului omniscient, prin care sunt evidențiate stările, ezitățile sau frământările personajelor;
- notația gesturilor, a mimicii și a tonului, ca indicii ale trăirilor interioare;
- dialogul dintre personaje, prin care se dezvăluie tensiuni, conflicte, temeri, intenții sau slăbiciuni;
- monologul interior ca expresie directă a conștiinței personajului;
- stilul indirect liber, prin care gândurile și stările personajului se întrepătrund cu vocea naratorului (de exemplu: „Ana își călcă pe inimă și se dete la joc. / La început se vedea c-a fost prinsă de silă; dar ce avea să facă? La urma urmelor, de ce să nu joace?”).

13. Pornind de la finalul nuvelei, redactează, împreună cu colegul/colega de bancă, o scurtă știre, de 120-150 de cuvinte, formulată ca și cum evenimentele din finalul textului s-ar fi petrecut astăzi. Ulterior, modificați știrea, ținând cont de întrebările și indicațiile de mai jos.

- Titlul este informativ sau senzaționalist? Dacă este senzaționalist, rescrieți-l într-o variantă neutră.
- Ce informații sunt fapte și ce informații sunt interpretări/opinii? Marcați-le folosind culori distincte.
- Ce surse ar trebui consultate înainte de publicare? Indicați minimum două.
- Există cuvinte cu un puternic impact emoțional asupra cititorului? Înlocuiți-le cu formulări mai echilibrate.
- Ce imagine ați alătura știrii? Explicați de ce imaginea nu trebuie să inducă în eroare publicul.

După revizuire, transcrieți noua versiune pe o coală albă, pentru portofoliu. Completați produsul final cu o scurtă notă editorială, în care să explicați ce ați schimbat pentru ca textul să fie corect, clar și responsabil din punct de vedere social.

Învăț

Nuvela psihologică se concentrează în special asupra lumii interioare a personajelor, a stărilor de conștiință. Elementul esențial îl reprezintă analiza trăirilor, a gândurilor și a frământărilor sufletești, astfel încât conflictul exterior este însoțit de un conflict interior, reprezentat de lupta personajului cu sine. Acesta este adesea pus într-o situație-limită, iar evoluția sa este urmărită atât în planul faptelor, cât și în planul conștiinței. Universul lăuntric al personajului este pus în lumină prin mijloace de sondare a interiorității, precum monologul interior sau stilul indirect liber. În literatura română, Ioan Slavici este creatorul nuvelei psihologice, aducând în prim-plan personaje cu o viață lăuntrică tensionată. *Moara cu noroc* propune un personaj surprins într-un proces de dezumanizare, generat de dorința de îmbogățire.

Aplic

1. **Lucrează alături de colegul de bancă.** Realizați o hartă mentală a textului *Moara cu noroc*, punctând următoarele aspecte:

- autorul: trei informații esențiale despre Ioan Slavici;
- publicarea nuvelei: anul, revista/volumul în care apare nuvela; trimiteri la eventuale traduceri;
- epoca: trăsături ale curentului dominant;
- specia literară: trăsături ale nuvelei.

DICTIONAR LITERAR

Antifraza (< fr. *antiphrase*, lat. *antiphrasis* – *ironie*) este o figură de stil cu sens ironic sau sarcastic, prin care un cuvânt, o structură, expresie sau o frază este utilizat/ă într-un sens contrar semnificației reale.

Stilul direct (vorbirea directă)

reprezintă redarea exactă a cuvintelor rostite de o persoană. Replicile sunt, de regulă, însoțite de verbe de declarație: *a spune, a rosti, a declara, a murmura, a striga, implora, a amenința* etc.

Stilul indirect (vorbirea indirectă)

reprezintă relatarea spuselor rostite de o persoană. În trecerea de la stilul direct la cel indirect:

- dispare linia de dialog;
- persoana I/a II-a devine persoana a III-a;
- se elimină enunțurile interogative, imperative sau exclamative;
- dispar procedeele adresării directe, substantivul în vocativ devenind complement indirect, iar imperativul – conjunctiv cu valoare imperativă.

Stilul indirect liber reprezintă o formă de redare a interiorității personajului, prin îmbinarea unor trăsături ale stilului direct și ale stilului indirect. Naratorul prezintă trăirile personajului, stările de conștiință, dar fără utilizarea unor verbe de declarație și fără semne de dialog, astfel încât vocea acestuia se contopește cu cea a personajului. Relatarea se realizează la persoana a III-a (ca în stilul indirect), dar se păstrează implicarea afectivă marcată prin apelul la enunțuri exclamative, interogații retorice, elemente de oralitate etc. (ca în stilul direct). Dispar însă verbele de declarație, linia de dialog sau semnele citării.

2. Vizionați ecranizarea *La Moara cu noroc* (1956), în regia lui Victor Iliu. La nivelul clasei, formați cinci grupuri de discuții, pentru a compara textul literar și filmul. Fiecare grupă rezolvă cerințele alocate, iar unul dintre membri prezintă concluziile discuțiilor în trei-patru minute.

Grupa 1: hanul – spațiu simbolic

- › Cum este descris hanul în nuvelă? Ce atmosferă se creează prin această prezentare?
- › Cum este prezentat vizual în film? Ce elemente utilizează regizorul (lumini, peisaj, poziționare etc.)?
- › Ce idei accentuează plasarea izolată?
- › Ce rol are hanul în destinul personajelor?

Grupa 2: evoluția lui Ghiță

- › Care sunt principalele trăsături ale lui Ghiță ce reies din textul lui Slavici?
- › Cum este ilustrată în text transformarea lui morală?
- › Prin ce mijloace cinematografice este redată schimbarea sa în film (elemente paraverbale și nonverbale, joc actoricesc, cadre etc.)?
- › Ce diferențe există între personajul din carte și cel din film?

Grupa 3: relația dintre Ghiță și Lică

- › Cum este construit conflictul dintre cei doi în nuvelă?
- › Ce tip de influență exercită Lică asupra celor de la han?
- › Cum este redată tensiunea dintre cei doi în film? Prin ce mijloace?
- › Comparați instrumentele specifice nuvelei cu cele specifice ecranizării: monolog interior versus joc actoricesc.

Grupa 4: personajul feminin – Ana

- › Cum este caracterizată Ana în nuvelă?
- › Ce rol are în evoluția lui Ghiță?
- › Cum evoluează ea? Raportați-vă la reacția ei la apariția sămădăului (capitolul III), la reacția ei când găsește banii însemnați (capitolul XIII) și la replica „Tu ești om, Lică, iară Ghiță nu e decât o muiere îmbrăcată în haine bărbătești.” (capitolul XIV).
- › Filmul accentuează sau diminuează drama ei?
- › Prin ce mijloace este redată suferința Anei?

Grupa 5: finalul operei

- › Cum se încheie nuvela? Cum poate fi interpretat acest final?
- › Ce impact are finalul filmului?
- › Ce mesaj moral se desprinde? De ce?

Postlectură

► **John Steinbeck** (1902-1968) a fost un scriitor american laureat al Premiului Nobel pentru Literatură în 1962. Mare parte din opera lui examinează viața oamenilor simpli, sărăcia, nedreptatea socială și lupta pentru demnitate. În textul *Perla* (1947), autorul prezintă povestea lui Kino, care găsește o perla uriașă doar pentru a descoperi că bogăția aduce distrugere. Steinbeck construiește o parabolă universală despre lăcomie, nedreptate socială și fragilitatea speranței. Parcurge fragmentul de mai jos, apoi rezolvă cerințele.

„Kino își înfipse cu îndemânare cuțitul în marginea scoicii. [...] Juana răsuflă și gemu ușor. Iar în Kino izbucni melodia tainică a perlei posibile, izbucni clară și frumoasă, bogată și caldă și încântătoare, strălucitoare și desfătătoare și triumfătoare. Pe suprafața perlei uriașe putea vedea forme de vis. [...]”

Fel de fel de oameni începură să se intereseze de Kino – oameni care aveau ceva de vândut și oameni care aveau nevoie de ajutor. Kino găsise Perla Lumii. Esența de perla se amestecase cu esența umană, și de aici rezultase un precipitat întunecat și straniu. Căci fiecare om se văzu dintr-odată legat de perla lui Kino. Perla lui pătrunse în visurile, speculațiile, proiectele, planurile, viitorul, dorințele, nevoile, poftele, foamea tuturor, și nu exista decât o singură ființă care le stătea în cale și aceasta nu era alta decât Kino, așa că el deveni – în mod ciudat – dușmanul tuturor. [...]

Și în lumina orbitoare a perlei, imagini dădeau viață unor gânduri pe care mintea lui Kino le gândise în trecut și renunțase la ele socotindu-le cu neputință. Văzu în perla pe Juana și Coyotito și pe el însuși stând în picioare și îngenunchind în fața altarului înalt, iar acum că aveau bani se puteau căsători. [...]

Apoi, pe încântătoarea suprafață cenușie a perlei se iviră lucrurile mărunte pe care Kino și le dorea de mult: un harpon nou de fier, care să aibă un inel la capătul mânerului; și – mintea lui abia dacă izbuti să facă saltul – o pușcă – dar, de ce nu, de vreme ce era atât de bogat? [...] Căci se știe că oamenii sunt veșnic nemulțumiți și că după ce obțin un lucru își doresc altul. Și asta se spune ca o denigrare, când de fapt este vorba de unul dintre cele mai mari talente ale speciei umane, cel care a făcut-o superioară animalelor, care se mulțumesc cu ce au. [...]

De acum încolo, aveau să-i urmărească îndeaproape pe Kino și Juana, să vadă dacă bogățiile le vor suci și lor mințile, așa cum bogățiile suferă mințile tuturor oamenilor. [...]

— Lucrul ăsta aduce rău! O să ne distrugă, și vocea ei deveni ascuțită. Arunc-o, Kino! Hai s-o spargem între două pietre. Hai s-o aruncăm înapoi în mare. [...]

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

— Taci, spuse Kino. Să nu spui o vorbă. Dimineată vom vinde perla și atunci răul o să se risipească și o să rămână numai binele. Acum, taci, nevastă. [...]

Kino se mișcă încet, zăbătându-se ca un gândac strivit, și din gâtlee îi ieși un mormăit răgușit. Acum, într-o singură clipă Juana înțelese că viața de până acum se încheiase o dată pentru totdeauna. Omul mort pe mijlocul cărării și cuțitul lui Kino cu lama întunecată zăcând alături o făcură să înțeleagă asta. Tot timpul Juana încercase să mai salveze ceva din vechea tihnă, din vremurile de dinainte de perlă. Dar acum totul se duse și n-avea să se mai întoarcă niciodată. Și înțelegând asta, renunță imediat la trecut. Nu le mai rămânea altceva de făcut decât să-și salveze viața. [...]

Dintr-odată pe Kino îl cuprinse teama. Lumina îl înspăimânta. Își aminti de omul care zăcea mort în stuful de lângă cărare și atunci o prinse pe Juana de braț și-o trase în umbra unei case, departe de lumină, căci lumina însemna acum primejdie. Rămase în cumpănă pentru o clipă, apoi se furișă printre umbre, până când ajunse la casa lui Juan Tomás, fratele său [...]

Juan Tomás își îmbrățișă de două ori fratele, și-l sărută pe amândoi obraji.

— Mergi cu Dumnezeu, spuse el, și era ca și când cineva ar fi murit. Nu renunți la perlă?

— Perla asta a devenit sufletul meu, spuse Kino. Dacă renunț la ea îmi voi pierde sufletul. Rămâi cu Dumnezeu. [...]

— Când în cele din urmă o vom vinde, îmi voi cumpăra o pușcă, spuse el, și căută să-și vadă pușca în suprafața strălucitoare, dar nu văzu decât un trup întunecat și chircit care zăcea pe pământ, iar din gât îi curgeau picături strălucitoare de sânge.

Și atunci spuse repede:

— Ne vom căsători într-o biserică mare.

Și în perlă o văzu pe Juana, cu fața lovită, târându-se spre casă prin întunericul nopții.

— Fiul nostru trebuie să învețe să citească, spuse el cuprins de groază.

Și acolo, în perlă, se ivi chipul lui Coyotito, umflat și ars de febră din cauza medicamentului.

Și Kino-și băgă perla înapoi în haină, în timp ce muzica perlei îi suna lugubru în urechi și se împletea cu muzica răului. [...]

Iar când ajunseră la marginea apei se opriră și priviră lung întinderea Golfului. Apoi Kino lăsă jos pușca, se scotoci prin haine și luă în mână perla uriașă. Îi privi suprafața și văzu că era cenușie și găunoasă. Chipuri rele se zgâiau la el și-l priveau drept în ochi, și văzu lumina unui incendiu. Și pe suprafața perlei văzu ochii înnebuniți ai omului din bazin. Și pe suprafața perlei îl văzu pe Coyotito zăcând în grotă mică,

cu partea de sus a capului zdrobită de pușcă. Și perla era urâtă; era cenușie, ca o bubă rea. Și Kino auzi muzica perlei, falsă și nebunească. Mâna lui Kino tremură ușor și el se întoarse încet spre Juana întinzându-i ei perla. Ea stătea lângă el, ținând încă pe umăr povara-i moartă. Privi perla pentru o clipă, așa cum stătea în mâna lui, apoi se uită în ochii lui Kino și spuse încet:

— Nu, tu.

Iar Kino își dădu brațul pe spate și azvârli perla cu toată puterea sa."

1. Rezumă, în cinci-șapte enunțuri, firul narativ, identificând momentele-cheie.

2. Identifică două imagini sau expresii care sugerează fascinația exercitată de perlă asupra lui Kino.

3. De ce devine Kino „dușmanul tuturor”? Crezi că Lică Sămădăul din *Moara cu noroc* a devenit tot un „dușman” pentru Ghiță? Motivează.

4. Ce asemănări și deosebiri se pot stabili între traiectoria lui Kino și cea a lui Ghiță din *Moara cu noroc*? Identifică momentul în care cei doi protagoniști pierd posibilitatea de a se întoarce la viața anterioară.

5. Ce semnificație are faptul că, în textul lui Steinbeck, protagonistul supraviețuiește și renunță el însuși la perlă, în timp ce, la Slavici, Ghiță suferă un proces de degradare morală iremediabilă? Argumentează, raportându-te la ideea de restabilire tragică a ordinii morale.

6. Textul lui Steinbeck și cel al lui Slavici propun reprezentări ale omului aflat în fața tentației materiale. Dacă, pentru primul, „oamenii sunt veșnic nemulțumiți [...]” și asta se spune ca o denigrare, când de fapt este vorba de unul dintre cele mai mari talente ale speciei umane”, pentru Slavici, omul trebuie să fie „mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibeii tale te face fericit”.

a. Compară cele două perspective și ilustrează ce reprezintă pentru fiecare autor *dorința de a avea mai mult*.

b. Gândește-te la reprezentarea lumii în cele două texte: satul de pescari al lui Kino și hanul de la răscruce. Ce rol joacă spațiul în destinul personajelor? În ce măsură locul în care trăiesc le modelează alegerile? Identifică o asemănare și o deosebire între cele două universuri ficționale.

7. Scrie un text reflexiv, de 150-200 de cuvinte, cu titlul „Ce ne face oameni?”, pornind de la cele două opere studiate. Folosește cel puțin câte o referință din fiecare text.

Ion Creangă (1837-1889) se naște în familia Smarandei și a lui Ștefan a Petrei Ciubotariu. Universul satului natal, Humulești, va fi valorificat în scrierile sale. Parcursul său educațional (începând cu școala din sat, continuând apoi cu cea din Broșteni, cu cea de la Târgu-Neamț, cu școala catihetică din Fălticeni și culminând cu seminarul de la Socola) va constitui firul central al *Amintirilor din copilărie*, pe care le scrie începând din anul 1880. După o scurtă activitate ca diacon, la Biserica „Patruzeci de sfinți” din Iași, devine învățător la Școala primară nr. 1 din Iași și contribuie la scrierea a patru manuale școlare. Se împrietenește cu Mihai Eminescu, în 1875, și, datorită acestuia, frecventează cercul Junimea, condus de Titu Maiorescu. La îndemnul prietenului său, Mihai Eminescu, scrie cele mai importante opere ale sale, devenind unul dintre marii clasici.

9. Memorialistica

Instanțele narative

Prelectură

1. Amintește-ți trei momente din copilăria ta și prezintă-le, pe scurt, pe o coală albă. Poți să aduci de acasă fotografii din albumul familiei și să relatezi amintirile pe baza acestora.
2. După ce fiecare coleg își relatează amintirile, realizați o clasificare a acestora, care să includă diverse tipuri de amintiri: vesele, triste, despre membrii familiei, banale, ale situațiilor-limită. Discutați, pe baza acestora, ce fel de amintiri avem tendința să reținem din copilărie.

Lecturi succesive (I)

- Citește integral *Amintiri din copilărie*, de Ion Creangă, și rezolvă testele de lectură accesibile în varianta electronică a manualului.
- Parcurge secvențele și rezolvă cerințele următoare.

Amintiri din copilărie

de Ion Creangă

I

Stau câteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre pe când începusem și eu, drăgăliță-Doamne, a mă ridica băiețaș la casa părinților mei, în satul Humulești, din târg drept peste apa Neamțului [...].

Când auzeam noi de masă, tăbăram pe dânsa, ș-apoi, aține-te, gură! Vorba ceea: „De plăcintă râde gura, de vârzare¹, și mai tare”.

Ce să faci, că doar numai de două ori pe an este ajunul! Ba la un loc, mi-aduc aminte, ne-am grămadit așa de tare și am răsturnat masa omului, cu bucate cu tot, în mijlocul casei, de i-am dogorit obrazul părintelui de rușine. [...]

Și, când colo, doftorii satului, moș Vasile Țandură și altul, nu-mi aduc aminte, erau la noi acasă și prăjeau pe foc într-un ceaun mare niște hoștine² cu său³; și după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet și leuștean, mi-aduc aminte ca acum, au întins hoștinele ferbincioare pe o pânzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil [...].

II

Așa era mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cât mi-aduc aminte; și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m-au legănat când îi sugeam țâța cea dulce și mă alintam la sânul-i, gângurind și uitându-mă în ochi-i cu drag! [...]

Și câte nu ne venea în cap, și câte nu făceam cu vârf și îndesate, mi-aduc aminte de parcă acum mi se întâmplă.

Mai pasă de ține minte toate cele și acum așa, dacă te slujește capul, bade loane.

[...] așa-mi sfârâia inima-n mine de dragostea Măriucăi! Martur îmi este Dumnezeu! Și-mi aduc aminte că odată, noaptea, la o clacă de dezghiocat⁴ păpușoi, i-am scos Măriucăi un șoarec din sân, care era s-o bage în boale pe biata copilă, de n-aș fi fost eu acolo.

¹vârzare – plăcintă umplută cu varză, cu ceapă, mărar, știr etc.

²hoștină (boștină) – ceea ce rămâne din fagure după ce s-au scos mierea și ceara.

³său (seu) – grăsime animală obținută din țesuturile grase ale bovinelor, ovinelor și cabalinelor.

⁴dezghiocat – desfacerea știuleților de porumb dintre foile care îi acoperă.

Învăț

Instanțele narative: autor-narator-personaj

În cadrul unui text literar epic, instanțele narative sunt elemente structurale care mediază comunicarea dintre autorul real și cititor. În mod tradițional, se identifică mai multe tipuri de instanțe narative:

a. Autorul (concret/real): persoana care scrie opera. Este o instanță extratextuală.

b. Autorul abstract (implicat): o imagine a autorului care se desprinde din text, prin perspectiva asupra lumii, transmisă și prin manifestări la persoana I. Se adresează direct unui cititor proiectat. Exemplu: „mi-aduc aminte ca acum”; „Hai mai bine despre copilărie să povestim”.

c. Naratorul: vocea care relatează; o instanță ficțională, creată de autor. Acesta poate fi:

- **obiectiv**: este **omniscient** (știe totul despre personaje) și **heterodiegetic** (diferit de personaj). Este absent ca personaj, nu este implicat în acțiune, relatează la persoana a III-a, obiectiv, creând sentimentul că „știe” tot (de exemplu, gândurile personajelor, biografia acestora), că anticipează acțiunea și evoluția personajelor etc.;

- **subiectiv**: este **homodiegetic** (prezent ca personaj, ca martor sau ca observator în acțiune). Relatează la persoana I. În cadrul acestei tipologii, se distinge naratorul **autodiegetic**, când acesta este eroul poveștii sale, personajul principal, nu martor sau observator al acțiunii.

d. Personajul: entitatea care participă la acțiunile din lumea ficțională.

e. Cititorul ideal (naratorul): instanța căreia i se adresează naratorul; un cititor proiectat de autor, care, uneori, poate fi identificat prin adresări directe, precum „Dragă cititorule”.

Aplic

1. Cum este naratorul în *Amintiri din copilărie* – autodiegetic sau heterodiegetic? Argumentează, ilustrând răspunsul cu un exemplu relevant.

2. Citește cu atenție mărturiile lui G. Călinescu despre viața autorului Ion Creangă, din volumul *Viața și opera lui Ion Creangă*, aflate în partea stângă a tabelului. Apoi, compară-le cu fragmentele similare, despre personajul Nică, din dreapta tabelului. Identifică asemănările și deosebirile dintre ele. Explică-le.

Mărturii despre autorul Ion Creangă	Mărturii despre personajul Nică a lui Ștefan a Petrei
„După crâmpeliul de biografie, ar fi început să meargă la școală în vârstă de vreo 11 ani, deci prin 1848. Dar cum învățăturile încep înainte de holera de la 1848 și țin vreo doi ani, socotind bună ordinea întâmplărilor din <i>Amintiri</i> , atunci Creangă, ducându-se la școală de cu toamnă, a început învățarea de carte în 1846, mergând însă din iarnă și mai târziu, din 1847, având între opt și zece ani.”	„Și părintele Ioan de sub deal, Doamne, ce om vrednic și cu bunătate mai era! [...] ș-apoi, să fi văzut pe neobositul părinte cum umbla prin sat din casă în casă, împreună cu bădița Vasile a Illoaei, dascălul bisericii, un holteiu zdravăn, frumos și voinic, și sfătuia pe oameni să-și dea copiii la învățătură. Și unde nu s-au adunat o mulțime de băieți și fete la școală, între care eram și eu, un băiat prizărit, rușinos și fricos și de umbra mea. [...] Nu trece mult după asta, și-ntr-o zi, prin luna lui mai, aproape de Moși, îndeamnă păcatul pe bădița Vasile tântul, că mai bine nu i-oiu zice, să puie pe unul, Nic-a lui Costache, să mă procitească.”
„Ca să-l ferească de molipsire, părinții îl trimit la stână în dumbrava Agapiei, unde aveau oile. Holera – așa crede Creangă – îl prinde însă chiar acolo peste noapte. [...] Tratamentul are un efect negândit și a doua zi bolnavul se scoală teafăr și se duce la scăldat.”	„Însă peste noapte a și dat holera peste mine [...]. Și, când colo, doftorii satului, moș Vasile Țandură și altul, nu-mi aduc aminte, [...] după ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean, mi-aduc aminte ca acum, au întins hoștinele ferbincioare pe o pânzătură și m-au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil; și nu pot ști cât a fi trecut la mijloc până ce am adormit mort, și d-abia a doua zi pe la toacă m-am trezit, sănătos ca toți sănătoșii; Dumnezeu să odihnească pe moș Țandură și pe tovarășul său! Și, vorba ceea: «Lucrul rău nu piere cu una, cu două». Până-n seară, am și colindat mai tot satul, ba și pe la scăldat am tras o raită, cu prietenul meu Chiriac al lui Goian, un lăinic și un pierde-vară ca și mine.”

LIMBA ROMÂNĂ

Regionalismele sunt cuvinte specifice graiului dintr-o anumită zonă geografică a țării. Regionalismele se diferențiază de **cuvintele populare** (*bale, mațe, popă*), care sunt utilizate în toate zonele țării, dar nu sunt acceptate în limba literară.

Particularitățile regionale sunt generate de relații culturale și politice, stabilite între vorbitorii unei anumite zone cu popoarele vecine sau cu alte popoare cu care au intrat în contact. Așadar, ceea ce nu este admis în limba literară, dar are răspândire națională este limbă populară, iar tot ce nu se regăsește în limba populară, ci doar cu răspândire teritorială restrânsă constituie particularități regionale.

Clasificarea regionalismelor:

- **lexicale** (cuvinte diferite de forma literară):
păpușoi – porumb (Moldova),
curechi – varză (Transilvania),
barabule – cartofi (Moldova);
- **fonetice** (modificări de sunete față de limba literară): *io* în loc de *eu* (Transilvania), *pă* în loc de *pe* (Muntenia), *și* în loc de *și* (Moldova);
- **morfologice** (forme gramaticale specifice): *oi* în loc de *voi* (Moldova), *o fost* în loc de *a fost* (Transilvania);
- **sintactice** (construcții de propoziții specifice), *mi-i foame* în loc de *mi-e foame* (Moldova și Transilvania).

3. Transcrie următoarele elemente, prin care să dovedești prezența unui narator subiectiv, autodiegetic:

- pronume și verbe la persoana I;
- adjective și adverbe evaluative, interjecții, exclamații, verbe de opinie și de percepție;
- cuvinte care exprimă emoții, opinii, judecăți personale, ca dovadă a subiectivității discursului;
- deictice: cuvinte care indică timpul și spațiul în relație cu vorbitorul;
- cuvinte care arată presupuneri sau îndoieli despre gândurile și intențiile altor personaje;
- cuvinte referitoare la memoria proprie;
- elemente de limbaj familiar, ton confesiv.

4. Parcurge mărturia unui contemporan al lui Ion Creangă, George Panu. Identifică opiniile acestuia, ca receptor al scrierilor pe care Creangă le citește la cenaclu.

„Prin 1874-1875 vedem într-o seară că un nou venit se află la Junimea.

Noul venit era scurt, gros și gras, cu figura și părul cam castaniu blond, cu gâtul scurt apoplectic și cu figura congestionată, purtând cu stângăcie hainele.

Era Creangă. [...]

Când a venit Creangă la Junimea și și-a citit el singur poveștile, a fost o adevărată sărbătoare. Mi se pare că a început seria sa de povești cu *Soacra cu trei nurori*.

Toți au început atunci a-l ruga pe Creangă să aducă și altele și cât mai curând. [...]

În ce consistă valoarea poveștilor lui Creangă? Și cum reușește Creangă să fie povestitorul cel mai apropiat de limba poporului? Căci trebuie să admitem că, dacă este ceva fermecător în poveștile lui Creangă, este acel aer de țară, sunt acele expresii plastice, pentru noi cu totul dintr-o altă limbă, sunt acele apropouri naive, acel dialog de o sinceritate primitivă și acele cunoștințe foarte naive și reduse ale țăranului.”

(George Panu, *Amintiri de la Junimea din Iași*)

5. Imaginează-ți că ai fi participat la cenaclul Junimea când Ion Creangă ar fi citit un fragment din *Amintiri din copilărie*. Scrie o mărturie similară celei a lui George Panu.

6. Deși temele operei lui Creangă sunt copilăria, familia, școala, maturizarea, lumea satului tradițional – deci teme apropiate de orizontul de cunoaștere al unui adolescent –, care sunt elementele care pot îngreuna înțelegerea textului? Propune soluții pentru fiecare cauză formulată.

7. Identifică, în fragmentul citit, regionalisme lexicale, fonetice și morfologice. Notează pentru fiecare semnificația/forma literară, folosind un dicționar.

8. Limbajul regional este adesea valorificat în textele literare. Regionalismele devin mijloace artistice prin care:

- se creează efectul de autenticitate, de verosimilitate;
- se conturează, realist, o atmosferă specifică locului și timpului;
- se arată, prin limbaj, statutul social și trăsăturile de personalitate ale personajelor.

Selectează, din textul integral, câte două fragmente prin care să ilustrezi fiecare dintre rolurile de mai sus.

9. Precizează, pornind de la pasajele citite în secțiunea *Lecturi succesive*, când acestea se referă la fapte și când la emoții. Consideri că reamintirea este credibilă? Argumentează-ți punctul de vedere.

10. Realizează portretul unui cititor ideal (naratar), contemporan, al operei lui Ion Creangă. Descrie-i personalitatea, interesele și valorile care l-ar apropia de scrierile autorului.

11. Formulează trei argumente pentru a convinge un cititor contemporan cu tine să citească *Amintiri din copilărie*.

Învăț

Textele autobiografice. Memorialistica

Textele în care se suprapun instanțele autorului, naratorului și personajului sunt **texte autobiografice** și se înscriu în genul **memorialistic**.

Din categoria textelor memorialistice fac parte: **memoriile** (relatări ale unor evenimente istorice sau sociale, din perspectiva de participant sau de martor), **autobiografiile** (povestiri retrospective ale unui autor, în care accentul este pus pe istoria personalității sale), **romanele autobiografice** (texte ficționale, în care autorii își transpun propriile experiențe, prin tehnici literare specifice romanului), **jurnalele intime** (însemnări zilnice sau periodice, care surprind gânduri, trăiri, evenimente), **amintirile** (fragmente de biografie centrate, mai ales, pe vârste privity nostalgice), **jurnalele de călătorie** (relatarea impresiilor din călătorii), **corespondența** sau **scrisorile** (scrieri adresate unor destinatari despre aspecte din viața personală a unor personalități).

Bojdeuca lui Ion Creangă din Iași

Pactul cu istoria, pactul autobiografic și pactul ficțional

În memorii, este important un „**pact cu istoria**”, ce presupune respectarea adevărului obiectiv. În autobiografie, autoportret și jurnal intim, esențial este „**pactul autobiografic**”, adică angajamentul asumat de autor, prin care garantează că va spune cititorului adevărul despre viața sa.

Cu toate acestea, în memorii, sinceritatea poate fi trădată fie prin natura subiectivă a confesiunilor, fie prin distanța temporală dintre momentul trăirii evenimentelor și momentul relatării acestora. Natura ficțională a memoriilor există, însă ea nu presupune inventarea de evenimente sau de persoane, ci transformarea lor, prin imprimarea viziunii proprii asupra acestora.

Romanul autobiografic, pe de altă parte, deplasează accentul de pe ceea ce se povestește pe **cum** se povestește, adică prioritizează intenția estetică, arta povestirii, în detrimentul preciziei biografice.

Există romane autobiografice în care autorul își asumă pactul autobiografic, adică suprapunerea dintre autor, narator și personaj, dar, în altele, autorul maschează această identitate. Spre deosebire de autobiografie, unde pactul identității între cele trei instanțe este implicit, romanul autobiografic (sau **autoficțiunea**) are drept punct de plecare o persoană reală, autorul, dar care devine personaj, adică devine ficțional. Această convenție între autor și cititor (că, deși opera se bazează pe evenimente reale din viața autorului, ele sunt prelucrate artistic) reprezintă „**pactul ficțional**”.

Aplic

1. Notează cel puțin două motive pentru care textul aparține genului memorialistic și exemplifică-le.
2. Numește și exemplifică existența celor trei pacte, prin fragmente din *Amintiri din copilărie*:
 - a. pactul istoric: elemente care certifică veridicitatea, precum locuri, nume, evenimente;
 - b. pactul autobiografic: afirmații care confirmă identitatea autor-narator;
 - c. pactul ficțional: elemente adăugate pentru efectul narativ sau comic, precum exagerări, anecdote.
3. În text, se prezintă o imagine a copilăriei reale, folosind un ton nostalgic, de regret. Alege, din opțiunile de mai jos, o definiție a copilăriei, așa cum reiese din aceste fragmente, sau formulează alta și justifică-ți alegerea:
 - perioadă din viața umană, cu trăsături comune majorității copilăriilor, care o fac, așadar, universală;
 - stare de spirit, în care faptele reale sunt amplificate de sentimente de dor, nostalgie, regret;
 - șir de experiențe banale, trăite într-un sat oarecare;
 - atitudine față de viață care presupune detașare, umor, optimism.

Amintiri din copilărie.
 II. Nu știu altii cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stălpul hornului unde lega mama o sferă cu motorcii la capăt, de crăpau mâțele jucându-se cu ei, la prichicul vetricii cel humuit, de care mă țineam când începeam a merge copăcel, la cupiorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi băieții de-a Mijorca, și la altele jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăriei, parcă-mi saltă și acum înima de bucurie! Și, somnule, frumoasa

Prima pagină din manuscrisul *Amintiri din copilărie*

Spațiul și timpul

Prelectură

► Alcătuiește o axă temporală care să cuprindă momentele pe care le consideri cele mai importante în existența ta de până acum. Solicită părinților tăi/unui membru al familiei/unui cunoscut apropiat să realizeze aceeași axă a vieții tale. Compară momentele importante de pe cele două axe. Cum se explică asemănările și diferențele dintre ele?

Lecturi succesive (II)

II

Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stâlpul hornului unde lega mama o șfară cu motocei¹ la capăt, de crăpau mâțele jucându-se cu ei, la prichiciul² vetrei cel humuit, de care mă țineam când începusem a merge copăcel, la cuptorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi, băieții, de-a mijoarca³, și la alte jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie! Și, Doamne, frumos era pe atunci, căci și părinții, și frații și surorile îmi erau sănătoși, și casa ni era îndestulată, și copiii și copilele megieșilor⁴ erau de-a pururea în petrecere cu noi, și toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de parcă era toată lumea a mea!

Și eu eram vesel ca vremea cea bună și sturlubatic⁵ și copilăros ca vântul în tulburarea sa. [...]

Aurel Băeșu, *Casa din Humulești* (prima parte a secolului al XX-lea)

IV

[...] Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul, în care se oglindește cu mahnire Cetatea-Neamțului de atâtea veacuri! Dragi-mi erau tata și mama, frații și surorile, și băieții satului, tovarășii mei din copilărie, cu cari, în zile geroase de iarnă, mă desfătam pe gheață și la săniuș, iar vara, în zile frumoase de sărbători, cântând și chiuind, cutreieram dumbrăvile și luncile umbroase, prundul cu știoalnelor⁶, țarinile cu holdele, câmpul cu florile și mândrele dealuri, de după cari-mi zâmbeau zorile în zburdalnica vârstă a tinereței! [...]

¹**șfară cu motocei** – sfoară cu ciucuri legați, folosită ca jucărie pentru pisici.

²**prichici** – poliță îngustă deasupra cuptorului sau vetrei.

³**mijoarca** – joc similar cu de-a v-ați ascunselea.

⁴**megieș** – vecin.

⁵**sturlubatic (șturlubatic)** – neastâmpărat, nebunatic, zvăpăiat.

⁶**știoalună** – loc pentru scăldat.

Învăț

În textele literare, distingem un spațiu obiectiv, exterior, măsurabil, dar și un spațiu subiectiv, investit cu trăiri, cu emoții. De asemenea, există un spațiu real, identificat prin toponime, și un spațiu imaginat, fie neidentificabil pe hartă, fie transformat prin experiențele trăite de personaje.

Ca repere spațiale, mai întâlnim:

- **spații închise**, limitate (casa, o încăpere, satul/orașul etc.), asociate fie cu ideea de securitate, de protecție, fie cu cea de închidere, captivitate;
- **spații deschise** (grădina, parcul, pădurea etc.), care evidențiază nevoia de evadare, de aventură, dar și pericolul, pierderea identității.

În textul autodiegetic există, de regulă:

- **timpul narațiunii** (al spunerii poveștii, al discursului naratorului);
- **timpul narat** (evenimential, al istoriei, despre care se relatează).

Între acestea există distorsiuni, inegalități (de exemplu, timpul narat poate fi comprimat sau dilatat). Existența celor două tipuri de timp face ca firul narativ să nu fie nici liniar, cronologic, nici obiectiv.

Timpul narațiunii poate fi:

- a. exterior:** este cronologic, se realizează o suprapunere relativă între timpul povestirii și cel povestit;
- b. interior:** este subiectiv, necronologic, discontinuu, ordonat de memoria afectivă.

Aplic

1. Asociază corect localitățile din prima coloană cu rolul acestora și cu emoțiile lui Nică. Transcrie, pe caiet, aceste asocieri.

Localitatea	Rolul	Emoțiile asociate
Humulești	A doua plecare de acasă, împreună cu alți băieți din sat; școala dură, dar spațiu al prieteniei; exersarea libertății adolescente departe de casă	Deznădejde cauzată de plecarea definitivă, maturizarea, responsabilitatea
Broșteni	Spațiu necunoscut, îndepărtat; școală serioasă; spațiu al formării profesionale și al maturizării forțate	Libertate: petrecerile de noapte, neseriozitatea la școală
Târgu-Neamț	Locul natal; spațiu al jocului, al familiei, al contactului inițial cu lumea, al primelor experiențe de învățare	Liniște datorată prezenței bunicului și a vărului; supărare atunci când este tuns; umilință din cauza râiei; nesăbuița de a produce stricăciuni casei Irinucăi
Socola (Iași)	Primul loc în afara casei, a satului natal; responsabilitate parțială, însoțit de vărul Dumitru, în grija gazdei Irinuca; școala cu reguli: e tuns chilug	Bucurie, liniște, protecție, libertate, lipsa grijilor și a responsabilităților

2. Identifică, în operă, particularități realiste ale satului Humulești și grupează-le astfel: caracteristici ale populației satului; obiceiuri și tradiții; relații în interiorul comunității; viziunea sătenilor despre lume; relația cu divinitatea.

3. Dincolo de informațiile realiste, satul este perceput de Nică drept un spațiu mitic, care concentrează copilăria, familia, fericirea, identitatea. Identifică, în text, secvențe care să ilustreze fiecare dintre semnificațiile satului natal:

- spațiu al fericirii și al libertății;
- spațiu al siguranței și al familiei;
- spațiu tradițional și al armoniei cu natura;
- spațiu al identității, al formării;
- spațiu al dorului, al paradisului pierdut.

4. Referindu-se la plecare, Nică afirmă că aceasta este un surghiun (un exil, o plecare forțată): „Numai eu cu Zaharia, ghemuiți în căruța lui moș Luca, ne duceam surgun, dracului pomană, că mai bine n-oiu putea zice.” Ce emoții îi generează personajului această impresie?

5. Cu toate că este perceput ca un spațiu al răului, Socola are valențe pozitive pentru viitorul lui Nică: reprezintă șansa formării, e începutul unui drum care îi va face posibilă formarea bisericească și didactică. Imaginează-ți un dialog cu Nică, în care să-l convingi de însemnătatea acestei plecări.

6. Construiește bagajul simbolic al plecării lui Nică. Notează câte trei lucruri pe care le-ar lua din fiecare loc important al formării sale (de exemplu: din Humulești – amintiri, prieteni, jocuri etc.).

7. Având în vedere privirea nostalgică asupra copilăriei, naratorul construiește imaginea unui paradis afectiv. Este un spațiu al inocenței, în care răul nu este făcut intenționat. Alege elementele care contribuie la construirea unui spațiu paradiziac, apoi argumentează fiecare alegere:

- Humuleștiul devine paradis prin prezența familiei și a comunității protectoare.
- Satul este paradisul copilului deoarece simbolizează iubirea, siguranța și apartenența la grup.
- Geografia satului amintește de un paradis terestru: râul Ozana, dealurile, luncile, toate sugerează echilibru și frumusețe.
- Satul este un paradis al petrecerii și al vitalității, prin hore, șezători, clăci, muzică, veselie, sărbători, prin bucuria continuă de a trăi.
- Paradisul este, în esență, tot ceea ce s-a pierdut; tot ce rămâne în urmă este idealizat.

8. Timpul, în text, are, mai degrabă, valoare simbolică și subiectivă decât valoare istorică. Sunt prezente doar câteva repere temporale obiective, precum:

- „La 1852, în ziua când s-a sfințit paraclisul spitalului din Târgul-Neamțului și s-a deschis școala domnească de acolo”;
- „Și așa, aproape de Paști, ne-am răzlețit unii de alții, și la Socola a rămas să meargă cine-a vrea în toamna viitoare, anul 1855.”;
- „În toamna anului 1855, când veni vremea să plec la Socola, după stăruința mamei.”

Care este rolul acestor precizări exacte ale timpului?

9. Timpul din text pare a fi afectiv, nu cronologic, importantă fiind intensitatea trăirii momentelor de către Nică. Explică percepția despre timp, așa cum reiese din secvența: „și câte alte petreceri pline de veselie nu se făceau pe la noi, de-ți părea tot anul zi de sărbătoare! Vorba unei babe: «Să dea D-zeu tot anul să fie sărbători și numai o zi de lucru, și atunci să fie praznic și nuntă».”

10. *Arhetimpul*, așa cum îl definește Mircea Eliade, este un timp original, mitic, exemplar, situat în afara timpului istoric, care servește drept model pentru experiențele umane. Este repetabil, sacru, iar în acesta evenimentele capătă valoare universală, nu doar individuală. Selectează din roman două-trei secvențe care dovedesc caracterul universal al copilăriei, așa cum o ilustrează autorul.

Postlectură

1. Ce rol are locul natal în identitatea ta? Dar alte locuri aflate pe harta ta afectivă? Scrie o pagină de jurnal, de minimum 150 de cuvinte, în care să faci referire la acestea.

2. Realizează o comparație între *Amintiri din copilărie* și fragmentul autoreferențial de mai jos. Care sunt cuvintele care surprind distanța dintre timpul narării (în care se relatează) și timpul narat (despre care se relatează). Apar elemente afective în relație cu timpul? Care sunt acestea?

„Am șovăit atâta în fața acestui caiet, pentru că n-am izbutit să aflu încă ziua precisă când am întâlnit-o pe Maitreyi. În însemnările mele din acel an n-am găsit nimic. Numele ei apare acolo mult mai târziu, după ce am ieșit din sanatoriu și a trebuit să mă mut în casa inginerului Narendra Sen, în cartierul Bhowanipore. Dar aceasta s-a întâmplat în 1929, iar eu întâlnisem pe Maitreyi cu cel puțin zece luni mai înainte. Și dacă sufăr oarecum începând această povestire, e tocmai pentru că nu știu cum să evoc figura ei de-atunci și nu pot retrăi aievea mirarea mea, nesiguranța și turburarea celor dintâi întâlniri.”

(Mircea Eliade, *Maitreyi*)

Personajele. Bildungsromanul

Prelectură

1. Realizează un arbore genealogic al familiei tale, schematic sau creativ, în care să specifice, cu prenume și nume, anii vieții, ocupația și gradul de rudenie până la străbunici.

2. Alege trei colegi/colege de clasă, din oricare an de școală de până acum, care au avut un rol important în formarea ta, de la care ai avut de învățat sau pe care i-ai învățat ceva esențial etc. Scrie-le câte un scurt mesaj în care să le spui cum te-au influențat.

Lecturi succesive (III)

II

— Dumnezeu să te înzilească, Ionică, dragul mamei, și să-ți dea de toate darurile sale cele bogate dacă te-i purta cum vād că te porți de-o bucată de vreme încoace!

Atunci eu, pe loc am început a plânge, și bucuria mea n-a fost proastă. Și mai multă mustrare am simțit în cugetul meu decât oricând. Și de m-ar fi bătut mama cu toate gardurile și de m-ar fi izgonit de la casă ca pe un străin, tot n-aș fi rămas așa de umilit în fața ei, ca atunci când m-a luat cu binișorul! Și să nu credeți că nu mi-am ținut cuvântul de joi până mai de-apoi, pentru că așa am fost eu, răbdător și statornic la vorbă în felul meu. Și nu că mă laud, căci lauda-i față: prin somn nu ceream demânare, dacă mă sculam, nu mai așteptam să-mi deie alții; și când era de făcut ceva treabă, o cam răream de pe-acasă. Ș-apoi mai aveam și alte bunuri: când mă lua cineva cu răul, puțină treabă făcea cu mine; când mă lua cu bineșorul, nici atâta; iar când mă lăsa din capul meu, făceam câte-o drăguță de trebușoară ca aceea, de nici sfânta Nastasia, izbăvitoarea de otravă, nu era în stare a o desface cu tot meșteșugul ei. Povestea ceea: „Un nebun arunc-o piatră în baltă, și zece cumiți n-o pot scoate.”

În sfârșit, ce mai atâta vorbă pentru nimica toată? Ia, am fost și eu, în lumea asta, un boț cu ochi¹, o bucată de humă înșuflețită din Humulești, care nici frumos până la douăzeci de ani, nici cu minte până la treizeci și nici bogat până la patruzeci nu m-am făcut. Dar și sărac așa ca în anul acesta, ca în anul trecut și ca de când sunt, niciodată n-am fost!

¹boț cu ochi – copil mic.

Învăț

Bildungsroman (în limba germană, *bildung* înseamnă *formare*) este un termen introdus la începutul secolului al XVIII-lea, în Germania, pentru a desemna o operă literară care prezintă procesul de formare, de maturizare a personajului, într-un context social specific.

Exemple:

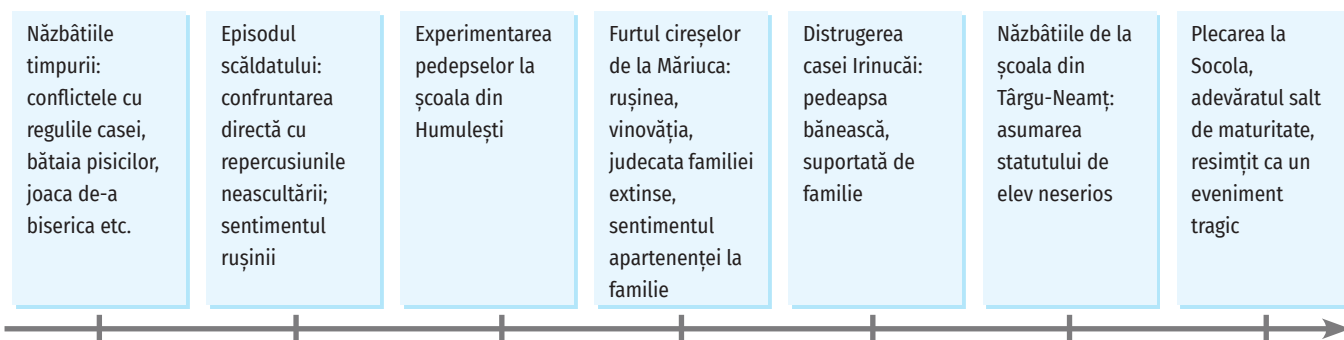
- *Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister*, de W. Goethe;
- *Jane Eyre*, de Charlotte Brontë;
- *Amintiri din copilărie* și *Povestea lui Harap-Alb*, de Ion Creangă;
- *Baltagul*, de M. Sadoveanu;
- *Enigma Otiliei*, de G. Călinescu.

Aplic

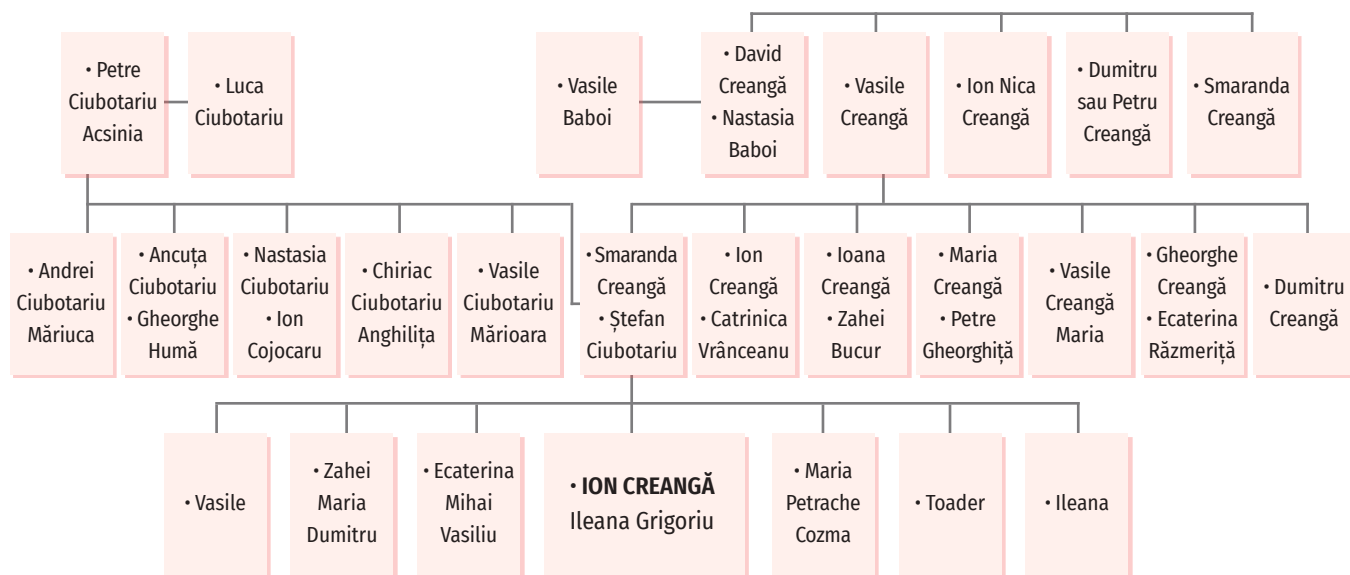
- Alege din lista de mai jos, pentru fiecare criteriu, tipul de personaj care i se potrivește lui Nică a lui Ștefan a Petrei:
 - după importanță: principal/secundar/episodic/figurant;
 - după complexitate: individual (bine conturat, cu trăsături proprii)/tipic (reprezintă o categorie)/colectiv (grup cu identitate proprie);
 - după evoluție: imobil (nu se schimbă)/mobil (evoluează);
 - după construcția psihologică: plat (dominat de o trăsătură de caracter)/rotund (complex, contradictoriu);
 - după raportarea la realitate: realist (verosimil, inspirat din viața reală)/fantastic, simbolic (aparține imaginarului);
 - după statutul moral: pozitiv/negativ.
- Prezintă, în 80-100 de cuvinte, statutul social al lui Nică, răspunzând la următoarele întrebări:
 - Cine este Nică? Ce vârstă are personajul?
 - Unde locuiește? Din ce fel de comunitate face parte?
 - Ce rol social mai are, în afară de a fi copil?
- Identifică statutul moral al personajului-narator, valorificând și exemplificând ideile de mai jos:
 - Nică este un personaj în formare, modelat de valorile transmise de familie, de școală și de comunitate.
 - Fiind copil, oscilează între bine și rău: face pozne, dar nu este rău intenționat.
 - Fiecare faptă rea a sa este sancționată fie de familie, fie de școală, fie de comunitate. Așadar, prin pedepse și prin autocontrolul bazat pe rușine, Nică parcurge drumul dinspre copilăria inocentă, lipsită de griji, spre adolescența care presupune plecarea de acasă și maturizarea.
- Explică rolul familiei, în special al mamei, în formarea statutului moral al fiului său.
- Ce valori morale tradiționale, ale comunității, interiorizează Nică? Argumentează, valorificând secvențe din text.
- Caracterizează-l pe Nică din punct de vedere psihologic, făcând referire la:
 - comportamentul pe care îl are față de părinți, colegii de școală, dascăli;
 - interese, pasiuni, preocupări, abilități.
- Portretul fizic al lui Nică este foarte schematic. Identifică trăsături fizice ale acestuia și explică de ce autorul nu insistă asupra lor.
- Având în vedere complexitatea personajului și transformarea prin care trece, de la momentul în care era lipsit de griji, în interiorul familiei, până la plecarea de acasă, acest text este un bildungsroman. Completează, pe caiet, axa de mai jos, adăugând dedesubt valorile morale pe care le dobândește Nică după fiecare experiență.

Bustul lui Ion Creangă de pe Aleea Clasicilor, Chișinău, Republica Moldova

9. Analizează fragmentul din arborele genealogic pe care îl regăsești mai jos. Identifică și transcrie, pe caiet, persoanele care devin personaje în text și rolul lor în raport cu Nică.

(adaptare după Teodor Tanco, *Lumea transilvană a lui Ion Creangă*)

10. Care este rolul familiei extinse (mătuși, unchi, veri, bunici etc.) în formarea lui Nică?

11. Care sunt valorile pe care copilul le învață, direct sau indirect, de la familie și comunitate? Asociază valorile cu secvențe relevante din text.

12. Școala, ca al doilea mediu de formare a protagonistului, este populată de două categorii de personaje: dascălii și colegii.

a. În caiet, realizează un tabel cu „dascăli buni” și „dascăli răi”, în care să îi clasifici, pe baza percepției lui Nică, pe părintele Ioan de sub deal, Vasile a Illoaei, dascălul bisericii, dascălul Iordache, popa Buligă, Isaia Teodorescu sau Popa Duhu, popa Oșlobanu. Asociază fiecăruia câte o faptă/opinie, ca exemplificare. Tu ai aceeași percepție ca personajul despre educatorii săi?

b. Identifică, în textul *Amintirilor...*, portretele colegilor de școală ai lui Nică: Davidică, Mirăuță din Grumăzești, Nică Oșlobanu, Trăsnea, Zaharia Gâtlan, Ioan Mogorogea. Transcrie, pe caiet, câte un citat relevant pentru fiecare dintre ei. Solicită unui instrument de inteligență artificială să genereze, pe baza acestor descrieri, câte un portret grafic. Analizează, alături de colegii tăi, imaginile generate de IA și decideți dacă sunt fidele descrierilor din text.

13. Smărăndița și crâșmărița cea frumoasă din Fălticeni sunt printre puținele portrete feminine din *Amintiri din copilărie*. Cum explici acest lucru? Ce rol au aceste personaje în formarea lui Nică? Ai în vedere și opinia lui G. Călinescu: „Creangă nu-și amintește cu înfrigurare, ca Eminescu, întâia

dragoste, nu povestește nicăieri solemnitatea întâiei sărutări, jurământul pe viață, credința în femeia predestinată. [...] Smărăndița nu-i displace, deși îl atrage mai mult ideea că prin ea ar putea să ajungă popă la Sf. Nicolai. [...] Femeia nu va fi pentru el icoană, cum nu e în genere pentru țăran.” (G. Călinescu, *Viața și opera lui Ion Creangă*).

14. Mama lui Nică, Smaranda, consideră că vine dintr-o familie bună. G. Călinescu ne spune că „Tată-său era vornic în sat, frații ei știau toți carte. Gheorghe, frate-său, umbla să ajungă popă, precum a și ajuns. Alt frate, Vasile, se însoară cu fata preotului din Borca. Putem crede că avea puțină pică și pe cumnatele ei. Măriuca își dăduse și ea pe Ion al ei la carte și umbla să-l facă popă.” (G. Călinescu, *Viața și opera lui Ion Creangă*).

Așadar, din toată familia, doar băieții lui David, bunicul lui Creangă, sunt dați la școală. Astfel stând lucrurile, Smaranda, spre deosebire de soțul ei, vrea să învețe la vârsta adultă. Nică spune că atunci „[...] când învățăm eu la școală, mama învăța cu mine acasă și citea acum la ceaslov, la psaltire și *Alexandria* mai bine decât mine, și se bucura grozav când vedea că mă trag la carte...”.

În roman, la școala din Humulești din tinda bisericii învăța și câteva fete, dintre care este nominalizată doar Smărăndița, fata popii. Aceasta va învăța să citească, să scrie și să socotească, dar nu va merge mai departe la școală.

Răspunde la întrebările de mai jos, ținând cont de diferențele de educație dintre cele două genuri.

a. La mijlocul secolului al XIX-lea, fetele și băieții aveau acces egal la educație? Puteau avea aceleași profesii?

- b. În ce măsură este școala (formală) o prioritate pentru fetele din Humulești în comparație cu băieții, având în vedere scena în care Smaranda Creangă insistă ca fiul ei să meargă la școală pentru a ajunge preot?
- c. Are mama lui Nică așteptări educaționale diferite de la el și de la surorile lui? Care sunt acestea, în funcție de fete și băieți?
- d. Ce fel de abilități sunt transmise fetelor pentru a deveni „fete de măritat” și cum contrastează acestea cu educația primită de băieți, pentru a deveni „oameni de nădejde” în societate?
- e. Este aceasta o atitudine singulară a Smarandei față de copiii ei sau întreg satul pune presiune socială („gura lumii”) asupra educației diferențiate, prețuind hărnicia fetelor și „învățătura” (educația) băieților?

Postlectură

► În mitologia greacă, Anteu, fiul Geei, zeita pământului, este un personaj care, ori de câte ori atinge pământul, capătă puteri de neînvins. Pseudo-Apollodorus, în *Bibliotheca*, un compendiu de mituri grecești și istorii, scrie, în secolul al II-lea d.H.: „El [Heracle] a mers prin Libia, care era condusă de fiul lui Poseidon, Anteu, care i-a forțat pe străini să se lupte și apoi i-a ucis. Când Heracle a fost forțat, l-a cuprins pe Anteu în brațe, l-a ridicat în aer, l-a slăbit și l-a ucis. Căci se întâmpla ca Anteu să fie mai puternic când avea picioarele pe pământ, motiv pentru care unii spuneau că era fiul Geei (Pământul).” Așadar, Heracle îl învinge doar ridicându-l de la sol.

- a. După ce ai citit integral *Amintiri din copilărie*, crezi că i se poate asocia lui Nică epitetul anteic? Care este pământul său natal? Cum se raportează Nică la acest loc când este copil?
- b. Caută, pe internet sau în surse critice, felul în care și-a aranjat Creangă bojdeuca din Țicău, mahala din Iași, unde va locui mult timp ca adult.
- c. Tu ai spații în care, atunci când ajungi, simți că ai forțe noi? Care sunt acestea? Discută cu colegii tăi și realizați o hartă comună a clasei, un spațiu anteic al comunității voastre.

Lorenzo Mattielli (sculptor),
Hercule luptându-se
cu Anteu (1727-1729)

Imaginea binelui și a răului. Umorel

Prelectură

► Citește cu atenție zicalile de mai jos.

- a. Asociază fiecare zicală cu semnificația sa, realizând corespondența dintre numerele din prima coloană și literele din a doua.

Zicală	Semnificația
1. „Decât codaș în oraș, Mai bine-n satul tău frunțuș.”	a. Oamenii trebuie să fie consecvenți cu deciziile lor. Implicarea presupune responsabilitate.
2. „Lucrul rău nu pierie cu una, cu două.”	b. Prudența te protejează de situații neplăcute.
3. „Dacă-i copil, să se joace; dacă-i cal, să tragă; și dacă-i popă, să citească...”	c. Este mai bine să fii printre cei buni într-un mediu mai puțin competitiv decât printre cei slabi într-un mediu competitiv. E importantă adaptarea la mediu.
4. „Pielea rea și răpănoasă ori o bate, ori o lasă.”	d. Succesul vine din acțiune, nu din pasivitate. Nu desconsidera șansa care ți s-a dat.
5. „Nu plătește bogatul, ci vinovatul.”	e. Răul nu dispare de la sine, fiind greu de îndepărtat.
6. „Nu ședea, că-ți șede norocul.”	f. Atitudinea blândă este mai eficientă decât agresivitatea.
7. „Poți opri vântul, apa și gurile oamenilor?”	g. Fiecare trebuie să facă ceea ce i-a prescris rolul social, altfel, abaterile duc la dezordine.
8. „Vorba dulce mult aduce.”	h. Răul trebuie corectat prin pedeapsă sau trebuie evitat/ abandonat.
9. „Dacă te-ai băgat în joc, trebuie să joci!”	i. Cine greșește plătește.
10. „Paza bună trece primejdia rea.”	j. Gura satului/Judecata colectivă nu poate fi controlată.

- b. Cum ar fi lumea în care s-ar respecta aceste zece principii populare? Prezintă-o, în cel puțin 50 de cuvinte.
- c. Care dintre principiile de mai sus le consideri importante și respectate în ziua de astăzi? Exemplifică-le pe cele alese.

Lecturi succesive (IV)

Și ne pomenim într-una din zile că părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung, și după ce-a întrebat pe dascăl care cum ne purtăm, a stat puțin pe gânduri, apoi a pus nume scaunului „Calul Bălan” și l-a lăsat în școală.

În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală, cu moș Fotea, cojocarul satului, care ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos, și părintele îi pune nume „Sfântul Nicolai”, după cum este și hramul bisericii din Humulești... Apoi poștește pe moș Fotea că, dacă i-or mai pica ceva curele bune, să mai facă așa, din când în când, câte unul, și ceva mai grosuț, dacă se poate... Bădița Vasile a zâmbit atunci, iară noi, școlarii, am rămas cu ochii holbați unii la alții. Și a pus părintele pravilă și a zis că în toată săptămâna să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascălul pe fiecare de tot ce-a învățat peste săptămână; și câte greșele va face să i le însemne cu cărbune pe ceva, iar la urma urmelor, de fiecare greșală să-i ardă școlarului câte un sfânt-Nicolai. Atunci copila părintelui, cum era sprintară și plină de incuri, a bufnit în râs. Păcatul ei, sărmana!

— Ia, poftim de încalecă pe Balan, jupâneasă! zise părintele, de tot posomorât, să facem pocinog sfântului Nicolai cel din cui.

Și cu toată stăruința lui Moș Fotea și a lui bădița Vasile, Smărăndița a mâncat papara, și pe urmă ședea cu mâinile la ochi și plângea ca o mireasă, de sărea cămeșa de pe dânsa. Noi, când am văzut asta, am rămas înlemniți. Iar părintele, ba azi, ba mâine, aducând pitaci și colaci din biserică, a împărțit la fiecare, de ne-a împlânzit, și treaba mergea strună; băieții schimbau tabla în toate zilele, și săptămăta procitanie.

Învăț

Filozofii și psihologii au încercat să definească umorul, iar concluziile lor sunt diferite. Astfel, la Henri Bergson (*Râsul*), umorul are un rol social, fiindcă râdem mai ales în grup, de chestiuni pe care, astfel, le reglăm. Practic, prin râs, societatea pedepsește ceea ce consideră neconform cu normalitatea. Umorul se bazează pe surpriză și pe alterarea logicii firești, și nu pe compasiune (de aceea, față de Nică simțim îngăduință: finalul nu e dezastruos, ci se reglează, uneori, pățaniile având chiar o morală.)

La nivel psihologic, Sigmund Freud (*Comicul și umorul*) explică umorul ca pe o eliberare de emoții și de tensiune prin râs. Acumulăm tensiune psihică, iar gluma o eliberează, râsul fiind forma explicită a acestei eliberări. În acest fel,

Gerard van Honthorst, *Muzician vesel cu vioara sub brațul stâng* (circa 1624)

râsul poate fi o formă de apărare (un fel de „haz de necaz”). Alte teorii presupun superioritatea celui care râde față de cine/ce îi provoacă râsul (conform lui Thomas Hobbes). Umorul este, așadar, o atitudine în raport cu o situație concretă.

Umorele reprezintă înclinația spre glume și ironii, ascunse sub o aparență de seriozitate.

Surse ale umorului

- situațiile neașteptate în care se află personajele, adesea ridice sau exagerate;
- trăsăturile prezentate caricatural, comparațiile hazlii, comice;
- limbajul având particularități regionale, presărat cu zicători, proverbe, comparații savuroase, expresii populare;
- ironia și autoironia, prin care se sugerează contrariului celor spuse, cu intenție de sancționare (de exemplu, în *Amintiri din copilărie*, Nică se amuză, de fapt, de sine însuși).

Aplic

1. Prin ce mijloace era menținută disciplina la școală? Cum reacționează elevii la aceste metode?

2. Care este efectul acordării de nume proprii instrumentelor folosite la pedepsirea elevilor? Alege dintre variantele de mai jos și argumentează-ți opțiunea:

- a. este un limbaj eufemistic (care înlocuiește un cuvânt sau o expresie neplăcută, dură, jignitoare), prin care se atenuează impresia durității pedepsei;
- b. stârnește râsul, mutând accentul de pe caracterul dur al pedepsei pe natura benefică, moralizatoare a pedepsei (asocierea cu sărbătoarea religioasă);
- c. atitudinea învățătorului face ca pedeapsa să devină acceptabilă, deoarece este asociată cu jocul, nu cu suferința.

3. Ce sentimente îți produce lectura fragmentului? Te-ai înfricoșat citind pasajul sau te-ai amuzat? De ce?

4. Deși bătaia nu este justificată în nicio situație, aceasta devine tolerabilă pentru că i se dă un alt sens, prin umor și nostalgie. Identifică, pentru fiecare dintre situațiile de mai jos, care atenuează efectul grav al pedepselor, câte o secvență pe care să o citezi sau să o parafrazezi:

- comicul de limbaj și de situație: eufemizarea ludică, diminutive, tonul adulților care nu este perceput ca agresiv;
- perspectiva nostalgică a adultului, care privește copilăria ca pe o etapă formativă, în care experiențele dificile sunt atenuate și reinterpretate cu detașare afectivă;
- norma socială: adeseori, aplicarea pedepselor este prezentată ca o regulă pedagogică și familială, acceptată în comunitate;
- intenția autorului de a pune accent pe năzbâtii, pe aventură, și nu pe traumă, care nu era percepută ca atare de către copii.

5. Cu toate că multe dintre faptele lui Nică, în familie, la școală, cu prietenii sunt considerate rele de adulții din lumea satului și contravin normelor sociale ale vremii, cititorul este înclinat să nu-l judece prea aspru. Alege, dintre opțiunile de mai jos, pe cele care justifică această atitudine tolerantă și susține-ți argumentat punctul de vedere:

- a. năzbâtiile lui sunt tipice copilăriei, sunt gesturi infantile, nu malițioase, făcute fără intenția de a face rău;
- b. gesturile sale reflectă, mai degrabă, curiozitatea de a cunoaște limitele lumii, regulile sociale, relația dintre cauză și efect;
- c. chiar dacă sunt niște fapte negative, naratorul adult adaugă asupra lor o perspectivă nostalgică, indulgentă, cu umor;
- d. umorul prin care sunt prezentate evenimentele atrage atitudinea îngăduitoare a cititorului;
- e. acțiunile lui Nică transmit lecții și valori morale.

6. Redactează un eseu argumentativ în care să-ți exprimi opinia despre afirmația lui Eugen Simion: „Este limpede, Creangă nu-i face un portret pozitiv copilului care a fost. Dar nici unul antipatic, negativ. Ține lucrurile la jumătate și, autocalomniindu-se cu grijă, prezintă în așa fel întâmplările, încât portretul lui Nică (alter ego-ul său, ego-ul ficțional!) iese până la urmă bine și este însoțit, totdeauna, de afecțiunea cititorului.” (Eugen Simion, *Moralistul Creangă*, în *Revista de istorie și teorie literară*, VI, nr. 1-4). Formulează două argumente și ilustrează-le cu secvențe relevante din textul lui Creangă.

7. Imaginează-ți că Nică ar fi contemporan cu tine. Relatează două fapte pe care le-ar face, în acord cu trăsăturile sale de caracter. Cum ar reacționa familia, colegii, comunitatea acum?

8. Identifică sursele comicului din următoarele fragmente și explică efectul asupra cititorului:

a. „[...] o iau la sănătoasa spre casă. Și când mă uit înapoi, doi hojmălăi¹ se și luaseră după mine; și unde nu încep a fugi de-mi scăpărau picioarele; [...] și, până să mă ajungă, eu, de frică, cine știe cum, am izbutit de m-am îngropat în țărână la rădăcina unui păpușoi. Și Nic-a lui Costache, dușmanul meu, și cu Toader a Catincăi, alt hojmălău, au trecut pe lângă mine vorbind cu mare ciudă; și se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m-au putut găbui².”

¹hojmălău – om voinic, înalt.

²a găbui – a prinde.

b. „[...] și-mi era mai mare mila de dânsa, dar și de pânțelele meu cel stocit de apă încă îmi era milă. Vorba ceea: «Milă-mi e de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este.» Și nemaiputând suferi foamea, încep a mărnaî ugilit¹ pintre gard: «Mămucăi, iacată-mă-s!» Ș-o dată și sar în ogradă, mă înfățișez dinaintea mamei, așa chipos cum eram, îi apuc mâna cu sila, o sărut [...].”

¹a mărnaî ugilit – a mormăi fără chef.

c. „Și eu fuga, și ea fuga, și eu fuga, și ea fuga, până ce dăm cânepa toată palancă la pământ; căci, să nu spun minciuni, erau vro zece-douăsprezece prăjini de cânepă, frumoasă și deasă cum îi peria, de care nu s-a ales nimica. Și după ce facem noi trebușoara asta, mătușa, nu știu cum, se încâlcește prin cânepă, ori se împiedică de ceva, și cade jos. Eu, atunci, iute mă răsucesc într-un picior, fac vro două sărituri mai potrivite, mă azvârl peste gard, de parcă nici nu l-am atins, și-mi pierd urma, ducându-mă acasă și fiind foarte cuminte în ziua aceea...”

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

1. Ascultă melodia *Micuț*, de pe albumul *Amintiri. Schițe pentru Amintiri după Creangă* al Adei Milea, în care cantautoarea parodiază (imită o operă literară, cu intenții satirice sau pentru a obține efecte comice) aceeași secvență. Melodia este disponibilă și pe site-ul: adamilea.bandcamp.com/track/micu.

Asociind cele două perspective, cea din roman și varianta parodică a Adei Milea, marchează elementele diferite și pe cele comune într-o diagramă Venn. Discută cu colegii efectul comicului și al ironiei asupra cititorului/ascultătorului, pornind de la diferențele specifice din diagramă.

2. Școala ilustrată de literatură este, în general, un spațiu al învățării, dar și al suferinței. În romanul *Jane Eyre* (1847), de Charlotte Brontë, protagonista, la 10 ani, ajunge la o școală de fete, Lowood, unde profesoarele sancționează elevele prin pedepse corporale. Citește fragmentul următor și scrie, într-un jurnal de lectură, impresiile pe care ți le-a creat scena. Pentru a surprinde ceea ce te-a impresionat, vei utiliza verbe sau termeni care să desemneze emoțiile.

„Continuam să aștept ca domnișoara Scatcherd să o laude pentru atenția ei, dar în schimb, ea strigă brusc:

— Ah, fată murdară și nesuferită, nu ți-ai curățat unghiile în dimineața asta.

Burns nu a răspuns nimic. M-am mirat că tace.

«De ce», m-am întrebat eu, «nu-i spune că n-a putut să-și curețe unghiile și nici să-și spele fața pentru că apa era înghețată?» Atenția mea fu atrasă de domnișoara Smith, care voia să țin un scul de ață. Pe când îl depăna, mi se adresa din când în când, întrebându-mă dacă am mai fost vreodată la școală, dacă știam să brodez, să cos, să împletesc etc. Până când îmi dădu voie să plec, n-am mai putut să urmăresc mișcările domnișoarei Scatcherd. Când m-am întors la locul meu, doamna aceea tocmai dăduse un ordin pe care nu l-am înțeles. Dar Burns a ieșit imediat din clasă și, intrând în odăița unde erau ținute cărțile, s-a întors într-o clipă ținând în mână un mănunchi de nuiele legate la un capăt. I-a întins acest instrument amenințător domnișoarei Scatcherd cu o reverență respectuoasă, iar apoi, liniștită și fără să i se fi spus nimic, și-a desfăcut șorțul, iar profesoara a lovit-o imediat și cu putere peste gât, de douăsprezece ori, cu mănunchiul de nuiele. Nicio lacrimă nu se ivi în ochii lui Burns. Și, în timp ce eu mă oprisem din cusut, pentru că degetele îmi tremurau la vederea acestui spectacol, sub un sentiment de furie nestăpânită și neputincioasă, nicio tresărire pe fața ei gânditoare nu-i schimbă expresia obișnuită.

— Încăpățânato, exclamă domnișoara Scatcherd, nimic nu-ți poate îndrepta obiceiurile neglijente! Du de aici nuielele!

Burns ascultă. O urmărit cu atenție, când ieși din cămaruță. Își puna la loc în buzunar batista și pe obrazul ei strălucea urma unei lacrimi.”

Evaluare. Ai parcurs textul integral al lui Creangă, unde Nică este pedepsit deseori, una dintre formele de pedeapsă fiind bătaia (Calul Bălan și sfânt-Nicolai; Nic-a lui Costache, dușmanul său, la școală; mătușa Mărioara, care l-a prins la furat de cireșe; mama, de mai multe ori; moșul din iarmaroc, care a dat drumul pupezei; Trăsnea, care avea mare ciudă pe el etc.). Niciodată nu pare că adultul Creangă a păstrat vreo supărare pentru acestea, iar cititorul chiar se amuză, alături de Nică, de ceea ce pățește.

Realizează un eseu argumentativ, de minimum 150 de cuvinte, în care să susții ideea că violența, inacceptabilă și ilegală în prezent, nu devine justificată în literatură, ci doar percepția cititorului asupra acesteia este influențată de strategii literare care însă nu o legitimează.

În realizarea eseului, vei avea în vedere următoarele repere:

- formularea unei opinii față de problematica pusă în discuție (12 puncte);
- enunțarea și dezvoltarea corespunzătoare a două argumente adecvate opiniei (2 x 12 puncte);
- susținerea argumentelor printr-un exemplu care valorifică textul lui Ion Creangă, precum și un exemplu din experiența personală sau culturală proprie (2 x 12 puncte);
- formularea unei concluzii pertinente (12 puncte);
- utilizarea corectă a conectorilor în argumentare (6 puncte);
- respectarea normelor limbii literare: norme de exprimare, de ortografie și de punctuație (9 puncte), așezarea în pagină (1 punct), lizibilitatea (2 puncte).

Se acordă 10 puncte din oficiu. Punctajul pentru redactare (respectarea normelor limbii literare) se acordă doar dacă eseul dezvoltă subiectul propus și dacă respectă limita minimă de cuvinte.

10. Comedia

Prelectură

► **Joc de rol: Pune-te în papucii altcuiva.** Imaginează-ți că într-un oraș urmează alegeri politice. Mai jos sunt prezentate câteva roluri sau „măști”. Șase voluntari extrag câte o „mască” și interpretează, timp de câte un minut, situația corespunzătoare rolului primit, în fața clasei. La finalul prezentărilor, „publicul”, adică restul colegilor, identifică rolurile, „votează” cine a câștigat alegerile și discută despre elementele care au stârnit râsul în timpul interpretărilor. Roluri:

- 😊 • **DEMAGOGUL:** candidat care promite orice, exagerând sentimentele pe care le are față de public și afișând un patriotism fals, ostentativ, cu intenția de a impresiona;
- 😞 • **SENILUL:** candidat care dă semne de senilitate, fiind incoerent, sărind de la o idee la alta, bălbâindu-se, repetând de mai multe ori același lucru;
- 😊 ⬆️ • **ȘEFUL:** candidat fără calități de lider, fără merite, cu falsă autoritate, care nu poate conduce nimic, speriat de trădări, naiv, cu ticuri verbale;
- 😞 ⭐ • **ALEGĂTORUL:** cetățean care nu înțelege rostul alegerilor, nu știe pe cine să voteze, este confuz, caută să fie îndrumat în decizia electorală;
- 👩 • **DAMA BINE:** o doamnă din înalta societate, cochetă, foarte sensibilă și afectată, conștientă de calitățile sale feminine, care manipulează și influențează oamenii din jur referitor la rezultatele votului;
- 💰 • **SLUGARNICUL:** funcționar simplu, oportunist, gata să facă orice compromis pentru a rămâne alături de câștigător.

Lecturi succesive (I)

► Citește integral *O scrisoare pierdută*, de I.L. Caragiale, și rezolvă testele de lectură accesibile în varianta electronică a manualului.

► Parcurge secvențele următoare și rezolvă cerințele.

O scrisoare pierdută

de I.L. Caragiale

Persoanele

ȘTEFAN TIPĂTESCU, prefectul județului

AGAMEMNON DANDANACHE, vechi luptător de la 48

ZAHARIA TRAHANACHE, președintele Comitetului permanent, Comitetului electoral, Comitetului școlar, Comițiului agricol și al altor comitete și comiții

TACHE FARFURIDI, avocat, membru al acestor comitete și comiții

IORDACHE BRÂNZOVENESCU, asemenea

NAE CAȚAVENCU, avocat, director-proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaților*, preșident-fundator al Societății enciclopedice-cooperative *Aurora economică română*

IONESCU, institutor, colaborator la acel ziar și membru al acestei societăți

POPESCU, asemenea

GHIȚĂ PRISTANDA, polițaiul orașului

UN CETĂȚEAN TURMENTAT

ZOE TRAHANACHE, soția celui de sus

UN FECIOR

ALEGĂTORI, CETĂȚENI, PUBLIC

În capitala unui județ de munte, în zilele noastre

Ion Luca Caragiale (1852-1912), unul din marii clasici, crește aproape de scenă, unchiul săi, Costache și Iorgu Caragiali, fiind actori și dramaturgi. Devine cel mai reprezentativ dramaturg român, operele sale majore fiind comedii *O noapte furtunoasă* (1879), *Conu Leonida față cu reacțiunea* (1880), *D'ale carnavalului* (1885), *O scrisoare pierdută* (1884) și drama *Năpasta* (1890). În proză, e cunoscut pentru volumul *Momente și schițe* și pentru nuvele ca *O făclie de Paște*, *În vreme de război*, *La hanul lui Mânjoală*. Spirit critic, a satirizat moravurile societății românești de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Susținut intens de Titu Maiorescu, a activat ca ziarist (a editat revista umoristică *Moftul român*), director de teatru (Teatrul Național din București, Teatrul Național din Craiova) și funcționar, proprietar de restaurant (berăria Bene Bibenti, restaurantul din Gara Ploiești, berăria Gambrinus). Dezamăgit de viața din țară, decide să se mute în Germania, în 1904.

Actul I

O anticameră bine mobilată. Ușă în fund cu două ferestre mari de laturi. La dreapta, în planul din fund, o ușă, la stânga, altă ușă, în planul din față. În stânga, planul întâi, canapea și un fotoliu.

Scena I

[...] PRISTANDA: Da' să vedeți ce s-a-ntâmpat... coane Fănică. Din vorbă-n vorbă, Cațavencu zice: „Mă prinț cu d-voastră că o să voteze cu noi cine cu gândul nu gândiți, unul pe care contează bampirul – și acolo, pardon, tot bampir vă zicea – pe care contează bampirul ca pe Dumnezeu... și când l-om avea pe ala, i-avem pe toți... la ascultați scrisoarea asta”... și scoate o scrisorică din portofel... „la ascultați...”

TIPĂTESCU (interesându-se de povestire): Ei!

PRISTANDA: M-am mai întors eu, dar închiseseră ferestrele și lăsaseră perdelele.

TIPĂTESCU: Cine să fie? Ce scrisoare? Nu pricep... Ghiță, eu trebuie să mă duc la dejun, să nu fac pe nenea Zaharia și pe Zoe să m-aștepte. Ei nu dejunează fără mine, și nenea Zaharia nu iese înainte de dejun. Și mai ales cum e Zoe nerăbdătoare...

PRISTANDA: Ce-mi ordonați, coane Fănică?

TIPĂTESCU: Să-mi afli ce scrisoare e aia și de cine e vorba. [...]

Scena IV

[...] TIPĂTESCU (luând răvășelul și citind): „Venerabilului d. Zaharia Trahanache, prezident al Comitetului permanent, al Comitetului școlar, al Comitetului electoral, al Comițiului agricol și al altor comitete și comiții... Loco. (scoate hârtia din plic) Venerabile domn, în interesul onoarei d-voastre de cetățean și de tată de familie, vă rugăm să treceți astăzi între orele 9 jum. și 10 a.m. pe la biuroul ziarului *Răcnetul Carpaților* și sediul Societății Enciclopedice-Cooperative *Aurora Economică Română* unde vi se va comunica un document de cea mai mare importanță pentru d-voastră... Al d-voastră devotat, Cațavencu, director-proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaților*, prezident fondator al Societății Enciclopedice-Cooperative *Aurora Economică Română*...” Ei? ce document?

TRAHANACHE: Ai puținică răbdare! Să vezi... M-am gândit: să nu mă duc... să mă duc... să nu mă duc... ia, numai de curiozitate, să mă duc, să văz ce moft mai e și ăsta. Mă îmbrac degrabă, Fănică, și mă duc.

TIPĂTESCU: La Cațavencu?

TRAHANACHE: Stăi, să vezi... la Cațavencu. Cum intru se scoală cu respect și mă poștește pe fotel. „Venerabile”-n sus, „venerabile”-n jos. „Îmi pare rău că ne-am răcit împreună, zice el, că eu totdeauna am ținut la d-ta ca la capul județului nostru...” și în sfârșit o sumă de delicatețuri... Eu serios, zic: „Stimabile, m-ai chemat să-mi arăți un document, arată documentul!” Zice: „Mi-e teamă, zice, că o să fie o lovitură

dureroasă pentru d-ta, și ar fi trebuit să te pregătesc mai dinainte, d-ta un bărbat așa de, și așa de...” și iar delicatețuri. Zic iar: „Stimabile, ai puținică răbdare, documentul”... El iar: „... că de, damele...” Să vezi unde vrea să m-aducă mișelul!... Biata Joițica! să nu cumva să-i spui, să nu care cumva să afle! cum e ea simțitoare!...

TIPĂTESCU: Ce! a cutezat? mizerabilul! (se ridică turburat.)

TRAHANACHE (oprindu-l): Stăi, să vezi! „...că de, damele, zice, nu înțeleg totdeauna meritele și calitățile morale ale bărbatului, și respectul carevasăzică, ce trebuie să-i poarte...” În sfârșit (Tipătescu fierbe) ce s-o mai lungesc degeaba! După ce-i pui piciorul în prag și-i zic: „la ascultă, stimabile, ai puținică răbdare: documentul!” Vede mișelul că n-are încotro, și-mi scoate o scrisorică... Ghici a cui și cătră cine?

TIPĂTESCU (de abia stăpânindu-și emoția): A cui? a cui, nene Zahario?

TRAHANACHE: Stăi să vezi. (răspicat și râzând) A ta cătră nevastă-mea, cătră Joițica! scrisoare de amor în toată regula... Ai? ce zici d-ta de asta?

TIPĂTESCU (turburat rău): Nu se poate, nu se poate!

TRAHANACHE: Am citit-o de zece ori poate: o știu pe din-afară! Ascultă: „Scumpa mea Zoe, venerabilul (adică eu) merge deseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri seara). Eu (adică tu) trebuie să stau acasă, pentru că aștept depeși de la București, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aștepta, prin urmare, și vino tu (adică nevastă-mea, Joițica), la cocoșelul tău (adică tu) care te adoră, ca totdeauna, și te sărută de o mie de ori, Fănică...” (privește lung pe Tipătescu, care e în culmea agitației)

TIPĂTESCU (primblându-se înfuriat): Nu se poate! O să-i rup oasele mizerabilului!... Nu se poate!

TRAHANACHE (placid): Firește că nu se poate; dar ți-ai fi închipuit așa mișelie... (cu candoare) Bine frate, înțeleg plastografie!, până unde se poate, dar până aci nu înțeleg... Ei, Fănică, să vezi imitație de scrisoare! să zici și tu că e a ta, dar să juri, nu altceva, să juri! (oprindu-se și privind la Tipătescu, care se primblă cu pumnii încheștați; cu mirare și ciudă) Uite-te la el cum se turbură! Lasă, omule, zi-i mișel și pace! Ce te aprinzi așa? Așa e lumea, n-ai ce-i face, n-avem s-o schimbăm noi. Cine-și poate închipui până unde poate merge mișelia omului!

TIPĂTESCU (același joc): Mizerabilul! [...]

Scena VII

[...] CETĂȚEANUL: Lăsați-mă să vedeți. Când am găsit-o, de curiozitate am deschis-o și m-am dus subț un felinar, s-o citesc. N-apucasem s-o isprăvesc bine... și haț! pe la spate, d. Cațavencu dă să mi-o ia.

TIPĂTESCU: Și (desperat) ți-a luat-o?

ZOE (același joc): Ți-a luat-o?

CETĂȚEANUL: Aș! Am băgat-o în buzunar. Zice d. Nae: „Așa? faci parte din Soțietatea noastră și primești scrisori de la prefectul, cetățene, bravo!” Zic: (sughite) „Aș! de la prefectul!” Zice: „I-am cunoscut slova... la arată-mi-o.” – „Doamne păzește!” Ba că dă-mi-o, ba că nu ți-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țuică... una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinste d. Nae... I-am băut... oo! I-am băut!

ZOE: Dar scrisoarea?

TIPĂTESCU: Scrisoarea (se repede la el strigând), unde e scrisoarea?

CETĂȚEANUL: Nu striga, (sughite) că ameteșc!... O am la mine scrisoarea. (amândoi îl ascultă și-l privesc cu îndoială și nerăbdare nervoasă.) Da.

ZOE și TIPĂTESCU: S-ar putea!

CETĂȚEANUL: Da... o am la mine. (căutându-se prin buzunare) Ehe! d. Nae zicea că-mi dă zece poli pe ea; zic: nu trebuie, onorabile, parale... slava Domnului... apropiat sunt (sughite), alegător... (sughite și se caută mereu.) Vorba e... eu (sughite), eu pentru cine votez? (se oprește din căutat și cu simplitate.) Am pierdut-o! (se mai caută, apoi cu hotărâre.) Am pierdut-o!

TIPĂTESCU: A!

ZOE: Ți-a furat-o Cațavencu! [...]

Actul II

Scena IX

[...] TIPĂTESCU (fierbând): Ce vrei?

CAȚAVENCU (asemenea): Vreau... mandatul de deputat, iată ce vreau: nimic altceva! nimic! nimic! (după o pauză, cu insinuare caldă și crescândă) Mi se cuvine!... Te rog!... Nu mă combate... Susține-mă... Alege-mă. Poimâine, în momentul când voi fi proclamat cu majoritatea cerută... în momentul acela vei avea scrisoarea (cu multă căldură)... pe onoarea mea!

TIPĂTESCU (aproape să izbucnească): Pe onoarea ta?... Și dacă nu pot să te aleg?

CAȚAVENCU: Poți!

TIPĂTESCU (pierzându-și cumpătul din ce în ce): Și dacă nu voi? – zi că nu voi să te aleg?

CAȚAVENCU (îndârjit): Trebuie să vrei. [...]

Actul III

Scena IV

[...] TRAHANACHE (după un moment de ezitare): Ei nu! Dacă ar fi numai una... aia cu scrisoarea ta către Joița, înțeleg; să zic: pentru politică – unde e în joc enteresul țării, ca oricare român, a încercat omul, ca să te forțeze adică, pentru că te știe că ții la onoarea Joițichii, ca prietin ce-mi ești, – a făcut plastografie...

TIPĂTESCU: Se-nțelege! [...]

Actul IV

Scena III

[...] DANDANACHE: Ei, uite așa, cu meritele mele, conia, vezi! era cât p-ați, dar stii, cât p-ați... întreabă-mă, neicursorule, să-ți spui: nu vrea Comitetul țentral si pațe; zițea că nu sunt marcant. Auzi, eu să nu fiu marcant... Am avut noroc, mare noroc am avut. Să vedeți. Într-o seară... ținevas – nu spui ține... persoană însemnată... da becher² – vine si zoacă la mine cărti... si când pleacă își uită pardesiul la mine... A doua zi, voi să-l îmbrac... gândeam că-i al meu... văz că nu-i al meu; îl caut prin buzunare si dau... peste țe te gândești?

TIPĂTESCU: Peste?

DANDANACHE (râzând): Peste o scrisorică.

AMÂNDOI: O scrisorică.

DANDANACHE: De amor...

AMÂNDOI (mișcați): O scrisorică de amor?

DANDANACHE: O scrisorică de amor cătră becherul meu, de la nevasta unui prietin, – nu spui ține... persoană însemnată.

ZOE: Ei și?

TIPĂTESCU: Ei?

DANDANACHE: Ei, țe să-ți mai spui, puicursorule? Adu o birze, mă, băiete, degrobă... Mă sui în birze si mă duc la persoana, la becherul, – nu spui ține – e persoană însemnată –: Găsește-mi, mă-nțeledzi, un coledzi, ori dau scrisoarea la Răsboiul... De colea până colea... gâri-mâr... a trebuit, conia mea, să țedeze, si tranc! depesa aiți, neicursorule... [...]

TIPĂTESCU: Ce s-a făcut?

DANDANACHE: O am pusă acasă la păstrare... dar stii, la loc sigur...

ZOE: Nu i-ai înapoiat-o persoanei?

DANDANACHE (cu mirare): Cum s-o înapoiez?

TIPĂTESCU: Iată te-alegi, el și-a ținut cuvântul...

ZOE: Trebuie să i-o dai înapoi...

DANDANACHE: Cum se poate, conia mea, s-o dau înapoi? S-ar putea să fac așa prostie? Mai trebuie s-aldata... La un caz iar... pac! la Răsboiul. (coboară.) [...]

¹plastografie – falsificare a unui document sau a semnăturii.

²becher – holtei, necăsătorit.

Petrică Gheorghiu, în rolul lui Zaharia Trahanache, și Victor Rebengiuc, în rolul lui Ștefan Tipătescu (aceasta și următoarele: capturi la dramatizarea după *O scrisoare pierdută*, în regia lui Liviu Ciulei din 1982)

Aplic

► Formați cinci grupe și rezolvați simultan câte o sarcină din lista de mai jos. Prezentați-le în fața clasei și luați notițe cu cele mai importante aspecte discutate:

Grupa 1. Harta personajelor

Folosind ca sursă lista *persoanelor* și acțiunile petrecute în text, realizați o hartă a personajelor. Reprezentați, pe hartă, identitatea fiecăruia și trasați săgeți pe care să scrieți relațiile dintre ele (de exemplu: între Zoe și Zaharia – soție a „prezidentului”; între Zoe și Tipătescu – amantă; între Zoe și Cațavencu – susținătoarea lui, când are scrisoarea etc.).

Grupa 2. Spațiul și timpul

Creați un poster/afiș cu patru cadrane. În fiecare dintre acestea, realizați descrierea fidelă a decorului din fiecare act. Adăugați durata precisă/estimată a acțiunii din fiecare act și timpul de desfășurare a întregii acțiuni.

Grupa 3. Traseul scrisorii

Reconstituiți traseul scrisorii pierdute de Zoe. Fixați, pe o hartă, momentele-cheie: cum ajunge scrisoarea la fiecare dintre cei care o dețin, cum influențează posesia scrisorii șansele politice.

Grupa 4: Acțiunea dramatică

Construiți un grafic în care să prezentați, pe scurt, principalele momente ale acțiunii. Folosiți, pentru fiecare, și câte un simbol/desen.

Grupa 5: Conflictete

Reprezentați, sub forma a două triunghiuri, conflictul politic (dintre cei trei candidați), precum și conflictul amoros (soț-soție-amant). În interiorul fiecărui triunghi, scrieți, pe scurt, evoluția situației, iar pe laturi, indicați relațiile dintre protagoniști.

Învăț

Genul dramatic cuprinde totalitatea textelor scrise cu scopul punerii în scenă. Textul dramatic are caracter ficțional, neavând un narator. Cuprinde atât replicile personajelor (organizate sub formă de dialog), cât și notațiile scenice ale autorului. Are o structură specifică. Cu toate acestea, nu toate textele dramatice respectă întocmai aceste repere definitorii.

Din punct de vedere formal, textul dramatic este compus, în general, din acte, scene, tablouri și replici.

- **Actul** este diviziunea principală a unui text dramatic, reprezentând o etapă a acțiunii desfășurate într-un anumit decor.
- **Scena** este o subdiviziune a acțiunii unui act, marcată prin intrarea sau ieșirea unui personaj.

• **Tabloul** este o subdiviziune a unui act, marcată prin schimbarea de decor, de timp sau de atmosferă.

• **Replicile** reprezintă intervențiile personajelor în dialog, care fac să evolueze acțiunea.

Didascaliile sau **indicațiile scenice** sunt cuvinte, sintagme sau enunțuri notate între paranteze sau cu italice, ca precizări directe ale autorului. Sunt **externe** (titlu, lista personajelor, date despre spațiu, decor, numele personajelor) și **interne** (intonația, mimica, tăcerea).

Rolul didascaliilor:

- precizează decorul și cadrul acțiunii: indică locul și timpul desfășurării acțiunii, elementele de decor, atmosfera scenică;
- caracterizează personajele: oferă informații despre aspectul fizic, comportament, stare sufletească sau statut social;
- indică modul de rostire a replicilor: arată tonul, intensitatea, emoția cu care trebuie interpretate replicile;
- sugerează mișcarea scenică: arată intrările și ieșirile personajelor, gesturile, pozițiile sau acțiunile acestora pe scenă;
- contribuie la înțelegerea conflictului și a atmosferei: completează sensul replicilor și accentuează tensiunea dramatică ori comicul.

Aplic

1. În mod tradițional, fiecare act al unei piese de teatru prezintă un decor diferit. Explică de ce primele două acte se petrec în același salon al casei lui Tipătescu.
2. Precizează rolul așezării în trepte a decorului din actul al III-lea: cel mai sus, central, sunt masa și „jețul” (jilțul, tronul) „prezidentului”, tribuna candidaților este mai jos, iar publicul este la nivelul inferior.
3. Ce anticipează lumina difuză, semnalată în indicațiile scenice, și rumoarea publicului de la începutul actului al III-lea?
4. Explică de ce finalul confruntării politice are loc tocmai în grădina lui Trahanache și nu într-un spațiu oficial.
5. Pe caiet, transcrie, din fiecare act, câte o didascalie pentru fiecare dintre rolurile din tabelul de mai jos.

Indică locul și timpul acțiunii	
Trăsături fizice/morale	
Emoții, stări, sentimente	
Mișcare scenică	
Accentuează sensul/comicul	

Lecturi succesive (II)

FARFURIDI (*emoționat și asudând*): Atunci, iată ce zic eu, și împreună cu mine (*începe să se înece*) trebuie să zică asemenea toți aceia care nu vor să cază la extremitate (*se îneacă mereu*), adică vreau să zic, da, ca să fie moderați... adică nu exagerațiuni!... Într-o chestiune politică... și care, de la care atârnă viitorul, prezentul și trecutul țării... să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte... (*se încurcă, asudă și înghite*) încât vine aci ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii ațintiți asupra noastră, dacă mă pot pronunța astfel, care lovesc soțietatea, adică fiindcă din cauza zguduiriilor... și... ideii subversive... (*asudă și se rătăcește din ce în ce*) și mă-nțelegi, mai în sfârșit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într-o privință, poporul, națiunea, România... (*cu tărie*) țara în sfârșit... cu bun-simț, pentru ca Europa cu un moment mai înainte să vie și să recunoască, de la care putem zice depandă... (*se încurcă și asudă mai tare*) precum, – dați-mi voie –... (*se șterge*) precum la 21, dați-mi voie (*se șterge*), la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea și la 84 și 94, și ețetere, întrucât ne privește... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de gînte latine însă! (*Foarte asudat, se șterge, bea, iar se șterge și suflă foarte greu. Trahanache a urmărit cu mâna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo și aplauze în fund, conduse de Brânzovenescu; răsete și sâsăituri în grupul lui Cațavencu. Clopoțelul lui Trahanache de abia se mai aude. După ce s-a mai oprit zgometul, cu multă aprindere:*) Dați-mi voie! Termin îndată! mai am două vorbe de zis. (*Zgometul tace.*) Iată dar opinia mea. (*În supremă luptă cu oboseala care-l biruie:*) Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale... Din această dilemă nu puteți ieși... Am zis!

(*Aplauze în fund, sâsăituri în față. Farfuridi coboară zdrobit, ștergându-se de sudoare, și merge în fund.*)

Brânzovenescu și alți alegători îl întâmpină și-i strâng mâna. Rumoare. Mai mulți din auditoriu se scoală și strică rândurile. Cațavencu suie de la dreapta în mijloc, unde vorbește încet cu grupul său gesticulând viu. [...]

Dem Rădulescu, în rolul lui Tache Farfuridi (în mijloc)

Octavian Cotesu, în rolul lui Nae Cațavencu (în prim-plan)

CAȚAVENCU (*ia poză, trece cu importanță printre mulțime și suie la tribună; își pune pălăria la o parte, gustă din paharul cu apă, scoate un vraf de hârtii și gazete și le așază pe tribună, apoi își trage batista și-și șterge cu eleganță avocațească fruntea. Este emoționat, tușește și luptă ostentativ cu emoția care pare a-l birui. Tăcere completă. Cu glasul tremurat:* Domnilor!... Onorabili concetățeni!... Fraților!... (*Plânsul îl îneacă.*) Iertați-mă, fraților, dacă sunt mișcat, dacă emoțiunea mă apucă așa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune și eu... (*Plânsul îl îneacă mai tare.*) Ca orice român, ca orice fiu al țării sale... în aceste momente solemne... (*de abia se mai stăpânește*) mă gândesc... la țărișoara mea... (*plânsul l-a biruit de tot*) la România... (*plânge; aplauze în grup*) la fericirea ei!... (*același joc de amândouă părțile*) la progresul ei!... (*asemenea crescendo*) la viitorul ei! (*Plâns cu hohot. Aplauze zguduitoare.*)

IONESCU, POPESCU, TOȚI (*foarte mișcați*): Bravo!

CAȚAVENCU (*ștergându-se repede la ochi și remițându-se d-odată; cu tonul brusc, vioi și lătrător*): Fraților, mi s-a făcut o imputare și sunt mândru de aceasta!... O primesc! Mă onorez a zice că o merit!... (*Foarte volubil:*) Mi s-a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultraprogresist... că sunt liber-schimbist... că voi progresul cu orice preț. (*Scurt și foarte rețezat:*) Da, da, da, de trei ori da! (*Aruncă roată priviri scânteietoare în adunare. Aplauze prelungite.*)

CAȚAVENCU: Da! (*Cu putere din ce în ce crescândă:*) Voi progresul și nimic alt decât progresul: pe calea politică... (*Îngrașă vorbele.*)

POPESCU: Bravo!

CAȚAVENCU: Socială...

IONESCU: Bravo!

CAȚAVENCU: Economică...

POPESCU: Bravo!

CAȚAVENCU: Administrativă...

IONESCU: Bravo!

CAȚAVENCU: Și... și...

IONESCU, POPESCU, GRUPUL: Bravo! bravo!

Comedia este un text dramatic care provoacă râsul prin surprinderea moravurilor unor tipuri umane aflate în situații comice sau neașteptate. Scopul acesteia este să înveselească publicul. Comedia prezintă personaje obișnuite, diverse, cu defecte morale, iar finalul este fericit.

Comicul este o categorie estetică ce vizează situații și personaje care stârnesc râsul. Prin comic, sunt sancționate defecte umane, apelându-se la reacții morale: amuzament, compasiune, ironie, batjocură, dispreț.

Tipurile de comic sunt:

- **de situație:** rezultat din împrejurările în care personajele acționează;
- **de limbaj:** reieșind din defectele de pronunție, de accent, de utilizare incorectă a limbii române;
- **de caracter:** generat de defectele personajelor, de neconcordanța dintre aparență și esență, dintre ceea ce vor să pară personajele și ceea ce sunt în realitate;
- **de nume:** produs prin alegerea unui nume care sugerează o trăsătură dominantă;
- **de moravuri:** satirizează defectele societății, obiceiurile viciate, mentalitățile rigide și moravurile unei epoci;
- **de intenție:** atitudinea ascunsă a autorului față de propriile personaje și situații.

Din punctul de vedere al conținutului, comedia este evidențiată prin:

- un **conflict principal**, ascuns într-o situație comică: ciocnirea intereselor și sentimentelor personajelor;
- conflicte secundare**, identificate în discuția dintre personaje, în atitudinea personajelor;
- spațiul și timpul**, care sunt limitate în textul dramatic; sunt prezente în didascalii ample de la începutul fiecărui act, dar pot fi sugerate și prin elemente de decor, prin vestimentația personajelor;
- personajele** sunt, de obicei, construite **indirect** și întru-chipează o tipologie umană, care pornește de la defecte umane ce devin emblematice pentru o categorie socială.

Modalitatea de comunicare este **dialogul dramatic**, care dezvoltă evenimentele, definește relațiile dintre personaje, scoate în evidență conflicte. Uneori, se apelează la **monologul dramatic**, o amplă intervenție a unui personaj, bazată pe procedeul interogației/exclamației retorice.

1. Identifică situația de comunicare din fragmentul citit anterior, răspunzând la întrebările de mai jos:

- Cine vorbește?
- În ce context?
- Cui i se adresează?
- Cu ce scop?

2. Rezumă, în câte 30-50 de cuvinte, fiecare discurs.

3. Publicul reacționează foarte entuziasmat la discursul lui Nae Cațavencu: cu aplauze, rumoare, râsete, şușoteli, intervenții. Această reacție e cauzată de conținutul de idei al discursului, de strategiile de persuasiune ale oratorului sau de capacitatea de manipulare a lui Nae Cațavencu? Justifică-ți răspunsul.

4. Prin comparație cu discursul lui Cațavencu, cel al lui Farfuridi pare confuz și incoerent. Identifică trei secvențe prin care să ilustrezi acest aspect.

5. Cațavencu se definește ca „ultraprogresist”, „liber-schimbist” care vrea „progresul”, în timp ce Farfuridi afirmă că „ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica”. Pe ce se bazează opoziția dintre aceste două personaje politice?

6. Discursurile celor doi au particularități ale limbajului oral. Identifică secvențele relevante pentru fiecare dintre elementele de mai jos:

- limbaj verbal → repetiții, exclamații, interogații, formule de adresare;
- limbaj nonverbal → gesturi, mimică, postură, deplasare;
- limbaj paraverbal → intonație, ton, ritm, pauze.

7. Explică modul în care elementele nonverbale și cele paraverbale completează conținutul transmis prin ideile exprimate direct.

8. În lecția despre dialogul formal și cel informal, de la paginile 148-151, ai învățat despre strategii de negociere și de cooperare: ascultarea activă, clarificarea, reformularea, concesiia. Cei doi politicieni nu par a le folosi. Care este efectul acestui fapt?

9. Ce apelative folosesc cei doi politicieni pentru a se adresa publicului? Ce efect produce acest mod de adresare?

10. Identifică problemele de dicție din fragmente: bâlbe, exprimări greoaie, repetiții. Cum afectează acestea claritatea mesajelor?

11. Strategiile de negociere folosite de cei doi politicieni sunt diferite:

- Cațavencu se bazează pe imaginea de sine, pe emoție, pe sloganuri, pe ritm și energie crescută gradual, pe construirea unei relații de falsă solidaritate cu publicul;
- Farfuridi mizează pe modestie, pe autoritatea externă (Europa, „să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine”), pe limbajul solemn, pe ambiguitate.

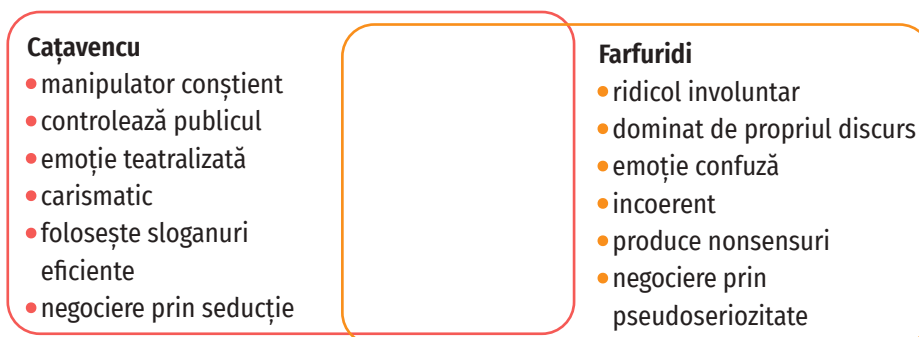
Identifică și explică ce defecte morale ilustrează cele două discursuri.

12. Selectează, din fragmentul citit, elemente care sugerează caracterul oficial al discursurilor. Apoi, dă exemplu de câte un moment din fiecare discurs în care limbajul devine nepotrivit sau ridicol.

13. Completează o „fișă de evaluare” a discursurilor celor doi, făcând referire la criteriile de mai jos, punctate pe o scară de la 1 (minimum), la 5 (maximum):

- claritatea ideilor;
- organizarea discursului;
- repetiții eficiente;
- elemente nonverbale și paraverbale;
- impact asupra publicului.

14. Completează diagrama de mai jos, pe caiet, adăugând elementele comune celor două personaje:

15. Asociază fiecare dintre situațiile comice din partea stângă cu sursa comicului din coloana din dreapta.

A. pierderea scrisorii

B. șantajul

C. schimbarea susținerii
candidatului

D. împăcarea adversarilor

E. intervențiile
cetățeanului turmentat

1. răsturnare neașteptată
de situație

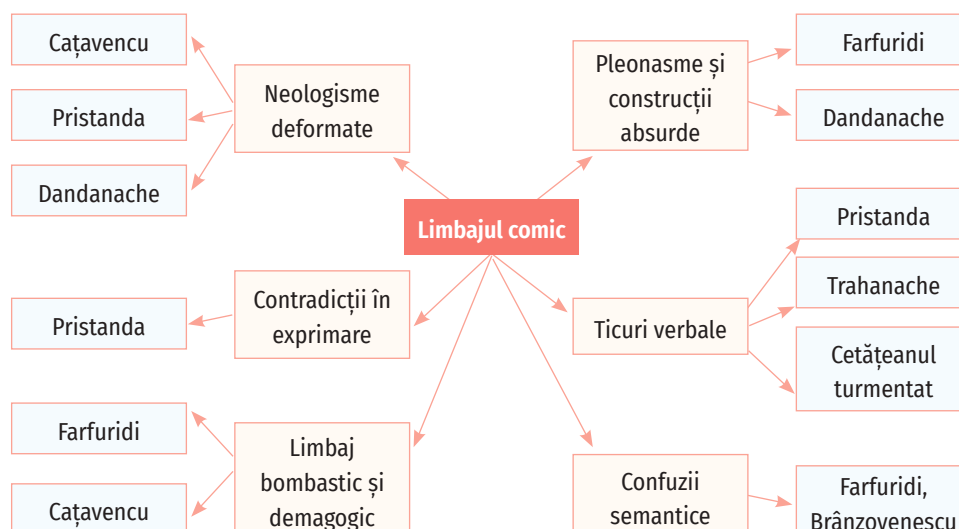
2. absurdul politic

3. confuzie

4. complicație

5. imoralitate

16. Limbajul este o sursă importantă a comicului. Personajele din comedia lui Caragiale fac multiple greșeli care contribuie la caracterizarea lor indirectă. Erorile dovedesc incultura, demagogia, superficialitatea. Completează o hartă mentală care cuprinde următoarele greșeli de limbaj. Adaugă câte un exemplu din text pentru fiecare.

JOC

Pregătește și susține în fața clasei un scurt discurs (de cel mult două minute), inspirat din stilul lui Farfuridi sau al lui Cațavencu, pe o temă actuală (educația, regulile din școală, rețelele sociale, viitorul orașului, inteligența artificială etc.). Discursul trebuie să includă greșeli de exprimare (neologisme deformate, pleonasmе, construcții fără sens, exprimări contradictorii, ticuri verbale, exagerări etc.). Ceilalți colegi vor completa o fișă de evaluare, unde vor consemna greșelile identificate și vor oferi sugestii pentru ca discursul să fie clar și coerent.

Fiecare elev va rescrie discursul inițial, pe baza feedbackului primit, și îl va prezenta în fața clasei în noua variantă.

La final, discutați, la nivelul clasei, despre importanța exprimării clare și coerente într-un discurs.

LIMBA ROMÂNĂ

Normele au un **caracter istoric**, fiind rezultatul a numeroase experiențe lingvistice succesive; ele țin cont de evoluția socială și culturală a comunității de vorbitori. Prin urmare, fiecare epocă istorică și culturală a cunoscut aspecte specifice ale limbii literare.

Câteva momente importante din acest punct de vedere sunt: în secolul al XVI-lea, începutul scrisului în limba română, apariția tiparului, trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin; în veacul al XIX-lea, unificarea limbii, odată cu Școala Ardeleană, apariția capodoperelor literare, semnate de marii clasici (M. Eminescu, I. Creangă, I.L. Caragiale, I. Slavici). În perioada contemporană, schimbările economice, sociale și culturale, care țin de deschiderea României către Uniunea Europeană și de procesul globalizării, au facilitat intrarea masivă în limbă a unor termeni și structuri, în special din limba engleză.

17. Rescrie corect secvențele de mai jos, ținând cont de normele limbii literare.

- „o soțietate fără prințipuri, va să zică că nu le are” (tautologie = repetarea inutilă a aceleiași idei; cacofonie = asociere neplăcută de sunete);
- „momental”, „capitaliști”, „niflist”, „famelie”, „renumeratie”, „andrisant”, „plebicist”, „bampir”, „catrindală”, „cioclopedică”, „diputat”, „iconomie”, „ețetera”, „scrofulos (la datorie)” (stâlcirea cuvintelor);
- „un popor care nu merge înainte stă pe loc” (truism = enunțarea unui adevăr evident, banal);
- „după lupte seculare, care au durat 30 de ani”; „Industria română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire”; „Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face deloc în țara noastră”; „Trebuie să ai curaj ca mine! trebuie s-o iscălești: o dăm anonimă!”; „Din două una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimic; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale...” (contradicții între termeni);
- „Ai puținică răbdare!”; „Curat ...!” (ticuri verbale)

18. Care este efectul stilistic al utilizării acestor abateri de la norme în textul comediei?

Alege una dintre explicațiile de mai jos și justifică-ți opțiunea:

- produce comicul de limbaj, sugerând gândirea superficială, falsa profunzime, pretenția de inteligență și de cultură;
- creează comicul, prin contrastul dintre pretenția de cultură și incultura reală; evidențiază snobismul lingvistic, dorința de a părea intelectual;
- produce comicul, prin enunțarea unui adevăr evident; sugerează goliciunea discursului, lipsa ideilor, demagogia;
- creează absurdul și ridicolul, subliniind incoerența gândirii;
- satirizează defectele umane prin artă, pentru a le îndrepta;
- individualizează personajele, arătându-le stereotipia gândirii, sărăcia gesturilor și a vocabularului.

19. Citește enunțurile de mai jos și alege varianta de interpretare care ți se pare cea mai potrivită. Dacă ai o altă explicație, notează-o și susține-o cu exemple din text.

- Singurele două personaje care nu fac erori de limbă sunt:
 - ☐ Farfuridi și Brânzovenescu;
 - ☐ Zoe și Tipătescu.
- Discursurile lui Cațavencu sunt presărate cu erori fiindcă:
 - ☐ vrea să impresioneze printr-un limbaj pretențios pe care nu îl stăpânește pe deplin;
 - ☐ este ignorant.
- Limbajul cetățeanului turmentat conține greșeli de exprimare întrucât:
 - ☐ este băut și nu se poate concentra la corectitudinea celor formulate;
 - ☐ este lipsit de educație.
- Greșelile de exprimare pe care Farfuridi și Brânzovenescu le fac se datorează:
 - ☐ prostiei celor doi;
 - ☐ emoțiilor stârnite de pasiunea pentru politică.
- Înfățișarea lui Agamemnon Dandanache ca sâsâit și peltic sugerează intenția autorului:
 - ☐ de a-l face simpatic în ochii alegătorilor;
 - ☐ de a provoca râsul cititorilor/spectatorilor.
- Trahanache folosește ticul „Ai puținică răbdare”:
 - ☐ ca să tergiverseze, câștigând timp;
 - ☐ fiindcă răbdarea este o virtute pe care o apreciază.
- Expresia „curat murdar”, rostită de Pristanda:
 - ☐ dezvăluie subtil adevărul din spatele minciunilor politice;
 - ☐ arată că, deși este isteț, formarea lui academică este precară.

Învăț

Limba standard este varianta cea mai îngrijită a limbii naționale, într-un anume moment istoric, din punct de vedere fonetic, lexical și al construcției de enunțuri. Este reglementată explicit, stabilă în timp și utilizată la scară largă de către vorbitori din zone diferite.

Aceasta este folosită atât în scris, cât și oral, diferențiindu-se de celelalte registre stilistice: popular, regional, arhaic, argotic, de jargon și familiar. În raport cu limba standard, există variații în timp sau în spațiu. Printre acestea se află:

- **variații ale formelor și ale sensurilor cuvintelor:** acest lucru este observabil în cazul textelor vechi, unde apar cuvinte cu forme de pronunție/scriere diferite de cele actuale, cu alte sensuri sau cu înțelesuri ieșite din uz;
- **variații regionale:** diferențe între felul în care se vorbește în diferite zone, marcate prin regionalisme fonetice, gramaticale, lexicale;
- **variație socioculturală:** diferențe date de situația de comunicare și de domeniul de activitate în care se folosesc.

Standardizarea limbii presupune stabilirea de **reguli** sau **norme**, un proces realizat periodic de către instituții specializate.

Academia Română este instituția care își asumă rolul de a actualiza norma limbii literare. Cele mai importante instrumente normative sunt:

- **Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)** ediția a III-a, 2021;
- **Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație (ÎOOP)**, ediția a VI-a, 2024.

Pe lângă aceste lucrări normative, există și **dicționare explicative** care oferă informații despre sensul cuvintelor, originea lor, utilizarea în diferite contexte și evoluția semantică. Cel mai cunoscut este **Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)**, ediția a II-a revăzută și adăugită, 2009, care înregistrează peste 67.000 de cuvinte – cele mai folosite cuvinte din limba română contemporană, dar și un număr semnificativ de regionalisme, arhaisme și neologisme.

Alte dicționare explicative de referință sunt **Dicționarul limbii române moderne (DLRM)** și **Dicționarul limbii române (DLR)**.

Norma limbii standard vizează:

- **ortografia** (gr. *orthos* – corect, *graphein* – scriere) → scrierea corectă la nivelul unui cuvânt;
- **ortoepia** (gr. *orthos* – corect, *epos* – vorbire) → pronunțarea corectă, accentuarea potrivită;
- **punctuația** → folosirea corectă a semnelor de punctuație, la nivelul enunțurilor, pentru a marca adecvat segmentarea unui text, intonația, pauzele;
- **morfologia și sintaxa** → formele corecte ale cuvintelor și combinarea acestora în propoziții și fraze;
- **vocabularul și stilistica** → folosirea corectă a sensurilor cuvintelor și adecvarea la situația de comunicare.

Nerespectarea normelor este considerată **abatere** sau **greșeală**.

Având în vedere continua schimbare a normei, formele considerate incorecte în versiunile anterioare ale DOOM pot fi astăzi corecte, și invers. Uzul, folosirea curentă de către vorbitori, chiar dacă nu corespunde întotdeauna normelor, poate face ca o abatere sau o formă considerată greșită în trecut să devină noua normă.

LIMBA ROMÂNĂ

Câteva dintre greșelile care pot reprezenta abateri de la norma literară sunt:

- **cacofonia:** repetarea neplăcută a unor sunete sau silabe (*ca coleg*);
- **tautologia:** repetarea inutilă a aceluiași idei prin cuvinte diferite (*legea e lege*);
- **pleonasmul:** asocierea unor cuvinte cu sens identic sau foarte apropiat (*a schița pe scurt*);
- **nonsensul:** enunț lipsit de logică (*curat murdar*);
- **contradicția logică:** alăturarea unor idei incompatibile (*industria română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipsește cu desăvârșire.*);
- **dezacordul:** neconcordanța gramaticală între părțile propoziției (*ei are*);
- **anacolutul:** ruptură în construcția sintactică a frazei (*eu, care familia mea de la patuzsopt în Cameră, și eu ca rumânul, imparțial, carevasăzică... cum am zițe...*);
- **ambiguitatea:** exprimare care permite mai multe interpretări (*ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica.*);
- **barbarismul:** folosirea inutilă a unor cuvinte străine (*andrisant, bampir*).

Dacă în utilizarea curentă a limbii române se impune respectarea normelor, în textele literare, aceste abateri nu mai sunt considerate, de regulă, simple erori, ci devin procedee artistice intenționate. Au rol expresiv și contribuie la construirea sensului global al textului, fiind importante pentru autenticitate, pentru caracterizarea personajelor, pentru crearea comicului, pentru exprimarea afectivității, pentru evidențierea stilului propriu al autorului.

Aplic

1. Folosește DOOM³ sau ÎOOP⁶ (în varianta tipărită sau în cea digitală, disponibile pe site-urile doom.lingv.ro și doom.lingv.ro/ioop) pentru a corecta formele următoarelor cuvinte: *apropriar, bampir, renumerație, capitalist* (cu sensul de locuitori ai capitalei), *nembru, sufragzele*.

2. Imaginează-ți că ai primit mesajul de mai jos pe e-mail. Rescrie-l corect pe caiet, respectând normele limbii literare.

Mesaj nou

Bah omule,
Ce mai fa, bah? Am primit mailu' tău... cam târziu... N-ai timp 10 min să tst și tu un mail?

Anyway, hai să-tz pove ce-am făcut și eu... De vreo 3-4 zile mă tot chinui să-nvăț la romana, k am test n 2 zile și-s cam praf. Da' las' k rezolv eu cumva. În rest la franca ne tot bate la cap și tre să-nvăț.

Cu pozele alea ce s-aude, huh? Le mai trimitzi sau nu? Hai mă, pls, k tre să fac CD-u' ăla, k tre să-l dau.

Bah, z lu' Jan să-tz dea banii ăia, k-s la el de 1 săptăm deja.

Tz-am zs k plec la Berlin? Acolo unde so exilat Caragiale ăla cu kare mai bătut la cap. Vinerea viit... vreo 5-6 zile stau, da tot îi bine... Tz-oi aduce ceva d p acolo, dak nu uit, las' k-tz mai scriu d p acolo dak am timp... dak nu, t sun eu când vin...

Bah, cam atât... ne mai auzim noi... hai pa!

3. Redactează textul unei scrisori sau al unui e-mail, de cel puțin 150 de cuvinte, în care să-i recomanzi unui prieten de vârsta ta să citească sau să vizualizeze, la teatru sau online, piesa *O scrisoare pierdută*. Ai în vedere folosirea semnelor de punctuație de mai jos și ilustrarea rolurilor indicate.

- **Bara oblică (/)** → exprimă o alternativă (*online/offline*), o opoziție (*bine/rău*) sau o durată (2026/2027);
- **Cratima (-)** → apare în construcții cu adverbe sau numere care exprimă aproximația (*măine-poimăine, două-trei*) sau între cuvinte care exprimă un raport de asociere (*relația autor-cititor*);
- **Două-puncte (:)** → marchează începutul unei enumerări, anunță un citat;
- **Ghilimelele („”)** → semnalează preluarea unui citat, marchează titlul unei opere;
- **Linia de dialog (-)** → semnalează începutul vorbirii directe;
- **Linia de pauză (-)** → separă o informație secundară de restul enunțului;
- **Parantezele ()** → izolează cuvinte, structuri sau enunțuri care exprimă informații suplimentare;

- **Punctele de suspensie (...)** → marchează o ezitare sau o întrerupere a vorbirii;
- **Punctul (.)** → marchează finalul unui enunț asertiv;
- **Punctul-și-virgula (;)** → separă propozițiile din fraze mai ample;
- **Semnul exclamării (!)** → marchează finalul unui enunț imperativ sau exclamativ;
- **Semnul întrebării (?)** → apare la finalul unui enunț interogativ;
- **Virgula (,)** → marchează coordonarea unor cuvinte sau propoziții de același fel; semnalează o elipsă; izolează o apozitie, o construcție incidentă sau un cuvânt/o construcție în vocativ.

4. Indică rolul punctelor de suspensie din fragmentul următor:

„Tipătescu (*terminând de citit o frază din jurnal*): «... Rușine pentru orașul nostru să tremure în fața unui om!... Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale României pradă în ghearele unui vampir!...» (*Indignat*): Eu vampir, ai?... Caraghioz!

Pristanda (*asemenea*): Curat caraghioz!... Pardon, să iertați, coane Fănică, că întreb: bampir... ce-i aia, bampir?

Tipătescu: Unul... unul care sugă sângele poporului... Eu sug sângele poporului!...”

(I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*)

5. Alege o replică amplă a lui Dandanache, din ultimul act. Rescrie-o, respectând toate normele limbii standard. Ce crezi că s-ar pierde dacă personajele din comedie ar vorbi corect?

6. Fiind o comedie de moravuri, în care sunt satirizate defectele unei societăți, textul lui Caragiale evidențiază personaje care, prin trăsăturile lor dominante, ilustrează tipuri umane ce țin de estetica clasicismului. Mai jos sunt câteva dintre acestea. Realizează, pentru fiecare, o descriere standard, apoi ilustrează portretele cu secvențe din text.

- Ștefan Tipătescu – tipul donjuanului
- Zaharia Trahanache – tipul încornoratului
- Cetățeanul turmentat – tipul alegătorului naiv
- Pristanda – tipul servilului
- Zoe Trahanache – tipul cochetei
- Agamemnon Dandanache, Nae Cațavencu, Tache Farfuridi, Iordache Brânzovenescu – tipul demagogului

7. În literatura universală, există personaje clasiciste, numite caractere, dominate de o singură trăsătură morală, care au ajuns simboluri umane. Documentează-te despre astfel de personaje, precum cele ale lui Molière: Harpagon (zgârcitul), Tartuffe (ipocritul), Don Juan (seducătorul), Alceste (mizantropul), Célimène (cocheta), Argan (ipohondrul), Sganarelle (încornoratul închipuit), Scapin (servitorul viclean), iar, acolo unde este posibil, caută-le perechea printre personajele din piesa studiată.

8. Adaugă fiecărui personaj dintre cele de la exercițiul 6 trăsături morale secundare, pozitive și negative, pentru a demonstra, astfel, natura complexă, realistă a acestora.

9. Numele personajelor sunt, adesea, mijloace indirecte de caracterizare.

- Consultă un dicționar pentru a afla sensurile substantivelor comune care au devenit numele personajelor. Analizează legătura între sensuri și tipul personajelor: *cață, cațaveică, trahana, pristanda, dandana*.
- Explică numele personajelor-pereche Tache Farfuridi și lordache Brânzovenescu.
- Care este efectul asocierii prenumelui Agamemnon (personaj mitologic), ridiculizat Agamiță/Gagamiță, cu numele Dandanache și cu trăsăturile personajului?

10. Valorifică ideile de mai jos, pentru a realiza o caracterizare a lui Nae Cațavencu din punct de vedere social, moral și psihologic.

Nae Cațavencu

Statutul social

- apartine **burgheziei provinciale; politician local** aflat în ascensiune;
- este **avocat** – profesie care îi conferă prestigiu social și aparență de respectabilitate;
- este **director-proprietar de ziar** (*Răcnetul Carpaților*) – poziție care îi oferă influență publică și un instrument de manipulare politică;
- ca **lider al opoziției** locale, aspiră la mandatul de deputat;
- întruchipează **tipul demagogului de provincie**, care mimează patriotismul și interesul public.

Statutul moral

- personaj **imoral, oportunist și lipsit de scrupule**;
- demagog** – folosește discursuri patriotarde pentru a manipula masele;
- șantajist** – utilizează scrisoarea compromițătoare ca armă politică;
- ipocrit** – afișează principii înalte, dar își urmărește doar interesul personal;
- corupt** – pentru el, politica este un mijloc de parvenire;
- laș** – devine umil și lingușitor când pierde avantajul.
- patriotism declarat vs interes personal meschin**.

Statutul psihologic

- dominat de **orgoliu**, de **ambiiție** și de **instabilitate emoțională**;
- ambiițios** – dorește putere și recunoaștere publică;
- orgolios** – are o părere exagerat de bună despre sine;
- vanitos** – îi place să fie admirat și ascultat;
- volubil și teatral** – gesticulează, declamă, joacă roluri;
- oportunist** – își schimbă atitudinea în funcție de interes;

> **instabil emoțional** – trece rapid de la aroganță la umilință;

> **machiavelic** – justifică orice compromis moral.

11. Realizați, pe grupe, câte o schiță a personajelor, după aceeași structură de mai sus: Zoe, Trahanache, Tipătescu, Pristanda, Cetățeanul turmentat.

12. Redactează o pagină de jurnal, de aproximativ 150 de cuvinte, din perspectiva lui Zoe. În text, vei evidenția situația ei socială și lipsa de drepturi legale. Te poți referi la dependența de „nenea Zaharia”; la implicarea ei, din culise, în influențarea alegerilor, deși nu are drept de vot; la faptul că onoarea și statutul ei riscă să fie afectate acum, prin scrisoarea deținută de Cațavencu. Poți folosi următoarele replici ca puncte de plecare sau ca argumente/exemple.

• „Zoe: Judecă-mă, Fănică, judecă-mă... (*Plânge.*) Da, așa e... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată. Fănică, dacă mă iubești, dacă ai ținut tu la mine măcar un moment în viața ta, scapă-mă... scapă-mă de rușine! Tu ești bărbat, nu-ți pasă! Pentru tine, afișarea intrigii noastre n-ar fi o nenorocire... dar pentru mine... Fănică, gândește-te... gândește-te. (*Plânge.*)”

• „Zoe: În orașelul ăsta, unde bărbații și femeile și copiii nu au altă petrecere decât bârfirea, fie chiar fără motiv... dar încă având motiv... și ce motiv, Fănică!... Ce vuiet! ce scandal! ce cronică infernală!... Și eu, Fănică, în timpul ăsta, ce să fac? Să mor? Să mor dacă voiești... Pentru că după asta nu o să mai pot trăi.”

• „Zoe: Da, îl aleg eu. Eu sunt pentru Cațavencu, bărbatul meu cu toate voturile lui trebuie să fie pentru Cațavencu. În sfârșit, cine luptă cu Cațavencu luptă cu mine... Aide, Fănică, luptă, zdrobește-mă, tu, care ziceai că mă iubești! Să vedem! (Pleacă spre dreapta.)”

• „Zoe: Ai cerut, în schimbul scrisorii de care e vorba, mandatul de deputat. Ai jurat pe onoarea d-tale că poimăine când ai fi proclamat, vei da scrisoarea aceluia ce te-ar face să fii ales... Ei! eu te aleg, eu și cu bărbatul meu; mie să-mi dai scrisoarea... Primești?...”

• „Tipătescu: La atâta lipsă de judecată, să-ți spui drept, nu m-așteptam! Ce Dumnezeu! ești femeie în toată firea, nu mai ești copil. Atâta neglijență nu se pomenește nici în romane, nici într-o piesă de teatru.”

• „Tipătescu: Zoe! Zoe! fii bărbată...”

• „Farfuridi: Ei! se-nțelege, damele sunt mai ambițioase...”

13. Acțiunea piesei are loc în 1883. Femeile care au luptat, în secolul al XIX-lea, în Anglia, pentru câștigarea dreptului la vot se numesc sufragete. Zoe nu este o sufragetă, dar are o influență majoră în județul de munte unde are loc acțiunea. Totuși, din punct de vedere legal, ea este în dezavantaj față de toți bărbații din piesă. Fă o cercetare, folosind enciclopedia, internetul sau alte surse de încredere, și completează, în caiet, un tabel care să pună în oglindă femeia din 1883 și din prezent. Ține cont de următoarele aspecte: dreptul la vot, participarea la viața politică (posibilitatea de a avea o funcție politică), accesul la educație (liceu, facultate), accesul la profesii și locuri de muncă, drepturi civile și juridice (divorț, dreptul la proprietate, la exprimarea opiniilor sau la încheierea unor contracte etc.), rolul în familie și în societate (soție, mamă, alte funcții sociale – antreprenoare, lider de organizații, de instituții etc.).

Pentru consolidare, rezolvă activitatea propusă în manualul digital.

Postlectură

► Pentru a intra în lumea teatrului (**spectacolul dramatic**) și a nu rămâne doar în cea literară (**textul dramatic**), așa cum am făcut până acum, citește interviurile a doi creatori de spectacol inspirați de comedia lui Caragiale. Dan Dediu este compozitor contemporan de muzică clasică, realizând, pe scena Operei din București (ONB), opera *O scrisoare pierdută*. În oglindă, cantautoarea Ada Milea a transformat în spectacol-concert aceeași piesă, la Teatrul Național Cluj-Napoca (TNC).

Fă o cercetare pe site-urile ONB și TNC și află detalii despre echipa care a pus în scenă și a compus/interpretat muzica celor două spectacole. Apoi, realizați, în grupe de câte patru elevi, câte un afiș pentru fiecare dintre ele. Specificați pe afișe cine a participat la crearea/producția spectacolelor. Prezentați afișele realizate în grupe.

Interviu inedit cu Dan Dediu, compozitor

„— Nu păreți genul lui Caragiale, nu sunteți nici burlesc, nici de mahala, nici expansiv, nici extrovertit, nici baroc, ci pare că aveți un stil opus piesei. Cum ați reușit să scrieți o astfel de operă?

— Deși aveam libretul¹ de un an, nu am scris muzica fiindcă nu-mi venea nicio idee. La un moment dat, mergeam cu mașina și ascultam Radio România Cultural. Se dădeau niște tangouri de Carlos Gardel. Mi-am zis: asta trebuie să fac! Tot ce înseamnă cultura asta, și Balcani, și vals rusec, și bossa-nova², tot acest talmeș-balmeș, dansuri, adică! Nu-mi

venise ideea până atunci. Acum, o aveam: personajele astea sunt muzică de dans.

— Cât a durat de când v-ați apucat de compus până s-a jucat opera pe scena ONB?

— Totul a durat trei ani, cu tot cu orchestrare.

— Au contat, în alegerile pe care le-ați făcut, feedbackurile dirijorului, ale libretistului, ale interpreților?

— Sigur. La un moment dat, Tipătescu, din prima garnitură de soliști, a venit la mine amărât și mi-a zis: nu mi-ați scris și mie nicio arie. Într-adevăr, libretistul nu scrisese o arie pentru Tipătescu și, atunci, l-am rugat pe Ștefan Neagrău³ [libretistul] să scrie două strofe înainte de final: uite ce lume, ce țară!

— Cum vă simțiți, în sală, când vă auziți compoziția?

— Foarte bine. E important să fii în sală. Cântăreții mă întreabă, apoi, ce părere am despre jocul lor.

— În 2025 s-a pus în scenă și *D'ale carnavalului*. Care e povestea ei?

— Mi-o propusese tot Ștefan Neagrău. După mine, libretul la *D'ale carnavalului* e genial, cu scene care nu există în piesă. A reușit să facă ordine în scenele lui Caragiale. Părerea mea e că a făcut ceva similar cu ce a realizat Pintilie în *De ce trag clopotele, Mitică?*⁴. M-a inspirat libretul propus de el. E mozartian⁵, e rossinian⁶, se vede că [Neagrău] știa operă. Îi plăcea foarte mult Fellini și s-a gândit să facă la *D'ale carnavalului* un început ca cel din *8 1/2*⁷.

— Care dintre cele două, *O scrisoare pierdută* și *D'ale carnavalului*, credeți că a avut mai mare succes?

— Ambele au avut succes, chiar cu distribuție diferită. Secretul este să le placă și cântăreților. Dacă le place, o învață repede și vor să se pună în valoare. În amândouă operele se joacă, se râde mult.

— Ce urmează?

— Am început să scriu *O noapte furtunoasă*. Am făcut libretul, în stilul lui Neagrău. Dar va fi ultima piesă. Vreau să fie trilogie, nu va urma a patra comedie. Există deja *O noapte furtunoasă* a lui Paul Constantinescu, dar eu fac altceva. Tot pe idiomul acesta muzical, tot cu cor, în ciuda faptului că, în piesa lui Caragiale, nu ai personaj colectiv. Sunt deja la mijlocul actului I cu muzica. Fiind a treia piesă, nu-mi mai ies din ritm.”

¹**libret** – textul unei opere muzicale, al unei operete sau al unui oratoriu.

²**bossa-nova** – dans modern, în perechi, de origine braziliană.

³**Ștefan Neagrău** (1957-2025), dirijor de cor, regizor, libretist.

⁴**De ce trag clopotele, Mitică?** – film românesc, regizat de Lucian Pintilie, care are la bază piesa *D'ale carnavalului* de Caragiale.

⁵**mozartian** – în maniera lui Mozart.

⁶**rossinian** – în maniera lui Gioachino Rossini.

⁷**8 1/2** – film de artă italian, regizat de Federico Fellini.

Interviu inedit cu Ada Milea, cantautoare

„— Ați ales să transformați comedia lui I.L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*, într-un musical savuros, în viziune modernă, la Teatrul Național din Cluj-Napoca. De ce l-ați ales pe Caragiale, un scriitor clasic, atât de jucat, încât pare a se fi spus deja aproape tot despre opera sa?

— Caragiale e inepuizabil. Textele lui sunt extrem de bine scrise: personaje consistente (oferante pentru orice actor), dialoguri vii, acțiune, umor... și, ceea ce m-a atras cel mai tare, surprind esența problemelor din societate. Autorul pare că se joacă, ne face să râdem, dar ne arată cât de mizerabili sau naivi putem fi.

— Ce fel de public vizionează acest spectacol? De ce?

— Eu am văzut în sală spectatori foarte diferiți. Unii revin cu prieteni, rude, vecini... Știu asta pentru că primesc mesaje. Din aceste mesaje înțeleg că există o bucurie pe care spectatorii o trăiesc, o bucurie cu care ei pleacă acasă.

— Pe ce aspecte ați pus accentul în musical? În ce măsură spectacolul este fidel textului?

— Cred că sunt fidelă spiritului lui Caragiale. Textul e modificat (pentru a putea fi cântat), dar personajele, întâmplările, situațiile și reacțiile personajelor sunt aceleași. Domnul profesor Ion Vartic, cel care l-a studiat și l-a predat pe Caragiale multor generații de studenți-actori, a venit și s-a bucurat de spectacolul nostru. L-am invitat cu teamă și curiozitate, fără să îl cunosc, știindu-l doar din scrierile sale și din descrierile foștilor lui studenți. Reacția lui la joaca noastră cu *Scrisoarea* mă face să cred că nu l-am trădat pe Caragiale.

— Pentru un adolescent de azi, ce este cel mai relevant din textul lui Caragiale pe care l-ați reinterpretat?

— Totul.

— De ce să citească un adolescent Caragiale azi și de ce să vizioneze o reinterpretare creativă a sa?

— Caragiale e profund, deși totul pare o joacă. Noi ne-am jucat cu joaca lui, dar ne-am jucat serios. Cititorul și spectatorul se pot bucura de joaca asta, ei pot învăța multe despre relații, societate, politică... Pot fi mult mai lucizi în fața unor șarlatani sau pot trata cu umor situațiile disperate în care, eventual, îi aruncă viața. Caragiale ne poate aminti, uneori, că tragedia noastră de azi poate deveni comedie mâine.”

Proiect

► Imaginează-ți că deții magazinul de suveniruri al Muzeului „I.L. Caragiale”. Publicul român cunoaște bine personajele dramaturgului și este interesat de obiecte care să fie emblematice pentru acest mare clasic. Pentru ca magazinul

să fie de succes, trebuie să creezi, individual sau în echipă cu alți colegi, diverse produse de marketing, precum obiecte-suvenir, concrete sau digitale, care se pot vinde. Obiectele trebuie să promoveze replici memorabile și tipuri de personaje întâlnite în comedia studiată sau din alte scrieri ale lui Caragiale.

Suvenirurile trebuie să demonstreze o cunoaștere profundă a personajului pe care îl aduce în atenția vizitatorilor muzeului.

Înainte de a crea produsele, pentru ca ele să își atingă scopul, ține seama de următoarele întrebări:

- Ce aspect/e ale personajului surprinde obiectul?
- Ce semnificație are numele personajului?
- Ce replică îl distinge în galeria personajelor lui Caragiale?
- Ce acțiuni/situații îl caracterizează pe acest personaj?
- Cât de vandabil este obiectul creat?

După ce ai/ați creat obiectul, fizic sau electronic, scrie/ scrieți un text argumentativ, de 100-150 de cuvinte, în care să argumentezi/argumentați motivul realizării unui anumit produs, asociat unui personaj al lui Caragiale. Vei/Veți expune motivele care au stat la baza deciziilor luate în elaborarea produsului respectiv, punând în evidență relevanța acestuia din punctul de vedere al potențialului de marketing cultural (acest tip de marketing facilitează întâlnirea dintre oferta muzeului și publicul său, răspunzând nu unei nevoi economice, ci unei așteptări culturale a vizitatorului, care dorește să cumpere un obiect prin care personajul preferat să fie simbolizat). Trebuie formulat ce ai/ați intenționat, cum ai/ați făcut-o și impactul preconizat. Este recomandată exprimarea la persoana I, la singular sau la plural.

Durata de realizare a proiectului va fi o săptămână. Evaluarea produsului se va face pe baza unei fișe completate de colegii voștri de clasă, iar textul argumentativ va fi evaluat de profesor.

Punctaj:

- din oficiu – 1 punct;
- crearea produsului – 5 puncte (3 puncte – creativitate; 1 punct – relevanța asocierii personajului cu produsul; 1 punct – selectarea unei replici emblematice);
- textul argumentativ – 4 puncte (structură – ipoteză/argumente/concluzie; conectori; coerență; exprimare, ortografie, punctuație, respectarea limitei de spațiu).

► Parcurge fișa recapitulativă de mai jos, apoi rezolvă activitatea de autoevaluare.

Maturizarea formelor culturale și literare în a doua parte a secolului al XIX-lea

I. Contextul socioistoric și cultural

În Europa	În România
• Revoluțiile de la 1848 favorizează reformele politice. • Se formează state naționale moderne: ➢ Italia (1861); ➢ Germania (1871). • Se intensifică industrializarea și urbanizarea. • Apar curente artistice noi: ➢ realismul; ➢ impresionismul. • Progresul tehnic este ilustrat prin: ➢ expozițiile universale; ➢ apariția cinematografului (1895).	• Se consolidează statul modern, prin: ➢ Unirea Principatelor (1859); ➢ Constituția din 1866; ➢ obținerea independenței (1877); ➢ proclamarea Regatului (1881). • Se dezvoltă instituțiile culturale: ➢ societatea Junimea (1863); ➢ revista <i>Convorbiri literare</i>; ➢ Academia Română (1866); ➢ Universitățile din Iași și București; ➢ Ateneul Român (1888). • România încearcă sincronizarea cu Occidentul, însă modernizarea este uneori superficială, prin preluarea unor „forme fără fond”.

II. Junimea și junimismul

Junimea – societate cultural-literară înființată la Iași, în 1863. Fondatori: Titu Maiorescu, Petre P. Carp, Vasile Pogor, Iacob Negruzzi, Theodor Rosetti.

Mijloace de activitate: prelecțiuni populare, cenaclul Junimii, revista *Convorbiri literare*.

Etapele Junimii

a. Etapa ieșeană (1863-1874)

- se formulează principiile junimiste;
- apare critica negatoare;
- apare revista *Convorbiri literare* (1867).

b. Etapa ieșean-bucureșteană (1874-1885), perioada de maximă afirmare

- publică „marii clasici”: Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Ioan Slavici
- se formează canonul literar românesc

c. Etapa bucureșteană (după 1885)

- activitatea devine mai ales universitară și științifică

Trăsăturile junimismului

Spiritul critic

- respingerea mediocrității
- promovarea valorilor autentice
- combaterea „formelor fără fond”

Spiritul filozofic

- preocupare pentru idei generale și baze teoretice solide

Gustul pentru clasic și academic

- preferință pentru echilibru și rigoare
- respingerea exceselor și a improvizăției

Spiritul oratoric: limbaj clar, exact, ironic, opoziție față de „beția de cuvinte”.

Ironia: armă critică împotriva superficialității și a solemnității false.

III. Titu Maiorescu (fondatorul criticii literare moderne românești) și critica literară

a. Teoria formelor fără fond

- România a preluat instituții occidentale fără bază reală.
- Modernizarea trebuie adaptată specificului național.

b. Arta pentru artă

- Opera trebuie apreciată estetic.
- Literatura nu trebuie subordonată politicii sau moralei.

c. Critica de direcție

- Critica stabilește valorile autentice.
- Orientează literatura națională.

d. Textul critic

- Analizează obiectiv opera literară.
- Educă preferințele publicului.

IV. Realismul – curent artistic și literar care prezintă realitatea obiectiv, fără idealizare. Apare ca reacție împotriva romantismului.

Principiul de bază: mimesis = imitarea realității

Caracteristicile realismului

a. Veridicitatea – prezentarea realistă a lumii

b. Fresca socială – surprinderea societății în ansamblu

c. Personaje tipice

d. Observația și detaliul – descrieri precise, valoare documentară și psihologică

e. Stil sobru și impersonal – limbaj clar, obiectiv, autorul se retrage din text

f. Caracter critic

- critica societății și a moravurilor

Realismul psihologic

- Accentul cade pe conștiință, conflicte interioare, analiză psihologică.
- Tehnici: monolog interior, introspecție, analiză afectivă.

V. Ecouri ale clasicismului

Clasicismul:

- ordine și echilibru;
- scop moralizator;
- respectarea regulilor;
- caractere.

În realism:

- personaj tipic în situații tipice

VI. Nuvela psihologică:

Moara cu noroc, de Ioan Slavici

Nuvelă realistă prin:

- reprezentarea veridică a realității;
- personaje tipice în situații tipice;
- obiectivitatea naratorului;
- tehnica detaliului: despre obiceiuri, credințe, superstiții;
- personaje complexe;
- dimensiunea etică, moralizatoare.

Nuvelă psihologică prin:

- conflictul interior (între gânduri, trăiri, frământări contradictorii);
- situații-limită;
- monologul interior, stilul indirect liber.

VII. Literatura autobiografică și memorialistică:

Aminiri din copilărie, de Ion Creangă

- Textele autobiografice: suprapunerea instanțelor autorului, naratorului și personajului.
- Memorii, autobiografii, romane autobiografice, amintiri, jurnale intime, jurnale de călătorie, corespondența/ scrisorile.
- Caracteristici:
 - retrospectivă asupra momentelor autobiografice;
 - univers autentic și realist;
 - narator subiectiv;
 - mărcile subiectivității;
 - timpul narațiunii și timpul narat;
 - timp linear, exterior și timp interior, subiectiv;

VIII. Comedia: O scrisoare pierdută, de I.L. Caragiale

- Textul dramatic: structură specifică.
- Comedie, prin surprinderea defectelor umane, a moravurilor, a situațiilor comice.
- Personaje obișnuite, defecte morale, final fericit.
- Comicul: de situație, de limbaj, de caracter, de nume, de moravuri, de intenție.

Elemente de limbă

I. Monologul și dialogul

1. Monologul: un singur vorbitor

- Monolog adresat
- Monolog interior
- Prezentarea orală

Etapele organizării și planificării unui discurs oral

- alegerea și organizarea ideilor: selectarea ideilor esențiale; stabilirea ideii principale și a celor secundare; ordonarea logică a informațiilor.
- argumentarea: susținerea ideilor prin exemple; folosirea conectorilor logici; menținerea coerenței.
- structurarea discursului: introducere (captarea atenției și prezentarea temei); cuprins (dezvoltarea ideilor); încheiere (concluzia și mesajul final).

Criterii pentru un discurs eficient: dicție și intonație corecte, coerență și claritate, coeziune între enunțuri, adaptarea limbajului la context și public, contact vizual și atitudine politicoasă.

2. Dialogul: replici între două sau mai multe persoane

Scopuri: informare, argumentare, convingere, negociere, socializare etc.

Tipuri de dialog: formal, informal.

Strategii de negociere și de cooperare: clarificarea, reformularea, concesiia, compromisul.

II. Limba standard:

- forma cea mai îngrijită și corectă a limbii;
- se diferențiază de alte registre ale limbii;
- standardizarea limbii: Academia Română;
- instrumente normative importante: DOOM, ÎOOP, DEX.

Evoluția normei

- secolul al XVI-lea – începutul scrisului în limba română;
- trecerea de la alfabetul chirilic la cel latin;
- secolul al XIX-lea – unificarea limbii și afirmarea marilor clasici;
- perioada contemporană – influența globalizării și a limbii engleze.

Norma limbii standard vizează:

- ortografia – scrierea corectă;
- ortoepia – pronunția corectă;
- punctuația – folosirea corectă a semnelor de punctuație;
- morfologia și sintaxa – formele și combinarea corectă a cuvintelor;
- vocabularul și stilistica – utilizarea adecvată a cuvintelor și a stilului.

Abateri de la normă – greșeli

Exemple: cacofonia, tautologia, pleonasmul, nonsensul, contradicția logică, dezacordul, anacolutul, ambiguitatea, barbarismul.

Roluri ale abaterilor în literatură: caracterizare a personajelor, creare a comicului, exprimare a afectivității, autenticitate, evidențiere a stilului autorului.

Autoevaluare

Realizează o listă cu acele conținuturi din *Unitatea 5* despre care simți că necesită clarificări sau aprofundare. Prezintă-o profesorului.

► Citește cu atenție fragmentul următor, apoi rezolvă cerințele pe o foaie separată.

Se acordă **10 puncte** din oficiu.

SUBIECTUL I

50 de puncte

Ghergani, noiembrie 1880
Iubite amice,

Tu știi, ca și mine, că a fost un timp când trebuia mare îndrăzneală și abnegațiune¹ unui român ca să cugete naționalitate și libertate; [...]

Fericit acela care putea conserva afecțiunile familiei, căci până acolo mergea goana în contra acelor cari îndrăzneau să iasă din rânduri. Acei cari se hotărau să vorbească sau să scrie despre drepturile românilor, despre viitorul și despre speranțele lor; să pomenească măcar de desființarea robiei, de împrăștierea clăcașilor², de încetarea protectoratului³, de recuperarea autonomiei, de unirea Moldovei cu Valahia, să critice nedreptățile și prevaricațiunile⁴ în justiție și în administrație, trebuiau să se ducă peste țări și peste mări, să se ascundă și să-și schimbe numele, căci altfel se espuneau a fi trimiși să-și spășească sentimentele și îndrăzneala în vreo temniță sau cel puțin în vreo mănăstire. [...]

Acum lucrurile s-au schimbat. A striga pe toate tonurile, cu vreme și fără vreme, din gură și din condei: *patrie, libertate, egalitate, independență*; a încredina și batjocori pe acei cari nu trec peste marginile moderațiunii, a bunei-cuviințe și a modestiei, a acuza de trădători pe oamenii cei mai devotați binelui țării, a-i trata în mod irreverent, a-i lovi și a-i insulta nu numai că nu este periculos, dar este glorios și chiar bănos. [...]

Dacă cineva are nenorocirea de a consilia moderațiunea și modestia, de a pomeni de economii în finanțe, de a zice că progresul și civilizațiunea nu stă în instituțiuni cari nu au alt scop și alt rezultat decât de a satisface vanitatea, dacă denunță vreo abatere sau nu aprobă persecuțiuni nedrepte, conspirații inventate, presupuneri și acuzațiuni infamante, îndată o sută de condeie și mii de limbi tăbăresc pe dânsul, îl denunță opiniei publice ca vândut străinului, ca om cu inimă neagră, inamic al măririi și al gloriei naționale [...].

(Ion Ghica, *Scrisori către Vasile Alecsandri*)

1. Notează A în dreptul afirmațiilor adevărate și F în dreptul celor false. **4 puncte**

- Autorul afirmă că, în trecut, exprimarea ideilor despre naționalitate și libertate presupunea riscuri.
- În prezentul evocat de text, patriotismul este prezentat ca o atitudine sinceră, dezinteresată.
- Textul evidențiază contrastul dintre curajul patrioților de altădată și superficialitatea unor contemporani.
- Autorul laudă fără rezerve noile forme ale discursului politic.

2. Precizează ce rol are enumerația „patrie, libertate, egalitate, independență” în fragment. **6 puncte**

3. Prezintă, în 40-50 de cuvinte, tema fragmentului dat, precum și o atitudine a autorului. **6 puncte**

4. Identifică în fragment trei forme lingvistice care se abat de la norma limbii române actuale și rescrie-le în forma acceptată astăzi. **6 puncte**

5. Prezintă, în două-trei enunțuri, opoziția dintre „odinioară” și „acum”, așa cum apare în fragment. **6 puncte**

6. Identifică o marcă a ironiei și explică efectul acesteia. **6 puncte**

7. Explică, în trei-patru enunțuri, de ce fragmentul poate fi pus în legătură cu ideea maioreșciană a „formelor fără fond”. **8 puncte**

8. Ilustrează, prin două trăsături, caracterul memorialistic al textului semnat de Ion Ghica. **8 puncte**

SUBIECTUL AL II-LEA

40 de puncte

Redactează un eseu, de minimum 150 de cuvinte, în care să abordezi tema modernizării societății românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pornind de la fragmentul dat și de la unul dintre textele studiate în această unitate.

În răspunsul tău, vei avea în vedere:

- prezentarea contextului socioistoric din a doua jumătate a secolului al XIX-lea;
- ilustrarea unei asemănări și a unei diferențe în reprezentarea societății românești din cele două texte;
- folosirea unui concept studiat (realism, memorialistică, comic, forme fără fond, societate literară etc.), pentru a ilustra modernizarea societății/formelor literare.

Se acordă **30 puncte** pentru conținut și **10 puncte** pentru redactare (existența părților componente; folosirea unor cuvinte de legătură pentru marcarea argumentării; marcarea corectă a paragrafelor; coerența textului; claritatea exprimării ideilor; proprietatea termenilor folosiți; claritatea exprimării ideilor; ortografia; respectarea normelor de punctuație; lizibilitatea).

¹abnegațiune (abnegație) – devotament (dus până la sacrificiu).

²clăcaș – țaran obligat să facă muncă pe pământul stăpânului.

³Textul face referire la protectoratul rusesc, instituit după pacea de la Adrianopol (1829), care a durat până în 1856.

⁴prevaricațiune – abatere de la îndatoririle de serviciu.

I. O călătorie în timp. Imaginează-ți că realizezi un documentar despre literatura română studiată în clasa a IX-a. Completează spațiile libere din lista de mai jos și adaugă alte momente-cheie din evoluția scrisului și a literaturii române în perioada secolelor XVI-XIX. Adoptă un discurs specific – informativ, obiectiv, clar.

1. Suntem în 1521, la Câmpulung, unde un boier pe nume Neacșu îi scrie judeului Brașovului despre invazia turcilor care au traversat Dunărea. Scrisoarea, cu alfabet chirilic și cuvinte în slavonă la început și la final, se va păstra ca _____.

2. Mai târziu, în secolul al XVII-lea, apar primii cărturari care se gândesc să noteze faptele istoriei în manuscrise denumite _____ sau, cu termenul slavon, _____. Primul mare cronicar al Moldovei, Grigore Ureche, urmat de alți doi, _____ și _____, afirmă originea romană a poporului, originea latină a limbii române și originea comună a tuturor românilor. Cronicile au în centru figurile voievozilor, cel mai cunoscut fiind portretul în lumini și umbre al lui _____. Împreună cu Dimitrie Cantemir, cel care a scris _____, cronicarii sunt reprezentanți ai curentului cultural și filozofic numit _____.

3. Un moment important în evoluția limbii române este apariția poeziei, a psalmilor în variantă versificată, în 1673, traducere realizată de către mitropolitul _____.

4. Timpul trece și ne găsim în Transilvania secolului al XVIII-lea. Apare o mișcare politică și culturală care luptă pentru drepturile românilor și pentru afirmarea identității lor, cunoscută ca _____. Cei mai importanți reprezentanți ai acestei mișcări, autori de cărți istorice, de dicționare și de gramatici, sunt _____.

Unul dintre ei, Ioan Budai-Deleanu, a scris un poem parodic și alegoric despre libertate și nevoia oamenilor de a-și găsi forma de guvernare, intitulat _____.

Deși povestea pare o epopee comică și fantastică, ea critică lumea feudală și defectele oamenilor, ilustrând astfel unul dintre marile curente filozofice ale Europei secolului al XVIII-lea, și anume _____.

5. Ajungem în anul 1840. Generația pașoptistă, din care fac parte _____, își propune modernizarea culturii române. În acest sens, Mihail Kogălniceanu tipărește revista _____, în care susține ideea unei literaturi originale. În articolul numit _____, autorul propune câteva direcții pentru dezvoltarea literaturii române: inspirația din folclor, din natură și din istoria națională, renunțarea la imitații și practicarea unei critici obiective, nepărtinitoare. În același număr al revistei, apare nuvela istorică de factură romantică _____, scrisă de _____.

Ion Heliade-Rădulescu demonstrează că limba română (care abia trecea de la alfabetul chirilic la cel latin) poate susține creații literare de mare rafinament artistic. *Zburătorul* devine una dintre cele mai cunoscute _____ culte din literatura română, valorificând _____ folclorică.

6. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o nouă generație de tineri școliți la universități din Vest își propune modernizarea formelor culturale și literare. În 1863, la Iași, ia naștere o grupare literară numită _____, al cărei lider, _____, devine primul critic literar din cultura română. Prin teoria _____, acesta susține că societatea românească a împrumutat forme culturale și instituționale din Apus, fără a le adapta specificului național.

În paginile revistei *Convorbiri literare* publică „marii clasici”, și anume _____. În nuvela realist-psihologică _____, autorul, _____, aduce în prim-plan personaje cu o viață lăuntrică tensionată. Contemporan cu el, I.L. Caragiale satirizează moravurile burgheziei politice în comedia _____. Prin romanul său autobiografic, scris la persoana I, intitulat _____, Ion Creangă redă _____.

II. Creația literară: om versus inteligența artificială. Accează un program de inteligență artificială. Pune-i întrebări despre capacitatea sa de a crea literatură originală, încercând să obții nu doar un răspuns general, ci și o justificare argumentată. Adresează-i întrebări punctuale, precum cele de mai jos:

- Ce înseamnă, pentru tine, literatură bună?
- Poți avea o voce artistică proprie sau poți doar imita stiluri deja existente?
- Poți scrie despre suferință, iubire sau despre diferite experiențe primate nostalgice fără să le fi trăit?
- Care sunt limitele tale când încerci să creezi literatură?
- Peste zece ani, cine va crea literatură mai bună? Tu sau omul?

Evaluează răspunsurile într-o pagină de jurnal. Ce răspunsuri credeai că vei primi? Ce supoziții îți sunt infirmate?

III. Citește fiecare dintre textele de mai jos, pentru a putea rezolva cerințele formulate.

Textul 1

„Fost-au acestu domnu, Radul-vodă, deplin la toate și întreg la hire. Cuvântul ce-l grăia ca o pravilă era tuturor, giudețele cu mare dreptate și socoteală, fără fățarie, cu cinste, iară nemăruia cu voe veghiată. Avea acestu cuvântu: «Domnul hie care, când giudecă pre un boierin cu un curtian, ochii domnului să fie pre boierin, iară giudețul pre calea sa să margă. Și așe, cându să părăște un curtian cu un țaran, mai de cinste să fie curtianul și la cuvântu, și la căutătura domnului, iară nu abătându-să giudețul den calea sa cia direaptă.» Și la multe divanuri, câtră vornicii cei de gloată dzicea: «Vornice, dzi celui om, mâine să mai iasă la divan», ferindu să nu să hie greșit cumva giudețul.”

(Miron Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*)

Textul 2

„Pământule și ceriule, stelele, și tu, lună, Boiarilor, striini și rudelor, s-ascultați d-ănpună, Împărații și prințipii, și toată poliția, De la mare până la mic, să vedeți istoria, Pentru ca să vă minunați de marea strămbătate, Care scrie că s-au făcut din multă răutate! Zic, dară, și voi, pietrilor și liamelor, să plângeți, Și tuturor săracilor, de jale să vă atingeți!

Și toată ticăloasa Țara aciastă Rumânească,
Cu toate mănăstirile împreună, să jălească
Pre Costandin postialnicul, pre Cantacozinescul,
Pre marele acela omu, și prea înțeleptul!
Că priiatenii săi cei buni, care-i iubiia foarte,
Acea l-au zavistuit¹ și l-au adus la moarte
Cel ce cu blagocesvie² și frică dumnezeiască.,
Și cu smerire pururea, pohtia să trăiască!”

(*Poveste de jale asupra nedreptei morți a lui Constantin Cantacuzino*, copie semnată de Dumitru logofătul, în vol. *Cronici și povestiri românești versificate. Sec. XVII-XVIII*)

¹a zavistui – a invidia, a pizmuia.

²blagocesvie (blagocestie) – credință, cucernicie.

Textul 3

„Într-o sală-ntinsă, printre căpitani,
Stă pe tronul-i Mircea încărcat de ani.

Astfel printre trestii tinere-nverzite
Un stejar întinde brațe veștejite.

Astfel după dealuri verzi și numai flori
Stă bătrânul munte albit de ninsori.

Curtea este plină, țara în mișcare;
Soli trimiși de Poartă vin la adunare.

Toți stau jos, mic, mare, tânăr și bătrân...
Era nobil omul când era român.

Solii dau firmanul¹. Mircea îl citește,
Apoi, cu mărire, astfel le vorbește:

«Padișahul² vostru, nu mă îndoiesc,
Va să facă țara un pământ turcesc.

Pacea ce-mi propune este o sclavie
Până ce românul să se bată știe!»

(Dimitrie Bolintineanu, *Mircea cel Mare și solii*)

¹firman – ordin emis de sultan (prin care erau numiți sau maziliți guvernatorii și domnii depinzând de Imperiul Otoman).

²padișah – sultan.

Textul 4

„Zgârcit și fanfaron în același timp, îi plăcea să vadă casa bine ținută, ca să se știe că era bogat, iar pe de altă parte îl dureau inima de banii risipiți.

Fusese deja deputat în două legislaturi, cu guvernul căzut, și acum era ales pentru a treia oară, cu noul guvern. De-a pururi în majoritate, vorbea de miniștri parcă ar fi fost cel mai de aproape prieten al lor; tutuia pe toată lumea în convorbirea lui imaginară cu oamenii de la putere; istorisia cum a îndemnat pe «fleacu» ăla de general să mute regimentul l-iu de la Slobozia, și fleacul l-a satisfăcut; întrebuița cuvinte pe care nu le putea rosti; încurca «bugetul țării» cu «politica vamală» și «milioanele de la fortificații» și «socialism de

stat», într-o frazeologie imposibilă, din care nu se putea înțelege decât un singur lucru: că în țara românească nu mai era de trăit de când mizerabilii de țărani se ridicau cu pritenții împotriva «boierilor».

În cercul lui de provincie era un tiran în politică, cum era tiran în casă, în ale vieții zilnice. Când vorbea lui Nae Eftimiu, ori vreunui alt îngrijitor de la moșie, sau vreunui biet datornic, ori postulant¹, nu se uita niciodată în fața omului, ci tot pieziș, sau se plimba prin casă cu mânele în buzunar, repetând vorba «mă înțelegi» de mii de ori și nespunând nimic.”

(Duiliu Zamfirescu, *Tănase Scatiu*)

¹postulant – persoană care cere un post, o slujbă.

1. Asociază fiecare text cu perioada potrivită, precum și cu forma literară sau conceptele potrivite.

Textul 1	• modernizarea formelor literare în prima parte a secolului al XIX-lea	poezie romantică, de inspirație istorică
Textul 2	• maturizarea formelor literare în a doua parte a secolului al XIX-lea	proză realistă
Textul 3	• începuturile scrisului în limba română (secolul al XVII-lea)	cronică
Textul 4	• afirmarea conștiinței culturale (secolul al XVIII-lea – începutul secolului al XIX-lea)	cronică versificată

2. Formulează, în câte un enunț, ideea centrală a fiecărui fragment.

3. Completează tabelul de mai jos, punctând, pentru fiecare sursă, figura centrală prezentată și valoarea sau atitudinea dominantă.

Textul	Figura centrală prezentată	Valoare sau atitudine dominantă
1		
2		
3		
4		

4. Recitește textul 1, apoi rezolvă cerințele de mai jos:

- Selectează două secvențe care conturează portretul moral al lui Radu-vodă.
- Precizează câte o trăsătură morală pentru fiecare secvență.
- Explică, în două-trei enunțuri, de ce portretul lui Radu-vodă are o valoare exemplară.

5. În textul 2, Constantin Cantacuzino este prezentat prin formule precum „marele acela omu” și „prea înțeleptul”. Precizează două trăsături care pot fi asociate cu aceste secvențe și explică rolul tonului elegiac (trist) în construirea portretului.

6. Parcurge din nou textul 3, pentru a putea rezolva următoarele cerințe:

- Identifică două elemente de portret fizic/moral.
- Selectează două figuri de stil sau imagini artistice.
- Prezintă, în unu-două enunțuri, o trăsătură morală a lui Mircea.
- Explică, în patru-cinci enunțuri, cum contribuie aceste elemente la construirea unui portret romantic al conducătorului.

7. În textul 4, Tănase Scatiu este caracterizat atât prin mijloace directe, cât și indirecte. Completează tabelul de mai jos, apoi explică, în patru-șase enunțuri, de ce personajul este reprezentativ pentru realism.

Caracterizare directă	Caracterizare indirectă

8. Compară textele 3 și 4 și, ulterior, completează tabelul de mai jos în caiet.

Aspect	Textul 3	Textul 4
Curent literar		
Tip de personaj		
Repere de spațiu		
Limba		
Atitudine față de personaj		
Efect asupra cititorului		

9. Identifică, în textele 1 și 2, șase arhaisme și oferă echivalentul lor actual.

10. Rescrie următoarea secvență: „Cuvântul ce-l grăia ca o pravilă era tuturora, giudețele cu mare dreptate și socoteală”. Păstrează sensul enunțului și înlocuiește formele arhaice, folosind limba română standard actuală.

11. Explică sensul următoarelor cuvinte și secvențe: *pravilă, de jale să vă atingeți, fanfaron, frazeologie imposibilă*.

12. Indică la ce se referă cuvintele/structurile marcate în enunțurile de mai jos:

- Textul 1: „**acestu domnu**”;
- Textul 2: „**Aceia** l-au zavistuit”;
- Textul 3: „Stă pe tronu-**i** Mircea”;
- Textul 3: „**Toți** stau jos, mic, mare, tânăr și bătrân”;
- Textul 4: „**îi** plăcea să vadă casa bine ținută”;
- Textul 4: „vorbea de miniștri parcă ar fi fost cel mai de aproape prieten al **lor**”.

RECAPITULARE FINALĂ

13. Ilustrează, într-un text de cel puțin 80 de cuvinte, modul în care fiecare text prezintă imagini și reprezentări diferite ale omului și ale societății.

14. Pregătește o intervenție orală, de două minute, cu tema „Cum se schimbă imaginea omului de la cronică la proza realistă?”. În discursul tău, te vei raporta la fragmentele date, dar și la experiența ta culturală.

Ai în vedere următoarea grilă de evaluare:

Criteriu	Punctaj	Indicatori
Încadrarea în temă	4 puncte	Discursul răspunde clar la tema propusă și urmărește evoluția imaginii omului de la cronică la realism.
Raportarea la fragmente	5 puncte	Sunt valorificate exemple relevante din cel puțin două fragmente.
Folosirea conceptelor literare	4 puncte	Sunt utilizate corect concepte precum cronică, portret moral, romantism, realism, personaj etc.
Coerența și organizarea discursului	3 puncte	Intervenția are introducere, cuprins și încheiere; ideile sunt legate logic.
Exprimarea orală	3 puncte	Vorbire clară, ritm potrivit, vocabular adecvat, limbă literară.
Raportarea la experiența culturală personală	1 punct	Elevul include o observație personală sau o comparație cu alte lecturi / contexte culturale.

15. Pornind de la cele patru fragmente, redactează un text, de cel puțin 150 de cuvinte, cu titlul „Ce valori transmite literatura?”. În răspunsul tău, vei integra cel puțin trei dintre cuvintele/structurile următoare: *literatura ca memorie culturală, funcția moralizatoare a literaturii, valoare etică, exemplaritate, raportul literatură-istorie, imaginea omului în literatură, reflecție asupra condiției umane, experiență de lectură, actualitatea textului literar*.

PORTOFOLIU

Realizează un portofoliu cu titlul „Portretul omului în literatura română: de la modelul moral la eroul romantic și la personajul realist”.

Portofoliul va conține:

- o fișă pentru fiecare text citit, care să cuprindă: autorul, titlul, perioada în care se încadrează, forma literară, tipul de portret, două trăsături fizice/morale, două citate relevante pentru trăsăturile menționate, un concept literar asociat.
- un eseu, de cel puțin 200 de cuvinte, în care să abordezi una dintre următoarele teme:
 - Cum evoluează portretul de la cronică de secol XVIII la romantism și la realism?
 - Ce valori morale sunt apreciate sau criticate în funcție de epocă?
 - Cum contribuie limbajul la caracterizarea personajelor?
 - Cum reflectă textele mentalitățile epocii?
 - Cum se construiește imaginea conducătorului în textul 1 și în textul 3?
- un proiect final, la alegere:
 - harta conceptuală a fiecărui text;
 - axă cronologică în care să incluzi date despre fiecare epocă;
 - tabel comparativ, din care să reiasă diferențele între textele citite;
 - afiș digital, care să evidențieze evoluția portretului în literatura română;
 - prezentare digitală, de trei-cinci slide-uri, care să cuprindă evoluția personajului în literatura română.
- o notă de jurnal de reflecție, de cel puțin 100 de cuvinte, în care să prezinți care dintre cele patru texte ți se pare cel mai actual și de ce.

Vincent van Gogh, *Romane franceze*, detaliu (1887)

Sugestii de fișe pentru observarea sistematică a activității elevilor

Fișă de monitorizare a lucrului individual

Comportamente observate	Întotdeauna	Des	Rar	Niciodată	Observații
Se implică în sarcinile de lucru.					
Are o atitudine pozitivă față de sarcinile de învățare.					
Arată interes în finalizarea sarcinilor de lucru.					
Solicită ajutorul profesorului/profesoarei.					
Comunicarea verbală este potrivită situației.					
Comunicarea nonverbală și cea paraverbală sunt în acord cu mesajul transmis.					
Emoțiile sunt exprimate adecvat.					
Se încadrează în timpul de lucru dat.					

Fișă de monitorizare a lucrului în echipă

Comportamente observate	Da	Nu	Observații
Asumarea responsabilității			
Cooperarea în cadrul echipei			
Solicitarea ajutorului din partea profesorului/profesoarei			
Respectarea indicațiilor oferite			
Încadrarea în timpul stabilit			

Fișă de observare a elevilor în cadrul jocului de rol

Comportamente observate	Întotdeauna	Des	Rar	Niciodată	Observații
Dialogul respectă situația de comunicare cerută.					
Participanții la dialog interpretează corect situația de comunicare.					
Participanții la dialog sunt atenți la ceilalți interlocutori.					
Emoțiile sunt corelate cu mesajul transmis.					
Limbajul nonverbal și cel paraverbal sunt adecvate situației de comunicare.					

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

Trunchi comun (TC), filiera teoretică, profil real,
toate specializările; filiera tehnologică, toate profilurile,
toate calificările profesionale; filiera vocațională, profilurile artistic,
militar, pedagogic, sportiv și teologic, toate specializările – clasa a IX-a

UNITATEA 1 – Reflecții despre literatură

**UNITATEA 2 – Evoluția limbii române. Începuturile scrisului
în limba română (secolele XVI-XVII)**

**UNITATEA 3 – Afirmarea conștiinței culturale (secolul al XVIII-lea –
începutul secolului al XIX-lea). Comunicarea scrisă**

**UNITATEA 4 – Modernizarea formelor literare în prima parte
a secolului al XIX-lea. Construcția textului**

**UNITATEA 5 – Maturizarea formelor culturale și literare în
a doua parte a secolului al XIX-lea.
Comunicarea orală. Limbă standard
și variație regională**

ISBN 978-630-347-293-5

6 421763 016598

MN84

